

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Kiemelt közlemények

HAIG ZSOLT: *Kibertéri kognitív befolyásolás az információs műveletekben*

JOBBÁGY SZABOLCS: *Metaverzum, a virtuális univerzum, világunk digitális kivetülése. Utópia vagy kézzel fogható valóság a digitális jövőben?*

ZENTAI KÁROLY: *Lőviszonyok meghatározásának módszerei a 21. században*

15. évf. (2022)
2. szám

ISSN 2060-0437 (elektronikus)

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Hadtudományi Szemle
A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának
tudományos folyóirata

ISSN 2060-0437 (elektronikus)

Főszerkesztő:
Dr. Szelei Ildikó alezredes

A szerkesztőbizottság elnöke:
Dr. Pohl Árpád dandártábornok

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Csengeri János főhadnagy
Pavel Foltin rektorhelyettes (Csehország)
Dr. Forgács Balázs őrnagy
Dr. Hausner Gábor alezredes
Dr. Hettyey András
Dr. Miroslav Kelemen ny. dandártábornok (Szlovákia)
Dr. Jobbágy Zoltán ezredes
Dr. Molnár Anna
Dr. Négyesi Imre ezredes
Dr. Ujházy László alezredes
Dr. Ujházi Lóránd

A szerkesztőbizottság titkára:
Kállai-Nyári Éva

Szerkesztőség:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Hadtudományi Szemle
1101 Budapest, Hungária krt. 9–11.
Levelezési cím: 1581 Budapest, Pf. 15.
E-mail: hadtudomanyiszemle@uni-nke.hu

Kiadó:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Ludovika Egyetemi Kiadó
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Olvasószerkesztők: Bujdosó Hajnalka, Gergely Zsuzsanna, Resofszi Ágnes
Borítókép: P. József főtörzsőrmester (MH 2. KRDD)

Tartalom

HADMŰVÉSZEZET

Zentai Károly: Lövésznonyok meghatározásának módszerei a 21. században 5

BIZTONSÁGPOLITIKA

Göblyös Bence: Olaszország biztonsági környezetének értékelése a biztonságpolitikai leírómátrix alkalmazásával 19

Szabó Regina: Szíria szerepe Irán előretolt védelem doktrínájában 43

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Zsolt Paroda: Change in the importance of ethnicity and religiosity in the British Armed Forces from the perspective of the military chaplaincy. 57

János Perge – Erika Perge: National Defence of Hungary – Military Units and Military Facilities of Debrecen (Part 1) 73

ÁLTALÁNOS

Boda Mihály: Katonai erények a szocialista Magyarországon 99

Haig Zsolt: Kibertéri kognitív befolyásolás az információs műveletekben 115

Jobbágy Szabolcs: Metaverzum, a virtuális univerzum, világunk digitális kivetülése. Utópia vagy kézzelfogható valóság a digitális jövőben? 131

Krizbai Diána Daniella: Kutatás a 2021-es Nemzetközi Repülőnap és Haditechnikai Bemutató kapcsán, kommunikációs megközelítésben 161

Zentai Károly¹

Lőviszonyok meghatározásának módszerei a 21. században

Methods for Determining Shooting Conditions in the 21st Century

Absztrakt

A cikk a gyalogsági fegyverekkel végrehajtott harcfeleladatok során számításba vett lőviszonyok meghatározási módszereivel foglalkozik.

Kulcsszavak: lőviszonyok, támogató fegyverek, szél- és röppálya, Doppler–LIDAR-technológia

Abstract

The article addresses the methods of determining the environmental factors taken into account in combat operations with infantry weapons.

Keywords: environmental factors, support weapons, wind and trajectory, Doppler-LIDAR technology

1. A lőszeres fejlődése és a lőtávolság növekedése

A kézi lőfegyverekkel vívott harc a harmadik évezredben sem veszített jelentőségéből. Ukrajna keleti régióiban 2019-ig a becslések szerint az ukrán veszteségek harmadát ellenséges mesterlövészeknek tulajdonítható, nagy távolságról leadott lövések okozták.²

¹ Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, e-mail: zentai.karoly@uni-nke.hu

² Vera Zimmerman: The Role of Snipers in the Donbas Trench War. *Eurasia Daily Monitor*, 17. (2020), 26.

A kibertérben végrehajtott támadások, vagy a pilóta nélküli csapásmérő és felderítő eszközök korában is folyamatos a különféle kategóriájú gyalogsági fegyverek, lőszer-ek, illetve optikai eszközök fejlesztése. A nagyobb számban rendszeresített egyéni löfegyverek – a gépkarabélyok és a pisztolyok – mellett egyre több példát láthatunk kifejezetten nagy lőtávolságú lövésekhez kifejlesztett géppuskákra és mesterlövészpuskákra is. Ezek a fegyverek a megszokott méretű (például 7,62 × 54 mm R, vagy 7,62 × 51 mm NATO) puskalőszerkeknél nagyobb teljesítményű lőszerkeket tüzelnek, ennek megfelelően hatásos lőtávolságuk is meghaladja a szokványos támogató sorozatlövő fegyverek vagy mesterlövészpuskák lőtávolságát.

Írásomban a számos nagy teljesítményű lőszer közül – hasonlóságuk miatt – kettőt emelek ki. A finn eredetű .338 Lapua Magnum (8,6 × 67 mm) lőszer az 1990-es évek elején kezdett elterjedni, elsősorban katonai és rendvédelmi területen alkalmazott tolozáras mesterlövészpuskák lőszerként.³ Az előzőhöz nagyon hasonló, de annál rövidebb .338 Norma Magnum (8,6 × 63 mm) löszert nagy távolságú lövészetet művelő sportlövők igényei szerint fejlesztette ki a svéd Norma cég.⁴ Az eredetileg ismétlőlöfegyverekhez készült lőszerhez – méretei miatt – lehetséges volt sorozatlövésre alkalmas, megbízhatóan működő fegyver kifejlesztése, amit a SIG Sauer cégcsoport valósított meg, MG 338 típusjelű géppuskájával (1. ábra).⁵

1. ábra: A SIG Sauer MG 338 géppuska
Forrás: www.sigsauer.com/gds

A hagyományos méretű mesterlövészlőszerke és a megnövelt teljesítményű (méretű) .338 űrméretű lőszerke közötti ballisztikai különbséget az alábbi, 1. táblázatban mutatom be.

A táblázatban szürke színnel emeltem ki azokat az adatokat, amelyek alátámasztják, hogy a .338 űrméretű fegyverekkel – ideális külső körülményeket feltételezve – jóval 1 km lőtávolság feletti célok is pusztíthatók. A .338 űrméretű precíziós lövedékek sebessége hozzávetőlegesen 1400 m lőtávolságon esik hangsebesség alá, és kezdi

³ *Hornady Handbook of Cartridge Reloading*. Grand Island, Nebraska, USA, 2012. 558.

⁴ A Norma hivatalos weboldala, a .338 Norma Magnum lőszer: www.norma-ammunition.com/en-gb/products/caliber-s/338-norma-mag

⁵ A SIG Sauer hivatalos weboldala, az MG 338 géppuska: www.sigsauer.com/gds

elveszteni stabilitását, de eddig a távolságig mozgási energiájuk még mindig bőven kétszerese a 9 × 19 mm űrméretű pisztolylövedékek energiájának, azaz számottevő ölő- és átütőerővel rendelkezik.

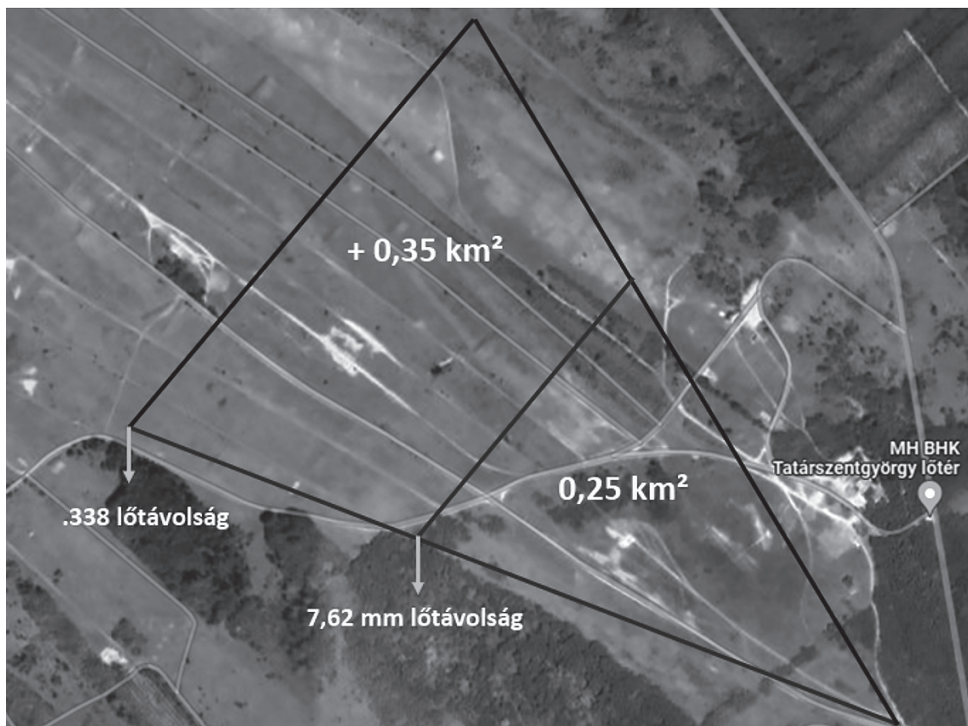
1. táblázat: Lőszertípusok adatainak összehasonlítása

Lőszertípus Alapadatok	7,62 × 51 mm NATO, M119LR, 11,4 g-os	7,62 × 54 mm R, 7N1, 9,9 g-os	.338 Lapua Magnum, Scenar, 19,4 g-os	.338 Norma Magnum, Match, 19,4 g-os
Lövedék kezdősebessége	783 m/s	830 m/s	820 m/s	810 m/s
Lövedéksebesség 800 m-n	397 m/s	382 m/s	526 m/s	528 m/s
Lövedék esése 800 m-n	716 cm	689 cm	521 cm	527 cm
Mozgási energia 800 m-n	892 J	715 J	2691 J	2720 J
Szél okozta eltérés 800 m-n	156 cm	175 cm	86 cm	82 cm
Lövedéksebesség 1500 m-n	272 m/s	259 m/s	327 m/s	334 m/s
Lövedék esése 1500 m-n	4629 cm	4800 cm	2929 cm	2908 cm
Mozgási energia 1500 m-n	421 J	329 J	1045 J	1086 J
Szél okozta eltérés 1500 m-n	612 cm	678 cm	371 cm	351 cm

Forrás: a szerző szerkesztése a *Strelok Pro ballisztikai szoftver adatai*, <https://bit.ly/3KXOOuR> alapján

Megjegyzés: A közölt adatok a következő lőviszonyok figyelembevételével érvényesek: 15 °C levegő- és lőporhőmérséklet, 1013 hPa légköri nyomás, vízszintes lövés, 50%-os relatív páratartalom.

A hagyományos géppuskalőszerek 700-900 m körüli lőtávolságához képest a nagy lőtávolság olyan technikai lehetőség, amelyet a harcászattal foglalkozó szakemberek sem hagyhatnak figyelmen kívül, akár az ellenség, akár a saját erők birtokolnak ilyen eszközöket. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a .338 űrméretű lőszereket tüzelő mesterlövészpuskák és géppuskák még az egy fő által hordozható fegyverek közé tartoznak, ellentétben a jóval nagyobb méretű és tömegű 12,7 mm-es típusokkal. A 2. ábrán egy légi fotó segítségével szemléltetem, hogy a terepen mekkora különbséget okoz nem csupán lőtávolság, hanem a lefogható célterület szempontjából is a nagy lőtávolságú lőszerek alkalmazása a gyakoribb, 7,62 mm-es lőszertípusokhoz képest.

2. ábra: A 7,62 mm és a .338 űrméretű támogatófegyverek által lefogható célterületek közötti különbség
Forrás: a szerző szerkesztése a Google Earth légifotója alapján: www.google.com/maps

Können kiszámítható, hogy a hatásos lőtávolság növelésével többszörösére növelhető a tűz alatt tartható terület nagysága, ezáltal az ellenség mozgása, lehetőségei hatékonyan csökkenthetők.⁶ Ha lehetőség van ilyen nagy távolságra tüzet vezetni, a külső körülmények is hosszabb úton hatnak a röppályán haladó egyes vagy sorozatlövésessel kilőtt lövedékekre. Ha a 800–900 m lőtávolságig alkalmazható, a Magyar Honvédségnél rendszeresített 7,62 mm űrméretű PKM géppuska,⁷ valamint a Dragunov távcsöves puska⁸ 1970-es években kiadott anyagismereti és lőutasításai is tartalmaznak a hőmérsékletet, a légköri nyomást (tengerszint feletti magassági eltéréseket) és az oldalszelet figyelembe vevő, az irányzékállításra vonatkozó korrekciókat, akkor nyilvánvaló, hogy egy 1300–1400 m lőtávolsággal rendelkező fegyver–lőszer–irányzék kombinációhoz 21. századi módszereket kell találni az oldal- és magassági irányzékállítások pontos meghatározásához.

A tüzelőállás és a cél közötti távolság növekedésével a lőviszonyok hagyományos, esetleg technikai eszközökkel (szélsebességmérő, lézeres távolságmérő, GPS) kiegészített

⁶ Az állítás abban az ideális helyzetben igaz, ha a tűz alatt tartható terület növelését a terepviszonyok is lehetővé teszik. Az esetek többségében (fedett és/vagy tagolt terepszakaszok, városi harc) azonban a közvetlen irányzású tűz vezetésének feltételei nagy távolságokra csak korlátozottan valósulnak meg (a szerző megjegyzése).

⁷ A 7,62 mm-es PKM és PKMSZ géppuska anyagismereti és lőutasítása. Honvédelmi Minisztérium, 1976. 60–61.

⁸ A Dragunov távcsöves puska anyagismereti és lőutasítása. Honvédelmi Minisztérium, 1978. 106.

meghatározása nem nevezhető minden oldalról alátámasztott mérésnek. Addig, amíg nincs lehetőség a teljes röppályán *mérni* a lövedék mozgását leginkább befolyásoló tényezőket, a lövő azon döntése, hogy milyen magassági és oldalkorrekciót állít be fegyvere irányzékán, csupán *becslésen* alapul. Érdemes megvizsgálni azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják a lövés leadásakor és a röppályán a lövedék útját, illetve kiválasztani, hogy ezek közül melyik tényező a leglabilisabb. A következő táblázatban (2. táblázat) hat külső tényezőnek (lőviszonynak) és a löportöltet hőmérsékletének a röppályára gyakorolt hatását külön-külön hasonlítom össze.

2. táblázat: Lőviszonyok változásának összehasonlítása

A vizsgált lőviszonyok	Normál	Normáltól eltérő I.	Az oldal-eltérés mértéke cm-ben	A magassági eltérés mértéke cm-ben	Normáltól eltérő II.	Az oldal-eltérés mértéke cm-ben	A magassági eltérés mértéke cm-ben
A löportöltet hőmérséklete	15 °C	30 °C	–	–	0 °C	–	–
A levegő hőmérséklete	15 °C	30 °C	–	+50 cm	0 °C	–	–62 cm
A relatív páratartalom	50%	75%	–	+3 cm	85%	–	+4 cm
A légnyomás	1013 hPa	1035 hPa	–	–32 cm	980 hPa	–	+48 cm
A lövés földrajzi iránya – Coriolis-hatás (é.sz. 47°)	–	90° keleti irány	16 cm jobbra	+17 cm	225° délnyugati irány	16 cm jobbra	–11 cm
A szél ereje	0 m/s	5 m/s	387 cm jobbra	–16 cm	12 m/s (13 m/s)	399 cm (442 cm) balra	–80 cm (–87 cm)
A szél iránya	–	balról 90°			szemből/ jobbról („1” óra irány)		

Forrás: a szerző szerkesztése a Strelak Pro ballisztikai szoftver adatai és A löelmélet alapjai a gyalogsági fegyverekhez. Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar Katonai Tervező Főcsoportfőnökség, 2005. 62. alapján
Megjegyzés: Az adatok 1300 m lőtávolságra, 820 m/s kezdősebességgel, vízszintesen kilőtt 19,4 g-os 338 Lapua Magnum, Scenar lövedékre vonatkoznak. A fegyver huzagolása jobbra csavarodó, 254 mm csavarathosszal. A fegyver belövése normál lőviszonyok között történt.

Az adatok összehasonlítása alapján nyilvánvaló, hogy a tényezők közül a röppályán és annak közvetlen környezetében uralkodó hőmérséklet, légnyomás és szél okozhatja a legnagyobb oldal- és magassági eltéréseket a kilőtt lövedék röppályáján, tehát ezek helyszíni meghatározása a lövők feladata és felelőssége. A három tényező közül a szél a leglabilisabb *változó*. Egy tűzfeladat dinamikája a harcászati helyzettől függ, de alapvetően öt részfeladatból áll:

- a célpont (célterület) figyelése;

- döntés a lövésről;
- a lövésnyomok meghatározása;
- a tűzkiváltás pillanatának meghatározása, majd lövés;
- a találat megfigyelése.

Az utolsó négy részfeladat hossza néhány másodperctől percekig tarthat. Ilyen rövid idő alatt a lövésnyomok közül csak a szél sebessége és iránya változhat olyan mértékben, hogy a lövés kimenetelét döntően befolyásolja.

Egy jól kiképzett (például kvalifikált katonai mesterlövész) lövő részéről – nagy lőtávolság⁹ esetén – a legnagyobb kihívást elsősorban nem a pontos lövés leadása (tüzelési testhelyzet kialakítása, elsütőbillentyű meghúzása, megfelelő fegyverfogás stb.) jelenti, hanem a cél viselkedésének, láthatóságának, valamint az aktuális légmozgásnak a figyelembevétele. A 2. táblázatban dőlt betűvel kiemeltem, hogy a vizsgált körülmények között a szelet illetően 1 m/s mérési vagy becslési tévedés a becsapódási pont közel félméteres eltérését, azaz egy álló emberalak esetében teljes mellélövést eredményez. A szél hatásának az irányzék állításába való beszámítását tovább bonyolítja, hogy iránya és sebessége a teljes röppályán hatással van a kilőtt lövedék mozgására. A pontos lövés leadásának kulcsa nem csupán a szél ismerete, hanem a lehető legrövidebb idő alatti „adatátvitel” az irányzékot állító lövő részére, hogy a lövést ismert és szűk határok között indadozó, vagy elhanyagolható mértékű légmozgás alatt adja le.

2. A szélesebbesség és a szélirány meghatározásának lehetőségei

Ha egy lövő rendszeresen ugyanazon a lőtéren gyakorol (ami egy katonánál valószínűsíthető), megszokja az ott uralkodó szélirányt és szélerősséget. Ha a lövőt más körülmények közé helyezzük, a növényzet és a délibáb (mirázs) változásai¹⁰ és a saját helyén mért szélesebbesség ismerete segít, azonban a teljes lőtávolságon ható, a lövedék röppályáját abban a rövid időintervallumban befolyásoló légmozgás mértékét még mindig csak becsüli, akkor is, ha ez a becslés helyszíni méréssel van alátámasztva. Vannak helyek, szituációk, ahol nincs semmi széljelző, a szél irányát és sebességét indikáló tárgy. Fekvő testhelyzetben vagy rejtett tüzelőállásban csaknem lehetetlen mérni a szelet. A lövő ekkor elsősorban a céltárgyra vagy a célszemélyre koncentrálna.

Felmerül a kérdés, hogy a lövő rendelkezésére álló technikai eszközök (vagy azok hiánya) milyen becslési, illetve mérési módszereket tesznek lehetővé a szél hatásának megállapításához, illetve mi a leggyorsabb adatátviteli mód a lövő részére. Írásomban a becslés, a méréssel segített becslés és a közel tökéletes mérés módszereit hasonlítom össze, majd részletesen vizsgálom az általam harmadik módszerhez sorolt Doppler-LIDAR¹¹-elven működő eszközöket.

⁹ A nagy lőtávolság fogalma bizonyos mértékben relatív. Jelen esetben a gépkarabélyok és géppuskák 400-600 m-es gyakorlati lőtávolságát meghaladó távolság (a szerző megjegyzése).

¹⁰ *Sniper Training*. FM 23-10. Field Manual. Washington, HQ Department of the Army, 1994. 3–32.

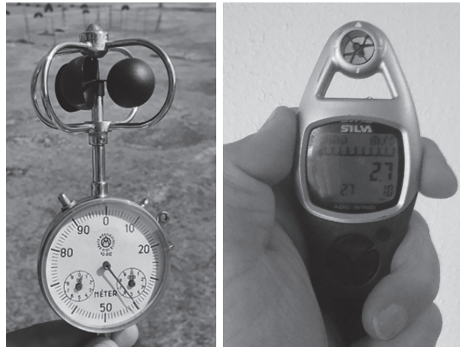
¹¹ A LIDAR kifejezést az angol *light* (fény) és *radar* (távérzékelés rádióhullámokkal) szavak összeolvasztásával hozták létre. A Doppler-LIDAR-technológia lényege, hogy a kibocsátott nagy teljesítményű lézertényő háromdimenziós visszaverődését a Doppler-eltolódás értékével együtt feldolgozzák, majd adatokká konvertálják (a szerző megjegyzése).

2.1. A becslés

A lőelmélettel, lökiképzéssel foglalkozó katonai kiadványok és egyes rendszeresített fegyverek anyagismereti és lőutasítási kitérnek a lövedék röppályáját befolyásoló légmozgás meghatározására, rendszerint gyenge (2-3 m/s), közepes (4-6 m/s) és erős (8-12 m/s) szélről beszélve. A szél sebességének és irányának meghatározási módszere mérőműszerek hiányában a személyes érzékelés, illetve könnyű tárgyak vagy anyagok (por, füst, növényzet, délibáb, zászlók stb.) mozgásának, dőlésszögének megfigyelése lehet.¹² A szél röppályára gyakorolt hatásának ilyen nagy hibahatárok közötti meghatározása legfeljebb a viszonylag rövid lőtávolságon használt géppuskák és gépkarabélyok tüzének helyesbítését segítheti hatékonyan.

2.2. A méréssel segített becslés

A szél méréssel segített becslése telepített vagy hordozható (kézi) szélesebbségmérőkkel történik (3. ábra). Az egyszerűbb analóg vagy digitális változatok kézben tartva mérik a pillanatnyi, helyszíni szélesebbséget. A mérést rendszerint nem maga a lövő (irányzó), hanem annak segítője (géppuskánál segédírányzó, mesterlövészpár esetében megfigyelő) végzi, majd vagy a mért adatot vagy közvetlenül a javasolt oldal- és magassági korrekciót közli a fegyver kezelőjével, aki állít az irányzéken és dönt a lövés leadásának pillanatáról.

3. ábra: Analóg és digitális kézi szélesebbségmérő műszerek
Forrás: a szerző felvétele

A fejlettebb, kombinált műszerek alkalmasak egyszerre több meteorológiai és geolokációs adat mérésére, összesítésére, majd – a röppályaszámításra kifejlesztett szoftver és a lövedékek adatbázisa segítségével – azok ballisztikai végeredménnyé alakítására. Itt már megoldható a külpontos mérés, azaz a szélmérés helyének a tüzelőállástól néhány tíz méterre való elkülönítése, illetve az elektronikus (*Bluetooth*) adatátvitel lehetősége (4. ábra).

¹² A lőelmélet alapjai a gyalogsági fegyverekhez. (h. n.), Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar Katonai Tervező Főcsoportfőnökség, 2005. 178.

4. ábra: A tüzelőállás közelében telepített mérőállomás
Forrás: a szerző szerkesztése

A módszer előnye, hogy a lövő folyamatosan kapja a külpontosan, esetleg magasabb helyre telepített eszköz által mért meteorológiai adatokat, amelyeket a tüzelőállásban lévő ballisztikai applikáció azonnal az irányzék magassági és oldalkorrekciós értékévé konvertál. A lövő nem fedi fel magát a szélsébség méréséhez szükséges mozdulatokkal, valamint a megfigyelő jelenléte sem feltétlenül szükséges a feladat végrehajtásához.

2.3. A közel tökéletes mérés

Doppler-LIDAR-technológiával működő, hordozható méretű eszközöket először vitorlásversenyeken használtak, a lehető legelőnyösebb szélviszonyok meghatározására. 2010-ben a BMW Oracle vitorlás csapata a Catch The Wind cég Racer's Edge fantázianevű műszerét használva szerzett előnyt a légmozgás háromdimenziós ismeretéből, azaz időben képessé váltak a hajók szélirányba vezetésére (5. ábra).

5. ábra: A Racer's Edge Doppler-LIDAR elven működő szélirány- és szélsébségmérő
Forrás: Loz Blain: *Unfair Advantage? Team BMW Oracle Racing Takes 'Wind Mapping' Technology to the America's Cup.* *New Atlas*, 2010. február 5.

Az eszköz a napjainkban megjelenő, hasonló elven működő műszerek előfutára volt, azonban méretei és tömege miatt katonai vagy rendvédelmi alkalmazása legfeljebb lőtéri, statikus körülmények között képzelhető el. A technológiát – dinamikus

körülmények közötti használathoz – olyan eszközbe kellett beépíteni, amely a gyalogos katona felszerelésének része lehet. A Doppler–LIDAR-technológia dinamikusabb, harcban vagy lövészetek során való alkalmazását az egyesült államokbeli Trijicon vállalat Ventus típusa kezdte lehetővé tenni (6. ábra).

6. ábra: A Trijicon Ventus

Forrás: www.trijicon.com/products/category/trijicon-ventus

A mintegy másfél kilogramm tömegű eszköz nem csupán a Trijicon vállalat termékei között, hanem a szakmában jelent új kategóriát, hiszen a gyalogsági felszerelés részeként is hordozható méretű, a szél irányát és sebességét három dimenzióban 500 yardig (450 m), a távolságokat pedig 5000 yardig (4500 m) mérő műszer. A Ventus Doppler–LIDAR-rendszere egy energiaimpulzusokat előállító lézeradóból áll, amely impulzusok besugározzák a kívánt légköri térfogatot, illetve a vevőből, amely összegyűjti és megbecsüli a különféle irányú és sebességű részecskékről visszaszóródó energiát. A mozgó részecskék irány- és sebességkülönbsége mérhető/feldolgozható frekvenciakülönbséget (Doppler-eltolódást) hoz létre a visszavert lézernyalábok érzékelésekor. Távolodó felületről való visszaverődés esetében alacsonyabb, közeledőnél pedig magasabb frekvenciát észlel a vevő a kibocsátottnál.¹³ Az eszköz által sugárzott, kúp alakú, folyamatosan pulzáló, mérő lézernyaláb (a lézernyaláb kúp alakja a lövedék röppályáját magában foglalja) a levegőben mozgó por, pára, víz, füst és egyéb részecskékről visszaverődik. A lézerimpulzusok egy része elnyelődik, egy másik része szóródik, s ez utóbbinak nem jelentéktelen része az érzékelőbe visszaérve mérhetővé válik. A méréseket elemezve, majd összesítve alkot az eszköz adatot a lövést befolyásoló légmozgásokról. A lézernyaláb infravörös tartományban mér, ezért speciális eszközök nélkül az emberi szem számára láthatatlan. A Ventusba épített lézer fejlettsége miatt – az olcsóbb lézertechnológiákhoz képest – a levegőben lévő részecskék nem akadályozzák, hanem kifejezetten elősegítik a mérést. Zéró páratartalmú és szennyeződésektől mentes levegőben a Doppler–LIDAR-technológia nem lenne alkalmazható, hiszen a lézernyalábok nem tudnak miről visszaverődni. A mért adatokat az eszköz ballisztikai szoftvere feldolgozza, azaz oldal- és magasságállítási

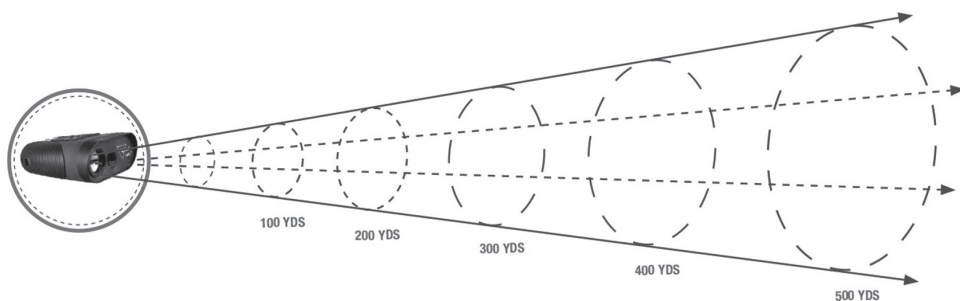
¹³ R. M. Hardesty: Components of a Doppler Lidar. In *Encyclopedia of Atmospheric Sciences*. Second Edition. Elsevier Ltd., 2015. 289–295.

értékké alakítja a lövő számára. Ezáltal könnyebb kiválasztani azt a pillanatot, amely a lövés leadására leginkább alkalmas.

A Ventusszal függőlegesen vagy meredek szögben (például hegyekben) is lehet vizsgálni a szél irányát és sebességét. A légnyomás értékét a helymeghatározás során meghatározott tengerszint feletti magasságból származtatja, valamint a levegő hőmérsékletének mérésére is képes. A környezet komplex, lövés előtti felméréséhez a Ventusszal megmért környezeti hatások értékeit a páratartalom értékével kell kiegészíteni.

Korábban megállapítottam, hogy a meghatározandó tényezők (lövésnyomok) közül a szél sebessége és iránya a leglabilisabb változó, amely a lövés előtti percekben (másodpercekben) folyamatos odafigyelést igényel, aminek megvalósításához a Ventust folyamatos, azaz a környezetet egy adott irányban „szkennelő” üzemmódban is lehet működtetni. Ebben az üzemmódban (6. ábra) a műszer a pillanatnyi szélesség és szélirány alapján folyamatosan változtatva közli az irányzék oldal- és magasságállításaira vonatkozó adatokat, és a lövőnek lehetősége lesz a legstatikusabb, legkisebb hibalehetőséget rejtő rövid időszakban – szélcsendben vagy állandó erejű és irányú szélben – leadnia a lövést.

Az eszköz képességeivel kapcsolatban a leggyakoribb dilemma, hogy az 1 km feletti lőtávolságok feletti lövések előkészítésekor valóban előrelépés-e (a tüzelőállásban elvégzett méréshez képest), hogy 500 yardig három dimenzióban mérni tudjuk a szél hatásait. A válasz határozottan igen. Egy bizonyos irányban egyenes vonalon haladó tárgyra a mozgásának elején – első harmadában vagy felében – ható erők ismeretében a pálya (röppálya) későbbi változásai bizonyos határokon belül meghatározhatók. Ez az alapelv a kilőtt lövedékekre is igaz (7. ábra).

7. ábra: A Trijicon Ventus mérőnyalábja

Forrás: www.trijicon.com/products/category/trijicon-ventus

Egy lövedék röppályáját az első 500 yardon befolyásoló erők komplex ismerete megnöveli a találati valószínűséget akkor is, ha a céltárgy akár 1-1,5 km távolságon helyezkedik el. A Trijicon Ventus katonai alkalmazásának lehetőségeit megerősíti, hogy a gyártói leírás szerint felépítése a MIL-STD-810G szabványoknak¹⁴ megfelel, azaz szélsőséges hő-, ejtés-, por- és vízállósági teszteknek vetették alá.

¹⁴ Shelly Stazzone: How to Meet MIL-STD-810G Testing Standards. *Metalphoto of Cincinnati*, 2022. február 8.

A lőviszonyok meghatározásán túl a Trijicon Ventusszal egy adott terepszakaszon uralkodó légmozgás tanulmányozható a jövőbeni löfeladatokhoz. A Ventus kínálta előnyökkel a kiképzett lövő felkészültségét a technológia és a tudomány az eddigi legsokoldalúbb méréssel egészíti ki, katonai alkalmazás esetében pedig birtokosát komoly előnyhöz juttatja (8. ábra).

8. ábra: Folyamatos méréshez telepített Trijicon Ventus műszer
 Forrás: www.trijicon.com/products/category/trijicon-ventus

Tekintve, hogy az eszköz 2020 óta mintegy 8000 dolláros áron beszerezhető, érdemes megvizsgálni a birtoklásával és alkalmazásával járó konkrét harcászati előnyöket. Másképpen megfogalmazva: mekkora fenyegetést jelent, ha az ellenség komplex, egymás közötti adatátvitelre alkalmas mérő- és röppálya-meghatározó eszközökkel rendelkezik? A kérdést a lőviszonyok meghatározásához használt módszerek összehasonlításával lehet megválaszolni.

3. A különféle módszerek összehasonlítása

A lövő a lövés leadása előtt analóg vagy digitális röppályaadatokat alapján két dolgot állít be az irányzéken: a magassági és az oldalkorrekciós értékeket. A szél hatása a lőtávolság növekedésével egyre inkább változtatja ezt a két értéket. A pontos lövés leadását leginkább az segíti elő, ha a lövő nem csupán egy adott pillanatban, hanem folyamatosan ismeri a légmozgás röppályára gyakorolt hatását.

A következőben egy mesterlövész-feladatra vonatkozó komplex példa segítségével, több módszer összehasonlításával világítok rá, hogy egy azonnali adatátvitelre képes lőviszony-meghatározó rendszer milyen előnyökhöz juttatja használóját. A 3. táblázat utolsó, szürke színnel kiemelt sorában egy jelenleg már létező, de a Trijicon Ventus eszközhöz még nem elérhető (nem kutatható) kombinációt mutatok be.

3. táblázat: Lövviszonyok mérési és adatátviteli módszereinek összehasonlítása

	Végrehajtja	Feladat	Technikai eszközök	Mérés helye
1.	2 fő, mesterlövész/megfigyelő	megfigyelő: szelet mér, megfigyel és irányzékállást diktál mesterlövész: irányzékot állít, irányoz és lő	kanalas szélesebség-mérő ballisztikai applikáció	helyi mérés a tüzelőállásban
2.	1 fő, mesterlövész	applikációt olvas, irányzékot állít, irányoz és lő	kihelyezett szélesebség- és széliránymérő, ballisztikai applikációval összekötve	helyi mérés, a tüzelőállástól a Bluetooth-kapcsolat határáig
3.	1 fő, mesterlövész	applikációt olvas, irányzékot állít, irányoz és lő	folyamatos mérésre állított Ventus műszer	kiterjesztett mérés 500 yardig
4.	1 fő, mesterlövész	irányoz és lő	folyamatos mérésre állított Ventus műszer összekötve a céltávcsővel, ahol az irányzójel a mért és továbbított adatok alapján jelenik meg a megfelelő helyen a látómezőben	kiterjesztett mérés 500 yardig

Forrás: a szerző szerkesztése

Látható, hogy a technikai lehetőségek bővülésével a löfeladatot végrehajtó személyek száma és az egyénre háruló feladatok komplexitása csökken. Ezzel egy időben a cél megjelenésétől a lövés leadásáig szükséges idő is minimális lesz. A leglabilisabb változó, a szél kiterjesztett és folyamatos mérése növeli a találati valószínűséget, az azonnali adatátvitel pedig csökkenti a végrehajtás idejét. A táblázat negyedik sorában leírt kombináció kezdetlegesebb formában, de egyes típusoknál előfordul. A Burris cég Eliminator termékcsalád típusváltozata¹⁵ a beépített lézeres távolságmérő mérése alapján függőleges tengelyen mozgatja az irányzójelet a betáplált lőszer típus röppályájának megfelelő magasságba. A Swarovski vállalat dS termékcsalád típusai a lőtávolság, a hőmérséklet, a lövés szöge és a légköri nyomás mérése után pozícionálják az irányzójelet oldalban és magasságban.¹⁶

4. Összegzés

Amennyiben az előzőekben vizsgált rendszereket tovább fejlesztik, illetve kombinálják a Doppler-LIDAR-technológiával, és a lövviszonyokat mérő eszköz közvetlenül egy

¹⁵ A Burris cég weboldala: www.burrisoptics.com/scopes/eliminator-iii-laserscope/eliminator-iv-laserscope-4-16x50mm

¹⁶ A Swarovski cég weboldala: www.swarovskioptik.com/us/en/hunting/products/rifle-scopes/ds/ds-5-25x52/ds-gen-ii-5-25x52-p

digitális céltávcső irányzójelét manipulálja, a mérés–célzás–lövés összideje minden eddiginél rövidebb lesz.

A jóval 1 km lőtávolság felett is alkalmazható, gyalogosan szállítható mesterlövészfegyverek és géppuskák tüze a legkorszerűbb lőviszony-meghatározási módszerekkel együtt a tűzkészség gyors elérésében és a pontos lövésekben megmutató harcászati előnyt fog jelenteni használójának. Azok a szárazföldi haderők fognak a technológiából elrettentő erőt kovácsolni, amelyek minél előbb rendszeresítik és felkészítik használatára szakembereiket.

Felhasznált irodalom

A 7,62 mm-es PKM és PKMSZ géppuska anyagismereti és lőutasítása. Honvédelmi Minisztérium, 1976.

Blain, Loz: Unfair Advantage? Team BMW Oracle Racing Takes 'Wind Mapping' Technology to the America's Cup. *New Atlas*, 2010. február 5. Online: <https://newatlas.com/catch-the-wind-racers-edge-laser-wind-mapping/14083/>

A Dragunov távcsöves puska anyagismereti és lőutasítása. Honvédelmi Minisztérium, 1978.

Hardesty, R. M.: Components of a Doppler Lidar. In *Encyclopedia of Atmospheric Sciences*. Second Edition, Amsterdam, Elsevier, 2015. 289–295. Online: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-382225-3.00207-3>

Hornady Handbook of Cartridge Reloading. Grand Island, Nebraska, USA, 2012.

A lőelmélet alapjai a gyalogsági fegyverekhez. (h. n.), Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar Katonai Tervező Főcsoportfőnökség, 2005.

Sniper Training. FM 23-10. Field Manual. Washington, HQ Department of the Army, 1994.

Stazzone, Shelly: How to Meet MIL-STD-810G Testing Standards. *Metalphoto of Cincinnati*, 2022. február 8. Online: www.mpofcinci.com/blog/meeting-mil-std-810g-testing-standards/

Zimmerman, Vera: The Role of Snipers in the Donbas Trench War. *Eurasia Daily Monitor*, 17. (2020), 26. Online: <https://jamestown.org/program/the-role-of-snipers-in-the-donbas-trench-war/>

Göblyös Bence¹

Olaszország biztonsági környezetének értékelése a biztonságpolitikai leírómátrix alkalmazásával

Assessing the Security Environment in Italy Using the Security Policy Descriptor Matrix

Absztrakt

Egy ország biztonsági környezeti leírásának, értékelésének feladatát végezve fényképszerű képet kaphatunk az országot érintő legkomolyabb vagy épp csak legjellemzőbb kihívásokról. Bizonyos időközönként ugyanezt a feladatot elvégezve pedig folyamatokat láthatunk, vagy akár tehetünk kísérletet előrejelzésekre is. Akárhogy is legyen, egy ilyen vizsgálat elvégzése kulcsfontosságú az ország kül- és biztonságpolitikájának értelmezéséhez.

Olaszország biztonsági környezetének legjelentősebb kihívásait keresem a buzani biztonsági szektorok (kiegészítve az információs technológia kihívásaival) alkalmazásával, az analízis különböző szintjein. A mátrixban az általam azonosított legjelentősebb kihívások közé tartozik természetesen a koronavírus-világjárvány, demográfiai trendek, alacsony védetség a koronavírussal szemben, vagy éppen a kritikus infrastruktúra elleni kibertámadások.

Ezzel szemben a katonai és politikai biztonság szektora tekintetében egyéni és állami szinten jelenleg nincs ok aggodalomra, miközben a gazdasági biztonság e két szintjén régóta fennálló, de létbiztonságot nem fenyegető kihívásokat találunk.

Kulcsszavak: Olaszország, leírómátrix, biztonsági szektorok, kihívások, Mediterráneum

¹ Doktoranduszhallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: goblyos.bence@uni-nke.hu

Abstract

To get a snapshot of the security environment of a country, one can describe and evaluate either the most common or the most dangerous events and processes it encounters. Doing so from time to time helps to get an idea about security dynamics, or even make assumptions or predictions. Whichever one prefers, this analysis is one of the keys to the understanding of the country's foreign and security policy.

In this paper, I try and identify the most serious or common security challenges Italy is facing in its security environment, by using the levels and security sectors of Buzan's (extending them with IT security). Challenges like the Covid-19 pandemic, its economic effects, demography trends, low levels of vaccination, or cyber-attacks on critical infrastructure are among the most urgent challenges.

By contrast, currently there is no reason to be too much worried about political and military security on national and individual levels. On the field of economic security, Italy faces decade-long challenges on these levels that are not imminent existential threats to Italy, but are worth mentioning.

Keywords: *Italy, Security Descriptor Matrix, security sectors, challenges, Mediterranean*

1. Bevezetés

Egy ország biztonsági környezetének értékelése mindig különösen aktuális feladat. Célom Olaszország biztonsági környezetének leírása, amelyhez a Vida Csaba által fejlesztett módszertant, a biztonságpolitikai leírómátrixot fogom alkalmazni. „A leírómátrix célja, hogy minél pontosabban meg lehessen határozni egy adott ország/régió komplex biztonsági helyzetét, vagy leírni egy adott ország/régió biztonsági helyzetében bekövetkező változásokat.”²

Ez a leírómátrix a koppenhágai iskola biztonsági szektoraira épül, a különböző természetű biztonsági kihívásokat pedig több különböző szinten kísérli meg azonosítani. Egyetértek az elmélet kidolgozójával abban, hogy az egyén szintjén megjelenő biztonsági kihívások azonosítása kiemelt fontosságú, hiszen egy képviseleti demokráciában a nemzeti szakpolitikák szintjén is meg kellene jelenniük ezeknek az egyén szintjén felmerülő biztonsági igényeknek. A leírómátrix előnye, hogy vizsgálatunk céljainak megfelelően megválaszthatjuk, mely szektorokat tekintjük relevánsnak és melyeket nem. Például – habár a társadalmi biztonság szektora magában foglalja – külön lehetne vizsgálni jelen időszakban az egészségügyi biztonság szektorát. Az, hogy mely szektorokat adjuk hozzá, illetve vonjuk el az analízisből, vizsgálatunk tárgyán túlmenően erősen függ a vizsgálati időszaktól.³ A leírómátrix egyszeri elkészítése pillanatképet szolgáltat egy adott helyzetről, de időről időre elkészítve folyamatok észlelésére is alkalmas.

² Vida Csaba: A biztonságpolitikai leírómátrix. *Hadtudomány*, 21. (2011), 4. 36–53.

³ Vida (2011): i. m. 36.

A koppenhágai iskola képviselői a biztonság többszektoros felosztását alkalmazzák. Amint arra Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde iskolateremtő munkájukban rámutattak, ahhoz, hogy egy állam biztonsági helyzetét meghatározzuk, egyéb tényezők figyelembevételére is szükség van, ugyanis vannak olyan, az állam által követett cselekvési mintázatok, amelyek a biztonságuk erősítését szolgálják, mégsem katonai fenyegetés váltja ki azokat. Ennek megfelelően a katonai szektor mellett javasolták a politikai, környezeti, társadalmi és pénzügyi szektorok felvételét.⁴

Az információs biztonság alkalmazását kiemelten fontosnak tartom, ugyanis napjainkban a kiber- és információs térben megvalósított műveletek és a rendelkezésre álló képességek, valamint reziliencia nagyban meghatározza egy politikai közösség biztonságát. A támadási lehetőségek rendkívül szerteágazók, és ily módon a biztonság egyéb szektoraiban is problémákat okozhatnak.⁵

Ami a vizsgálat vertikális szintjeit illeti, Vida az egyéni, kisközösségi, nemzeti, regionális/nemzetközi és globális szintek alkalmazását javasolja. Kifejti: a leírómátrix nagy előnye, hogy a dimenziók és szintek tekintetében is rugalmasan lehet eljárni. Éppen ezért eltekintek a kisközösségi szint alkalmazásától, mivel vizsgálatom szempontjából nincs különösebb jelentősége.⁶

1. táblázat: Az üres, Vida által javasolt mátrix

Szint/dimenzió	Katonai	Politikai	Gazdasági	Társadalmi	Környezeti
Egyéni					
Kisközösségi					
Nemzeti					
Regionális/ nemzetközi					
Globális					

Forrás: Vida (2011): i. m. 39.

Vida érvelése egybecseng a koppenhágai iskola által lefektetett alapokkal (1. táblázat). Buzan és társai az egyén mellett alegységeket (egyének szervezett csoportja), egységeket (államok, nemzetek, transznacionális vállalatok), nemzetközi alegységeket (nemzetközi regionális vagy egyéb szervezetek, például Észak-atlanti Szerződés Szervezete [NATO], Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége [ASEAN], Európai Unió [EU], Olajexportáló Országok Nemzetközi Szervezete [OPEC] stb.) és nemzetközi rendszereket (olyan egységek, amelyek fölött nincs további rendszer) is figyelembe vesznek. Vizsgálatomban a nemzetközi alegységek alatt az olasz geopolitikában használatos kiterjesztett Mediterráneum területét értékelem.⁷

⁴ Barry Buzan – Ole Wæver – Jaap de Wilde: *Security – A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1997. 5–6.

⁵ Anton Cherepanov – Robert Lipovsky: *BlackEnergy Trojan Strikes Again: Attacks Ukrainian Electric Power Industry*. *WeLiveSecurity*, 2016. január 4.

⁶ Vida (2011): i. m. 39.

⁷ Buzan–Wæver–Wilde (1997): i. m. 5–6.

A kiterjesztett Mediterráneum területének definiálására több kísérlet született. Valeria di Cecco Olaszország 2002-es stratégiai koncepciójának kiadása után kísérelte meg definiálni ezt a területet.⁸ Maga a fogalom azonban hivatalosan már 1983-ban megszületett, mégpedig az Olasz Haditengerészeti Intézetben. Fontos hangsúlyozni, hogy ez a terület nem elsősorban földrajzi értelemben definiálható, határai nem tekinthetők állandónak, és Olaszország érdekei határozzák meg azokat. A kiterjesztett Mediterráneum az Olaszország érdekeinek védelme szempontjából jelentős, a Földközi-tenger partján fekvő államokra, valamint ezen államok biztonságára, érdekeire befolyásoló erejű területeket jelenti. Ennek megfelelően határai soha nem teljesen egyértelműen definiálhatók, sőt, nem feltétlenül esnek egybe államhatárokkal, a területet a vizsgálat céljának megfelelően határozhatjuk meg.⁹

A Valeria di Cecco által definiált kiterjesztett Mediterráneumhoz hasonló biztonsági szuperkomplexumról ír Nagy Milada is, noha ő az Európai Unió szempontjából vizsgálta a térséget.¹⁰

A rövid mátrix egyfajta magyarázatának, alátámasztásának tekinthető dolgozatomban a szektorok szerint fogok haladni, bemutatva, hogy egyes szektorok különböző szintjein milyen biztonsági kihívásokat azonosíthatunk Olaszország esetében.

2. Politikai biztonság

A politikai biztonság szektoráról elmondható, hogy az olasz emberek részvétele a politikában hagyományosan nagyon erős. Ugyanakkor, ha kiemeljük a meghatározó folyamatokat, sokkal árnyaltabb képet kapunk. A számokra tekintve azt látjuk, hogy amíg a 2008-as parlamenti választásokon a választásra jogosultak 80%-a vett részt, addig 2018-ban ez az arány már csak 73% volt. Hasonló, még erősebb tendencia figyelhető meg az Európai Parlament tagjainak választásakor. 2004-ben még 71%, 2009-ben már csak 66%, 2019-ben pedig csupán a választásra jogosultak 55%-a járult az urnák elé.¹¹ Csupán e számok, illetve a különböző felmérések¹² alapján kijelenthető, hogy az olasz lakosság egyre inkább kiábrándul a politikából. Ez köszönhető az egymást érő kormányváltásoknak, illetve az Európai Unió intézményeibe vetett hit csökkenésének.¹³ Az olasz állampolgárok alapvető politikai jogai ugyanakkor érvényesülnek, a demokrácia intézményeit használják, és képesek az ország ügyeit befolyásolni. A politikai biztonság egyéni szintjének jellemzésére a demokráciadeficit helyett sokkal inkább a kiábrándultság és a bizalomvesztettség jellemző. Ez a leírómátrixban világosszürke szint (0) kapott, vagyis önmagában az állam biztonságára fenyegetést nem jelent.

Érdekes egy pillantást vetni a választási eredményekre is. Az olasz társadalom 2018-ban világos üzenetet küldött a politikai elit számára: elege van a fennálló politikai erőviszonyokból. Történt ugyanis, hogy a 2018-as választásokon a két, nyíltan

⁸ Valeria di Cecco: Un „grande Medio Oriente” o un „Mediterraneo allargato”. *Informazioni Della Difesa*, (2004), 2. 30–34.

⁹ Francesco Zampieri: *1975 la Marina rinasce. La Legge Navale del 1975*. Vicenza, Inedibus, 2014.

¹⁰ Nagy Milada: *Az Európai Unió eszközrendszere és alkalmazása az euro-mediterrán partnerségben*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. 32–34.

¹¹ Parlamento Europeo: *Risultati delle elezioni europee del 2019*. (2019).

¹² European Commission: *Standard Eurobarometer 93 – Summer 2020* (2020. október).

¹³ European Commission (2020): i. m. 115–141.

establishment-ellenes politikai párt, a Liga és az Öt Csillag összesen a szavazatok felét szerezték meg.¹⁴

A politikai biztonság nemzeti szintjén a legszembetűnőbb folyamat az olasz kormányok instabilitása. Ez nem új keletű probléma, hiszen Benito Mussolini 1943-as elmozdítása óta a jelenlegi, Draghi-kormány a hetvenharmadik kormányformáció, ami azt jelenti, hogy egy átlagos olasz kormány élettartama ebben az időszakban alig több mint egy év. A legutóbbi, 2018-as választás óta (és az akkor megszavazott parlament összetételével) a jelenlegi a harmadik kormány. Az országot jelenleg Mario Draghi, az Európai Központi Bank volt vezetője által irányított technokrata kormány vezeti, amelyet az összes nagy parlamenti párt támogat.¹⁵

A koronavírus és különösen annak első hulláma erősen sújtotta Olaszországot. Emiatt, és a már jelen lévő társadalmi-politikai folyamatok következtében a Ligát immár jobbról előzi a *Fratelli d'Italia*. A jobboldali, konzervatív, nacionalista, EU-szkeptikus, gyakran szélsőjobboldali retorikát folytató párt a *Statista* adatai szerint a pártválasztók körében már a legnépszerűbb politikai erő (20,7%), megelőzve a Ligát (19,8%), a Demokrata Pártot (19,2%) és az Öt Csillag Mozgalmat is (16,2%).¹⁶ Egyértelműen látszik tehát, hogy a politikai biztonság nemzeti szintjén az instabilitás mellett a radikalizáció a másik olyan tényező, amely negatívan befolyásolja Olaszország biztonságát, de ez nem jelent fenyegetést az állam létére, ezért a mátrixban sötétszürke színnel (1) jelöltem.

Az Olaszország szempontjából történelmi, gazdasági és földrajzi okokból kifolyólag igen fontos észak-afrikai területeken az elmúlt évtizedben földrengésszerű változások zajlottak (arab tavasz, Iszlám Állam megjelenése és felemelkedése), amelyek közül jó néhány nem hozott olyan változást, amely Olaszország helyzete szempontjából kifejezetten pozitívként lenne értékelhető. Éppen ezeknek a forradalmaknak is köszönhetően Olaszországra nagy terhet rótt a bevándorlók, menekültek Olaszországba áramlása. Ahogyan arra Hugo Balnaves és társai rámutattak: a 2019-es európai parlamenti választások bizonyították azoknak a folyamatoknak a jelenlétét, amelyek a jobboldali populista politikai pártok előretörését hozták magukkal. Megjegyzik: a brexit, a migrációs válság, a klímaválság és a kelet-európai illiberális rezsimek mind komoly kihívások elé állítják az Európai Unió intézményrendszerét.¹⁷

Amint arra az olasz védelmi minisztérium néhány évente kiadott, rövid távú stratégiai programozási dokumentuma is rámutat – az idegen milíciák líbiai tevékenysége, a libanoni állami intézmények elégtelen működése, az öböl menti feszültségek növekedése, valamint a parti államok újabb fegyverkezési hulláma, a Földközi-tengeren és a környező vizeken a hajózási útvonalakkal kapcsolatos biztonsági aggályok, és nem utolsósorban az afganisztáni aggasztó fejlemények miatt – a kiterjesztett Mediterráneum politikai biztonságára leginkább az instabilitás és a nem demokratikus rezsimek által okozott bizonytalanság a jellemző. Ezt a mátrixban középszürke színnel (3) jelöltem.¹⁸

¹⁴ Elezioni Politiche 2018. TGcom24, 2018. március 8.

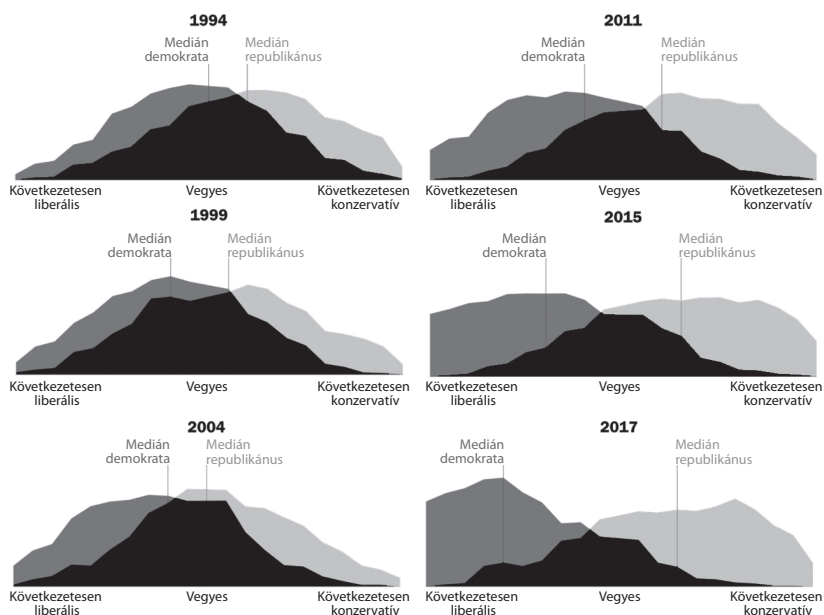
¹⁵ Alberto Custodero – Monica Rubino: Crisi di governo, le dimissioni di Conte: "Il governo finisce qui, Salvini ha seguito interessi personali e di partito". Poi sale al Quirinale. *La Repubblica*, 2019. augusztus 20.

¹⁶ Voting intentions in Italy as of October 2021. *Statista*, 2021. november 19.

¹⁷ Hugo Balnaves et al.: European Populism in the European Union. Results and Human Rights Impacts of the 2019 Parliamentary Elections. *Global Campus Human Rights Journal*, 4. (2020), 1. 176–200.

¹⁸ Ministero della Difesa: *Documento Programmatico Pluriennale della Difesa per il Triennio 2021–2023*. (2021). 7–8.

A globális térben ugyanígy érvényesülnek az előző bekezdésben említett folyamatok. Ezek mellett az Egyesült Államok vezető szerepének gyengülését,¹⁹ a politika világszinten növekvő polarizációját,²⁰ az erősödő nacionalizmust²¹ és populizmust²² említhetjük a politikai biztonság globális szintjén jelen lévő fenyegetések között a legjelentősebbeknek, mértékjelzője a mátrixban narancssárga (3). Ezekre a fenyegetésekre, illetve változásokra egyfelől minden államnak, így Olaszországnak is adekvát választ kell adnia. Másfelől ezeknek a folyamatoknak természetesen Olaszország sem csupán elszenvedője: azok a globális folyamatok, amelyekről beszélünk Olaszországban is megfigyelhetők. Ezekre példa a korábbiakban ismertetett jobboldali, populista politikai pártok előretörése. Az Egyesült Államok csökkenő vezető szerepére persze több versenyző is jelentkezik. A régi versenytárs Oroszország és az újonnan felemelkedő Kína is bejelentkezett a nyugati világ kihívóiként. Oroszország elsősorban a hagyományos katonai és hibrid, valamint kiberhadviselés területén jelent kihívást, miközben Kína elsősorban gazdasági erejénél fogva igyekszik növelni globális befolyását. Mindenesetre Oroszországgal és Kínával igen sajátos viszonyt ápol Olaszország, ami miatt számos kritika érte az országot.

1. ábra: Politikai polarizáció az Egyesült Államokban (A demokrata [sötétszürke] és republikánus [világosszürke] szavazók álláspontja bizonyos kérdésekben. A két szavazótábor mediánszavazója egyre kevesebb közös értéket képvisel, miközben közelebb kerülnek az egyre népesebb szélsőségekhez.)

Forrás: a szerző szerkesztése www.pewresearch.org/politics/interactives/political-polarization-1994-2017/ alapján

¹⁹ Alexander Cooley – Daniel H. Nexon: How Hegemony Ends – The Unraveling of American Power. *Foreign Affairs*, 2020. július–augusztus.

²⁰ Thomas Carothers – Andrew O' Donohue: *How to Understand the Global Spread of Political Polarization*. Carnegie Endowment, 2019. október 1.

²¹ Florian Bieber: Is Nationalism on the Rise? Assessing Global Trends. *Ethnopolitics*, 17. (2018), 5. 519–540.

²² The Global Rise of Populism. *World Politics Review*, 2019. szeptember 23.

3. Katonai biztonság

A haderő alkalmazása az egyén szintjén ma ott jelenik meg, hogy az olasz haderő a koronavírus-világjárvány kezeléséből aktívan kiveszi a részét, katonai szakértelmet és technológiákat igénylő feladatok ellátásában, mint például a kijárási korlátozások ellenőrzése vagy a közintézmények fertőtlenítése.²³ Ez természetesen nem a katonai biztonság területéhez kapcsolódik, de az egyén szempontjából jelenleg ez a haderő legszembetűnőbb alkalmazási formája. Ezek mellett megszokott „békeidős” feladatként természetesen megjelenik egy esetleges természeti vagy ipari katasztrófa esetén a haderő mint a következmények enyhítésében, felszámolásában részt vevő elem, vagy a korlátozó rendszabályok foganatosításában aktív szereplő. Az olasz társadalomnak pozitív véleménye van Olaszország haderejéről, pártpreferenciától függetlenül, és egyetértenek abban, hogy katasztrófaelhárításban, terrorizmus elleni műveletekben és a Földközi-tenger térségében kifejtett tevékenységükre van a legnagyobb szükség.²⁴ A katonai biztonság egyéni szintjén ezért a haderő nem klasszikus alkalmazását nevezhetjük meg, és a mátrixban világosszürke színnel (0) jelöljük.

A 2015-ös *Fehér könyv* már lefektette az alapjait a haderő átalakításának, amely jelenleg is folyamatban van. Ennek egyik legfontosabb eleme a haderő hatékonyabbá tétele, és a korábbi 200 ezer fő körüli létszámának lecsökkentése körülbelül 150 ezerre. Mindezek mellett – Olaszország missziós és műveleti ambíciószintjének fenntartása mellett – olyan haderő kialakítása a cél, amelyben kisebb egységek, a 21. században elvárható haditechnikai eszközökkel és eljárásokkal hatékonyabban képesek a mai kor biztonsági kihívásainak megfelelni. A mátrixban éppen ezért a nemzeti szint katonai biztonsága sötétszürke (1) minősítést kapott, vagyis közvetlen katonai fenyegetettség nincs, a fegyveres erők a fennálló fenyegetettségi szintnek és az ország képességeinek és nemzetközi szerepvállalásának megfelelő átalakítása, modernizációja zajlik.²⁵

Az említett 150 ezres céllétszámot ugyanakkor nem a *Fehér könyv* fogalmazta meg elsőként, az csak követi a 2012. december 31-én kelt, 244. törvény 3. cikkelyét, amely alapján a védelmi kiadások csökkentése érdekében 2024-re az említett létszámmra szükséges csökkenteni a haderő katonai létszámát.²⁶

A regionális szintről elmondható, hogy a Földközi-tengeren, a Nyugat-Balkánon és Észak-Afrikában Olaszország végrehajt, vagy a közelmúltban végrehajtott nemzeti, koalíciós és szövetségi keretek között válságreakáló műveleteket. A középszürke (3) minősítés annak köszönhető, hogy Olaszország – katonai biztonsága mellett – történelmileg és gazdaságilag is fontos észak-afrikai szövetségese, Líbia helyzete az arab tavasz után a mai napig nem rendeződött teljes mértékben megnyugtató módon, illetve az elcsöndesedő, de teljes mértékben a mai napig sem lezárult szíriai polgárháború szintén negatívan befolyásolja Olaszország biztonsági környezetét.²⁷

²³ Disinfettori del 2 rgt. AVES „Sirio” nel centro di Lamezia Terme su richiesta dell'autorità locale. *Esercito*, 2020. május 19.

²⁴ Karolina Muti – Alessandro Marrone: *How Italians View Their Defence? Active, Security-oriented, Cooperative and Cheap*. Istituto Affari Internazionali, 2019. június 21.

²⁵ Ministero della Difesa: *Libro Bianco per la sicurezza internazionale e la difesa* (2015. július).

²⁶ A 2012. évi 244-es törvény (*Delega al Governo per la revisione dello strumento militare nazionale e norme sulla medesima materia*).

²⁷ Ministero della Difesa (2021): i. m. 8–13.

A líbiai konfliktusban ráadásul nagy- és regionális hatalmi érdekek ütköznek, ennek megfelelően nemzetközivé terebélyesedett a konfliktus. Míg az Egyesült Államok szándéka szerint nem vonódott be igazán a konfliktusba, Kína pragmatikus politikát követ, észlelve a hatalmi vákuumot, és elsősorban puha hatalmi eszközökkel igyekszik érdekeit érvényesíteni. Az elmúlt években azonban a legfontosabb szereplőkké Oroszország és Törökország léptek elő.²⁸

Emellett az elmúlt évek aggasztó tendenciája a NATO keleti határain (annak mindkét oldalán) koncentrálódó képességek. Miképpen a leírómátrix létrehozásakor meg kell határozni azt a földrajzi területet, amelyre vonatkozik a vizsgálatunk, ugyanúgy szükséges kijelölni azt az időpontot, amelyre vonatkoztatva érvényes mátrixot alkotunk. Az általam megalkotott mátrix ennek megfelelően a 2022. januári kihívások, fenyegetések azonosítására vállalkozott. Mint azt a korábbiakban kifejtettem, a teljes mátrix újraalkotása időről időre szükséges, hiszen gyorsan változhatnak bizonyos elemei. Már 2022 januárjában is igaz volt ugyanakkor, hogy a Krím annexiója óta a legválságosabb időszaknak lehettünk tanúi, hiszen az Orosz Föderáció katonai alakulatai bizonyítható módon minden korábbinál nagyobb erővel jelentek meg az Ukrajnával közös határszakasz mentén, amire válaszul Ukrajna hasonlóképpen reagált.²⁹

Tanulmányomnak természetesen nem célja az orosz–ukrán háború részletes tárgyalása, azonban mindenképp meg kell említeni, hogy a feszült helyzet fegyveres konfliktusba torkollott, és ez értelemszerűen alapjaiban rázza meg a térség biztonságát, legyen szó a biztonság katonai, gazdasági vagy egyéb szektorairól. 2022 nyarán olybá tűnik, Oroszország nem éri el maradéktalanul kitűzött stratégiai céljait, korlátozott területi és politikai sikereket ugyanakkor kiharcolhat Ukrajnával szemben. Eközben azonban Svédország és Finnország a NATO-tagság küszöbére lépett, Ukrajna, Georgia és Moldova egy lépéssel közelebb került az európai integrációhoz, miközben Oroszország politikai és gazdasági elszigeteltsége fokozódik.³⁰

Végül a katonai biztonság globális szintjéről elmondható, hogy az Egyesült Államok továbbra is a világ vezető katonai hatalma, egyelőre páratlan erőketítő képességgel, azonban a stratégiájukban revizionista hatalmaknak nevezett Oroszország és Kína egyértelmű kihívói a nyugati hatalmaknak. Oroszország hosszú idő után tér vissza a hagyományos hatalmi versengésbe, és bizonyos területeken komoly sikereket ér el katonai képességeit illetően. Kínáról nem annyira a katonai képességei, mint inkább a megdöbbentő gazdasági növekedése és térnyerése miatt kell szót ejteni. Jóllehet, Kína nem a hagyományos, katonai eszközökkel kíván az Egyesült Államok vetélytársa lenni, ugyanakkor ezen a területen is lényegesen gyorsabban fejleszt, mint a világon bármelyik legalább regionális hatalom. Oroszország a hagyományos mellett a hibrid hadviselésben alkalmazható eszközök tekintetében is igen nagy erőt képvisel, és már nemcsak V. cikkely szerinti fenyegetést jelent a NATO keleti szomszédságában, hanem megjelent azokon a területeken is, ahol hatalmi vákuumot vélt felfedezni. Mind Kínáról, mind pedig Oroszországról elmondható, hogy rendkívül erősek a kiberhadviselés terén,

²⁸ Molnár Anna et al.: A nemzetközi jelenlét Líbiában 2011-től napjainkig. *Nemzet és Biztonság*, 12. (2019), 2. 119.

²⁹ Shane Harris – Paul Sonne: Russia Planning Massive Military Offensive against Ukraine Involving 175,000 Troops, U.S. Intelligence Warns. *Washington Post*, 2021. december 3.

³⁰ Magyar Tudományos Akadémia: *Az orosz–ukrán háború háttere és kárpátaljai vetületei* – Videón az akadémiai konferencia (2022).

a következő évtizedben, évtizedekben alighanem nagyon komoly szereplőként kell velük számolni e téren is. Ahogyan Walter R. Mead már 2015-ben leírta: új korszakról beszélhetünk, amelyben visszatért a geopolitika, legjelentősebb szereplői pedig az Egyesült Államok és szövetségesei, nagyobb mértékben az amerikai külpolitikában revizionistáknak nevezett Oroszország és Kína, kisebb mértékben pedig a latorál-lamként (*rogue state*) definiált Irán. Az események alakulása miatt Irán jelentősége e tekintetben leértékelődött, Oroszország és Kína szerepe pedig még jelentősebb lett. Mead ugyanakkor azt is kiemeli, hogy ez természetesen nem jelenti azt, hogy Iránról teljesen elfeledkezhetünk.³¹

Mindezek mellett egyre fokozódó új fegyverkezési verseny szemtanúi lehetünk: az Egyesült Államok, Oroszország és Kína – eltérő hangsúlyokkal ugyan, de – mindannyian érdekeltek harcászati repülőgépek,³² repülőgép-hordozók,³³ személyzet nélküli harci légi járművek,³⁴ hiperszonikus fegyverek,³⁵ valamint kiber-³⁶ és űrfegyverek³⁷ fejlesztésében. Előbbiek miatt a mátrixban középszürke (3) mezőben a fokozódó nagyhatalmi szembenállás és az új fegyverkezési verseny kaptak helyet.

4. Gazdasági biztonság

A biztonság gazdasági szektorát illetően az egyéni szinten több komoly problémával is szembe kell néznie Olaszországnak. Már generációk óta meghatározó probléma a munkanélküliség, amely különösen a fiatalok körében igen magas. Az Európai Unióban harmadik legnagyobb a fiatalkori munkanélküliség Olaszországban, az itt mért 30% csak Görögország (34%) és Spanyolország (40%) teljesítményénél jobb. A teljes népességet tekintve sem jobb a helyzet, ott a negyedik legnagyobb az olasz munkanélküliség, az említett déli államokon kívül még Litvániában nagyobb az arány, ezek mellett, 2017-es becslések szerint az olasz feketegazdaság teljesítménye meghaladja az évi 210 milliárd eurót, ami több mint a tiszta olasz GDP 12%-a. A mátrixba így a munkanélküliség és a feketegazdaság fehér (2) elemként kerül be. 2020 júliusában és augusztusában, vagyis az Olaszországot különösen erősen sújtó pandémia első hulláma utáni időszakban készült az adatfelvétel az Eurobarometer felméréséhez. Ez érdekes eredményeket hozott Olaszország esetében, ugyanis arra a kérdésre, hogy melyek az Olaszországot fenyegető kihívások közül a legfontosabbak, csak minden negyedik olasz gondolta azt, hogy az egészségügyi kihívások a két legfontosabb probléma között vannak. Az olaszokat sokkal inkább aggasztották a gazdasági jellegű problémák: 47% (az EU-átlag 33%) szerint a gazdasági helyzet, 40% (EU: 28%)

³¹ Walter Russell Mead: Eastern Europe and the Return of Geopolitics. *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, (2015) 5. 22–31.

³² How J-20 Fighter Jets Can Change Russia-China Military Dynamic. *Wionews*, 2021. augusztus 11.

³³ Benjamin Brimelow: US Aircraft Carriers Still Rule The Seas, but Russia and China Both Have Plans to Change That. *Business Insider*, 2021. január 10.

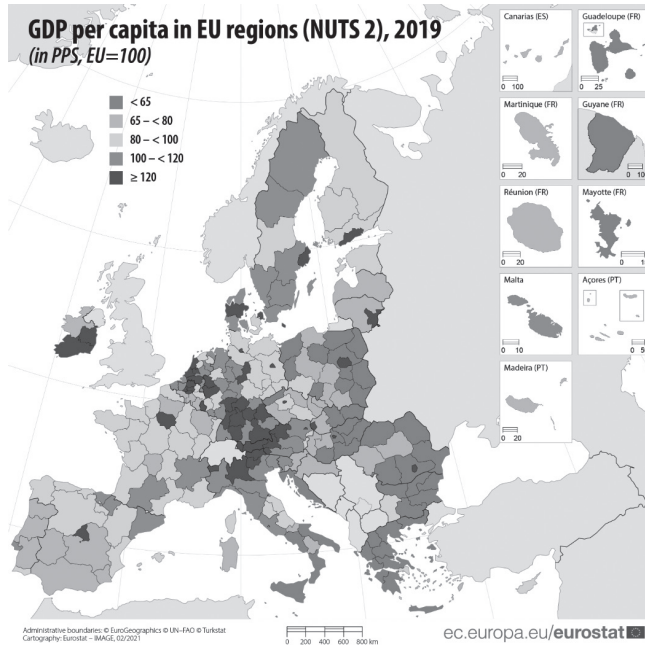
³⁴ Russia's Top Long-Range Attack Drones. *Air Force Technology*, 2020. november 27.

³⁵ Rajeswari Pillai Rajagopalan: Hypersonic Missiles. A New Arms Race. *The Diplomat*, 2021. június 25.

³⁶ Franklin Holcomb: *Countering Russia and Chinese Cyber-Aggression*. Washington, DC, CEPA, 2021.

³⁷ Bradley Bowman – Jared Thompson: Russia and China Seek to Tie America's Hands in Space. *Foreign Policy*, 2021. március 31.

szerint a munkanélküliség problémája fér be a legfontosabb kettő közé. Ezeken túl 14% (EU: 11%) a bevándorlást, ugyanennyien (EU: 12%) az államadóságot, 11% (EU: 5%) az adózást, 10% (EU: 18%) pedig az inflációt nevezte a legfontosabb két probléma egyikének. A többi szempont (például klímaváltozás, nyugdíjak, oktatási rendszer, bűnözés, terrorizmus) tekintetében az olaszok általában az EU átlaga alatt maradtak.³⁸

2. ábra: A régiók vásárlóerő-paritáson mért bruttó összterméke az EU-átlag százalékában (a dél-olaszországi régiók a sereghajtók között találhatóak)

Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/11571499/GDP_per_capita_ver3-01.jpg

Az olasz gazdaság régóta fennálló problémája a kiegyensúlyozatlan gazdasági teljesítmény. Az északi, ipari szempontból legfejlettebb területek a GDP tekintetében Európa legjobban teljesítő régiói közé tartoznak. A déli, többségében elavult technológiával és gazdaságszervezéssel rendelkező régiók azonban az Unió utolsó harmadában találhatóak. 2000-től számítva nyolc olyan év volt, amikor az olasz gazdaság 1% alatti növekedést produkált, és hat olyan év, amikor 1% fölötti mértékben zsugorodott a gazdasága. A GDP-arányos államadóság szintén nem fest túl pozitív képet: a 2005-ös 102%-ról kisebb csökkenésekkel ugyan, de 2019-re 134%-ra nőtt, majd a világvárványnak köszönhetően 2020-ra elérte a 156%-os csúcst. Csupán a magas számok mellett aggasztó az is, hogy míg a korábbi évtizedekben az államadóság nagyrészt hazai szereplők kezében volt, az elmúlt egy-két évtizedben drasztikusan növekszik

³⁸ European Commission (2020): i. m. 16–37.

a külföldi irányú államadósság, növelve ezzel Olaszország kitétségét.³⁹ Ez a 156% volumenében közel hárommillió dollárt jelent, vagyis minden olasz állampolgárra számolva fejenként közel ötvenezer dollárt.⁴⁰

A koronavírus-világjárvány nem kímélte az olasz gazdaságot sem: a 2020-as év –8,87%-os növekedéssel zárult. Az Európai Unióban ennél nagyobb csökkenést csak Görögországban és Spanyolországban láttunk.⁴¹ Becslések szerint a 2021-es és 2022-es években 4,5-5% körüli gazdasági növekedés valószínű.⁴²

Mindezeket figyelembe véve, a mátrixban a gazdasági biztonság nemzeti szintjén a stagnáló gazdaságot tüntettem fel, fehér (2) cellában.

A MENA-régióról kijelenthető,⁴³ hogy a szénhidrogének kitermelése és kivitele az egyik legjelentősebb gazdasági tevékenység. Ez Olaszország esetében jelentős tényező, hiszen az ország gázszükségletének közel ötödét Algéria és Líbia szolgáltatja,⁴⁴ kőolajimportjának pedig kétötödét⁴⁵ a MENA-régió országaiból szerzi.

A regionális szintnél külön kiemelném, hogy az észak-afrikai és közel-keleti régióban az arab tavasz eseményei után az életszínvonal további romlása figyelhető meg, olyan területen, amelyre egyébként is negatív hatást fejt ki a globális felmelegedés. Ezt a problémát súlyosbítja, hogy a MENA-régióban a népességnövekedés töretlen, miközben kevés a megművelhető földterület, és tovább csökken. Így az egyre nagyobb népességet a már így is jelentős élelmiszerimport növelésével lehet eltartani.⁴⁶ A szint gazdasági biztonságának legjelentősebb és legjellemzőbb kihívásai a szegénység és a Covid-19-világjárvány gazdasági következményei, ezek sötétszürke (4) mértékű kihívások.

A globális gazdasági biztonság területéről elmondhatjuk, hogy a zsugorodást hozó 2020-as év után folytatódik a gazdaság talpra állása. A globális gazdasági folyamatok közül a foglalkoztatottság növekedésének megtorpanását, a növekvő inflációt és a megtakarítások csökkenését emeli ki a Nemzetközi Valutaalap. Jelentésük szerint 2021-ben a világgazdaság 5,9%-kal növekszik. Ez a mutató elmarad a korábban becsülttől, aminek a legfőbb okai között megtalálhatjuk a multinacionális vállalatok működésében beálló ellátási zavarokat, amely miatt nem, vagy csak késedelmesen tudják kielégíteni a keresletet. A Valutaalap szakértői úgy számolnak, hogy stagnáló foglalkoztatottság mellett mérsékelt lesz a 2022-es gazdasági növekedés, aminek a legfőbb oka az, hogy bár a fejlett gazdaságokban a termelés meghaladná a járvány előtti szintet, a fejlődő országokban a lassan haladó oltási programok miatt az alacsony hozzáadott értékű ágazatokban továbbra is fennakadásokra lehet számítani.⁴⁷ A lassú kilábalás több tényezőtől tevődik össze, ezért a mátrixba összefoglaló néven a Covid-19-világjárvány gazdasági következményei kerülnek be, sötétszürke (4) mértékjelzővel.

³⁹ Government Debt to Gross Domestic Product (GDP) Ratio in Italy from 2019 to 2022. *Statista*, 2021. október 25.

⁴⁰ Lásd: <https://countryeconomy.com/national-debt>

⁴¹ Lásd Eurostat, 2021: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>

⁴² Forecasted Gross Domestic Product (GDP) Growth in Italy from 2021 to 2024. *Statista*, 2021. október 18.

⁴³ Johannes Grow: Economic (In)security and Economic Integration in the Middle East. *E-International Relations*, 2019. május 15.

⁴⁴ Autorità di Regolazione per Energia Reti e Ambiente: *Relazione Annuale – Stato dei Servizi*. ARERA, (2020). 215.

⁴⁵ Volume of Crude Oil Imported to Italy during the 1st Quarter of 2020, by Country of Origin. *Statista*, 2021. július 5.

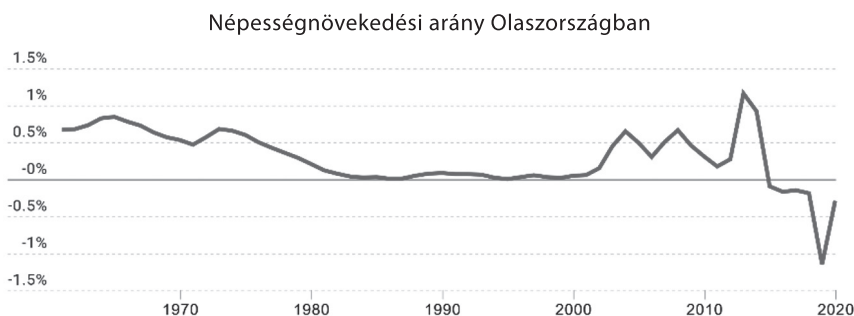
⁴⁶ Grow (2019): i. m.

⁴⁷ IMF: *Recovery During a Pandemic – Health Concerns, Supply Disruptions, and Price Pressures*. (2021. október 12.).

5. Társadalmi biztonság

A társadalmi biztonság egyéni szintjén jelenleg a legégetőbb probléma természetesen a világjárvány. Olaszország különösen erősen érintett volt a járvány hatásaiban, hosszú időn keresztül a legrosszabb adatok innen érkeztek, ami a halálozások, valamint a fertőzöttek számát illeti. A pandémiás helyzet nemcsak a társadalmi, de a politikai és a gazdasági biztonság minden szintjén negatív folyamatokat indított el. A koronavírus-fertőzéssel összefüggő megbetegedésekben több mint 140 ezer olasz veszítette életét, ezért a mátrixban a Covid-19 szerepel a megfelelő cellában, sötétszürke (4) mértékjelzővel.⁴⁸

A társadalmi biztonság állami szintjén Olaszország ugyanazokkal a problémákkal küzd, amelyekkel a nyugati civilizációban szinte minden ország, ez pedig a demográfiai változás és azon belül különösen az előregedő társadalom problémái. A koronavírus mellett ez került be a mátrixba, sötétszürke (4) színnel. A hivatalos adatok szerint Olaszország a világ harmadik legidősebb társadalma Japán és Németország után, a születéskor várható élettartamban pedig csak Japán és Svájc előzi meg. Olaszország gyakorlatilag a II. világháború óta támaszkodik a bevándorlók munkaerejére, ez pedig tisztán látható a demográfiai statisztikákban is. Elsősorban a bevándorlásnak köszönhető, hogy Olaszország lakosság-száma 2017-ig lassan növekedett, az elmúlt években pedig csak kis mértékben csökkent. Az olasz nemzeti statisztikai hivatal jelentése szerint évente több mint háromszázezer érkeznek legális úton az országba, így az országban legálisan tartózkodó bevándorlók száma meghaladja az öt és fél millió főt, amely az ország lakosságának körülbelül 9%-a, és ezek többsége román, albán vagy marokkói állampolgár. Ezzel Európában a harmadik legnagyobb arányú bevándorló közösséget tudhatja magáénak.⁴⁹

3. ábra: 2017 óta csökken Olaszország lakossága

Forrás: https://datacommons.org/place/country/ITA?utm_medium=explore&mprop=count&popt=Person&hl=en

Ezenfelül az illegális bevándorlók száma elérheti akár a 600 ezer főt is.⁵⁰ Fontos megemlíteni ugyanakkor a kivándorlást is: a statisztikai hivatal adatai szerint évente több mint 150 ezren hagyják el Olaszországot, ebből közel 115 ezren olasz állampolgárok,

⁴⁸ Worldometers, lásd: www.worldometers.info/coronavirus/#countries

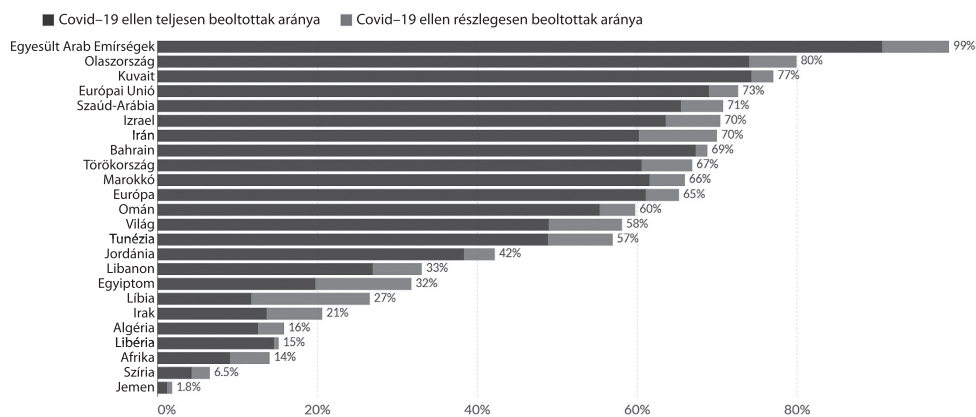
⁴⁹ ANSA: Italy has Third-Largest Migrant Population in Europe: Report. *InfoMigrants*, 2019. szeptember 30.

⁵⁰ Pew Research Center: *Immigranti non autorizzati in Italia* (2019. november 13.).

akiknek a 60%-a közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Ők a brexit előtt jellemzően az Egyesült Királyságba vagy Németországba távoztak. Jellemző folyamat az is, hogy az országon belül lakhelyet váltók esetében a nettó migrációs mutató Lazio kivételével csak a déli régiók (Calogero Muscarà gazdasági alapvetésű definíciója szerint) esetében negatív (Campania, Szicília, Puglia, Calabria, Szardínia, Basilicata, Molise, Abruzzo, Umbria), az északi és középső területek pedig inkább vonzóak.⁵¹

A regionális társadalmi biztonsági kihívások közül a legjelentősebb Szíria állapota, ahol a mai napig nem rendeződött megnyugtatóan a biztonsági helyzet. 2021. szeptemberi állás szerint több mint 600 ezren veszítették életüket a háborúban, és több mint kétmillióan sérültek meg, vagy szereztek maradandó fogyatékoságot, több mint százezer embert pedig eltűntként tartanak nyilván.⁵² Az UNHCR adatai szerint 2014 és 2017 között közel 630 ezer fő érkezett Olaszország partjaihoz, ami a teljes olasz lakosság több mint 1%-a. Ez bizonyos szintű társadalmi feszültségekhez vezetett. A helyzet mára javult, hiszen 2017-től napjainkig összesen kevesebb mint 80 ezerre tehető ez a szám. A történetek súlyossága, valamint az a tény, hogy a konfliktus – bár valamennyire nyugvópontra jutott – még mindig parázslék, a leírómátrixban középszürke besorolást kapott.⁵³

A Covid-19 elleni küzdelem szempontjából is különleges terület a MENA-régió, hiszen az átoltottság rendkívül vegyes képet mutat, azonban mindenképpen elmarad a világtól. 2021. év végén Szíriában csak 6,5%-ra, Libériában 15%-ra, Algériában 16%-ra, Líbiában 27%-ra, Egyiptomban 32%-ra, Libanonban 33%-ra tehető azoknak az aránya a lakosságon belül, akik már legalább egy vakcinát megkaptak, miközben Tunézia (57%) sem éri el a világtól (57%).⁵⁴ A mátrixba a szíriai polgárháború, valamint a térségre jellemző alacsony átoltottság került be sötétszürke (4) szinkóddal.

4. ábra: Néhány térségbeli ország, régió és közösség oltottsági adatai

Forrás: <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

⁵¹ ISTAT: *Registration and Deregistration of the Resident Population*. Istituto Nazionale di Statistica (2019. december 16.).

⁵² Philip Loft: *The Syrian Civil War. Timeline and Statistics*. House of Commons Library, 2021. november 29.

⁵³ Lásd: <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205>

⁵⁴ Lásd: <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

Globális szinten jelenleg természetesen a pandémiás helyzet okozza a legnagyobb kihívást, valamint a védekezéshez szükséges eszközökhöz (például és elsősorban a vakcinához) való hozzájutás egyenlőtlenségei, ugyanakkor érdemes a társadalom fokozódó polarizációját is megemlíteni. Ennek tünetei az amerikai elnökválasztás kapcsán kialakult konfliktusok, de a pattanásig feszült társadalmi feszültségek jeleként értékelhetők az elmúlt években megjelenő különböző mozgalmak – vagy az ellenpóluson megjelenő reakciós ellenmozgalmak –, amelyek nagy visszhangot kiváltó, nem egy esetben akár halálos áldozatokkal járó megmozdulásokat szerveznek, esetenként városokat, városrészeket felfogatva.⁵⁵ A mátrixban a növekvő társadalmi feszültségeket, valamint a világjárvány társadalmi következményeit találjuk, sötétszürke (4) színnel.

6. Környezeti biztonság

A környezeti szektor legkomolyabb kihívásai minden szinten végső soron a globális felmelegedésre vezethetők vissza. Az egyén szintjén a felmelegedés, a csapadékmennyiség eloszlásának és az egyéb időjárási körülményeknek az egyre szélsőségesebbé válásával a mezőgazdaság komoly károkat szenved. Ennek következményeképpen az egyén életkörülményei Olaszországban is romlanak, még ha nem is olyan mértékben, ahogyan például az afrikai területeken. Például szolgálnak az egyre gyakrabban tapasztalt extrém időjárási helyzetek, amelyeknek Olaszország, elhelyezkedése miatt, különösen kitett. Ezek a körülmények negatív hatással vannak a mezőgazdasági tevékenységekre, vagy egyéb módon, közvetve hátráltatják a termelékenységet, vagy akár közvetlen veszélyt is jelenthetnek, mint például a 2021. augusztus 11-én regisztrált rekordmagas, 48,8 °C-os hőmérséklet, amelyet szicíliai mérőponton regisztráltak, és amióta nyilvántartják ezeket az adatokat, ez a legmagasabb mérték érték Európában.⁵⁶ Mivel nehéz egyértelműen ehhez kötni, ezért pontos adatot nem közölnek, de az bizonyos, hogy több ember hunyt el az augusztusi olaszországi hőhullámban.⁵⁷ A mátrixba az egyéni szintnél a romló életkörülményeket vezettem fel fehér fokjelzővel (2).

Ez természetesen nemzeti szinten is megjelenik problémaként, de itt kiegészül a természeti (és ipari) katasztrófák bekövetkezésének lehetőségével. Kutatások szerint a nyári átlaghőmérsékletben 1 °C-os felmelegedés az olaszországi termőföldek értékét 62%-kal rontja.⁵⁸ Az árvizek, aszályok, heves esőzések negatív hatásai mellett Olaszországban sajátos tényező a vulkáni aktivitás, hiszen Olaszország déli részén három olyan vulkán is található, amely a mai napig aktivitást mutat. A vulkáni aktivitáson kívül az egyéb természeti katasztrófák szintén köthetők a globális éghajlatváltozáshoz. Az előző bekezdésben említett hőhullám idején például Olaszországot (is) erdőtűzek

⁵⁵ Levi Boxell – Matthew Gentzkow – Jesse M. Shapiro: Cross-Country Trends in Affective Polarization. *NBER Working Paper*, 2021. november.

⁵⁶ Gianluca Schinaia: Negli ultimi anni le temperature in Italia sono salite più velocemente che nel resto del mondo. *Wired*, 2021. október 14.

⁵⁷ Several Deaths Linked to Italy's Scorching Summer Heatwave. *The Local Italy*, 2018. augusztus 7.

⁵⁸ Martina Bozzola et al.: A Ricardian Analysis of the Impact of Climate Change on Italian Agriculture. *European Review of Agricultural Economics*, 45. (2018), 1. 65.

sújtották, noha többről kiderült, hogy szándékos gyújtogatás okozta őket. Az elhárítás érdekében a hadsereget is be kellett vetni.⁵⁹ Az utolsó tüzek egészen a szeptemberi nagy esőzésekig kitartottak. Az erdőtüzek után pedig több helyen áradások szedtek áldozatokat.⁶⁰ Nemzeti szinten tehát középszürke (3) a természeti katasztrófák veszélye került a mátrixba.

A Mediterrán régió déli részén (Észak-Afrikában) az elsivatagosodás, az édesvízhez való hozzájutás nehézségei miatt valószínűsíthetően a következő években, évtizedekben egyre nagyobb problémát fog okozni a klímaváltozás által indukált migráció. Jelenleg még nem a szűken vett Észak-Afrikát érinti a probléma, de a Száhel felől egyre északabbra tolódik az a terület, ahol az életkörülmények nem, vagy csak nagyon nehezen teszik lehetővé az életet. Ezekről a területekről az északi irányú vándorlás már korlátozott mértékben ugyan, de most is zajlik, és a klímaváltozás erősödésével, folytatódásával tovább fog erősödni az a tendencia, amely azt mutatja, hogy klímamenekültek fognak megjelenni először a Földközi-tenger déli partjainak országaiban, majd akár Olaszországban is. Az Olaszország szempontjából kulcsfontosságúnak nevezhető területeken tehát különféle környezeti vagy egyéb okból (például elsivatagosodás, édesvízhez való hozzájutás nehézségei, konfliktusok stb.), a szűkülő élettér jelent olyan problémát, amelyet a legfontosabbnak nevezhetünk a környezeti biztonság szempontjából, ez sötétszürke (4) színnel szerepel a mátrixban.⁶¹

Globális szinten – mint korábban említettük – a globális felmelegedés, az ahhoz vezető folyamatok és annak következményei jelölhetők meg első számú környezeti kihívásként. A NASA adatai szerint a Földön az átlaghőmérséklet az iparosodás előtti szinthez képest több mint 1 °C-kal növekedett az emberi tevékenység hatására, és jelenleg is 0,2 °C-kal növekszik tízévente. A környezetünkkel kapcsolatos mai problémáink döntő többsége visszavezethető a globális felmelegedéshez, így ez középszürke (3) jelölést kapott.⁶²

7. Információs biztonság

Az információs térben az egyén szintjén megjelenő problémák közül a legsúlyosabb fenyegetést az ellenérdekelt felek propagandatevékenysége, valamint a közösségi médiában és egyéb felületeken a soha korábban nem tapasztalt mennyiségű álhír, szándékosan félrevezető, hamis vagy nem teljes egészében igaz információ terjedése jelenti. Az erre való ellenállóképesség kifejlesztését ugyan a kormányok felelősségi körébe lehet utalni, a különböző tudatosító kampányok mellett kiemelt szerep hárul az egyénre is, hogy tudatosabban, jobban odafigyelve fogyassza az ilyen médiatartalmakat. E tartalmak között találhatunk kevésbé ártalmas tényezőket is, azonban adott esetben politikai (választások manipulációja), közegészségügyi (oltásellenes kampányok), vagy egyéb, a való életben igen releváns kérdésben kártékony hatása

⁵⁹ IFRC: *Information Bulletin 2* (2021. augusztus 13.).

⁶⁰ Richard Davies: Italy – 1 Dead, Many Rescued After Floods in Sardinia. *Floodlist*. 2021. november 15.

⁶¹ Lásd 2021. június 14-ei adatok: www.migrationdataportal.org/regional-data-overview/northern-africa

⁶² NASA: *The Effects of Climate Change* (é. n.).

lehet ezeknek a szándékosan (vagy jóhiszeműen, de tájékozatlanságból fakadó) terjesztett álhíreknek, manipulációs kísérleteknek. Az egyéni szintre ugyanakkor hatást gyakorolnak azok a kibertérben elkövetett támadások is, amelyek kritikus infrastruktúrát vagy valamilyen szolgáltatást kiszolgáló infokommunikációs rendszereket támadnak.⁶³ A vizsgálat tárgyára, vagyis Olaszországra nézve az egyéni szint legjellemzőbb kihívása napjainkban az álhírek terjedése, ez középszürke (3) jelölést ér.

A kibertér az állam biztonságára kifejtett növekvő hatásának tanúbizonysága, hogy Olaszország már 2013-ban kiadta kibervédelmi stratégiáját.⁶⁴ Ennek előszavában lefektetik: bár komoly lehetőségeket rejt az internet, számos pozitívumot lehet megemlíteni vele kapcsolatban, és soha korábban nem látott mértékben köti össze az embereket azok földrajzi helyzetétől függetlenül, minden korábbinál nagyobb veszélyt jelent azokra, akik nincsenek tisztában ezekkel a veszélyekkel, és rendkívül ártalmas támadásokat lehet végrehajtani rajta keresztül olyan rendszerek ellen, amelyek nincsenek ilyen támadásokra megfelelően felkészítve.⁶⁵

Az állami szinten, annak elemi működését erősen negatívan befolyásoló tevékenységek is zajlanak a kibertérben. Bár az egyén szintjén is bosszantó lehet adathalászat, zsarolóvírus áldozatává válni, vagy privát képek, dokumentumok feletti ellenőrzést részben vagy egészben elveszíteni, az állam szintjén egy kibertámadásnak sokkal komolyabb következményei lehetnek. Ezért kiemelt fontosságú az állami és kormányzati információs rendszerek védelme, hiszen a kritikus infrastruktúra ellen intézett támadások esetén veszélybe kerülhet bizonyos állami funkciók ellátásának biztonsága. Az elektromos hálózat, vasúthálózat, egyéb közlekedési vagy energiával kapcsolatos infrastruktúra, kormányzati vagy állami szervek elleni kibertámadásnak beláthatatlan következményei lehetnek: ha jól hajtják végre, egy egész államot működésképtelenné lehet tenni. Ugyanakkor ez nem távoli fantázia: számos olyan esetet ismerünk, amikor európai államok ellen olyan kibertámadást valósítottak meg, amelyek által bizonyos kormányzati vagy állami funkciók ellátása akadályozottá, vagy lehetetlenné vált bizonyos időre. 2021 augusztusában például olyan zsarolóvírusos támadást hajtottak végre olaszországi informatikai rendszer ellen, amely miatt a Covid-19-védőoltásra való regisztrációs felület elérhetetlenné vált. Kevesebb mint három héttel később behatólag olyan sebezhetőséget használtak ki egy egészségügyi információs rendszerben, amely révén statisztikai és epidemiológiai adatokat semmisítettek meg. Korábban támadások értek különböző vállalatokat, például a Comparit, a Geoxot, a Tiscalit, a Luxotticát vagy az Enel energiakonglomerátumot, de egy római és egy milánói kórházat is. Júniusban a területért felelős miniszter azt állította, a közigazgatást kiszolgáló szervek 90%-a nem védett külső támadások ellen. Ennek megváltoztatása érdekében forrásokat különítettek el új hardverek és szoftverek beszerzésére, és ami még fontosabb: létrehozták a Nemzeti

⁶³ Sebastiaan van der Lans: Buzzword or Real Threat? Fake News Is More Dangerous Than You Think. *Forbes*, 2021. március 26.

⁶⁴ Presidenza del Consiglio dei Ministri: *Quadro Strategico Nazionale per la Sicurezza dello Spazio Cibernetico* (2013. december).

⁶⁵ Presidenza del Consiglio dei Ministri (2013): i. m. 5.

Kiberbiztonsági Ügynökséget,⁶⁶ amelytől azt várják, hogy a jövőben hatékonyabban védhetők lesznek a kritikus rendszerek, illetve egy esetleges támadás esetén jóval kisebb károkat kell elszenvedni.⁶⁷

A mérvadónak tekintett *Global Cybersecurity Index* felmérése alapján 2021-ben Olaszország a 20. legjobb eredményt érte el. Az index az egyes nemzeti kormányok kiberbiztonság iránti elkötelezettségét, a kibertér biztonsága érdekében tett erőfeszítéseket hivatott mérni. Az ország kibervédelmi rendszerének erősségéért a szervezeti struktúrát emelik ki, míg a leginkább fejlesztendő területnek a technikai eszközöket nevezték meg.⁶⁸

A mátrixba a kritikus infrastruktúra elleni támadások veszélyét írtam, sötétszürke (4) mértékjelzővel.

Az előző bekezdésben említett kihívások – természetükből fakadóan – nem egy-egy államra vagy régióra vonatkozó veszélyforrások, hanem a teljes transzatlanti közösség, illetve a világ minden országának biztonságát negatívan befolyásolják. Éppen ezért az IT-biztonság területénél a szintek megállapítása nehezebb feladat, de nem is feltétlenül szükséges. A kibertámadások mellett ide sorolhatók a hibrid hadviselés részeként az információs térben végrehajtott műveletek. Több esetben láthattuk már ennek működését a gyakorlatban, a tankönyvi példája Kelet-Ukrajnában, valamint a Krímben valósult meg, de világszerte regisztráltak például választások befolyásolására tett kísérleteket. A regionális és globális szinten is jellemző kihívást a kibertámadások jelentik.

8. Összegzés

Az elvégzett vizsgálat idején a biztonság minden szektorában és szintjén komoly kihívást jelent a koronavírus-világjárvány, természetesen ez került a közbeszéd fókuszába. Összességében elmondható, hogy a pandémiás helyzet csenedésével Olaszország biztonsági helyzete és környezete nem kirívó regionális, szövetségi vagy európai összehasonlításban. A javasolt mátrixot a 2. táblázatban foglaltam össze.

Közvetlen katonai fenyegetést nem azonosítottam, az olasz haderő pedig rendeltetésszerűen és zavartalanul működik, még ha a koronavírus által okozott válsághelyzet kezeléséből az olasz haderőnek is ki kellett vennie a részét nem katonai feladatok végrehajtásával. Regionális szinten az olasz haderő békeműveleti szerepvállalása említendő, valamint a NATO keleti szomszédságában fellépő bizonytalanság. Globális szinten pedig fokozódó nagyhatalmi szembenállást látunk, ami csupán részben katonai természetű.

A politikai biztonságról elmondható, hogy a politikai jogok gyakorlása biztosított Olaszországban, noha a hagyományosan erős olasz részvétel a demokráciában hanyatló tendenciát mutat, emellett pedig erősödnek a szélsőséges politikai retorikát

⁶⁶ Agenzia per la Cybersecurity Nazionale.

⁶⁷ Federico Guerrini: Fed Up with Constant Cyberattacks, One Country is About to Make Some Big Changes. *ZDNet*, 2021. szeptember 3.

⁶⁸ ITU: 3. GCI Results: Score and Rankings. *ITU Publications*, (2022. február 19.).

képviselő pártok. Az Olaszország biztonsága szempontjából kiemelt fontosságú régiókban ugyanakkor a demokratikus értékek devalválódása és autoriter vagy az autoritás felé tartó rezsimek jelenléte tapasztalható, miközben globális jelenség a politika polarizációja és nacionalizációja.

Az egyén biztonsága szempontjából az egyik legfontosabb tényező a gazdasági biztonság. Itt szembetűnő probléma a munkanélküliség, különösen a fiatalok körében. Nemzeti szinten évtizedes kihívás a gazdaság stagnálása, hiszen ebben a viszonylatban képtelen az olasz gazdaság jelentős és tartós növekedésre. Különösen érdekes a gazdasági növekedés kérdése a pandémiás időszak után, annak gazdaságot zsugorító hatása miatt. Ez kulcsfontosságú terület, hiszen a korábban idézett statisztikák szerint az olasz közvéleményt jobban aggasztják a gazdasági kérdések, mint a koronavírus. A pandémia, valamint annak kezelése, így a lezárások, a turizmus és vendéglátás szünetelése, az ellátási láncok felborulása stb. komoly gazdasági következményekkel jártak regionális és globális szinten is.

A társadalmi biztonság magában foglalja az egészségügyi biztonságot, és ennek megfelelően a vizsgálat időszakában természetesen a legnagyobb hatása a Covid-19-világjárványnak van. Egyéni szinten maga a vírussal való megfertőződés, valamint a társadalom pszichés állapotának romlása áll. Olaszországot különösen erősen érintette az első hullám, és összesen közel 140 ezren veszítették életüket a vírus által kiváltott megbetegedésekkel összefüggésben. Nemzeti szinten a nyugati világ demográfiai válságának megfelelően az elöregedés áll, Olaszország az egyik legmagasabb átlagéletkorú és az egyik legmagasabb várható élettartamot magáénak tudó ország a világon. Regionális szinten a szíriai polgárháború továbbra sem jutott teljesen nyugvópontra, valamint a líbiai helyzet sem rendeződött még megnyugtatóan. Globális szinten pedig a növekvő társadalmi feszültségeket azonosíthatjuk, mint a jelenkor legnagyobb fenyegetését.

A környezeti biztonság esetében természetesen a leginkább aggasztó folyamatnak a globális felmelegedést nevezhetjük meg. Egyéni szinten ez romló életkörülményekhez, nemzeti szinten pedig a természeti katasztrófák gyakoribbá válásához és az időjárási jelenségek egyre szélsőségesebb megjelenéséhez vezet. Regionális és globális szinten a globális felmelegedés, elsivatagosodás és egyéb negatív folyamatok a megművelhető földterület, így az élettér szűküléséhez vezet, amit az ivóvízhez való hozzájutás is katalizál.

Az információs biztonság területén a vizsgálat szintjei természetesen elmosódnak, de az egyéni szinten kiemelhetjük az álhírek terjesztésének problémáját. Az ennél magasabb szinteken a kritikus infrastruktúrák elleni támadások jelenthetik a legnagyobb fenyegetést, miközben a kiberhadviselés, valamint az információs térben elkövetett visszaélések és bűncselekmények egyre gyakoribbá válnak.

2. táblázat: A javasolt leírómátrix a színek magyarázatával

Alany/szektor	Politikai	Katonai	Gazdasági	Társadalmi	Környezeti	Információs
Egyéni	kiábrándultság; bizalomvesztettség	nem klaszszikus alkalmazás	munkanélküliség; feketegazdaság	Covid-19	romló életkörülmények	árhírek
Nemzeti	instabilitás; radikalizáció	haderő átalakítása	stagnáló gazdaság	előregedés, Covid-19	természeti katasztrófák	kritikus infrastruktúra elleni támadások
Regionális (EU és Mediterrán)	demokrácia eróziója; instabilitás; autoriter rezsim	békefenntartás; fegyveres csoportok	szegénység; Covid-19 gazdasági következményei	polgárháború (Szíria); alacsony vírusvédelem	szűkülő élettér	kibertámadások
Globális	polarizáció; nacionalizáció	fokozódó nagyhatalmi szembenállás; új fegyverkezési verseny	Covid-19 gazdasági következményei	Covid-19; növekvő társadalmi feszültségek	globális felmelegedés	hibrid és kibervadviselés

Forrás: a szerző szerkesztése

Témánk szempontjából nem releváns (0)

Az átlagnak megfelelő, helyesen működő, nem jelent veszélyt (1)

Csak korlátozottan működőképes, fennállnak bizonyos problémák (2)

Kihívások, részben működésképtelen rendszerek, akadályozott, fennáll az eszkaláció veszélye (3)

Kockázatok, jó részben működésképtelen rendszerek, kismértékben egzisztenciális veszélyt hordoz magában (4)

Összességében Olaszország biztonsági helyzetéről elmondható, hogy a koronavírus-világjárvány lecsengésével közvetlen, egzisztenciális veszély nem fenyegeti, azonban a mátrixban jelölt területeken meg lehet tenni a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy a fenyegetéseket elhárítsák, vagy csökkentik a belőlük adódó hátrányokat.

Felhasznált irodalom

ANSA: Italy has Third-Largest Migrant Population in Europe: Report. *InfoMigrants*, 2019. szeptember 30. Online: www.infomigrants.net/en/post/19852/italy-has-third-largest-migrant-population-in-europe-report

Autorità di Regolazione per Energia Reti e Ambiente: *Realzione Annuale – Stato dei Servizi*. ARERA, (2020). Online: https://arera.it/allegati/relaz_ann/21/RA21_volume_1.pdf

Balnaves, Hugo – Eduardo Monteiro Burkle – Jasmine Erkan – David Fischer: European Populism in the European Union. Results and Human Rights Impacts of the

- 2019 Parliamentary Elections. *Global Campus Human Rights Journal*, 4. (2020), 1. 176–200. Online: <http://doi.org/20.500.11825/1695>
- Bieber, Florian: Is Nationalism on the Rise? Assessing Global Trends. *Ethnopolitics*, 17. (2018), 5. 519–540. Online: <https://doi.org/10.1080/17449057.2018.1532633>
- Bowman, Bradley – Jared Thompson: Russia and China Seek to Tie America's Hands in Space. *Foreign Policy*, 2021. március 31. Online: <https://foreignpolicy.com/2021/03/31/russia-china-space-war-treaty-demilitarization-satellites/>
- Boxell, Levi – Matthew Gentzkow – Jesse M. Shapiro: Cross-Country Trends in Affective Polarization. *NBER Working Paper*, 2021. november. Online: <https://doi.org/10.3386/w26669>
- Bozzola, Martina – Emanuele Massetti – Robert Mendelsohn – Fabian Capitanio: A Ricardian analysis of the impact of climate change on Italian agriculture. *European Review of Agricultural Economics*, 45. (2018), 1. 57–79. Online: <https://doi.org/10.1093/erae/jbx023>
- Brimelow, Benjamin: US Aircraft Carriers Still Rule The Seas, But Russia and China Both Have Plans to Change That. *Business Insider*, 2021. január 10. Online: <https://bit.ly/3RKPUI0>
- Buzan, Barry – Ole Wæver – Jaap de Wilde: *Security – A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1997. Online: <https://doi.org/10.1515/9781685853808>
- Carothers, Thomas – Andrew O'Donohue: How to Understand the Global Spread of Political Polarization. *Carnegie Endowment*, 2019. október 1. Online: <https://bit.ly/2mJbLAs>
- Cherepanov, Anton – Robert Lipovsky: BlackEnergy Trojan Strikes Again: Attacks Ukrainian Electric Power Industry. *WeLiveSecurity*, 2016. január 4. Online: www.welivesecurity.com/2016/01/04/blackenergy-trojan-strikes-again-attacks-ukrainian-electric-power-industry/
- Cooley, Alexander – Daniel H. Nexon: How Hegemony Ends – The Unraveling of American Power. *Foreign Affairs*, 2020. június 9. Online: <https://fam.ag/3x-6n6eQ>
- Custodero, Alberto – Monica Rubino: Crisi di governo, le dimissioni di Conte: "Il governo finisce qui, Salvini ha seguito interessi personali e di partito". Poi sale al Quirinale. *La Repubblica*, 2019. augusztus 20. Online: www.repubblica.it/politica/2019/08/20/news/crisi_di_governo_conte_al_senato-233949397/
- Davies, Richard: Italy – 1 Dead, Many Rescued After Floods in Sardinia. *Floodlist*, 2021. november 15. Online: <https://floodlist.com/europe/italy-floods-sardinia-november-2021>
- Di Cecco, Valeria: Un „grande Medio Oriente" o un „Mediterraneo allargato". *Informazioni Della Difesa*, (2004), 2. 30–34. Online: <https://bit.ly/3BpkU4I>
- Elezioni Politiche 2018. *TGcom24*, 2018. március 8. Online: www.tgcom24.mediaset.it/politica/elezioni-2018/index.shtml

- Disinfettori del 2 rgt. AVES „Sirio” nel centro di Lamezia Terme su richiesta dell'autorità locale. *Esercito*, 2020. május 19. Online: www.esercito.difesa.it/comunicazione/Pagine/Esercito-sanificazione-a-Lamezia200519.aspx
- European Commission: *Standard Eurobarometer 93 – Summer 2020* (2020. október). Online: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2262>
- Eurostat: *Real GDP growth rate – volume*. 2021. Online: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>
- Forecasted Gross Domestic Product (GDP) Growth in Italy from 2021 to 2024*. Statista, 2021. október 18. Online: www.statista.com/statistics/1112346/forecasted-gross-domestic-product-gdp-growth-in-italy/
- The Global Rise of Populism. *World Politics Review*, 2019. szeptember 23. Online: <https://worldpoliticsreview.s3.amazonaws.com/WPR-The-Global-Rise-of-Populism.pdf>
- Government Debt to Gross Domestic Product (GDP) Ration in Italy from 2019 to 2022. *Statista*, 2021. október 25. Online: www.statista.com/statistics/1203805/estimated-government-debt-to-gdp-in-italy/
- Grow, Johannes: Economic (In)security and Economic Integration in the Middle East. *E-International Relations*, 2019. május 15. Online: www.e-ir.info/2019/05/15/economic-insecurity-and-economic-integration-in-the-middle-east/
- Guerrini, Federico: Fed Up with Constant Cyberattacks, One Country is about to Make Some Big Changes. *ZDNet*, 2021. szeptember 3. Online: <https://zd.net/3D8JQOT>
- Harris, Shane – Paul Sonne: Russia Planning Massive Military Offensive against Ukraine Involving 175,000 Troops, U.S. Intelligence Warns. *Washington Post*, 2021. december 3. Online: www.washingtonpost.com/national-security/russia-ukraine-invasion/2021/12/03/98a3760e-546b-11ec-8769-2f4ecd-f7a2ad_story.html
- Holcomb, Franklin: *Countering Russia and Chinese Cyber-Aggression*. Washington, DC, CEPA, 2021. Online: <https://cepa.org/wp-content/uploads/2021/05/CEPA-Russia-China-5.10.21.pdf>
- How J-20 Fighter Jets Can Change Russia-China Military Dynamic. *Wionews*, 2021. augusztus 11. Online: <https://bit.ly/3RuAguj>
- IFRC: *Information Bulletin 2* (2021. augusztus 13.). Online: <https://reliefweb.int/report/turkey/europe-wildfires-information-bulletin-2-13-august-2021>
- IMF: *Recovery During a Pandemic – Health Concerns, Supply Disruptions, and Price Pressures IMF*, (2021. október 12.). Online: www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021
- ISTAT: *Registration and Deregistration of the Resident Population*. Istituto Nazionale di Statistica, (2019. december 16.). Online: www.istat.it/it/files//2020/05/Migrazioni_EN.pdf
- ITU: 3. GCI Results: Score and Rankings. *ITU Publications*, 2022. február 19. Online: www.itu.int/epublications/publication/D-STR-GCI.01-2021-HTML-E
- Lans, Sebastiaan van der: Buzzword or Real Threat? Fake News Is More Dangerous Than You Think. *Forbes*, 2021. március 26. Online: <https://bit.ly/3KUa7Tb>

- Legge 31 dicembre 2012, n. 244., Art. 3. Online: www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2012;244
- Loft, Philip: *The Syrian Civil War. Timeline and Statistics*. 2021. november 29. Online: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9381/CBP-9381.pdf>
- Mead, Walter Russell: Eastern Europe and the Return of Geopolitics. *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, (2015), 5. 22–31. Online: www.jstor.org/stable/48573584
- Ministero della Difesa: *Libro Bianco per la sicurezza internazionale e la difesa* (2015. július). Online: www.difesa.it/Primo_Piano/Documents/2015/04_Aprile/LB_2015.pdf
- Ministero della Difesa: *Documento Programmatico Pluriennale della Difesa per il Triennio 2021–2023* (2021). Online: www.difesa.it/Content/Documents/20210804%20DPP%202021-2023%20-ult.pdf
- Molnár Anna – Molnár Éva – Takács Lili – Vecsey Mariann: A nemzetközi jelenlét Líbiában 2011-től napjainkig. *Nemzet és Biztonság*, 12. (2019), 2. 94–124. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2019.2.8>
- Muti, Karolina – Alessandro Marrone: *How Italians View Their Defence? Active, Security-oriented, Cooperative and Cheap*. Istituto Affari Internazionali, 2019. június 21. Online: www.iai.it/sites/default/files/iaicom1939.pdf
- Nagy Milada: *Az Európai Unió eszközrendszere és alkalmazása az euro-mediterrán partnerségben*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. Online: <https://doi.org/10.17625/NKE.2015.019>
- NASA: *The Effects of Climate Change*. (é. n.). Online: <https://climate.nasa.gov/effects/>
- Pew Research Center: *Immigranti non autorizzati in Italia* (2019. november 13.). Online: www.pewresearch.org/global/fact-sheet/immigrati-non-autorizzati-in-italia/
- Presidenza del Consiglio dei Ministri: *Quadro Strategico Nazionale per la Sicurezza dello Spazio Cibernetico* (2013. december). Online: <https://bit.ly/3KVe6in>
- Rajagopalan, Rajeswari Pillai: Hypersonic Missiles. A New Arms Race. *The Diplomat*, 2021. június 25. Online: <https://thediplomat.com/2021/06/hypersonic-missiles-a-new-arms-race/>
- Russia's Top Long-Range Attack Drones. *Air Force Technology*, 2020. november 27. Online: www.airforce-technology.com/features/russias-top-long-range-attack-drones/
- Schinaia, Gianluca: Negli ultimi anni le temperature in Italia sono salite più velocemente che nel resto del mondo. *Wired*, 2021. október 14. Online: www.wired.it/attualita/ambiente/2021/10/14/italia-riscaldamento-calore-ambiente-estate-media-mondo/
- Several Deaths Linked to Italy's Scorching Summer Heatwave. *The Local Italy*, 2018. augusztus 7. Online: www.thelocal.it/20180807/deaths-italy-summer-heat-wave-genoa-liguria/
- UNHCR: *Mediterranean Situation*. Data. UNHCR. 2022. Online: <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205>

- Volume of Crude Oil Imported to Italy during the 1st Quarter of 2020, by Country of Origin.* Statista, 2021. július 5. Online: www.statista.com/statistics/789168/volume-of-crude-oil-imported-by-country-of-origin-in-italy/
- Vida Csaba: A biztonságpolitikai leírómátrix. *Hadtudomány*, 21. (2011), 4. 36–53. Online: www.mhtt.eu/hadtudomany/2011/4/HT_2011_4_6.pdf
- Voting intentions in Italy as of October 2021. *Statista*, 2021. november 19. Online: www.statista.com/statistics/1041559/voting-intention-in-italy/
- Zampieri, Francesco: *1975 la Marina rinasce. La Legge Navale del 1975.* Vicenza, Inedibus, 2014.

Szabó Regina¹

Szíria szerepe Irán előretolt védelem doktrínájában

Syria's Role in Iran's Forward Defense Doctrine

Absztrakt

A tanulmány célja bemutatni, hogy milyen szerepet játszik Szíria az Iráni Iszlám Köztársaság katonai doktrínájában, különösen annak előretolt védelemmel kapcsolatos elveiben. A tanulmány az iráni–szíriai szövetség rövid történelmi áttekintését követően ismerteti az iráni haderő sajátos szervezeti struktúráját és katonai doktrínáját, azon belül is hangsúlyt helyezve az előretolt védelem doktrínájára. Ezt követően pedig megkísérli Irán szíriai katonai szerepvállalásának vizsgálatán keresztül meghatározni Szíria szerepét az előretolt védelem doktrínájának megvalósításában. A tanulmány végezetül rámutat arra, hogy Irán szíriai katonai jelenlétének fenntartása az előretolt védelem szempontjából kritikus fontosságú, de kihívásokkal terhelt, így a teheráni vezetésnek a jövőben törekednie kell arra, hogy a két ország közötti katonai és gazdasági szövetséget Bassár el-Aszad személyén túlmutatóan is minél inkább elmélyítse.

Kulcsszavak: Irán, Szíria, előretolt védelem doktrína, az ellenállás tengelye

Abstract

This article seeks to examine Syria's role in the Islamic Republic of Iran's military doctrine, especially in the realisation of the forward defence doctrine. After a brief historical overview of the Iranian-Syrian alliance, the article presents the organizational structure and military doctrine of the Iranian armed forces, emphasizing the importance of forward defence. Finally, the article determines the scope of Syria's role in the implementation of the forward defence doctrine through an examination of Iran's military involvement in Syria. The article concludes that Iran will face a number of challenges maintaining its expanded Syrian military presence that is critical to the

¹ Beosztott tiszt, Magyar Honvédség Modernizációs Intézet, e-mail: szabo.regina@mil.hu

effective implementation of the forward defence doctrine. For this reason, Iran must work to deepen the military and economic relationship between the two countries in a way that goes beyond Assad himself.

Keywords: *Iran, Syria, forward defence doctrine, axis of resistance*

1. Bevezetés

Az államok cselekedeteit a nemzetközi térben biztonságukról alkotott percepcióik határozzák meg. Az esetek többségében ezek az észlelések a valóságnak megfelelnek; ugyanakkor előfordulhat, hogy az államok vagy alulértékelik a rájuk leselkedő veszélyeket, vagy éppen ellenkezőleg, tévesen ellenségesnek ítélik meg a másik állam szándékait. A teheráni vezetés álláspontja szerint az ország regionális politikája mögött biztonsági megfontolások állnak, ugyanakkor az amerikai és európai narratíva a hangsúlyt gyakran az iráni befolyás kiterjesztésére és a közel-keleti hatalmi rend megbontására helyezi. Míg Irán elsősorban azzal magyarázza aktív regionális politikáját, hogy az Egyesült Államok jelenléte a térségben nyílt fenyegetést jelent az iszlám kormányzásra nézve, addig az amerikai narratíva – amely a térség nyugati szövetségeseinek álláspontját is dominálja – Irán hegemon törekvéseit állítja középpontba.² Bármely narratíva lencséjén keresztül is vizsgáljuk azonban Irán tevékenységét, a legfontosabb cél az iszlám kormányzás modelljének fenntartása és túlélésének biztosítása marad; alapvető érdekként ez a megfontolás minden más állami célkitűzés fölé helyezkedik, így Irán regionális törekvései is ennek vannak alárendelve.

2. Az iráni–szíriai együttműködés

A Szíria és Irán között a jelenlegi formában 40 éve fennálló kapcsolat az 1979-es iszlám forradalmat követően kezdett kialakulni, és mára komoly katonai, gazdasági és politikai szövetséggé fejlődött, amely sok esetben a tranzakciós elv alapján működik. Irán számára Szíria ugyanis egy tágabb regionális politika részét képezi, amelynek középpontjában egyfelől az ország levantei befolyásának kiterjesztése és regionális szerepének erősítése, másfelől a rezsim védelmének Irán határain kívüli biztosítása áll.

Az 1979-es iráni iszlám forradalom eseményei alapjaiban változtatták meg Irán stratégiai környezetét, hiszen míg a sah uralkodása alatt Irán még a washingtoni narratíva szerint is kulcsfontosságú szerepet töltött be a regionális *status quo* fenntartásában, addig a forradalom után Irán a nyugati szövetségesek legfőbb ellenségévé vált. Az új iráni kormány a forradalmat követően elszigetelődött, szövetségi rendszere teljesen megváltozott. Szíria azonban a legtöbb arab országgal ellentétben viszonylag gyorsan támogatásáról biztosította az új iráni vezetést, hiszen egy jövőbeli iráni–szíriai szövetség kialakulásában számos olyan lehetőséget látott, amellyel

² Frederic Wehrey et al.: *An Altered Strategic Landscape. The Shifting Regional Balance of Power*. In Frederic Wehrey et al.: *The Iraq Effect: The Middle East After the Iraq War*. Santa Monica, CA, RAND Corporation, 2010. 17–30.

térségbeli ellenségeit – többek között Izraelt és Irakot – jelentősen gyengítheti. Így tehát Iránnak 1980-ban egy viszonylag ellenséges nemzetközi környezetben kellett háborúba bocsátkoznia Irakkal, amely során az arab országok közül csak Szíria és Líbia állt ki mellette és támogatta fegyverszállítmányokkal. Fontos kiemelni azonban, hogy Szíria támogatása mögött is stratégiai érdekek húzódtak meg, hiszen az ellenséges és rivális Irak pozícióinak gyengülése előnyös lett volna számára. Az 1991-es öbölháborút követően a közös ellenség, Irak lényegesen meggyengült, ezért a kilencvenes évekre az iráni–szíriai együttműködés is némileg vesztett intenzitásából, a kétoldalú kapcsolatok pedig lazábbá váltak.³ Az ezredfordulót követően Háfez el-Aszad halálával fia, Bassár el-Aszad került hatalomra, és habár a 9/11-es terrortámadások idején mindkét ország támogatta az amerikai terrorellenes intézkedéseket, az iráni–szíriai szövetség legnagyobb ellensége továbbra is az Amerikai Egyesült Államok (USA) maradt. Az arab tavasz idejére a két ország már igen szoros szövetséget alkotott, Aszad pedig rendszeres vendége volt az iráni vezetésnek.⁴

A két ország viszonyában a komoly fordulópontot a szíriai polgárháború 2011-es kitörése hozta, mivel ezt követően Irán egyre nagyobb mértékű katonai és gazdasági segítségnyújtást tanúsított az Aszad-rezsim túlélése érdekében. Szekuláris ideológiája ellenére az Aszad-rezsim kulcsfontosságú iráni szövetséges, és túlélése alapvető iráni érdek, hiszen egy potenciálisan ellenséges Szíria nemcsak geopolitikai előnyvesztéssel járna, hanem a hatalmi egyensúlyt is Szaúd-Arábia és Izrael irányába billentené el.⁵ Emellett Irán regionális céljainak fenntartása – a Hezbollah támogatása, valamint a Földközi-tengerrel összekötő szárazföldi folyosó kiépítése – sem kivitelezhető Szíria támogatása nélkül.⁶ Mostanra azonban a kormányerők hatalmának relatív stabilizálódása Irán szíriai katonai jelenlétének megkérdőjelezését eredményezte, ennek következtében pedig Irán Szíria-politikája lényeges változásokon megy keresztül, amely immáron a hangsúlyt Irán posztháborús szerepére helyezi.

3. Irán katonai képességei és az előretolt védelem doktrínája

Az iráni haderő szervezeti felépítése duális jellegű, ahol két különálló, párhuzamosan működő hadsereg látja el a különböző katonai feladatokat. Ezek közül az Artesh jelenti a reguláris haderőt, amely az ország külső fenyegetésekkel szembeni védelmét biztosítja, az Iszlám Forradalmi Gárdát (IRGC) pedig, az 1979-es forradalom eszméjét magában hordozva, a rezsim és az iszlám kormányzás modelljének külföldi és belföldi védelme érdekében állították fel. A különböző becslések szerint az iráni haderő körülbelül 610 ezer fő aktív katonai állománnyal rendelkezik, amelyből 420 ezer fő a reguláris haderőhöz, 190 ezer fő pedig az IRGC állományához tartozik. Az IRGC alárendeltségében működő Basij azonban további 450 ezer fős aktív tartalékos állománnyal

³ Rafke Risseuw: *The Syrian-Iranian Nexus: a Historical Overview of Strategic Cooperation*. Brussels, Brussels International Center, 2018. 3–4.

⁴ Andrea Stoian Karadeli: *Relations Between Iran and Syria – A Marriage of Convenience or an Axis of Resistance? European Security and Defence*, 2019. június 18.

⁵ Kenneth Katzman: *Iran's Foreign and Defense Policies*. CRS Report. Congressional Research Service, 2021. január 1. 32.

⁶ Egeresi Zoltán – Wagner Péter: *A lezárás felé? A szíriai polgárháború megoldásának lehetséges körvonalai (4.) A regionális szereplők céljai és érdekei: Irán és Törökország. KKI-Elemzések*, (2018), 2. 7.

növeli a haderő méretét.⁷ A katonai struktúra dualitása alapvetően történelmi okokra vezethető vissza, és a mai napig meghatározó tényezője Irán katonai műveleteinek. A Közel-Kelet egyik legnépesebb országaként regionális viszonylatban Irán rendelkezik az egyik legnagyobb hadsereggel. A Global Firepower Index 2022-es adatai alapján az iráni haderőt létszám tekintetében egyedül Egyiptom előzi meg a térségben.⁸ Fontos azonban hangsúlyozni, hogy létszámbeli fölénye nem ellensúlyozza elmaradásait a kiképzés, a haditechnika és a hadfelszerelés területén, így hatékonyan nem képes fellépni más, sokkal magasabb technológiai fejlettségű haderőkkel szemben. Ennek ellenére azonban létszámadatai még mindig elrettentő erővel bírnak, különösen Irán határainak védelme szempontjából.⁹

Az iráni katonai képességek tehát hiányosak, az ország súlyos szankciókkal sújtott gazdasága pedig reálisan nem tesz lehetővé sokkal nagyobb védelmi kiadásokat. A SIPRI által közölt adatok szerint a 2020-as évben Irán 15,8 milliárd dollárt költött védelmi kiadásokra, amivel a 18. helyet sikerült elérnie az országok védelmi költségvetéseit összehasonlító listán. Kizárólag az összeget figyelembe véve „csak” két (alapvetően rivális) közel-keleti ország előzte meg, Szaúd-Arábia (57,5 milliárd dollár) és Izrael (21,7 milliárd dollár), azonban Irán 2,2%-os GDP-arányos védelmi kiadásai nagymértékben elmaradnak a térségben tapasztalt trendektől. A világ 10 legnagyobb GDP-arányos védelmi költségvetésével rendelkező országai közé tartozik Omán (11%), Szaúd-Arábia (8,4%), Kuvait (6,5%), Izrael (5,6%), valamint Jordánia (5%). Ezzel szemben Irán védelmi kiadásai 2018 óta 20%-kal csökkentek, ami egyértelműen rámutat az Iránnal szemben hatályban lévő gazdasági szankciók közvetett hatásaira.¹⁰

Ebből kifolyólag Irán nem rendelkezik elegendő erőforrással hagyományos katonai képességeinek megfelelő mértékű növeléséhez, így az ebből adódó elmaradásainak kiküszöbölésére az egyetlen reális alternatívát a nem hagyományos hadviselési formák jelentik. A Közel-Keleten az elmúlt két évtizedben a nem állami entitások regionális hatalmi struktúrában betöltött szerepe lényegesen megváltozott. Az olyan szervezetek, mint a palesztin Hamász, vagy a libanoni Hezbollah kiterjedt politikai hatalomra tettek szert, ami nemcsak erőszakos cselekedeteik miatt jelent fenyegetést a térség államaira nézve, hanem egyfajta állam az államban szerkezetet kialakítva az államok egységét is megbontja. E szervezetek megnövekedett jelentőségét az elmúlt évtizedekben Irán is felismerte, és nagyrészt fegyveres nem állami szereplőkből álló proxyhálózatot épített ki, amely mostanra lényegesen hozzájárul az ország aszimmetrikus katonai képességeihez.

Az 1980-as évek iraki–iráni háborújának tapasztalatai rávilágítottak az ország katonai képességeinek hiányosságaira, valamint az aszimmetrikus hadviselési módszerek jelentette lehetőségekre. Ebből kifolyólag az 1990-es évek elejére az iráni haderő megvizsgálta, mely területeken vannak elmaradásai, és megpróbált megoldásokat találni e hiányosságok kiküszöbölésére. Az így megszülető doktrinális elvek azon gondolat köré épültek, hogy az ország területi védelme érdekében el kell kerülni a közvetlen

⁷ Defense Intelligence Agency: *Iran Military Power. Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*. Washington, DC, U.S. Government Publishing Office, (2019). 10–11.

⁸ Global Firepower Index: www.globalfirepower.com/countries-listing-middle-east.php

⁹ Omar Lamrani: *Iran's Conventional Military Capabilities*. Newlines Institute for Strategy and Policy, 2020. július 9.

¹⁰ Diego Lopes Da Silva – Nan Tian – Alexandra Marksteiner: *Trends in World Military Expenditure, 2020*. SIPRI, 2021. április.

konfliktusokat az ellenséggel. Habár Irán biztonsági környezete az elmúlt évtizedekben jelentősen megváltozott, ez az elv a mai napig meghatározó eleme maradt az iráni katonai doktrínának.¹¹

Az iráni haderő doktrinális gondolkodását alapvetően a közelmúlt és a jelen releváns műveleti tapasztalatai határozzák meg, ugyanakkor az elmúlt évtizedek történelmi eseményei, a vallási eszmék, valamint az egyéb ideológiai megfontolások szintén szerepet játszanak az ország aktuális katonai doktrínájának megformálásában. Irán közvetlen és tágabb, alapvetően ellenséges biztonsági környezete pragmatikus és rugalmas katonai megoldásokat követel, így ez az ország haderejének gondolkodásában is visszatükröződik. Ennek ellenére azonban az iráni haderő számára a doktrinális elvek ideológiai és erkölcsi igazolása még mindig elengedhetetlen, így azok bizonyos szintű ideológiai jóváhagyást igényelnek.¹²

Irán katonai doktrínája hagyományosan védelmi célokat szolgál, ugyanakkor a teheráni vezetés 2018-as katonai doktrína módosításáról szóló döntése következtében a hangsúlyok a védelem irányából egyre inkább a támadás felé tolódnak el. A változások központi gondolata szerint az IRGC az eddigiektől eltérően a jövőben nemcsak távolról irányítja, hanem aktívan részt is vesz a térség konfliktusaiban.¹³ A fő doktrinális alapelveket a rezsim biztonságának garantálása, az ország területi integritásának védelme, valamint a demonstratív és megtorló elrettentés jelenti, ennek ellenére azonban a forradalom exportja és Irán regionális befolyásának kiszélesítése szintén hangsúlyos részét képezik a katonai doktrínának, ezek pedig jellegüknél fogva inkább szolgálnak támadó célokat.¹⁴

A teheráni vezetés az elmúlt években egyre többször hivatkozott az előretolt védelemre mint Irán katonai doktrínájának alapkövére, és habár deklarált tartalmáról kevés információ áll rendelkezésre, a különböző nyilatkozatok és a gyakorlat alapján arra lehet következtetni, hogy a védelemnek egy olyan formáját értik alatta, amelyet Teherán az ország határain kívül képzel el. Az előretolt védelem alapvetően két kulcsfogalom, a stratégiai mélység és az elrettentés segítségével definiálható. Ebben a kontextusban a stratégiai mélység arra utal, hogy a fegyveres erő alkalmazása az ellenséggel szemben az adott ország határaitól minél messzebb, az ellenség mélységéhez pedig minél közelebb történik, az elrettentés pedig azokat a katonai képességeket és cselekedeteket foglalja magában, amelyek megfelelő pozicionálása elegendő félelmet kelt az ellenségben ahhoz, hogy elrettentse egy esetleges agressziótól.¹⁵ Ebben a megközelítésben azonban az előretolt védelem nem korlátozódik kizárólag a védelem területére, sokkal inkább tekinthető áthidaló doktrínának, amely védelmi, elrettentő és bizonyos esetekben támadó célokat is szolgál. A doktrína előretolt eleme pedig nemcsak azt jelenti, hogy Irán a határain kívül, hanem proxyszövetségesei

¹¹ Shahram Akbarzadeh – William Gourlay – Anoushiravan Ehteshami: Iranian Proxies in the Syrian Conflict: Tehran's 'Forward-Defence' in Action. *Journal of Strategic Studies*, (2022). 1–24.

¹² J. Matthew McInnis: *Iranian Concepts of Warfare. Understanding Tehran's Evolving Military Doctrines*. American Enterprise Institute, 2017. február 16. 1–3.

¹³ Kis Benedek József: *A katonai biztonság összefüggései az észak-afrikai és közel-keleti térségben az arab tavasz tükrében*. MTA doktori értekezés. Budapest, 2019.

¹⁴ McInnis (2017): i. m. 17–20.

¹⁵ Hamidreza Azizi: *The Concept of "Forward Defence": How Has the Syrian Crisis Shaped the Evolution of Iran's Military Strategy?* Geneva Centre for Security Policy, 2021. 5–9.

segítségével kívánja a doktrínát alkalmazásba állítani. A vonatkozó szakirodalom az előretolt védelem négy fő pilléréként az ország rakétaprogramját, kibervédelmi és kiberhadviselési képességeit, drónképességeit, valamint a fegyveres nem állami szereplőkből álló proxyszövetségeseit jelöli meg.¹⁶ Jelen tanulmány szempontjából kiemelt jelentősége az utóbbinak van, hiszen a polgárháború alatt tanúsított aktív katonai szerepvállalás az Aszad-rezsim oldalán jóval Szíria határain túl is stratégiai előnyt kovácsolt a teheráni vezetés számára.

4. Szíria szerepe az előretolt védelemben

Irán regionális törekvéseit több egymást átfedő, bizonyos esetekben azonban egymással versengő tényező árnyalja. Az iszlám forradalom ideológiája minden politikai döntés alapvető mozgatórugója, így az országot és magát a rezsimet érintő fenyegetések észlelése is ennek lencséjén keresztül történik. Az iráni vezetés törekszik arra, hogy megakadályozzon minden olyan ellenséges tevékenységet, amely az ország megtámadására, megfélemlítésére, valamint az iszlám kormányzás megdöntésére irányul. Az iráni narratíva az USA-t tekinti az iszlám kormányzás legnagyobb fenyegetésének, ami nem meglepő, hiszen Washington az elmúlt évtizedekben többször is hangot adott a rezsimváltás szükségességéről alkotott véleményének.¹⁷ Irán alapvetően úgy gondolja, hogy amerikai szövetségesként Izrael támogatja az USA rezsimellenes törekvéseit, így közvetlen fenyegetést jelent az országra nézve. Ezt az aggodalmat pedig az ellenséges izraeli retorika – többek között Benjámin Netanjáhu ENSZ Közgyűlés előtt tartott beszédei,¹⁸ valamint a CNN-nek adott interjúja¹⁹ – csak tovább erősíti. Utódja, Naftáli Benet 2021-es beszédében hangsúlyozta, hogy „Izraelnek be kell lépnie a küzdőtérre, és lépéseket kell tennie a polip fejének további gyengítése érdekében”.²⁰ Ezzel az úgynevezett polip doktrínára utalt, amely gyakorlatilag az egyre jobban kiterjedő iráni befolyásra vonatkozik Izrael szomszédságában.²¹

Irán szerint tehát a térség hatalmi viszonyainak rendeződése alapvetően az USA és annak szövetségesei érdekeit szolgálja, így a térség regionális konfliktusaiba való gazdasági, diplomáciai és katonai beavatkozáson keresztül igyekszik befolyását növelni és megbontani az öt fenyegető közel-keleti hatalmi rendet.²² Irán a térség olyan instabil államainak konfliktusaiba avatkozik be, ahol a központi hatalom bizonyos oknál fogva meggyengül, az így kialakuló anarchikus helyzetben pedig a felek befolyásolhatóvá válnak.²³ Ilyen szempontból pedig a szíriai polgárháború tökéletes környezetet teremtett

¹⁶ Azizi (2021): i. m. 10.

¹⁷ Amanda Macias – Kevin Breuninger: Trump Says US Does Not Seek War or Regime Change in Iran, But is Still Ready to Act if 'Necessary'. *CNBC*, 2020. január 3.

¹⁸ Israel Ministry of Foreign Affairs: *PM Netanyahu Addresses the United Nations General Assembly* (2017. szeptember 19.).

¹⁹ Netanyahu Discusses Regime Change in Iran. *CNN*, 2018. szeptember 29.

²⁰ Ben Caspit: Israeli PM Pledges Iran Will No Longer be Untouchable. *Al-monitor*, 2022. február 1.

²¹ Herb Keion: Cyberwarfare and the 'Octopus Doctrine' – Analysis. *The Jerusalem Post*, 2020. május 20.

²² Katzman (2021): i. m. 1–5.

²³ Tálás Péter et al.: *Az amerikai–iráni viszony legújabb kiéleződésére adott nemzetközi válaszok*. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet – Elemzések, 2020/1. 2.

arra, hogy Izrael szomszédságában lényegesen kiterjessze befolyását: 2011-et követően Szíria az izraeli–iráni proxykonfliktus kiemelt helyszínévé vált.

Az iraki–iráni háború óta a szíriai polgárháború volt az első olyan esemény, amely komolyabb katonai kooperációt eredményezett Szíria és Irán viszonyában.²⁴ Az arab tavasz jelentette tiltakozási hullám 2011-re Szíriát is elérte, a tüntetések békés jellege azonban viszonylag gyorsan megváltozott, amikor a kormány biztonsági erői fegyveres úton léptek fel a civilekkel szemben. Az arab tavasz első eseményhullámai alapján arra lehetett következtetni, hogy a tüntetések mindenhol a demokratizálódást fogják magukkal hozni. Szíria esetében azonban hamar egyértelművé vált, hogy sem a kormányerők nem képesek rövid időn belül rendezni a helyzetet, sem az ellenzék nem képes az Aszad-rezsimet távozásra kényszeríteni, így a konfliktus polgárháborúba torkollott. Irán pedig az arab tavasz által érintett többi országgal ellentétben, Szíria esetében egyfelől nem tehetette meg, másfelől pedig nem állt érdekében, hogy a forradalom mellett lépjen fel, hiszen regionális célkitűzései és az előretolt védelem doktrínájának megvalósításához Aszad hatalmon maradása kritikus fontosságú. Irán az Aszad-rezsim támogatását azzal indokolta, hogy a szíriai polgárháború egy nyugati összeesküvés eredménye, így nemzeti érdekei megkövetelik a katonai szerepvállalást.²⁵

A polgárháború kezdeti szakaszában Irán tanácsadókat küldött az Aszad-rezsim számára a tüntetések hatékony ellenőrzése érdekében, a konfliktus intenzitásának erősödésével azonban a katonai segítségnyújtás is kiszélesedett.²⁶ A fegyverzet és felszerelés biztosítása kiemelten fontos mentőv volt az Aszad-rezsim számára, azonban a Teherántól érkező fegyverzet az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) által kiszabott fegyverembargó tekintetében igen vitatott volt. A nyugati politikai elit 2012-re meg volt győződve arról, hogy Irán látja el a szíriai rezsimet páncéltörő rakétákkal és aknavetőkkal, amelyeket civil repülőgépeken, valamint szárazföldi útvonalakon – Irakon, Törökországon és Libanonon keresztül – juttat el hozzá.²⁷

Az események eszkalálódásával egy időben az is egyértelművé vált, hogy a szíriai kormányerők emberhiányát valamilyen formában kiküszöbölni szükséges,²⁸ így Irán felszólította a Hezbollah vezetését, hogy csatlakozzon a kormányerőkhöz, valamint az IRGC al-Kudsz egységének egy újabb részét is Szíriába irányította. A sikeres iráni toborzásnak köszönhetően pedig 2014-re már számos iraki, afganisztáni és pakisztáni síita milícia segítette a kormányerőket a polgárháborúban. Irán továbbá vezető szerepet vállalt az egyébként lényegesen fragmentált szíriai kormányzati erők átszervezésében, valamint mintegy 100 ezer fő helyi szír katona toborzásával részt vett a szíriai Nemzeti Védelmi Erők felállításában is, amelynek mintáját az iráni Basij milícia adta, és egyes források szerint az IRGC vezetése alárendeltségében működik.²⁹ Amerikai kormányzati források szerint 2013 és 2015 között az iráni katonák száma Szíriában mintegy 2000 főt számlált, ami az al-Kudsz-erők és az IRGC szárazföldi csapatai mellett a reguláris

²⁴ Edward Wastnidge: Iran and Syria. An Enduring Axis. *Middle East Policy*, 24. (2017), 2. 148–159.

²⁵ Egeresi–Wagner (2018): i. m. 5.

²⁶ Michael Eisenstadt: *Iran's Military Intervention in Syria*. Long-Term Implications. The Washington Institute for Near East Policy, 2015. október 15.

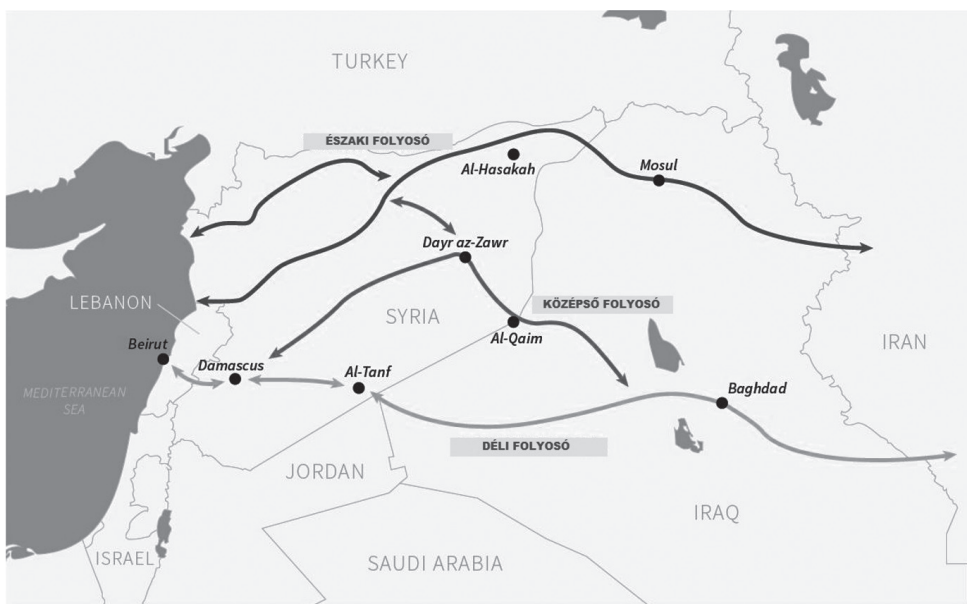
²⁷ Christopher Phillips: *The Battle For Syria: International Rivalry in the New Middle East*. New Haven, Yale University Press, 2016. 149.

²⁸ Phillips (2016): i. m. 150.

²⁹ Eisenstadt (2015): i. m.

hadsereg, az Artesh katonáiból tevődött össze. A jelenlegi létszámról pontos adatok nem állnak rendelkezésre,³⁰ azonban Irán katonai jelenlétének kiszélesedésére mutat rá az is, hogy Teherán immáron 140 fős iráni veszteségről számolt be a polgárháború kapcsán.³¹ A polgárháború kitörése tehát lehetőséget teremtett Irán számára, hogy letegye katonai és gazdasági befolyásának alapjait Szíriában azáltal, hogy katonai szerepvállalás és gazdasági hitelezés útján közvetlenül és közvetetten is beavatkozott az Aszad-rezsím oldalán. Az események előrehaladtával és az Aszad-rezsím hatalmának relatív stabilizálódásával azonban az iráni katonai jelenlét jövőbeli létjogosultsága alapjaiban megkérdőjeleződött.

Izraellel szemben Szíria számos előnyt nyújt Irán számára, így a teheráni vezetés ragaszkodik ahhoz, hogy formális és informális szíriai katonai jelenlétét a jövőben is fenntartsa. E törekvés mögött az iráni katonai gondolkodás egyik alaptétele húzódik meg, miszerint „ha nem Szíriában harcolunk az ellenségeinkkel, akkor ezt Iránban kell majd megtennünk”.³²

1. ábra: Potenciális iráni szárazföldi híd

Forrás: Seth G. Jones: *War by Proxy. Iran's Growing Footprint in the Middle East*. Center for Strategic & International Studies, 2019. március 11.

Az 1. ábrán látható térkép szemlélteti azt a három szárazföldi folyosót, amelyek Irán regionális célkitűzéseit, így az előretolt védelem megvalósításának infrastrukturális alapját is jelentik. E kontextusban Szíria geostratégiai jelentősége kiemelkedő, hiszen míg az északi folyosón keresztül Iránt melegtengeri kikötővárosokba juttatja el, addig

³⁰ Katzman (2021): i. m. 33.

³¹ Eisenstadt (2015): i. m.

³² Alex Vatanka: *The Mystery of Iran's "Strategic Depth" Policy in Syria*. Washington, Middle East Institute, 2017. január 26.

a déli folyosó szíriai szakasza Izrael pozícióinak gyengítését szolgálja. E szakasz az Izraellel szembeni stratégiai mélység fenntartása végett kritikus fontosságú, hiszen földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően nemcsak a szíriai szövetségesekkel való összeköttetést, hanem a proxyhálózat más térségbeli tagjai, a libanoni Hezbollah és a palesztin fegyveres csoportok elérhetőségét is támogatja. Az útvonal szomszédságában fekvő Golán-fennsík stratégiai közelsége szintén jelentős.³³

A déli folyosó szíriai szakaszának kezdőpontját al-Tanf város jelentené, ahol az al-Tanf Garrison amerikai katonai bázis komoly akadályok elé állítja az iráni törekvéseket. A Trump-adminisztráció 2018 decemberében bejelentette, hogy az USA végleg kivonul Szíriából, azonban konkrét lépéseket nem tett a katonai létesítmény felszámolása érdekében. A Biden-kormány eddigi nyilatkozatai alapján azonban kirajzolódni látszik, hogy elődjével ellentétben az Iszlám Állam feltartóztatása érdekében továbbra is fenn kívánja tartani a létesítményt. A bázis a terrorizmus elleni küzdelem mellett a déli folyosó mentén zajló iráni proxytevékenység visszaszorításában is kiemelt szerepet játszik.³⁴ Az amerikai támaszponttal kapcsolatban Irán természetesen többször is hangot adott aggodalmának, miszerint az amerikai hadsereg illegális szíriai jelenlétével veszélyezteti az ország területi integritását, valamint nemzeti szuverenitását.³⁵ Az iraki-szíriai határon keresztül haladó déli folyosó ellenőrzése tehát a térségbeli proxyszövetségek hatékony támogatása szempontjából kiemelt szerepet tölt be, megvalósítása azonban kiterjedt katonai infrastruktúrát feltételez Szíriában, és helyi regionális parancsnokság, irányítóközpontok, hírszerző egységek, fegyverraktárak és egyéb logisztikai létesítmények felállítását teszi szükségessé.³⁶

Az iráni beavatkozás a szíriai polgárháborúba már a kezdetektől fogva aggodalmat váltott ki az izraeli vezetéskből, hiszen meggyőződésük volt, hogy Irán arra fogja felhasználni az Aszad-rezsimet, hogy katonai jelenlétét még jobban kiszélesítse az izraeli-szíriai határ mentén.³⁷ Az izraeli biztonságpercepciók az iráni nukleáris program mellett a Hezbollah proxytevékenységét jelölik meg legnagyobb fenyegetésként, amely iráni támogatással már több olyan dél-szíriai területre (többek között Daraa és Quneitra tartományokra) is kiterjesztette a tevékenységét, amelyek az izraeli határ mentén fekszenek. Az izraeli félelmek azonban nem alaptalanok, hiszen Irán számára a különböző térségbeli szövetségesei szavatolják Izrael pozícióinak és biztonsági környezetének folyamatos nyomás alatt tartását. Az elmúlt években Izrael számos légitámadást indított szíriai és libanoni területen tartózkodó iráni és Iránnal kapcsolatban álló célpontok ellen annak érdekében, hogy a logisztikai utánpótlás célzott megsemmisítésével visszaszorítsák az iráni proxyhálózat tevékenységét a térségben.³⁸ Ez azonban nem jelenti, hogy az iráni előretolt védelem Szíriában ne működne, hiszen

³³ Ehud Yaari: Iran's Ambitions in the Levant. Why It's Building Two Land Corridors to the Mediterranean. *Foreign Affairs*, 2017. május 1.

³⁴ Grant Rumley – David Schenker: *The Future of al-Tanf Garrison in Syria*. Policy Analysis. The Washington Institute for Near East Policy, 2021. december 6.

³⁵ Hamidreza Azizi: *Iran in Syria. Decision-Making Actors, Interests and Priorities*. Geneva Centre for Security Policy, 2018. 4.

³⁶ Nader Uskowi: *The Evolving Iranian Strategy in Syria. A Looming Conflict with Israel*. Atlantic Council Scowcroft Center for Strategy and Security, 2018. szeptember. 2. 2.

³⁷ As Syria Warms to Gulf States, Israel Sees Opportunity to Curb Iran – Report. *The Times of Israel*, 2022. január 12.

³⁸ Ihsan al-Faqih: Analysis – Have Israeli Airstrikes Reduced Iran's Influence in Syria? *Anadolu Agency*, 2022. január 6.

az Izrael szomszédságában felállított előretolt katonai jelenlét egyaránt magában hordozza alacsony és magas intenzitású konfliktusok kialakulásának veszélyét.

Irán hosszú távon jelentős katonai képességeket akar kialakítani az izraeli határ mentén, aminek egyik legfontosabb lépcsőfoka a szíriai jelenlét növelése.³⁹ Ez azonban amellett, hogy Oroszország és Törökország érdekeivel is szemben áll, belpolitikai szempontból is egyre inkább népszerűtlenné válik, hiszen Irán éves szinten több milliárd dollárt költ Szíriára úgy, hogy közben az ország gazdasági helyzete romlik. A Covid-19-járvány okozta gazdasági visszaesés, valamint az országgal szemben hatályban lévő gazdasági szankciók összhatásaként az iráni költségvetés egyre komolyabb nyomás alá kerülhet, a kialakuló költségvetési deficit pedig negatív hatást gyakorolhat Irán külföldi műveleteire is.⁴⁰ Ebből azonban nem lehet egyértelműen arra következtetni, hogy Irán jelentős mértékben redukálná a részvételét Szíriában, még akkor sem, ha az orosz–török nyomás korlátokat szabhat Irán törekvéseinek. Ezt támasztja alá, hogy 2020. július 8-án Szíria és Irán újabb megállapodást írt alá, ezúttal a katonai légvédelem területén. A légvédelmi együttműködés egy nagyobb stratégiai vízió részét képezi, ahol Irán és szövetségesei (Szíria, Irak és Libanon) integrált légvédelmi rendszert hoznak létre az izraeli légi agressziókkal szembeni hatékony fellépés érdekében.⁴¹ Irán szíriai műveleteivel kapcsolatban a nemzetközi közösség nem képvisel egységes álláspontot, hiszen míg az USA és Izrael Irán teljes mértékű visszavonulását követeli, addig Oroszország ezt a követelést irreálisnak tartja, még akkor is, ha az bizonyos mértékben számára is előnyökkel járna.⁴²

A katonai jelenlét fenntartásának egyik legkézenfekvőbb scenárióját Aszad hatalmon maradása jelenti, így Irán elsősorban ezt igyekszik biztosítani katonai és diplomáciai eszközökkel. Folyamatos katonai részvétele a konfliktusban nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Irán fontos szereplőjévé vált a rendezéssel kapcsolatos diplomáciai folyamatoknak is. Az, hogy a diplomáciai térben a többi ország egyenlő partnerként ismeri el Iránt, nemcsak a rezsím legitimációját segíti elő, hanem Irán regionális hatalmi státuszát is megerősíti. A szíriai válság megoldását célzó, 2017-ben Oroszországgal és Törökországgal közösen elindított asztanai tárgyalásoknak Irán aktív szereplője, így folyamatosan napirenden tudja tartani az olyan kérdéseket, amelyek számára kiemelten fontosak (például Aszad hatalmon maradása), ezáltal pedig korlátozott mértékben, de befolyásolni képes a konfliktus rendezésének folyamatát. Irán azonban nem támaszkodhat kizárólag arra, hogy az Aszad-rezsím – mostanra viszonylag stabilizált – hatalma hosszú távon is fennmarad, és számolnia kell azzal, hogy a jövőbeli szíriai kormánnyal nem fog tudni ilyen szoros kapcsolatot kialakítani. E kontextusban azonban törekednie kell arra, hogy a két ország közötti szövetség túlmutasson Aszad személyén, és minél mélyebb katonai és gazdasági gyökereket eressen. Ennek érdekében Irán hatékonyan ágyazza be magát a szíriai kormányzati

³⁹ Uskowi (2018): i. m. 1.

⁴⁰ Hamidreza Azizi: *Iran's Involvement in Syria during the Covid-19 Pandemic. Continuity or Change?* Geneva Centre for Security Policy, 2020. június. 3.

⁴¹ Farzin Nadimi: *Iran-Syria Air Defense Pact Could Disrupt Allied Operations*. The Washington Institute for Near East Policy, 2020. július 24.

⁴² Uskowi (2018): i. m. 6.

és informális biztonsági struktúrákba, hogy a szíriai katonai műveleteit egyfelől stabilizáló és pénzügyileg fenntarthatóvá, másfelől pedig könnyen letagadhatóvá tegye.⁴³

5. Összefoglalás

A nemzetközi nyomás ellenére Irán ez idáig jelen tudott maradni Szíriában, amihez nagymértékben hozzájárult, hogy katonai szerepvállalása hivatalosan a szíriai kormány kérésére történik. Látható, hogy az Aszad-rezsimet még mindig számos érdek fűzi Iránhoz, ugyanakkor már nem szorul olyan mértékben a segítségére, mint négy-öt évvel ezelőtt. A jövőben pedig elképzelhető, hogy az Aszad-rezsimnek még nagyobb mértékű nyomással kell szembenéznie az USA és Izrael, valamint Törökország és Oroszország részéről is, hogy intézkedéseket tegyen az iráni befolyás mérséklése, esetleges felszámolása tekintetében. Ebből kifolyólag pedig Szíria azzal a dilemmával találhatja magát szembe, hogy a hosszú távú iráni jelenlét alááshatja egyébként is szűk nemzetközi mozgásterét.

A katonai jelenlét fenntartása mellett azonban Irán gazdasági szempontból is érdekelt Aszad hatalmának fenntartásában, hiszen egy Irán-barát szír kormány hatékonyan tudja támogatni az iráni gazdasági érdekeket. Az iráni gazdaság számára a háború sújtotta Szíria újjáépítése számos előnnyel szolgálna. Irán a polgárháború alatt kivételes mértékű katonai és pénzügyi támogatást nyújtott Teherán számára, emiatt pedig elvárja, hogy az Aszad-rezsim komoly gazdasági előnyökhöz juttassa a posztháborús Szíriában. Irán részvétele az újjáépítésben azonban függ attól is, hogy mennyire tartják a szíriai vállalatok Iránt és az iráni vállalatokat hiteles partnernek. Az utóbbi kiküszöbölése érdekében Irán hangsúlyt fektet a szíriai közvélemény formálására. Puha hatalmi eszközökön keresztül saját magát minél inkább megbízható politikai szövetségesként és gazdasági partnerként tünteti fel, hogy megalapozza a szíriai vállalatok hajlandóságát az együttműködésre. Fontos továbbá azt is figyelembe venni, hogy a szíriai gazdaság fellendítésében eltérő mértékben, de a térség egy másik szereplője, Oroszország is érdekelt. A polgárháború alatt tanúsított kivételes iráni–oros együttműködés a kormányerők hatalmának stabilizálódását követően alábbhagyott, azóta pedig egyre élesebben kirajzolódik az ellentét a két ország politikai, de leginkább gazdasági érdekei között.

Minél inkább szélessé válik az iráni befolyás a térségben, annál sürgetőbb a nagyhatalmak számára is, hogy katonai vagy diplomáciai úton, de visszaszorítsák az iráni tevékenységet. Ennek ellenére azonban, az ukrainai események tükrében egyre inkább valószínűtlenné válik, hogy a közeljövőben Oroszország és az USA együttműködne a kérdésben, az iráni nukleáris megállapodás felélesztése körüli tárgyalások során pedig nem valószínű, hogy Irán regionális politikája terítékre kerülne.

⁴³ A tagadható háború egy viszonylag új keletű fogalom a hazai szakirodalomban. Alapvetően azokat a katonai intervenciókat értjük alatta, amelyek során a kívülről beavatkozó szereplők nem ismerik el a közvetlen érintettségüket, és olyan eszközöket alkalmaznak, amelyeket utólag könnyű letagadni. Pénzváltó Nikolett: „Tagadható” háborúk? A kockázatok és lehetőségek értékelése aktuális közel-keleti esettanulmányokon keresztül. *Nemzet és Biztonság*, 14. (2021), 2. 50–69.

Össességében elmondható, hogy 2011-ben Irán azzal a céllal avatkozott be a szíriai kormányerők mellett, hogy biztosítsa Aszad hatalmon maradását, hiszen egy potenciálisan Irán-ellenes szíriai vezetés gátat szabott volna Irán regionális ambícióinak. Az események előrehaladásával azonban Aszad hatalma stabilizálódni látszik, így egyre inkább megkérdőjeleződik Irán katonai jelenlétének relevanciája. Az előretolt védelem célkitűzései azonban továbbra is megkövetelik a szíriai katonai jelenlét és befolyás fenntartását, így Irán a diplomáciai rendezésben való részvétellel kívánja megerősíteni, hogy az Aszad-rezsim számára nyújtott katonai támogatás a teheráni vezetés számára prioritást jelentő békés rendezés elősegítését szolgálja. Az a fajta elköteleződés pedig, amelyet Irán Szíria irányába tanúsított az elmúlt 10 évben, gyakorlatilag megkerülhetetlen szereplővé tette mind a konfliktus rendezése, mind pedig a posztháborús újjáépítési folyamatok során.

Felhasznált irodalom

- Akbarzadeh, Shahram – William Gourlay – Anoushiravan Ehteshami: Iranian Proxies in the Syrian Conflict. Tehran's 'Forward-Defence' in Action. *Journal of Strategic Studies*, (2022). 1–24. Online: <https://doi.org/10.1080/01402390.2021.2023014>
- Al-Faqih, Ihsan: Analysis – Have Israeli Airstrikes Reduced Iran's Influence in Syria? *Anadolu Agency*, 2022. január 6. Online: www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-have-israeli-airstrikes-reduced-irans-influence-in-syria/2467171
- As Syria Warms to Gulf States, Israel Sees Opportunity to Curb Iran – Report. *The Times of Israel*, 2022. január 12. Online: www.timesofisrael.com/as-syria-warms-to-gulf-states-israel-sees-opportunity-to-curb-iran-report/
- Azizi, Hamidreza: *Iran in Syria. Decision-Making Actors, Interests and Priorities*. Geneva Centre for Security Policy, 2018. Online: <https://dam.gcsp.ch/files/2y10sO3iPv-3Jl7Uie984mj0kuLSjDISBy9CAadkepLMEB8hsx9rQUci>
- Azizi, Hamidreza: *Iran's Involvement in Syria during the Covid-19 Pandemic. Continuity or Change?* Geneva Centre for Security Policy, 2020. június. 3. Online: <https://dam.gcsp.ch/files/doc/iran-and-syria>
- Azizi, Hamidreza: *The Concept of "Forward Defence": How Has the Syrian Crisis Shaped the Evolution of Iran's Military Strategy?* Geneva Centre for Security Policy, 2021. Online: <https://dam.gcsp.ch/files/doc/iran-forward-defence-strategy-en>
- Caspit, Ben: Israeli PM Pledges Iran Will No Longer Be Untouchable. *Al-monitor*, 2022. február 1. Online: www.al-monitor.com/originals/2022/02/israeli-pm-pledges-iran-will-no-longer-be-untouchable
- Defense Intelligence Agency: *Iran Military Power. Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*. Washington, DC, U.S. Government Publishing Office, (2019). Online: www.dia.mil/Portals/110/Images/News/Military_Powers_Publications/Iran_Military_Power_LR.pdf
- Egeresi Zoltán – Wagner Péter: A lezárás felé? A szíriai polgárháború megoldásának lehetséges körvonalai (4.) A regionális szereplők céljai és érdekei: Irán és Törökország. *KKI-Elemzések*, (2018), 2. 1–12. Online: https://kki.hu/assets/upload/02_KKI-elemzes_SYR_Egeresi-Wagner_20180111.pdf

- Eisenstadt, Michael: *Iran's Military Intervention in Syria. Long-Term Implications*. The Washington Institute for Near East Policy, 2015. október 15. Online: www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-military-intervention-in-syria-long-term-implications
- Israel Ministry of Foreign Affairs: *PM Netanyahu Addresses the United Nations General Assembly* (2017. szeptember 19.). Online: <https://embassies.gov.il/boston/NewsAndEvents/Pages/PM-Netanyahu-addresses-the-United-Nations-General-Assembly-19-September-2017.aspx>
- Jones, Seth G.: *War by Proxy: Iran's Growing Footprint in the Middle East*. Center for Strategic & International Studies, 2019. március 11. Online: www.csis.org/war-by-proxy
- Katzman, Kenneth: *Iran's Foreign and Defense Policies*. CRS Report. Congressional Research Service, 2021. január 1. Online: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf>
- Keinon, Herb: Cyberwarfare and the 'Octopus Doctrine' – Analysis. *The Jerusalem Post*, 2020. május 20. Online: www.jpost.com/middle-east/cyberwarfare-and-the-octopus-doctrine-analysis-628737
- Kis Benedek József: *A katonai biztonság összefüggései az észak-afrikai és közel-keleti térségben az arab tavasz tükrében*. MTA doktori értekezés. Budapest, 2019. Online: http://real-d.mtak.hu/1217/7/dc_1617_18_doktori_mu.pdf
- Lamrani, Omar: *Iran's Conventional Military Capabilities*. Newlines Institute for Strategy and Policy, 2020. július 9. Online: <https://newlinesinstitute.org/iran/irans-conventional-military-capabilities/>
- Lopes Da Silva, Diego – Nan Tian – Alexandra Marksteiner: *Trends in World Military Expenditure, 2020*. SIPRI, 2021. Online: <https://doi.org/10.55163/JTFI7245>
- Macias, Amanda – Kevin Breuninger: Trump Says US Does Not Seek War or Regime Change in Iran, but is Still Ready to Act if 'Necessary'. *CNBC*, 2020. január 3. Online: www.cnn.com/2020/01/03/trump-to-make-a-statement-following-fatal-strike-on-iran-general.html
- McInnis, J. Matthew: *Iranian Concepts of Warfare: Understanding Tehran's Evolving Military Doctrines*. American Enterprise Institute, 2017. február 16. Online: www.aei.org/wp-content/uploads/2017/02/Iranian-Concepts-of-Warfare.pdf?x91208
- Nadimi, Farzin: *Iran-Syria Air Defense Pact Could Disrupt Allied Operations*. The Washington Institute for Near East Policy, 2020. július 24. Online: www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/iran-syria-air-defense-pact-could-disrupt-allied-operations
- Netanyahu Discusses Regime Change in Iran. *CNN*, 2018. szeptember 29. Online: <https://edition.cnn.com/videos/world/2018/09/29/labott-netanyahu-iran-regime-intv-sot-vpx.cnn>
- Pénzváltó Nikolett: „Tagadható” háborúk? A kockázatok és lehetőségek értékelése aktuális közel-keleti esettanulmányokon keresztül. *Nemzet és Biztonság*, 14. (2021), 2. 50–69. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2021.2.5>
- Phillips, Christopher: *The Battle For Syria. International Rivalry in the New Middle East*. New Haven, Yale University Press, 2016. Online: <https://doi.org/10.12987/yale/9780300217179.001.0001>

- Risseeuw, Rafke: *The Syrian–Iranian Nexus: a Historical Overview of Strategic Cooperation*. Brussels, Brussels International Center, 2018. Online: www.bic-rhr.com/sites/default/files/The-Syria-Iran-Nexus-1.pdf
- Rumley, Grant – David Schenker: *The Future of al-Tanf Garrison in Syria*. Policy Analysis. The Washington Institute for Near East Policy, 2021. december 6. Online: www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/future-al-tanf-garrison-syria
- Stoian Karadeli, Andrea: Relations Between Iran and Syria – A Marriage of Convenience or an Axis of Resistance? *European Security and Defence*, 2019. június 18. Online: <https://euro-sd.com/2019/06/articles/13604/relations-between-iran-and-syria-a-marriage-of-convenience-or-an-axis-of-resistance/>
- Tálas Péter – Ablaka Gergely – Deák András György – Csiki Varga Tamás – Egeresi Zoltán – Etl Alex – Háda Béla – Jójárt Krisztián – Kemény János – Péczeli Anna – Pénzváltó Nikolett – Rácz András: *Az amerikai–iráni viszony legújabb kiéleződésére adott nemzetközi válaszok*. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet – Elemzések, 2020/1. Online: www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKI_Elemzések_2020_1.pdf
- Uskowi, Nader: *The Evolving Iranian Strategy in Syria: A Looming Conflict with Israel*. Atlantic Council Scowcroft Center for Strategy and Security, 2018. szeptember. 2. Online: www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/09/The_Evolving_Iranian_Strategy_in_Syria.pdf
- Vatanka, Alex: *The Mystery of Iran's "Strategic Depth" Policy in Syria*. Middle East Institute, 2017. január 26. Online: <https://mei.edu/publications/mystery-irans-strategic-depth-policy-syria>
- Wastnidge, Edward: Iran and Syria: An Enduring Axis. *Middle East Policy*, 24. (2017), 2. 148–159. Online: <https://doi.org/10.1111/mepo.12275>
- Wehrey, Frederic – Dalia Dassa Kaye – Jessica Watkins – Jeffrey Martini – Robert A. Guffey: An Altered Strategic Landscape: The Shifting Regional Balance of Power. In Frederic Wehrey et al.: *The Iraq Effect: The Middle East After the Iraq War*. Santa Monica, CA, RAND Corporation, 2010. 17–48. Online: www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2010/RAND_MG892.pdf
- Yaari, Ehud: Iran's Ambitions in the Levant: Why It's Building Two Land Corridors to the Mediterranean. *Foreign Affairs*, 2017. május 1. Online: www.foreignaffairs.com/articles/iran/2017-05-01/irans-ambitions-levant

Zsolt Paroda¹

Change in the importance of ethnicity and religiosity in the British Armed Forces from the perspective of the military chaplaincy

Abstract

Like the armed forces of every country, the British Army is undergoing constant structural change and is doing so to respond to the latest challenges of its time. As part of this process, a clear trend in the personnel composition is becoming apparent, playing a catalyst for change. My working hypothesis is that ethnic and religious change should be the primary focus, precisely because these two factors, and changes in the proportion of these factors, are currently seen as having the most significant impact on military chaplaincy. Furthermore, by looking at these transformations, the growing number of theoretical challenges to the organisation of chaplaincy and the increasing number of practical obstacles to chaplains themselves can be best understood. I will use qualitative method to prove my hypothesis, utilising statistical data and personal narratives. Methods and rules to address the problems that arise without any criteria are not currently in place in the British Army, as it seems that at the moment, even amid change, only flexible responses to these challenges can be given, as the situation demands. I will focus on these at the end of the thesis alongside forecasting the upcoming resolutions.

Keywords: Royal Army, diversity, mission, chaplaincy, Afghanistan

1. Introduction

Diversity. Perhaps the most important word that comes up at the moment is about army personnel. The organising principles that affect and shape contemporary British society have begun to have the same effect on the composition of military personnel. Gender, age, ethnicity and religion fundamentally influence the change of balance.

¹ PhD student, University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, e-mail: zsoltparoda@gmail.com

The trends that emerge clearly from examining the following statistics show where the composition of the military is heading. The longer-term role may be necessary for the researcher, as the existing changes will continue to challenge the military. While it is not the purpose of this paper to examine all possible aspects and outcomes, we cannot ignore the idea of how the components not discussed here may further influence the changes in the composition of the British Army and thus its deployability, interoperability and combat readiness.

2. Statistical background and illustration of diversity and ethnicity

To better understand, it looks necessary to examine the relevant sources and data. When defining the army's ethnicity, several factors are taken into account, first and foremost, that its personnel are drawn from the UK² and, in increasing numbers, from Commonwealth countries.³ In the official surveys, some 99.2% of the armed forces declared their ethnicity, in a proportion similar to that of religious affiliation.⁴ How do the figures look broken down? Non-British nationals make up 45.5% of non-white (English, Welsh, Scottish and Northern Irish) personnel within the force, with personnel from white family backgrounds accounting for 55% of the current non-British personnel. The Gurkhas feature prominently in officially released ministry statistics and figures, with Nepal's elite force numbering 9.5% of the Army as of end-2019.⁵ Along with other trends, although the overall numbers of British forces, including ground forces, have been steadily declining, the number of Gurkhas, including other ethnic (BAME) personnel, has increased by almost 18% in the three years since October 2016.⁶ It is essential to point out here that these "discriminatory" labels and statistics come from the British Government itself so that policymakers can see clearly the extent of inequality in the country's ethnic composition and its representation in the military. In line with the sociological trends in the civil sector, politicians set a mandatory 10% minority quota by 2020. Statistics over the last decade or so clearly show that, despite some setbacks, the proportion of people from BAME (Black, Asian and Minority Ethnic) backgrounds is increasing, and by September 2019, it looks set to approach the 10% target.⁷

² Soldiers representing the former Hong Kong and British Overseas Territories are counted as British citizens.

³ The Ministry of Defence has maximised the number of non-UK staff recruited in 2018 to 1,350 people per year. They mostly come from members of the Commonwealth of Nations, including Fiji, Ghana, South Africa, Jamaica, Australia. This rule does not apply to applicants from the Republic of Ireland or the Brigade of Gurkhas. (Ministry of Defence: *Armed Forces to Step Up Commonwealth Recruitment*. 05 November 2018.)

⁴ Ministry of Defence: *UK Armed Forces Biannual Diversity Statistics*. 01 October 2019a.

⁵ Ministry of Defence: *UK Armed Forces Quarterly Service Personnel Statistics*. 1 October 2019b.

⁶ The personnel of the Gurkha Brigade stands in numbers as follows: 2,800 people in October 2016, 3,380 people as of 1 October 2019.

⁷ An exciting contributing factor seems to be the Brexit referendum held in June 2016 in the UK. Official charts show a sharp rise in the proportion of the Army's non-British nationals following the referendum.

3. Overview of religious and denominational affiliations

In the latest official statement, published by the British Ministry of Defence,⁸ 66.3% of the British Armed Forces (UK Regular Forces, which includes the Army, the Royal Navy and the RAF) declared itself Christian (without naming any denomination).⁹ The exact figure for professional reserves (Future Reserves 2020) was 71.7% on 1 October 2019, when the statistics were published.

In any case, it is essential to consider the fact that a substantial proportion of the armed forces have made a public decision of their own free will about their religion, unlike, for example, their sexuality, which is declared by just over a fifth of the personnel. Almost all of the active personnel, 99.9% of soldiers, declared their religious affiliation voluntarily, while the ratio of reservists reached 98.4% in the same matter. In return, the overall calculation resulted in a proportion of about 30.5% of the persons who did not consider themselves to be believers, and only 3.3% of the personnel declared themselves to belong to other religions, faiths, or anyone not affiliated with a church or faith.¹⁰ The number of active personnel professed to be Christian is higher than in the reserves, at 71.7%, which implies a lower proportion of non-religious and other religions, thus:

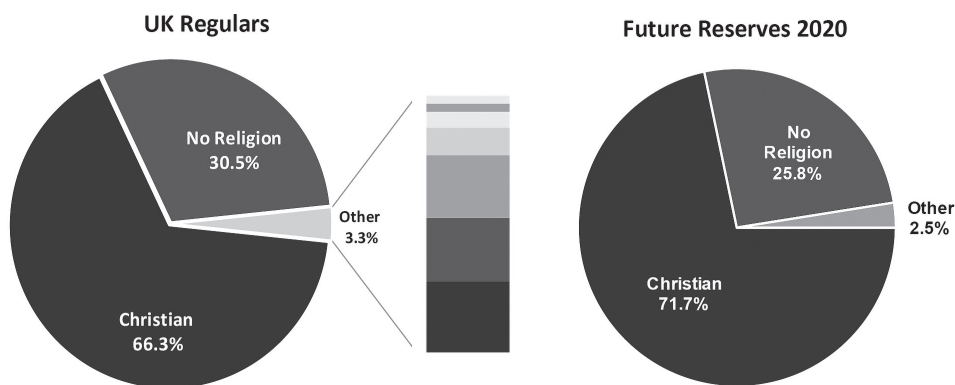

Figure 1: Religious share of UK Regulars and Reserves in 2019
Source: Ministry of Defence 2019a

It should be pointed out that the proportion of people who consider themselves non-religious is steadily increasing in the army.¹¹ Over the last seven years, specifically from 1 October 2012 to 1 October 2019, their number almost doubled (from 15.5%

⁸ Ministry of Defence (2019a): op. cit.

⁹ Compared to 62% of the civilian staff working for the Ministry of Defence. Among them, the proportion of seculars is 32.5%, and 5.5% are not Christians.

¹⁰ According to the MoD, this term covers the following: agnostics, atheists, humanists and secularists.

¹¹ In 2011, around 25% of the population in England and Wales declared themselves non-religious, compared to 15.5% in the army.

to 30.5%).¹² By looking at the statistics, it seems quite clear that army personnel undergo similar religious changes to those experienced by the British society.

Although at first glance, a share of more than two-thirds of all religious practitioners in 2020 seems relatively high, especially in the western half of Europe, this picture is slightly more nuanced by the results of another study. According to the Centre for Historical Analysis and Conflict Research,¹³ a prominent Great Britain-based think tank, almost exactly a quarter of the British society, 27% of the respondents to the survey to be precise, believe that religion (without naming it) does not play an essential or decisive role in their lives.

The 2016 publication confirms that the UK is one of the least religious countries globally, or otherwise one of the most secular countries on a global scale. In this respect, it seems self-evident to compare the army with society, which also plays a part in our further research objectives.¹⁴

4. Religions and denominations

The UK Ministry of Defence, in keeping with the country's social tradition, seeks to include members of all religions and denominations. The Equality Act 2010¹⁵ places a tremendous emphasis on ensuring equal treatment and freedom for all believers alongside, or more precisely with, Christian-majority military and civilian personnel, taking into account as many aspects as possible while maintaining the required operational effectiveness.¹⁶ Since the law excludes discrimination, it also emphasises ensuring that believers in traditional religions (such as Christian, Muslim, Jewish or Hindu) and nondenominational Christianity are not treated unequally (since the law is about religion and belief). Nevertheless, by extension, it includes all those who identify themselves as non-believers or non-religious.¹⁷ In any case, it seems inevitable that the religious majority shows a particular demand for getting pastoral care and the military chaplaincy can fulfil this spiritual need.

5. Royal Army Chaplains' Department – The Chaplaincy and the chaplains

There are three different chaplaincy services run within the British Armed Forces; in order of rank, those within the Royal Navy,¹⁸ the Royal Army, and finally, the Royal Air

¹² By 2018, the population of non-religious individuals had jumped to 35% in England and Wales.

¹³ See their website at <https://chacr.org.uk>

¹⁴ Centre for Historical Analysis and Conflict Research: Religion and Violent Conflict. *Ares and Athena*, 4 (2016).

¹⁵ Government Equalities Office: *Equality Act 2010: Guidance*. 27 February 2013.

¹⁶ Operational effectiveness is the standard by which the Army will be judged, and defines it in terms of fighting power, for more information see https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/492532/AGAI_067.pdf

¹⁷ Thus agnostics, atheists, freethinkers, humanists, rationalists, sceptics, secularists are included. (Ministry of Defence: *Guide on Religion and Belief in the Armed Forces*. s. a.)

¹⁸ Although the smallest force, it acts with seniority, which honour is based on King Alfred of Wessex's successful attack on the invading Danish ships in A.D. 897. (Royal Navy: *Royal Navy History*. s. a.)

Force.¹⁹ Their joint mission²⁰ and goal are to provide spiritual guidance, moral leadership and pastoral care to all those in need, regardless of their faith or religion.²¹ In all three branches, chaplains are involved in the primary and further training of personnel to transmit the values that are essential and fundamental to the service of soldiers, including: in the transmission of offering moral guidance through formal teaching, counsel and personal example; in spiritual support, both publicly and privately, at every level of the Army; providing pastoral care at home and abroad.²² The Army Chaplains' Department has a longer than 220 years history,²³ but the principles, dogmatics, call, care, compassion and prayer have not changed apart from the change of conflicts. As part of this role, the chaplains emphasise the structural importance of the organisation, thus clearly promoting a cohesive military identity based on a commitment to "traditional" values (which seem to be much stronger than in modern society), including the Christian – and more notably Anglican communion and heritage.

Chaplains are professionally Qualified Officers who have been ordained in one of the recognised Sending Churches and have been selected to hold a commission²⁴ in the Army, made the process officially done by the head of the Armed Forces herself – the Queen. This commission²⁵ is fundamentally different from that of military officers, as chaplains do not strictly become part of the chain of command²⁶ or otherwise part of the defined military structure.²⁷ The chaplains are commissioned in the Regular Army, Reservist Army, or Army Cadet Force²⁸ accordingly. A bit more in details, the Chaplains wear the uniforms of the British Army and accompany their soldiers wherever they go. Of course, it means they report to the commanding officer in which they are serving and where the unit is getting deployed. They, in this term at least, have equal rank with other officers where appropriate.²⁹ Their privileged role is demonstrated by the fact that they can be given orders from their superior body, the RACHD, and the commanding officer on secondment during the deployment or operation.³⁰ As

¹⁹ RACHD: *Royal Army Chaplains' Department*. s. a.

²⁰ See in *The Queen's Regulations for the Royal Navy, Army and Royal Air Force*.

²¹ Andrew J. Todd: Religion, Security, Rights, the Individual and Rates of Exchange: Religion in Negotiation with British Public Policy in Prisons and the Military. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 28, no. 1 (2014). 7.

²² *Chaplain. Royal Army Chaplains Dept.* s. a.

²³ It was formed by the Royal Warrant of 23 September 1796.

²⁴ Chaplains initially receive a twelve-year commission with a minimum period of three years' return of service. With satisfactory service this can be extended in stages to age 60 (Regular and Reservist) or 65 (Army Cadet Force). (RACHD [s. a.]: op. cit.)

²⁵ If a chaplain is offered a commission, they will undertake initial training at the Armed Forces' Chaplaincy Centre. They then spend a few months at their first unit before undergoing military training on the ten-week Professionally Qualified Officers' course. (RACHD [s. a.]: op. cit.)

²⁶ The command structure is hierarchical with divisions and brigades responsible for administering groupings of smaller units. Major Units are regiment or battalion-sized with minor units being smaller, either company sized sub-units or platoons. *Command Structure*. s. a.

²⁷ In addition to Christianity, practitioners of major religions (Buddhism, Hinduism, Judaism, Islam and the Sikhi) are supported by their Civilian Chaplains to the Military (CCM). The five full-time chaplains serve each faith group in the armed forces.

²⁸ Interestingly, two Rabbis serve as part-time Army Cadet Force chaplains.

²⁹ This is clearly explained in *The Armed Forces (Naval Chaplains) Regulations 2009*, where the Act says: "A naval chaplain is commissioned as such, and is not an officer."

³⁰ Assignments to units generally last between two and three years. Over time this enables chaplains to experience ministry in a wide variety of settings. (RACHD [s. a.]: op. cit.)

per the current British Army's service practice, their unique status³¹ appears clearly because they exercise leadership and management but do not command. Also, they are non-combatants and do not bear arms.³² According to the eminent researcher and expert on the subject, Reverend Andrew Todd,³³ the duality of the vocation of a military chaplain seems straightforward since it is pretty uniquely not only a religious but also a military service, with all the attendant aspects of both.³⁴ Of course, like their pastoral 'counterparts' in civilian life, the military chaplains serve as a "moral compass" for soldiers in need. Moreover, in the military sense, they have even more responsibilities. One of the most important, as already mentioned, is the guidance in the development of the military ethos required and expected by the army during training.³⁵ The other essential role of the chaplains' character rises in the conflicts area when the unit is abroad on a mission. When the British Army is actively engaged in an operational duty, the Chaplains' tasks include negotiating with religious leaders in this area, thus, acting as the liaison between the deployed units and local populations. According to Todd, this dynamic internal state creates an often, perhaps, unintended dichotomy in the military chaplains whilst practising their vocation. Unpacking this dichotomy is one of the pillars of our further research, together with an interpretation of the symbolism and symbolic capital of the chaplaincy's vocation.

6. Esteeming the role of diversity

While there is no doubt that there are undeniable advantages to the free exercise of religion within the military, there is no escaping the potential conflicts arising from particular fundamental views or dogmatics of religions. Accordingly, the Equality Act 2010 emphasises the right to embrace different sexual orientations freely and protect them against harmful discrimination that religious practitioners might make up. In other words, the free expression of sexual orientation, for instance, in some cases overrides religious interests and principles and even the exercise of religiously based opinions in this regard.³⁶ To achieve religious equality, since 2005, the British Army has offered full-time non-military, actually civilian chaplaincy service to religious minorities other than Christians, such as Buddhists, Hindus, Muslims, Sikhs and Jews. Although the UK Ministry of Defence has traditionally been the second largest public employer in the UK,³⁷ research on Equality and Diversity assessment was not high on the political agenda for a long time, until 1997 to be precise, when gap mapping became part of

³¹ Under the Geneva Convention, chaplains of other armed forces carry or may carry weapons. (Andrew J. Todd: Preventing the "Neutral" Chaplain? The Potential Impact of Anti-"Extremism" Policy on Prison Chaplaincy. *Practical Theology*, 6 [2013]. 144–158.)

³² In contrast, for example, to medical personnel who wear side weapons for self-defence.

³³ The Reverend Canon Dr Andrew Todd was the Director of the Cardiff Centre for Chaplaincy Studies, currently a Director of Professional Doctorate in Practical Theology at Ruskin University.

³⁴ Andrew J. Todd: *Writing up the Padre: The Significance of Chaplaincy Studies for the Narrativisation of Military Chaplaincy*. s. a.

³⁵ Directorate General of Doctrine and Development: *Soldiering. The Military Covenant*. Army Doctrine Publication. Volume 5. AC 71642 (2000).

³⁶ Ministry of Defence (s. a.): op. cit.

³⁷ Only the NHS employs more staff than the MoD.

the political agenda. Hussain and Ishaq confirm the same. They point out that the British Army has been receiving solid accusations of the widespread complaint about being an organisation with a sexist, racist and homophobic attitude with most white men, where personnel cannot practise E&D as there is no place for it.³⁸

In doing so, the researchers began to map critical indicators so that they could finally get a more realistic picture of previously unequally treated factors such as gender, age, sexual orientation, ethnicity and religion. Gender awareness and Cross Cutting Topics (CCT) have gained rapid importance even by CIMIC operation planning, so these outcomes led to rapid legislative changes in the 2000s.³⁹ In addition to national legislation, many amendments came to effect in line with European Union guidelines.⁴⁰ It is essential to point out that, as with other sectors, the government is trying to make the military more representative of society in terms of the critical ratios already listed. This new open embrace of diversity raises further problems on the subject. Aldred's 2010 study explores in more detail how the military's practices in dealing with same-sex relationships are changing and how the military chaplaincy should facilitate and support these changes, in contrast to previous practices. In a broader sense, this is about the successful transposition of norms already established in (civil) society, such as same-sex partnerships, into the British Army.⁴¹

7. Characterising religious diversity from a Christian perspective

The Church of England carried out a detailed account of the military chaplaincy of all three main forces during its Synod from 2005 to 2010. In terms of numbers, this meant 281 chaplains serving in the active forces, and additionally 183 served as reservists during the survey. Of 464 people, 282 belonged to the Anglican Church, 130 to the Church of Scotland or the Free Church, and 52 people represented Roman Catholics for 183,000, a proportion of 2.5 per thousand (0.0025%).⁴² For the sake of accuracy, apart from chaplains who classify themselves as Jewish, the following Christian denominations were getting represented: Anglican,⁴³ Roman Catholic Church, Methodist Church, the United Board,⁴⁴ Presbyterian,⁴⁵ Elim Pentecostal Church.⁴⁶ In addition to them, as mentioned already, chaplains representing the main world religions were appointed in 2005.⁴⁷ The number of non-Christian soldiers equalled 305 Muslims, 230 Hindus, 220 Buddhists, 90 Sikhs and 56 Jews. So, it is clear that

³⁸ Killian Fox: A Minority Report from the Armed Forces. *The Guardian*, 21 October 2012.

³⁹ The Race Relations (Amendment) Act 2000, the Equality Act 2006, and the Equality Act 2010.

⁴⁰ Nasar Meer: The Implications of EC Race Equality and Employment Directives for British Anti-discrimination Legislation. *Policy and Politics*, 38, no. 2 (2010). 197–215.

⁴¹ Todd (s. a.): op. cit.

⁴² *Presentation on Military Chaplaincy (GS 1776)*. Church of England, 2018.

⁴³ Namely the Church of England, Church of Ireland, Church in Wales and Scottish Episcopal Church.

⁴⁴ Incorporating the Baptist Church.

⁴⁵ Members of the Church of Scotland and Presbyterian Church in Ireland.

⁴⁶ United Reformed Church, for more information see <https://urc.org.uk/about-us.html>

⁴⁷ "Alongside the existing Commissioned Chaplains and our honorary Jewish Chaplain, Rabbi Malcolm Weisman." Note: Rabbi Reuben Livingstone has become the Senior Jewish Chaplain to HM Armed Forces and AJEX and full-time Reservist in 2012. (Todd [2014]: op. cit. 7.)

despite the low number of clergymen appointed (1 per religion), they provide a better ratio of supporting their believers than Christian community has (Muslim: 0.0033%, Hindu: 0.0043%, Buddhist: 0.0045%, Sikh: 0.01%, Jew: 0.018%). To this, we must add that these chaplains, under their civilian commission, can offer a very different spiritual service from their Christian counterparts in the armed forces, further complicating an already tricky situation.⁴⁸ After 2005, we are therefore witnessing a continuous change towards uniformity. The chaplains of all three ministries are working very closely together, even across denominational lines, which has led to a previously unusual and very high degree of Christian ecumenical cooperation. An excellent example of this is the military chaplaincy of the Army, which underwent an essential process of "convergence" in the first decade of the twenty-first century. In the process, Roman Catholic chaplains were merged into a single organisational unit with those of other churches which had previously had parallel structures and ministries. This change also anticipates the need to set up a "general pastoral ministry" with as few restrictions as possible and as soon as possible.⁴⁹ The same conclusion was reached in a study carried out in 1999, which examined the equality of opportunity for adherents of different religions and the potential for improving the resulting gaps within the military chaplaincy, particularly in terms of meeting the spiritual needs of soldiers. A partial result of the cited research is the demonstration that military chaplains would accept a comprehensive institute "chaplaincy for all souls", caring for all souls equally, regardless of their origin or background.⁵⁰ At the same time, religious diversity does not affect the liturgy itself or its course. Demonstrating the liturgy's strong base, chaplains always and still rely on the Anglican Communion, even when a non-Christian member is at a loss or killed during combat, for instance. Then, of course, the ceremony is performed by a CCM chaplain relevant to the deceased's religion, but he does it according to Anglican Church Beliefs and Practices, which safely seems like an accepted approach to the dedication, testimonial and memory-keeping.⁵¹ Thus, the public's symbolic valuation of military service by and towards society, which is most expressive during repatriation and distinctively based on the Christian ethos, becomes evident.

8. Christians and Muslims, a social segregation phenomenon in the Army

According to Hussain and Ishaq, although the acceptance of religiosity and belief has become essential within the military, they also point to the importance of the fact, as mentioned earlier from different sources, that concerning the vast majority of society, belief no longer plays a particular role.⁵² They based their 2003 study on

⁴⁸ Todd (2014): op. cit. 8.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid. 7.

⁵¹ Ibid. 12.

⁵² Asifa Hussain – Mohammed Ishaq: Promoting Equality of Opportunity in the British Armed Forces: A 'White' Perspective. *Defence Studies*, 3, no. 3 (2003). 87–102.

the fact that Muslims represent the most significant religious minority in the army, but this, together with figures from the Church of England, seems to contradict recent ministry figures.⁵³ There are two ways to resolve this conflict. The first is the obvious and simple explanation that in the 15–20 years since the study, Hindus have replaced Muslims as the most populous religious minority in the army. The second option seems perhaps more complicated, whereby one could assume a difference in methodology or interpretation.⁵⁴ The terrorist attacks of 11 September 2001 and the subsequent series of bomb attacks in London and elsewhere in the UK led to a groundswell of public opinion against the country's Muslim minority, which made the government even more willing to alleviate religious discrimination. This mitigating effort has possessed promoting Muslims in general by filling important positions, both in the civil sector and in the Army, which played a role in the well-known increase in the budget for military chaplaincy in 2005.⁵⁵ Perhaps the most crucial result of enlargement has been the more effortless endorsement and acceptance of minority religions by Christian-majority groups. The whole process made sense, primarily because British Forces started to engage more deployment in conflict situations in non-Christian countries.⁵⁶

9. Afghanistan: Christian chaplains in a Muslim-majority territory

Here, we briefly touch on the difficulties and challenges faced by NATO forces in Muslim-majority countries, particularly the experience of British and US forces in Afghanistan, which is a fascinating projection of the military and, more broadly, social transformations described earlier. It is noticeable that, even with having similar protocols, the official guidance on establishing and maintaining communication with the local population is quite different in the two organisations. It is fair to say that chaplains today increasingly face new demands beyond their prior duties founded on providing faith, pastoral care and ethical guidance to the troops. This phenomenon is particularly true for those turning up in Iraq and Afghanistan. Additionally, it is a well-established practice among the forces of nations involved in a particular deployment, such as Canada, South Africa, Australia and Norway, to use chaplains as religious liaisons in that domain.⁵⁷ Compared to the "base" position, this expanded role presents many contradictions and challenges for American and British chaplains deployed in recent conflicts in Muslim-majority countries in Central Asia.

Here is a supplementary explanation. Let us look at Bordieu's classic sociological delineation of military chaplains and their roles for ease of understanding. According

⁵³ Further research is needed to explore this contradiction, especially given the potential methodological errors.

⁵⁴ We do not address the religious and ethnic definition and quantification in the UK in the absence of space. To find the answer is one point of our further research.

⁵⁵ Asifa M. Hussain – Mohammed Ishaq: Equality and Diversity in the British Armed Forces: Progress, Challenges and Prospects. *Defense and Security Analysis*, 32, no. 1 (2016).

⁵⁶ Hussain–Ishaq (2016): op. cit.

⁵⁷ George Adams: Chaplains as Liaisons with Religious Leaders. *Peaceworks*, 56 (2006).

to Bourdieu's now classic formulation,⁵⁸ military chaplains are "borderline actors" who have to be presented and move at the intersection of two different groups on their margins.⁵⁹ In addition to their traditional role in religious matters, in the transmission of moral values, in pastoral support in the military sense, they have acquired a capacity to transcend physical and geopolitical borders. The state can also use this capability directly to engage with the local population during the mission. After all, this use appears to interfere in the independence of the pastoral and chaplaincy vocation and practice. The state does this in both practical and symbolic terms. An illustrative example of the former is the meetings and negotiations of military chaplains with local clergymen or when they seek to make a moral case for the presence of the British army. Moreover, in a symbolic sense, their presence can be "proof" that the British state stands on solid morale foundations – contrary to the Taliban's claims, for example – and the Monarchy's citizens are ethical people, and the war waged is not strictly speaking against Afghans. Along the same lines, chaplains can play a significant role in providing humanitarian assistance to the local population, demonstrating to the local population their own and the army's morale motivation; and their ability to respect local religious traditions. This attitude seems to play an increasingly important role in missions. By achieving this, considerable help comes from the fact that all clearly and unambiguously recognise their status as non-combatants.⁶⁰ That position will enable them to move more easily among the population and engage more successfully with local people. The effectiveness of this became visible by some military chaplains, who say that their actions have reduced anti-coalition actions in some areas.⁶¹ At this point, a question arises as to how effective a Christian pastor can be in this new role within an organised framework. Also, in 2010, the view emerged within the British Ministry of Defence that the British military should seek to expand its "social and cultural capability". All this by creating a so-called "cultural unit" specialising in the defence sector (another difference with the US military, where units of civilian scientists carry out this task, whereas, in the UK, these specialists would themselves be soldiers). In fact – and once again – all this takes on real significance in the light of increasing social pressure.

In 2010, an important meeting, proposed by the Muslim CCM of the army and organised by the Foreign Office, between David Richards, Chief of the General Staff, and the Helmand Ulema.⁶² During which leading clergymen and church figures expressed the view that British imams should be deployed urgently to Afghanistan, mainly to emphasise the role and presence of Islam in British society. Secondly, to renounce Taliban claims that British Muslims are living under oppression, and thirdly, to educate the non-Christian majority military about Islam itself.⁶³

⁵⁸ Pierre Bourdieu: *Distinction. A Social Critique of the Judgment of Taste*. London, Routledge and Kegan Paul, 1984.

⁵⁹ Stacey Gutkowski – George Wilkes: Changing Chaplaincy: A Contribution to Debate over the Roles of US and British Military Chaplains in Afghanistan. *Religion, State and Society*, 39, no. 1 (2011). 111–124.

⁶⁰ Chaplains wear a special and distinguish badge on their uniform.

⁶¹ Gutkowski–Wilkes (2011): op. cit. 112.

⁶² Helmand Province is one of the 34 provinces and also the largest area in Afghanistan.

⁶³ Freedom of Information (FOI) responses released by MOD during 2019.

10. The problem of missions in Muslim environs

In principle, it is unclear what further changes would be needed to ensure more effective mission activities. Although the only imam serving in the British army has made short visits to Afghanistan, it is not clear whether other NATO countries have sent imams. According to some sources, it is inevitable that the religious figure of the military chaplain plays an influential role in even a Muslim environment in which clergy possess high respect under their status, regardless of their religious background.⁶⁴ Such manifestation in itself may be valid,⁶⁵ but the fact is that the solid personal and symbolic representation of Christianity in the Muslim world has a solid historical resonance, which must be considered; and in case of the British, tacitly, with the echo of an oppressive empire. Related to this, the separation of the "religious" and "political" spheres in the more backward areas, which could offer the vision of a return to colonialism to the local masses, still does not seem to pay off. Another important aspect is that intervening should not be deemed as a tool of the much richer and more powerful Western states against the weaker Muslim countries. Therefore, the arising economic and political doubt based on the previous allegation cannot stand the ground and can be dispelled as early and efficiently as possible. It is also not clear whether the scope of the problems discussed so far can be limited to Christian chaplains. While a British Hindu chaplain (CCM) has already made a short but successful visit to Afghanistan, no general conclusions could authorities make from this visit as to the difficulties that a Jewish chaplain (CCM),⁶⁶ for example, would face in such a setting.⁶⁷ For example, according to the Taliban's persuasive propaganda, he would gain the accusation of surveilling for Israel.⁶⁸ Nor is it certain in which direction the force reforms described before should proceed. For example, there is still no consensus on whether the minority representation of the Army's chaplaincy should be based either on permanent chaplains or the currently employed CCMs in the future.⁶⁹ Other questions remain unanswered, such as whether expanding the number of imams during the missions would be welcomed more warmly by the locals or met with suspicion. None of these answers can be ruled out unequivocally. The complexity of the situation is illustrated by Adams's 2006 publication, in which he drew attention to a case where a Special Forces chaplain was repeatedly introduced by his local interpreter as a "Christian mullah", resulting in the Afghans treating him as if he were a local mullah.⁷⁰

⁶⁴ Gutkowski-Wilkes (2011): op. cit. 115.

⁶⁵ Investigating the contextuality of the judgment of religious representatives also forms some basis for further research.

⁶⁶ The British Jewish Chaplaincy was formed in 1892 when the first civilian Jewish chaplain was appointed. In 1909, the Army commissioned the first chaplain in 1909.

⁶⁷ "No British Jewish chaplain served in theatre during the operations in Northern Ireland, the Falklands, the Gulf or Afghanistan. A substantial quantity of kosher ration packs was despatched for a small number of Jewish soldiers serving in Afghanistan." (Jonathan Malcolm Lewis: *Jewish Chaplaincy in the British Armed Forces, from its Inception in 1892 until the Present Day*. Doctoral thesis. University College London, 2020. 372.)

⁶⁸ Gutkowski-Wilkes (2011): op. cit. 117.

⁶⁹ The latter role would be unprecedented, although the sending of leaders of the British Muslim community – imams and non-imams – to Muslim-majority countries was one of the British Government's most pressing public diplomatic strategies after 9/11.

⁷⁰ Adams (2006): op. cit. 38.

11. Summary

There is no doubt that military chaplains have a remarkable potential to have a powerful and positive impact on the development of the operational staff's relationship with civilians during missions. However, the normalisation of the relationship between the military and the civilians is still no guarantee that they will succeed in influencing the locals, say, to the extent that they can change their perceptions of the state and society or the nature of the background of those perceptions. It can be argued that their most important task is perhaps still to undertake pastoral care of their own personnel rather than to exercise newly established roles, such as the expansion of the novel role of a religious adviser. Moreover, acting like that poses a serious threat to the retention of a "neutral" pastoral vocation because of excessive political involvement. Not to mention the fact that without adequate training and local knowledge, there would be no point in implementing the extended tasks by default. Experience so far also confirms that not all chaplains have been able to cope with the new circumstances. From a military point of view, the depth of knowledge that chaplains can impart to soldiers on religious issues may be questionable, given that they are not always able to personally assist their units in dealing with the local population.

Further doubt cast on this kind of role extension. In a force that is secularising rapidly, the (re)reinforcement of the religious aspect by official bodies would undoubtedly be a source of further conflict, which would thus have to lead to a change in the character of the military as a whole. At least if somebody looks at it from a Christian perspective. The increase in the number of religious minorities, most notably Hindus and Muslims, which seems to be backed by more political support every year, indicates another source of conflict. As time goes by and their numbers increase, the strengthening of religiousness within the army may become increasingly important. The observer cannot determine where the new approaches and changes will lead. The rapidly changing political determinations alongside military doctrines may shift this towards a truly secular side of the military, or conversely, the next generation of religiosity may become increasingly embedded in the British military. It is safe to say that this means that the British Armed Forces will soon need to prepare for multidimensional problem solving to maintain their effectiveness and readiness unless it is too late to reverse some of the high-impact trends that may cause the Army to adopt additional procedures.

References

- Adams, George: Chaplains as Liaisons with Religious Leaders. *Peaceworks*, 56 (2006).
 Online: www.usip.org/publications/chaplains-liaisons-religious-leaders-sons-iraq-and-afghanistan
- Aldred, P. J.: *An Evaluation of the Changing Face of Chaplaincy in the Army, with Particular Reference to Changing Military Policy Relating to Homosexuality*. Cardiff, Cardiff University, 2010.

- Ball, J.: *God Still with Us? How Far Does the Retention of Uniformed Chaplaincy in the British Army Constitute an Unjustifiable Alliance of Faith with Nation?* Cardiff, Cardiff University, 2006. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/605298/Army_Field_Manual__AFM__A5_Master_ADP_Interactive_Gov_Web.pdf
- BBC News: *Striving for "Truly British" Armed Forces*. 17 November 2005. Online: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4440360.stm
- Bourdieu, Pierre: *Distinction. A Social Critique of the Judgment of Taste*. London, Routledge and Kegan Paul, 1984.
- Centre for Historical Analysis and Conflict Research: Religion and Violent Conflict. *Ares and Athena*, 4 (2016). Online: <https://chacr.org.uk/2016/05/01/ares-athena-issue-4/>
- Chaplain. Royal Army Chaplains Dept. s. a. Online: <https://apply.army.mod.uk/roles/royal-army-chaplains-department/chaplain>
- Command Structure. s. a. Online: www.army.mod.uk/who-we-are/our-people/command-structure/
- Crossey, N. N.: *What Changes Have to Be Made to the Arrangements for Army Chaplaincy, in Order to Make Provision for those of Other Faiths Serving in the Army?* Cardiff, Cardiff University, 2004.
- Deakin, Stephen: Education in an Ethos at the Royal Military Academy Sandhurst. In Nigel de Lee – Paul Robinson (eds.): *Ethics Education in the Military*. Aldershot, Ashgate, 2008. 15–59. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315256078>
- Directorate General of Doctrine and Development: *Soldiering. The Military Covenant*. Army Doctrine Publication. Volume 5. AC 71642 (2000). Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/395358/2000-ADPvol5_Soldiering_the_Military_Covenant_Ver2.pdf
- Fox, Killian: A Minority Report from the Armed Forces. *The Guardian*, 21 October 2012. Online: www.theguardian.com/artanddesign/2012/oct/21/ethnic-minorities-british-armed-forces
- Gilliat-Ray, Sophie: From "Visiting Minister" to "Muslim Chaplain": The Growth of Muslim Chaplaincy in Britain, 1970–2007. In Eileen Barker (ed.): *The Centrality of Religion in Social Life. Essays in Honour of James A. Beckford*. Aldershot, Ashgate, 2008. 145–157. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315240831-14>
- Government Equalities Office: *Equality Act 2010: Guidance*. 27 February 2013. Online: www.gov.uk/guidance/equality-act-2010-guidance
- Gutkowski, Stacey – George Wilkes: Changing Chaplaincy: A Contribution to Debate over the Roles of US and British Military Chaplains in Afghanistan. *Religion, State and Society*, 39, no. 1 (2011). 111–124. Online: <https://doi.org/10.1080/09637494.2011.546508>
- Hussain, Asifa – Mohammed Ishaq: Promoting Equality of Opportunity in the British Armed Forces: A 'White' Perspective. *Defence Studies*, 3, no. 3 (2003). 87–102. Online: <https://doi.org/10.1080/14702430308405078>
- Hussain, Asifa M. – Mohammed Ishaq: Equality and Diversity in the British Armed Forces: Progress, Challenges and Prospects. *Defense and Security Analysis*, 32, no. 1 (2016). 36–50. Online: <https://doi.org/10.1080/14751798.2015.1130317>

- King, Anthony: *The Transformation of Europe's Armed Forces. From the Rhine to Afghanistan*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511778469>
- Land Warfare Development Centre: *Land Operations*. Army Doctrine Publication. AC 71940 (2005). Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/605298/Army_Field_Manual__AFM__A5_Master_AD_P_Interactive_Gov_Web.pdf
- Lewis, Jonathan Malcolm: *Jewish Chaplaincy in the British Armed Forces, from its Inception in 1892 until the Present Day*. Doctoral thesis. University College London, 2020.
- McGill, Brigadier I. D. T.: *Spiritual Needs Study. An Investigation into the Need for Spiritual Values in the Army*. Upavon, 1999.
- Meer, Nasar: The Implications of EC Race Equality and Employment Directives for British Anti-discrimination Legislation. *Policy and Politics*, 38, no. 2 (2010). 197–215. Online: <https://doi.org/10.1332/030557309X458434>
- Mileham, Patrick: Teaching Military Ethics in the British Armed Forces. In Nigel de Lee – Paul Robinson (eds.): *Ethics Education in the Military*. Aldershot, Ashgate, 2008. 43–56. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315256078>
- Ministry of Defence: *British Defence Doctrine*. JDP 0-01, 5th Edition, 2008. Online: www.gov.uk/government/publications/jdp-0-01-fourth-edition-british-defence-doctrine
- Ministry of Defence: *Armed Forces to Step Up Commonwealth Recruitment*. 05 November 2018. Online: www.gov.uk/government/news/armed-forces-to-step-up-commonwealth-recruitment
- Ministry of Defence: *UK Armed Forces Biannual Diversity Statistics*. 01 October 2019a. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/851974/UK_Armed_Forces_Biannual_Diversity_Statistics_-_1_October_2019.pdf
- Ministry of Defence: *UK Armed Forces Quarterly Service Personnel Statistics*. 1 October 2019b. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/847640/1_October_2019_SPS.pdf
- Ministry of Defence: *Civilian Personnel Biannual Diversity Dashboard 1 October 2019c*. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/847142/Diversity_Dashboard_-_October_2019_Publication_.pdf
- Ministry of Defence: *Freedom of Information (FOI) Responses Released by MOD during 2019*. Online: www.gov.uk/government/collections/foi-responses-released-by-the-ministry-of-defence-2019
- Ministry of Defence: *Guide on Religion and Belief in the Armed Forces*. s. a. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/28127/guide_religion_belief.pdf
- Office for National Statistics: *Full Story: What Does the Census Tell us about Religion in 2011?* Online: www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/culturalidentity/religion/articles/fullstorywhatdoesthecensustellusaboutreligionin2011/2013-05-16

- Office for National Statistics: *Exploring Religion in England and Wales: February 2020*. Online: www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/culturalidentity/religion/articles/exploringreligioninenglandandwales/february2020
- Presentation on Military Chaplaincy* (GS 1776). Church of England, 2018. Online: www.churchofengland.org/sites/default/files/2018-10/g1776-military%20chaplaincy.pdf
- RACHD: *Royal Army Chaplains' Department*. s. a. Online: www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-army-chaplains-department/
- Royal Navy: *Royal Navy History*. s. a. Online: www.royalnavy.mod.uk/news-and-latest-activity/features/history-timeline
- The Armed Forces (Naval Chaplains) Regulations 2009*. Online: www.legislation.gov.uk/uksi/2009/826/note/made
- The Queen's Regulations for the Army 1975*. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/826092/The_Queen_s_Regulations_for_the_Army_1975.pdf
- The Queen's Regulations for the Royal Air Force 1999*. Online: www.whatdotheyknow.com/request/170604/response/417072/attach/4/20121017%20QRRRAF%20AL30%20Pt1%20U.pdf
- The Queen's Regulations for the Royal Navy*. 2017. Online: www.royalnavy.mod.uk/reference-library/brd2
- The Values and Standards of the British Army, Army Code 63813/63812 (2000)*. Online: www.army.mod.uk/who-we-are/our-people/a-soldiers-values-and-standards/
- Todd, Andrew J. – Tipton, Lee: *The Role and Contribution of a Multi-faith Prison Chaplaincy to the Contemporary Prison Service*. Research Report to the National Offender Management Service, 2011. Online: [https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/29120/1/Chaplaincy%20Report%20Final%20Draft%20\(3\).pdf](https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/29120/1/Chaplaincy%20Report%20Final%20Draft%20(3).pdf)
- Todd, Andrew J.: Responding to Diversity: Chaplaincy in a Multi-Faith Context. In Miranda Threlfall-Holmes – Mark Newitt (eds.): *Being a Chaplain*. London, SPCK, 2011. 89–102.
- Todd, Andrew J. (ed.): *Military Chaplaincy in Contention: Chaplains, Churches, and the Morality of Conflict*. Farnham–Burlington, Ashgate, 2013. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315595399>
- Todd, Andrew J.: Preventing the "Neutral" Chaplain? The Potential Impact of Anti-"Extremism" Policy on Prison Chaplaincy. *Practical Theology*, 6, no. 2 (2013). 144–158. Online: <https://doi.org/10.1179/1756073X13Z.0000000006>
- Todd, Andrew J.: Reflecting Ethically with British Army Chaplains. *The Review of Faith and International Affairs*, 7, no. 4 (2009). 77–82. Online: <https://doi.org/10.1080/15570274.2009.9523418>
- Todd, Andrew J.: Religion, Security, Rights, the Individual and Rates of Exchange: Religion in Negotiation with British Public Policy in Prisons and the Military. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 28, no. 1 (2014). 37–50. Online: <https://doi.org/10.1007/s10767-014-9181-z>
- Todd, Andrew J.: *Writing up the Padre: The Significance of Chaplaincy Studies for the Narrativisation of Military Chaplaincy*. s. a. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/851974/UK_Armed_Forces_Biannual_Diversity_Statistics_-_1_October_2019.pdf

János Perge¹ – Erika Perge²

National Defence of Hungary – Military Units and Military Facilities of Debrecen (Part 1)

Military Units and Facilities of the Imperial and Royal Army in Debrecen

Abstract

The army has always played a major role in the performance of defence tasks in Hungary. This article presents the development of Hungary's national defence until the collapse of the Austro–Hungarian Monarchy and describes its forces operating in the city of Debrecen. It presents in detail the units of the Imperial and Royal Army stationed at Debrecen, including: the Imperial and Royal 39th Infantry Regiment, which is the "in-house regiment" of Debrecen, the Imperial and Royal 16th and 7th hussar regiments and the 2nd Honvéd Hussar Regiment and the 3rd Honvéd Infantry Regiment of the Royal Hungarian Honvéd, and finally, the Royal Hungarian 3rd Landsturm Infantry Regiment. The article presents the history, activities and barracks of the units and the monuments erected in honour of them in Debrecen.

Keywords: national defence, Imperial and Royal Army, hussar regiment, infantry regiment

¹ PhD student, University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering; Operations Officer, Hungarian Defence Forces 2nd vitéz Vattai Antal Territorial Defence Regiment, 3rd Oláh Sándor Territorial Defence Battalion, e-mail: pergejanos1@gmail.com

² Assistant Professor, University of Debrecen, Faculty of Engineering, Department of Basic Technical Studies, e-mail: perge@eng.unideb.hu

1. Introduction

The army was the supreme player in national defence in many earlier periods of history in Hungary, too. The city of Debrecen also played a significant role in the performance of defence tasks, its military history dates back many centuries. It is no coincidence that Debrecen is called a famous military city. The possibilities of accommodating soldiers in the city changed in the 19th century. In the past, soldiers were quartered at the populace through the creation of so-called soldiers' rooms, which also affected the architectural design of the civic houses of Debrecen.³ In 1867, the Austro–Hungarian Monarchy was established. After the Compromise of 1867, the military was modernised based on Act XL of 1868 on the Defence Forces. Subsequently, the state believed that the solution to accommodate large numbers of soldiers was the construction of barracks. This essay presents the development of Hungary's national defence until the collapse of the Austro–Hungarian Monarchy in 1918, and describes its forces operating in the city of Debrecen. It presents in detail the units of the Imperial and Royal Army stationed at Debrecen, including: the Imperial and Royal 39th Infantry Regiment, which is the "in-house regiment" of Debrecen, the Imperial and Royal 16th and 7th hussar regiments and the 2nd Honvéd Hussar Regiment and the 3rd Honvéd Infantry Regiment of the Royal Hungarian Honvéd, and finally, the Royal Hungarian 3rd Landsturm Infantry Regiment. The article describes the history, activities and barracks of the units and the monuments erected in honour of them in Debrecen.

2. The development of Hungary's national defence

The First Book of Laws of King St. Stephen (the first King of Hungary) refers to the national defence institutions protecting the nation, and the Second Book of Laws contains provisions ensuring the organisation of the armed forces.⁴ After enacting Act VII of 1222 on the King's warfare outside the country, the support of the king in a war became a written law; therefore, it became mandatory. At that time, the backbone of the army was formed by the armed freemen (in Latin: miles).⁵ In the castle system already formed in the 12th century, the armies of the castles were small banderiums, which later became the basis of the landlord's army who owned the castle. There was no well-established army organisation during the Anjou era. According to the law of Sigismund I passed by the Diet in 1435, nobles were obliged to raise their army in support of the king's army. Due to the increasing Turkish pressure, Sigismund of Luxembourg regulated the defence system of the country in several royal decrees. He began to build a border fortress system which was based not on the counties but on serf lots. The reformed military force became a permanent army, which was trained irregularly and inadequately.

In the time of the Hunyadis, creating a permanent army became necessary. Due to the lack of financial resources, János Hunyadi relied on his own banderium and

³ Lajos Sági: *Debrecen település- és építéstörténete*. Debrecen, Déri Múzeum Baráti Köre, 1972.

⁴ Ilosvai Codex, 1544.

⁵ Gyula Kristó: *Az Árpád-kor háborúi*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1986. 189.

peasant volunteers. Hungarian King Matthias Corvinus created a large, well-trained, high-quality mercenary army (Black Army of Hungary), which has grown into one of the best, largest armies in Europe.⁶ The royal armies did not have a reserve staff, as there was no time for training in peacetime at that age. After the death of Matthias, Vladislaus II could not finance the maintenance of this force.⁷ The organisation of the armed forces did not have a separate system, only a few legal regulations applied to it, mainly in connection with the numerical strength.

The rise of the Habsburg dynasty began in the late 13th century. Fifteen years after the disaster at the battle of Mohács in 1526, Hungary was divided into three parts: the Kingdom of Hungary under Habsburg rule (with the reign of Ferdinand I), the Principality of Transylvania and the Ottoman Empire. After liberated from Ottoman rule, Rákóczi's War of Independence, which began in 1703, was the first significant war of independence of Hungary against the Habsburg Monarchy, in which a broad section of the society (noblemen, hajdus, commoners) had participated, despite the low pay. The army of the war of independence was the first army of modern-day Hungary.⁸ In the time of Charles III, Act VIII of 1715 on the Insurrection and Taxation provided for the establishment of a permanent Hungarian army, in which the parliament committed to maintain a permanent armed force. The following have been regulated: the Landsturm, the economic background of the maintenance of the army and the procedure for convening state dignitaries with decision-making powers in issues of state of war.⁹ This article of act can be considered the beginning for the creation of the permanent Hungarian army. Unfortunately, this did not mean the establishment of an independent Hungarian army, as the units consisting of Hungarian soldiers and maintained by Hungarian money did not directly serve the Hungarian national interest.

In the 18th century, the state system and public administration of the Habsburg Empire had been established. The introduction of the census laid the foundations for determining the standard numerical strength of the army, for which conscription was introduced. Due to the French, Bavarian and Prussian threat, Maria Theresa decided on a general noble insurrection in Act LXIII of 1741 on the General Noble Insurrection as defined below, which regulated the system of augmentation and military administration, included the numerical strength to be raised, the process of raising the troops, the method of compensating for losses, the sanctions for non-compliance, the assurance for supplying the militias and the territorial breakdown by setting up four encampment district high commands.¹⁰ It became possible to establish independent Hungarian regiments, but the insurrection was occasional and it lasted only for a specified period of time, so it did not mean a permanent military force. From 1771, the register of conscripts was based on county censuses. Ten years later, from 1781,

⁶ László Fenyvesi: *Katonahistóriák Mátyás Király korából*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1990. 190–192.

⁷ Ibid. 248–250.

⁸ Ágnes Nagy-Vargáné Juhász: *Az önkéntes haderő tartalék biztosításának szervezési-vezetési kérdései*. PhD Dissertation. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2010. 12.

⁹ Lajos Urbán: *A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben*. PhD Dissertation. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2010.

¹⁰ Pál Kádár: *A katonai központi igazgatás feladatai és szervezeti evolúciója*. In Júlia Hornyacsek (ed.): *A védelmi igazgatás fő területeinek változásai az elmúlt időszakban, és a fejlesztés lehetséges irányai*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019. 9–35.

Joseph II finalised these recruiting districts, and a census system was introduced. The trained force was supplemented every year through recruitment. Soldiers recruited in Hungary were an integral part of the infantry and hussar regiments of the Austrian army.¹¹ The Imperial and Royal Army, the permanent armed force of the Habsburg Monarchy,¹² was one of the largest land armies in Europe. After the development of the army in 1798, 15 infantry regiments and 11 hussar regiments had been raised from the territory of Hungary and Transylvania. The domestic component of the imperial and royal army, which was called Hungarian army in the legislation enacted by the Diet of Pozsony (today Bratislava), accounted for one-third of the entire imperial army and had a numerical strength of nearly 120,000.¹³

In our country, the establishment of an independent Hungarian army can be traced back to the period of the Hungarian Revolution and War of Independence of 1848–1849, when it started in hiding. The National Guard was established, originally as a law enforcement body, regulated by Article XXII of 1848 on the National Guard, and its central governing body was the National War Council of the National Guard, which was directly supervised by Prime Minister Lajos Batthyány, who was also the national commander of the National Guard. Hiding behind this law could the establishment of an ordinary army begin, as the Hungarian Government had no legal authority to do so.¹⁴ On 11 July 1848, at the request of Lajos Kossuth in Pest, the representatives of the Parliament voted for recruiting 200,000 conscripts and an immediate war loan of 42 million Forints. On 27 November 1848, the National Defence Committee ordered to set up a unified army,¹⁵ thus officially establishing the regular defence force of the nation, called the National Defence Force. At the end of 1848, Hungary had an army of 110,000 individuals. The draft law on the introduction of universal conscription was not approved by the emperor. The formation of a force involving society as a whole was interrupted by the surrender at Világos (13 August 1849). From 1849, the country was under Austrian military occupation for almost two decades, and it had no national army during this period. Until the Compromise of 1867, the "replacement raising" was the feature of augmentation.

In 1866, the Habsburg Monarchy was defeated by Prussia and Italy, then on 17 February 1867, it compromised with Hungary and the Austro–Hungarian Monarchy consisting of two equal empires was established. Act XII of 1868 on the relations of common interest between the countries of the Hungarian Crown and other countries ruled by His Majesty, and on the method of their settlement (which concerned the Compromise) stated that Austria and Hungary owe each other mutual protection. Following the Compromise of 1867, the issue of the army expressing and securing the unity of the monarchy was settled by Act XLI of 1868 on the Hungarian Honvéd, the so-called Defence Forces Act, which was based on the principle of universal conscription.

¹¹ Róbert Hermann: *Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016. 1–38.

¹² Lajos Szakonyi et al.: *A magyar huszár. A magyar lovaskatona ezer évének története*. (8. fejezet. A huszár megjelenése a cs. és kir. állandó hadseregben.) Edited by Endre Ajtay – László Péczely – László Reé. Budapest, Merkantil nyomda, 1936. 68–72.

¹³ Military History Institute and Museum: *A császári-királyi hadsereg szervezete*. 22 November 2021.

¹⁴ Lajos Szigeti: *A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai*. Honvédelmi Minisztériumi kiadvány, 2001. 4–31.

¹⁵ Urbán (2010): op. cit. 16.

3. Ground forces of the Austro–Hungarian Monarchy

The ground forces of the Austro–Hungarian Monarchy was composed of several parts.

First line: The Imperial and Royal Army, also known as the “Common Army”, was the backbone of the Monarchy’s ground forces, approximately 88% of it. In the Common Army, all the peoples of the empire were represented in the following proportions in 1910: 25% Austrian, 23% Hungarian, 13% Czech, 8% Polish, 8% Rusyn, 9% Serbian–Croatian, 7% Romanian, 4% Slovak, 2% Slovene and 1% Italian. Hungary contributed to the maintenance of the Common Army with 68,000 recruits every year. In order to organise the Common Army, the Monarchy was divided into 112 military districts, 47 of which were in Hungary. The formidable cavalry of the Imperial and Royal Army was the strongest throughout Europe, and included 16 hussar regiments.¹⁶

Second line: In addition to the armed forces of the Monarchy outside the Common Army, both states of the Monarchy set up a separate army group in 1869: the Imperial and Royal Landwehr and the Royal Hungarian Honvéd (also called Royal Hungarian Landwehr). The Defence Forces Act also provided for the organisational structure of the Royal Hungarian Honvéd.

Finally, the Austria k.k. Landsturm and the Hungarian k.u. Landsturm belonged to the third line.

The 14 common hussar regiments of the Austro–Hungarian Monarchy were conscripted in Hungary¹⁷ and commanded in German.¹⁸ In 1873, two additional Hussar regiments were set up, numbered 15th and 16th. A regiment consisted of 1,133 people and a company of 171 people. The 6 companies made up 2 divisions, with three companies in each.¹⁹ In 1874, crucial changes took place in the organisational structure of the Hungarian Honvéd. According to the decree of Franz Joseph I dated on 18 March, the cavalry of the Hungarian Honvéd was separated from the infantry brigades and merged into regiments consisting of four companies. The Royal Hungarian Honvéd raised 10 hussar regiments, which were numbered between 1 to 10. Nine out of ten cavalry regiments were commanded in Hungarian, the last one was commanded in Croatian. The order of battle was laid down in Act VI of 1889 on the Defence Forces. During the transition to the organisation of cavalry regiments, the staff and the 2nd division of the 2nd hussar regiment were set up. In 1880, the emperor ordered to change the names of the Honvéd cavalry regiments. From then on, the 2nd cavalry regiment officially bore the name of the Royal Hungarian 2nd Hussar Regiment. From the 1890s, the name for the garrison site of the regimental headquarters was also included in the name of the regiments.²⁰ Act XX of 1886 on the Landsturm and Act V of 1890 on the Hungarian Honvéd specified the composition and age of the personnel, the process of the conscription, the areas of application, districts and the mandatory tasks. From 1867 to 1914 the Austro–Hungarian Monarchy experienced

¹⁶ Tibor Balla: A militarista birodalom mítosza. Az osztrák–magyar haderő az első világháború előestéjén. *Hadtörténelmi Közlemények*, 127, no. 3 (2014). 629.

¹⁷ Szakonyi et al. (1936): op. cit. 69.

¹⁸ Tibor Balla: A haderő vezetésének kérdései az első világháborús osztrák–magyar tábornoki kar példáján. *Hadtudomány*, (2020), 2. 65.

¹⁹ *Huszártörténelem*. 10 April 2021.

²⁰ Tibor Balla: *A magyar királyi honvéd lovasság, 1868–1914*. Budapest, Balassi Kiadó, 2000. 25–40.

its long “period of peace”. During this period, most of the reserve staff of the Royal Hungarian Honvéd came from the older age groups, who were part of the effective strength of the imperial and royal common army. The Imperial and Royal Army ceased to exist when the Austro–Hungarian Monarchy was dissolved in 1918.

3.1. Imperial and Royal Army units of Debrecen

The Imperial and Royal Army had 52 infantry regiments and 40 cavalry regiments. 10 out of 52 infantry regiments were Hungarian infantry regiments, and 10 out of 40 cavalry regiments were Hungarian hussar regiments.²¹

The following regiments were placed in the city of Debrecen:

- Imperial and Royal 39th Infantry Regiment
- Imperial and Royal 16th Hussar Regiment
- Imperial and Royal 7th Debrecen Hussar Regiment

3.1.1. *The 39th Imperial and Royal Infantry Regiment*

Not many cities could boast that they had their own “in-house regiment”, but Debrecen was able to say so about itself until the end of 1918, when the Imperial and Royal 39th Infantry Regiment, which was based in the city, was disbanded. The former Imperial and Royal 39th Infantry Regiment was raised in 1756 by Johann Bernhard Stephan, Graf Pálffy de Erdőd for Empress and Queen Maria Theresa. The organising of the unit can be linked to war. The Pragmatic Sanction of 1713 issued by King Charles III was meant to ensure his daughter’s, Maria Theresa’s right to the throne, but the majority of the German Monarchs did not accept it. The young queen had to consolidate her throne by military force. The “wars of succession” lasted throughout the reign of Maria Theresa, in which Hungarian soldiers played a significant role.²² In 1756, Maria Theresa appointed Graf Johann Pálffy de Erdőd as the owner of the regiment, as he had set up the regiment at his own expense. In 1769, the regiment took number 39 as its order of battle number. The unit was later named after its owners, e.g. 1787–1803: Nádasdy Regiment (Count Tamás Nádasdy, Lieutenant General, owner); 1827–1866: Dom Miguel Regiment (Dom Miguel Portuguese infante, Duke of Braganza, owner); finally 1914–1918 Konrad Regiment (Baron Conrad von Hötzendorf, Infantry General, Chief of the General Staff of the military of the Austro–Hungarian Army, last owner).²³ His name appears in the full name of the regiment, which is the Imperial and Royal Baron Conrad 39th Debrecen Infantry Regiment.

After the formation of the 39th Infantry Regiment, wars came one after the other. The Seven Years’ War against Frederick II (Frederick the Great), King of Prussia (1756–1763), the partition of Poland, the Bavarian War of Succession, and the Austro–Turkish

²¹ II. *Fondfőcsoport területi hatóságok, alakulatok*. 22 March 2021.

²² Lajos Lisznyai – László Töll: *A 39. császári és királyi gyalogezred története 1756–1918*. Debrecen, MH 5. Bocskai Lövész-dandár – Petit Real Könyvkiadó, 2006. 8.

²³ Ferenc Kovács: *A császári és királyi Conrad báró debreceni 39. gyalogezred*. 15 October 2021a.

War. Then, from 1792, the French and Napoleonic Wars lasting 23 years with short interruptions, in which some battalions of the 39th Infantry Regiment fought incessantly. The regiment took part in fifteen battles in 1793, twenty-three in 1794, and in the campaign against Russia in 1812.²⁴ The recruitment of the regiment's troops initially covered all the counties of Hungary (Pozsony, Nyitra, Árva, Túróc, Trencsén, Gömör, Zemplén), later they were recruited from Upper Hungary, Croatia and Slavonia, at which time the unit was still stationed at Buda. From January 1809, Debrecen became the recruitment centre of the 39th Infantry Regiment. From 1855, the command of the regiment and the 1st, 3rd and 4th battalions were stationed at Vienna, and the 2nd battalion was stationed at Debrecen together with the army reserve of the regiment, and this was also the case when the First World War broke out.²⁵ At that time, the augmentation area of the regiment was formed by Debrecen, Hajdú County and some settlements of Bihar County. The regiment settled in Debrecen and thus became the "in-house regiment" of Debrecen.

The theatres of war of the Imperial and Royal Baron Conrad 39th Debrecen Infantry Regiment:

- After the declaration of war had been sent to Serbia, the 4 battalions began fighting collectively on the Southern theatre of war.
- Northern theatre of war (battle of Rohatyn).
- After the Italian declaration of war, they carried out defence tasks on the Italian front in the Carinthian Alps to protect the Italian–Austrian border.
- Doberdo (on the area of Italy, east of the lower Isonzo). The regiment was sent to Doberdo in October 1915, and from the Third Battle of the Isonzo, the regiment became the dominant unit of the battles. The name Doberdo meant not only the village, but also the flat plateau of ten to fifteen kilometres reaching to the south around it, where the front stretched. The first 6 battles of the 12 listed battles of the Isonzo of the Italian front took place on the Doberdo Plateau, after which the fighting had moved to the area of the Comeni Plateau.

Together with three other common regiments, the 39th Debrecen Infantry Regiment belonged to the 17th Common Division. (The 20th Honvéd Infantry Division included, among others, the 3rd Debrecen Honvéd Infantry Regiment.) In the battles of the Isonzo, the 39th Infantry Regiment fought heroically against the Russian troops.²⁶ From its formation in 1756 until its disbanding in 1918, the 39th Infantry Regiment took part in all the wars of the era. In recognition of their stand, they received the yellow regimental flag as the greatest military recognition of the Monarchy. The 39th Infantry Regiment was the best unit of the Monarchy.²⁷ The perseverance and heroism of the soldiers of the regiment are exemplary. Their name became a majestic role model in the war.

²⁴ Lisznyai-Töll (2006): op. cit. 14–23.

²⁵ Lisznyai-Töll (2006): op. cit. 32.

²⁶ Győző Lépes – Artúr Mátéfy: *A császári és királyi 39. gyalogezred a világháborúban*. Debrecen, Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadó Részvénytársaság, 1939. 4–45.

²⁷ Lisznyai-Töll (2006): op. cit. 75.

The barracks of the Imperial and Royal 39th Infantry Regiment

The headquarters of the 39th Imperial and Royal Infantry Regiment in Debrecen was the Pavilion Barracks. The barracks used to be called Maria Theresa, the Pavilion and then the Bocskai Barrack. Today, the huge area of the barrack is located between Faraktár and Vágóhíd Streets. Its main building can be reached from Csengő Street. The buildings of the barrack have been impressively renovated. Today, the local directorates of the Hungarian Central Statistical Office of Debrecen and the National Tax and Customs Administration, and on the largest part of the barrack, the Kossuth Lajos Grammar School operate in these imposing buildings.

Figure 1: Building of the Pavilion, the former barrack of the 39th Imperial and Royal Infantry Regiment, then and now
Source: a) <http://vcsj.hu/pavillon/>; b) Photo by János Perge

Memorial erected in honour of the 39th Debrecen Infantry Regiment

On the Infantry Regiment Memorial Column, it can be read: "Your silent, but proud stone shall haughtily proclaim forever: through the sacrifice of heroic sons, the homeland is flourishing again." The heroic memorial of the 39th Infantry Regiment was created by

Tivadar Debreczeny and it commemorates the in-house regiment of Debrecen, the 39th Infantry Regiment. The more than 12-metre tall obelisk has been standing on Medgyessy Promenade since 1925, across Simonyi Road, at the entrance to the Great Forest. All of the four standing statues are in different styles of clothing originating from different eras. The crown placed originally on the top, was put back on top of the obelisk in 1990 after a few decades of absence. There are memorial plaques placed on each side of the obelisk.

Figure 2. Memorial for the heroes of the 39th Infantry Regiment
Source: Photo by János Perge

3.1.2. The Imperial and Royal 16th Hussar Regiment

The regiment was established in 1798. From 1873, when the regiment became a Hussar regiment, the troops consisted of young men from the regions of Hajdúság and Bihar. The hussars were recruited in Debrecen.²⁸

Evolution of the regiment's name:

- from 1798: 13th Light Dragoon Regiment
- from 1802: 6th Light Cavalry Regiment, Chevauxlegers Regiment
- from 1851: 10th Uhlán Regiment
- From 1873, they became the Imperial and Royal 16th Hussar Regiment, and its troops were conscripted from Hungary

²⁸ Super User: A 16. közös huszárezred emlékére. Debrecen, MH 5. Bocskai István Lövészdandár Könyvtára. 5 October 2018b.

The garrison site of the hussar regiment was Debrecen between 1872–1882. After that, from 1882: Czernowitz, from 1888: Rzeszów, from 1893: Budapest, from 1908: Vienna, then Marburg became their regimental, Graz and Radkersburg became their divisional headquarters.²⁹ The reserve of the regiment was stationed at Debrecen between 1900–1918. The casualty lists published during the First World War contain 548 soldiers from the Imperial and Royal 16th Hussar Regiment, of whom 150 died, 357 were wounded and 52 were captured.³⁰

Memorial for the dead heroes of the 16th Hussar Regiment

The relief commemorating the dead heroes of the 16th Hussar Regiment was created by Manno Miltiades, an extremely versatile sportsman, graphic artist, painter and sculptor of Greek origin. The memorial can be found on the left wall at the arched entrance of the County Hall at 54 Piac Street in Debrecen. The relief, which is about 100 × 150 cm, depicts a dynamic battle scene from the time of World War I. The creator himself took part in the First World War. The relief was inaugurated on 18 October 1931.

Figure 3: Memorial for the dead heroes of the 16th Hussar Regiment
Source: Photo by János Perge

3.1.3. The Imperial and Royal 7th Hussar Regiment

Evolution of the regiment's name:

- from 1798: Imperial and Royal 7th Wilhelm II German Emperor and King of Prussia Hussar Regiment
- from 1915: Imperial and Royal 7th Hussar Regiment

²⁹ Szakonyi et al. (1936): op. cit. 68–72.

³⁰ Super User (2018b): op. cit.

During the long “period of peace” of the Austro–Hungarian Monarchy from 1867 to 1914, the only major war adventure was the occupation of Bosnia and Herzegovina. Returning from Bosnia, the Pest County regiment was placed at Marburg in 1880, at Pécs in 1882, at Kecskemét in 1887, at Vienna in 1893, at Nagyvárad in 1897, and then at Debrecen in 1899.³¹ The Imperial and Royal 7th Hussar regiment was disbanded in 1918, under pressure from the victorious Allied Powers.

The barracks of the Imperial and Royal 7th Hussar Regiment

The construction of the barracks of the Imperial and Royal 7th (Wilhelm) Hussar Regiment began in 1898.³² The Hungarian hussar and later artillery barracks were first registered as Vilmos Barracks, then after the Second World War under the name of Gábor Áron Barracks. It is currently a university campus, and located at 26 Kassai Road in Debrecen.

Figure 4: The former barracks of the Imperial and Royal 7th Hussar Regiment at Kassai Road, then and now
 Source: a) <https://gallery.hungaricana.hu/hu/SzerencsKepeslap/1194576/?img=0>; b) Photo by János Perge

³¹ II. Vilmos Német Császár és Porosz Király nevét viselő Cs. és Kir. 7. Huszárezred hadi emlékkönyve. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1923.

³² Zoltán Megyeri-Pálffi: Kaszárnyától a campusig. A Kassai úti laktanya rövid története. s. a.

3.2. Royal Hungarian Honvéd units of Debrecen

After the Compromise, Act XLI of 1868, the so-called Defence Forces Act, provided for the organisational structure of the Royal Hungarian Honvéd. In 1869, the Royal Hungarian Honvéd consisted of 82 infantry battalions and 32 cavalry squadrons. Of these, 28 were Hussar Squadrons and 4 were Croatian uhlan units.³³ At the time of the drafting of the Defence Forces Act, the Royal Hungarian Honvéd had not yet had artillery and engineering units.

Royal Hungarian Honvéd – hussar regiments

In 1874, significant changes took place in the organisational structure of the Hungarian Honvéd. According to the decree of Franz Joseph I dated on 18 March, the cavalry of the Hungarian Honvéd was separated from the infantry brigades and merged into regiments consisting of four companies. The cavalry regiments were numbered between 1 to 10. In 1880, there was a change of name. The Hussar Regiments Nos. 1–9 had been named 10th Uhlán Regiment. From the 1890s, the name for the garrison site of the regimental headquarters was also included in the name of the regiments.³⁴ The Royal Hungarian Honvéd had 10 hussar regiments. The 2nd Debrecen Royal Hungarian Honvéd Hussar Regiment had been operated in the city of Debrecen.

Royal Hungarian Honvéd – infantry regiments

After the Compromise, Act XLI on the Hungarian Honvéd and the Landsturm enacted in 1868 enabled the organisation of the Hungarian Honvéd army. The country was divided into six and then, from 1871, seven military districts, and battalions were organised. The law ordered the organisation of 82 honvéd battalions. A honvéd infantry battalion consisted of one battalion staff and four companies. Initially, only the staffs were formed. By the end of 1872, all infantry regiments of the border guard had been disbanded, and honvéd battalions had been formed from them. By 1873, the number of the honvéd infantry had reached 150,000. In 1886, infantry battalions were organised into half-brigades. The structure of the half-brigades was as follows: a staff, 3 or 4 field battalions, and 1 additional company in war. From 1874, the half-brigades were reorganised into regiments.³⁵ During the years of peace, infantry regiments became an integral part of the settlements that housed their garrisons. The officer corps of the regiments had become key players in local social and public life. From 1867, the regiments had their own orchestras. Each band had 43 members, and they regularly entertained the city's audience and the soldiers.³⁶ After the Compromise, the organisation of the Royal Hungarian Honvéd Infantry Battalions began in Debrecen as well. In 1873, the 46th North Bihar Battalion belonging to the I Landwehr District was stationed at Debrecen, commanded by József Stoffer from Vecseklő in 1874. The 42nd Hajdú-Szabolcs Battalion, also belonging to the I Landwehr

³³ Balla (2000): op. cit. 6–8.

³⁴ Balla (2000): op. cit. 12.

³⁵ Super User: *A debreceni 3. honvéd gyalogezred megalakulása*. 3 February 2018a.

³⁶ Ferenc Kovács: *3-as honvéd és 3-as népfelkelő gyalogezred*. 15 October 2021b.

District, was stationed at Nagykálló, and later was transferred in Debrecen.³⁷ The 3rd half-brigade was formed in Debrecen by merging 4 field battalions (the 46th Debrecen Battalion, the 42nd Battalion transferred in the meantime from Nagykálló to Debrecen, the 47th Nagykunság Battalion stationed at Karcag and the 45th Szilágyság Battalion stationed at Zilah). Lieutenant Colonel Antal Becsey became the commander of the half-brigade, then commander of the 46th Battalion. The half-brigades were reorganised into regiments in Debrecen in 1890, and that was when the 3rd Infantry Regiment of Debrecen was formed.

Royal Hungarian Honvéd units operating in Debrecen:

- 2nd Debreczen Honvéd Hussar Regiment
- 3rd Debreczen Honvéd Infantry Regiment

3.2.1. 2nd Debreczen Honvéd Hussars

The staff and the 2nd division of the 2nd honvéd cavalry regiment were set up during the transition to the organisation of honvéd cavalry regiments in 1874. The regiment was formed by merging four cavalry squadrons (the 16th Debrecen, the 17th Nagyvárad, the 20th Jászberény and the 33rd Karcag) with the centre being in Debrecen. The staff and the 2nd division of the 2nd honvéd cavalry regiment were transferred from Nagyvárad to the existing county/municipal garrison called "Gemeinde" in October, 1877.³⁸

The motto of the 2nd Honvéd Hussar Regiment is:

"No. 2 hussars of Debrecen
For King and Country!"

The barracks of the 2nd Honvéd Hussar Regiment

The barracks of the 2nd Honvéd Hussar Regiment were also called the Cavalry Barracks or the Honvéd Hussar Barracks. The construction of the barracks began by the city of Debrecen in 1887 on the corner of Széchenyi and Nyugati Streets,³⁹ and was handed over to the army on 3 January 1893 for 25 years. Parts of the building complex have already been demolished (the blacksmith's workshop, the prison bathhouse and guard building, the stable for sick horses, the horse bath, the manure storage and other small buildings), the rest are still there. After the war, the old bearing company ("Kis Göcs") operated in it, today many smaller or bigger businesses operate in the old and classic building complex worthy of a better fate.

³⁷ Zoltán Barczy: *A királyért és a hazáért: a magyar királyi honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868–1918*. Budapest, Corvina Kiadó, 1990. 16–27.

³⁸ István Topor: *A Magyar Királyi Debreceni 2. honvéd huszárezred rövid története I.–II. rész*. Hajdú-Bihar Megye Huszárbandériuma, s. a.

³⁹ *Debreczen–Nagyvárad* Értesítő, 1 (1886). 3.

Figure 5: The barracks of the 2nd Honvéd Hussar Regiment, then and now
Source: a) Topor s. a.; b) Photo by János Perge

Evolution of the regiment's name:

- 1874–1881: Royal Hungarian 2nd Honvéd Cavalry Regiment
- 1880–1892: Royal Hungarian 2nd Honvéd Hussar Regiment
- from 1892: Royal Hungarian 2nd Debreczen Honvéd Hussar Regiment

The 2nd Honvéd Hussar Regiment belonged to the 11th Honvéd Cavalry Division, which was part of the 6th Cavalry Division in 1914. Initially, they should have served on the Serbian front, but the Russian declaration of war and the opening of the Russian front had changed plans. In the barracks on Széchenyi Street, the inspection and maintenance of the armament and the sharpening of the swords began.

Theatres of war of the Royal Hungarian 2nd Honvéd Hussar Regiment during the First World War:

- The first and second battles of Lemberg. Kamionka-Strumilowana near Lemberg. This was the place where the 11th Honvéd Cavalry Division underwent a trial by fire, Cossacks were driven out by them, and the task of the 2nd Hussar Regiment was to scout and destroy cavalry units of the enemy.

- The battle of Limanowa, 28 November – 18 December 1914, Galicia. The Austro–Hungarian troops stopped the Russian troops preparing to break through towards Krakow. In addition to the German, Austrian and Polish soldiers, the hussars and the honvéd soldiers fought with such an exemplary heroism that earned the recognition of the combatants. After the battle, Paul von Hindenburg, the German commander of the Eastern Front said: "The Hungarians are the best".
- The Gorlice–Tarnów offensive, 2–5 May 1915. The aim of the breakthrough operation carried out by the Austro–Hungarian and the Allied German troops was to drive the Russians out of the Carpathians.
- Romanian theatre of war. Due to the Romanian offensive against Transylvania in the summer of 1916, the attacks of the Romanian and later Russian forces had to be held back on the ridge of the Carpathians. From the autumn of 1916, a stand-up fight took place, and the army of the Monarchy struggled with a severe horse shortage, so according to a central decision, the hussars had to get rid of their horses. The hussars of Debrecen felt lucky because they got their horses back later. And that had a good effect on their morale.
- Volhinia, 8 September 1914. This battle was the most glorious but at the same time, the bloodiest action of the regiment. They had to secure the right flank of the Linsingen army group. Opposite them stood the 338th Russian Infantry Regiment, several cavalry divisions, and also a Dragoon division. During the battle, the hussars got off their horses and engaged into a close combat. When the right flank of the army was threatened with encirclement, the hussars managed to get behind the enemy and chased them away.
- Forward movement at Chworostow and Komarow-novoszielk, 20–22 August 1915. The soldiers of the regiment considered it to be their greatest war action, so they chose the date of their victory as the regiment's day.
- Battle of Caporetto, October–November 1917. The army was transformed, and the cavalry units were reorganised into infantry units. After a successful breakthrough, the retreating Italian troops failed to be destroyed as they were unable to chase them fast enough in the absence of the cavalry units.
- Front at Bukovina, 1917.
- Italian front from early April to the middle of May 1918. The combat line is in the area of Cordymano, Orsago, Bavari and Bosco, along the River Piave, opposite Mount Montello. The aim of the Austro–Hungarian high command was to crush the opposing Italian and French–English forces.⁴⁰

In 1917, the 2nd Hussar Regiment was reorganised, divided into two parts and named Half Regiment. The reduction of horses regarding the regiment was carried out modestly, the first half-regiment remained a cavalry regiment, only the second became an infantry half-regiment. The best-known leader of the regiment was István Tisza. First he was the leader of the cavalry half-regiment, then he became the commander

⁴⁰ Péter Strausz: *Tisza István és a 2. honvéd huszárezred. Az idő harcokat újraz.* s. a.

of the whole regiment. In a letter to Archduke Joseph, he described the soldiers of the 2nd Hussar Regiment as follows:

"I've got to truly know the ordinary people now. This is the most extraordinary race of the world that can only be loved and respected. How unfortunate that the political intelligentsia doesn't do anything else, just corrupts this great and God-blessed people."

/István Tisza/

Due to the order he got from the Emperor, István Tisza said goodbye to the regiment on 11 September, and travelled to Croatia. In October–November 1918, it was Lieutenant Colonel István Tóthvárady-Asbóth who led the regiment home from the Italian front collapsing shortly before.⁴¹ On 21 September 1924, a memorial statue in honour of István Tisza, the former commander of the regiment, was inaugurated and is now located in front of the main entrance of the University of Debrecen. After 5 decades of existence, the regiment ceased to exist in 1918.

Figure 6: Memorial of István Tisza
Source: Photo by János Perge

⁴¹ Strausz (s. a.): op. cit.

Memorial erected in honour of the 2nd Debrecen Hussar Regiment

According to the processed data, the memorial column erected in honour of the 2nd Honvéd Hussar Regiment in the Honvéd Cemetery is not the same as the obelisk originally raised as a memorial. The artwork attributed today to be the memorial column of the 2nd Hussar Regiment is not identical to the original. That memorial column stands at the end of the Honvéd Cemetery. The inscription on the simple obelisk is: "Heroes 1914–1918".

István Topor writes about the unveiling of the memorial column in his book *90 év távlatában* [90 Years On]:

"An obelisk of marble appeared in the courtyard of the barracks. There was a sword on top of the column with the inscription Pro patria 1914–18 next to it. Under the sword is the name "Tisza István" in golden letters. This was followed by the names of 13 officers died as heroes. On the other sides of the column were the names of the 450 fallen non-commissioned officers and hussars of the regiment. At the bottom of the statue, there was a bronze sword lying on an oak wreath with a hussar shako on it."⁴²

Bulcsú Éles writes the followings in his study: "On the simple column of artificial stone reads only this: Heroes 1914–1918."⁴³

György Kaplonyi gives the following description in his book *Debreceni ércemberek, márványnévjegyek* [Debrecen Ore Men, Marble Names]:

"The memory of the legendary 2nd Honvéd Hussars is proclaimed on a modest column of artificial stone in the courtyard of the hussar barracks at the beginning of Széchenyi Road. The memorial column is an obelisk-like structure on a tall, stepped pedestal. The names of the fallen officers and troops were engraved on its side. On its pedestal, there is a crossed sword with a shako. On the two sides of the sword stretching towards the sky on the façade of the column is this inscription: Pro patria 1914–1918."⁴⁴

⁴² István Topor: 90 év távlatában. *Hajdú-Bihar Megyei Napló*, 24 September 2014.

⁴³ Topor (s. a.): op. cit.

⁴⁴ György Kaplonyi: *Debreceni ércemberek, márványnévjegyek*. Színes tanulmányosorozat Debrecen összes műemlékeiről. Debrecen, Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadóvállalat, 1943. 175.

Figure 7: Memorial column erected in memory of the 2nd Honvéd Hussars (Honvéd Cemetery, Debrecen)
Source: Photo by János Perge

3.2.2. 3rd Debreczen Honvéd Infantry Regiment

The 3rd Debreczen Honvéd Infantry Regiment consisted of the regimental headquarters and 4 field battalions. In the meantime, the 47th Nagykunság Battalion also moved to Debrecen, so already 3 battalions of the regiment were stationed at Debrecen. (The fourth field battalion remained in Zilah.) Vazul Petrovics, the Lieutenant Colonel of the 8th Honvéd Infantry Regiment, was appointed as commander of the regiment.⁴⁵ The augmentation area of the 3rd Debreczen Honvéd Infantry Regiment extended to the whole Hajdú County, but the southern areas of Szabolcs and the western areas of Szatmár, Szilágy and Kolozs counties also belonged to them. The 3rd honvéd soldiers belonged to the 20th Honvéd Infantry Division. The outbreak of World War I disrupted the idyllic atmosphere and the division was mobilised on 26 July 1914.

⁴⁵ Super User (2018a): op. cit.

Theatres of war of the 3rd Honvéd Infantry Regiment in the first world war:

- Russian theatre of war, from 6 August 1914. They fought in the district of Halych and Rohatyn in Eastern Galicia, later along the River Dniester.
- Carpathians, from 27 September to mid-December (east of and around the Dukla Pass).
- Mezőlaborc–Homonna region, from February 1915.
- The Gorlice–Tarnów offensive.
- Chasing of Russians northeast of Sanok.
- Italian battlefield. During the first battle of the Isonzo, they fought on the Krn mountain range from 6 June. They fought the 2nd, 3rd, 4th, 6th and 8th battles of the Isonzo on and around Monte San Michele and then in the hell of Doberdo.
- Russian theatre of war. From 25 November 1916, they fought north of Brody, in the corner of Styr and Lypa, assigned into the army of German General Linsingen and the corps of General Diffenbach.
- Italian theatre of war. From 14 September 1917, they defended Mount Monte San Gabriele in the 20th Division with enormous casualties. Further advance of the Italian infantry had to be slowed down. The 3rd Debreczen Infantry Regiment had to help the 2nd battalion of the Imperial and Royal 39th Infantry Regiment (also from Debrecen) joining their right flank.
- Piavé. Simultaneously with the operations of the 12th Battle of the Isonzo and the breakthrough at Caporetto, the division went into attack, reached Isonzo on 29 October and then, as a reserve of the Isonzo Army, reached the River Piavé on 8 January 1918, east of Belluno. Until 29 October 1918, they remained in positions at north of Monte Tombat.
- They began their withdrawal on 30 October. From 14 November, the infantry were transported home from Villach by train to their peace stations.⁴⁶

The barracks of the 3rd Infantry Regiment

The construction of the infantry barracks began in 1891 and was handed over on 3 January 1893. The new barracks was taken possession by the 3rd Infantry Regiment.⁴⁷ Today, the barracks is called Nagysándor József Laktanya, located at 58 Péterfia Street in Debrecen. The Hungarian Armed Forces Military Administration and Central Registry Command (KIKNYP) 2nd Military Administration Center and the Debrecen Voluntary Territorial Defence Reserve (ÖTT) System HDF 2nd vitéz Vattay Antal Territorial Defence Regiment, Hungarian Defence Forces 3rd Oláh Sándor Territorial Defence Battalion currently operate in this building.

⁴⁶ Kovács (2021b): op. cit.

⁴⁷ József Papp: Debrecen város birtokkatasztere 1924–1950. *Hajdú Bihar Megyei Levéltár közleményei*, 23 (1997). 103.

Figure 8: The barracks of the 3rd Infantry Regiment (Debrecen, Péterfia Street)
Source: Photo by János Perge

Figure 9 shows the casualties of the 3rd Honvéd Infantry Regiment in World War I. According to the field death certificates of the 3rd Honvéd Infantry Regiment, a total of 3,275 people died, of whom 470 died on the battlefield, 2,249 died in hospitals, and 556 died in unknown locations.⁴⁸

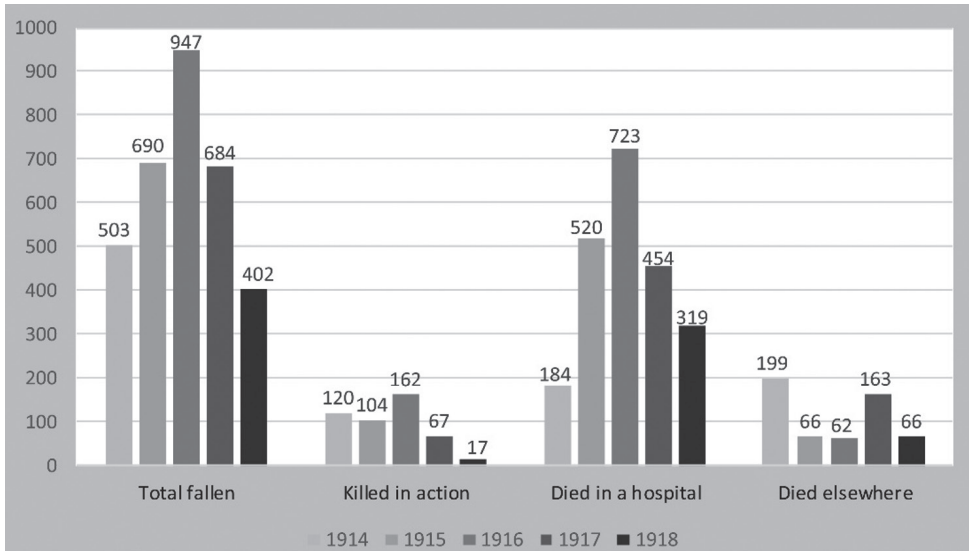

Figure 9: Casualties of the 3rd Honvéd Infantry Regiment in World War I
Source: Compiled by János Perge based on <http://bocskaikonyvtar.hu/hirek/mirol-mesel-a-harmas-honvedek-tabori-halotti-anyakonyve>

⁴⁸ Katalin Martinkovits: *Miről mesél a hármas honvédek tábori halotti anyakönyve?* Debrecen, MH 5. Bocskai István Lövészdandár Könyvtára. 22 February 2019.

Memorial erected in honour of the 3rd Honvéd Soldiers

The memorial in honour of the heroes of the 3rd honvéd soldiers and the soldiers of the 3rd Landsturm was erected on 29 May 1940 at Nagy Lajos király Square in Debrecen. The statue was created by Ferenc Márton.⁴⁹ The defiant figure cast in ore of the honvéd soldier facing the city was drawn in the sky. The total size of it is approximately 5 m including the pedestal. It was taken from its original place to the Honvéd Cemetery, where it was re-erected next to the “Dying Lion”, and then from here to the park of the Kossuth Barracks on Füredi Road, which is the current location of the monument. It is planned to set it up in the original barracks of the regiment at 58 Péterfia Street or in its immediate vicinity on Bem Square.

Figure 10: The memorial in honour of the heroes of the 3rd honvéd soldiers and the soldiers of the 3rd Landsturm
 Source: Photo by János Perge

3.3. The Royal Hungarian k.u. Landsturm

After the Compromise, Act XLII on the Hungarian Honvéd and the Royal Hungarian k.u. Landsturm had been enacted in 1868, which declared that the Landsturm is the augmentation force of the armed forces. Those people, who did not belong to either the army (navy or reserve) or the Hungarian Honvéd, were conscripted in this

⁴⁹ Kaplonyi (1943): op. cit. 163–167.

force from the year in which they turned 19 to the year in which they turned 42. In addition, every individual, depending on their fitness for military service until they reached the age of 60, who belonged to the retired or "off-duty" staff of the army (navy) and the Hungarian Honvéd, was obliged to serve in the Landsturm, unless they had been recruited by the rest of the armed forces. It had two divisions. The 1st division included those aged 19–37, the 2nd division included those aged 37–42, and those who had already spent 5 years in the 1st division.⁵⁰ The 3rd Landsturm Infantry Regiment was stationed at Debrecen.

3.3.1. The Royal Hungarian 3rd Landsturm Infantry Regiment

The 3rd Landsturm Infantry Regiment does not have a regiment album. In 1914, all conscripts were called up in Debrecen, 3 battalion field companies were set up and moved out. Three additional companies remained in Debrecen. A verse narrative by an unknown author tells about the movement and battles of the regiment in 1914,⁵¹ according to which the additional regiment of the 3rd Landsturm Infantry Regiment, which remained in Debrecen, set out on 28 September and arrived in Pétervárad after Debrecen–Nagyvárad–Szabadka–Újvidék.

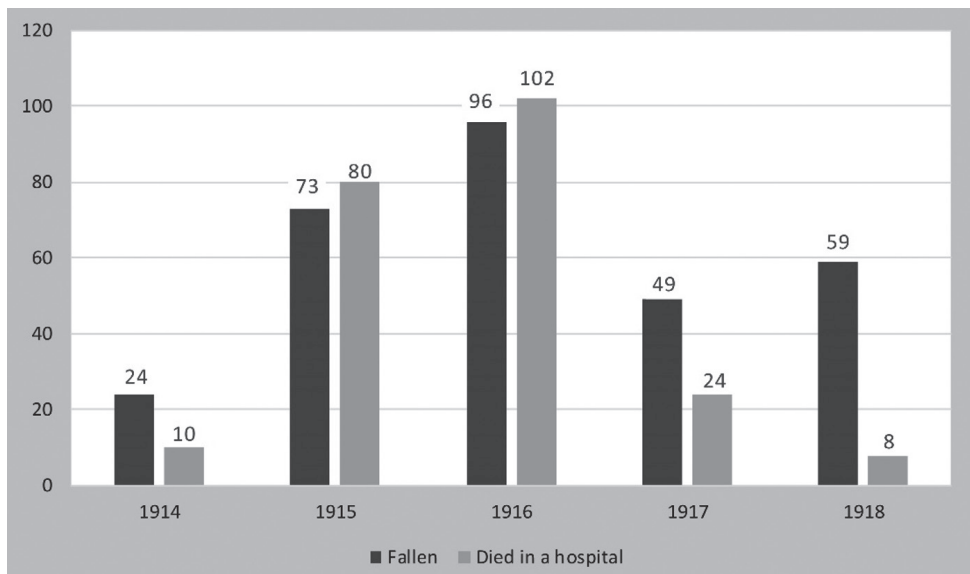

Figure 11. Casualties of the 3rd Landsturm Infantry Regiment in World War I
Source: Compiled by János Perge based on the data of the field death certificates

⁵⁰ Kovács (2021b): op. cit.

⁵¹ Poem by an unknown author.

4. Summary

National defence is one of the sub-systems of the complex defence administration system of Hungary. The Hungarian Army has always played a major role in the performance of defence tasks in the city of Debrecen. Article VII of Act 1715 provided for the establishment of a permanent Hungarian army, unfortunately, this still did not mean the establishment of an independent Hungarian army, as it did not directly serve the Hungarian national interest. In the time of Maria Theresa, Act LXIII of 1741 regulated the system of augmentation and military administration, included the numerical strength to be raised, the process of raising the troops and the method of compensating for losses. It became possible to establish independent Hungarian regiments, but it was only occasional and it lasted for a specified period of time, so it did not mean a permanent military force. The Imperial and Royal Army, the permanent armed force of the Habsburg Monarchy, was one of the largest land armies in Europe. After the development of the army in 1798, infantry regiments and hussar regiments had been raised from the territory of Hungary and Transylvania. The domestic component of the imperial and royal army, which was called Hungarian army in the legislation enacted by the Diet of Pozsony (today Bratislava), accounted for one-third of the entire imperial army. In our country, the establishment of the independent Hungarian army, the National Guard can be traced back to the period of the Hungarian Revolution and War of Independence of 1848–1849, which was regulated by Article XXII of 1848. On 11 July 1848, the nation's regular defence force, the National Defence Force had been officially established. The formation of a force involving society as a whole was interrupted by the surrender at Világos (13 August 1849). From 1849, the country was under Austrian military occupation for almost two decades, and it had no national army during this period. Following the Compromise of 1867 and the establishment of the Austro–Hungarian Monarchy, Act XLI of 1868, the so-called Defence Forces Act settled the issue of the army. It stated that Austria and Hungary owe each other mutual protection. The main unit of the ground forces of the Austro–Hungarian Monarchy was the Imperial and Royal Army, also known as the "Common Army". In addition to the armed forces of the Monarchy outside the Common Army, both states of the Monarchy set up a separate army group. This is how the Royal Hungarian Honvéd was established in 1869.

From the units of the Imperial and Royal Army, the followings were stationed at Debrecen: the Imperial and Royal 39th Infantry Regiment, which was the "in-house regiment" of Debrecen, the Imperial and Royal 16th and 7th hussar regiments, the 2nd Honvéd Hussar Regiment and the 3rd Honvéd Infantry Regiment of the Royal Hungarian Honvéd, and finally, the Royal Hungarian 3rd Landsturm Infantry Regiment. One can clearly see from this list, that it is no coincidence that Debrecen is called a famous military city. The possibilities of accommodating soldiers had changed in the 19th century. Previously soldiers had been quartered at the populace through the creation of so-called soldiers' rooms, later the state believed that the solution was the construction of barracks.

This article describes in detail the military units of the Austro–Hungarian Monarchy connected to the city of Debrecen, the history and activities of the units, the barracks established for their accommodation, and the monuments erected in their honour in Debrecen. The soldiers serving in the city of Debrecen have earned respect and recognition for their actions, and their activities give an example to the members of the staff currently serving. Our military heroes have stood up for the defence of their homeland with their heroic deeds, exemplary attitude to their uniforms and oath, strong spirituality and national identity, faith and commitment, so it is not only appropriate but necessary and obligatory to remember them and preserve their memory for future generations.

References

- Balla, Tibor: *A magyar királyi honvéd lovasság, 1868–1914*. Budapest, Balassi Kiadó, 2000. 3–40.
- Balla, Tibor: A militarista birodalom mítosza. Az osztrák–magyar haderő az első világháború előestéjén. *Hadtörténelmi Közlemények*, 127, no. 3 (2014). 628–645.
- Balla, Tibor: A haderő vezetésének kérdései az első világháborús osztrák–magyar tábornoki kar példáján. *Hadtudomány*, 30, no. 2 (2020). 65–78. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2020.30.2.65>
- Barczy, Zoltán: *A királyért és a hazáért: a magyar királyi honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868–1918*. Budapest, Corvina Kiadó, 1990.
- Debreczen–Nagyvárad* *Értesítő*, 1 (1886).
- Fenyvesi, László: *Katonahistóriák Mátyás Király korából*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1990.
- Hermann, Róbert: *Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016.
- Huszártörténelem*. 10 April 2021. Online: <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/huszartortenelem/1867-1914-kozos-es-honved-huszarok/1867-1914-kozos-es-honvedhuszarok>
- Kaplonyi, György: *Debreceni ércemberek, márványnévjegyek*. Színes tanulmány-sorozat Debrecen összes műemlékeiről. Debrecen, Magyar Nemzeti Könyv-és Lapkiadóvállalat, 1943.
- Kádár, Pál: A katonai központi igazgatás feladatai és szervezeti evolúciója. In Júlia Hornyacsek (ed.): *A védelmi igazgatás fő területeinek változásai az elmúlt időszakban, és a fejlesztés lehetséges irányai*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019. 9–35.
- Kovács, Ferenc: *A császári és királyi Conrad báró debreceni 39. gyalogezred*. 15 October 2021a. Online: <https://kituntetes.webnode.hu/erdekesssegek/debreczeni-emlekek/a-csaszari-es-kiralyi-conrad-baro-debreceni-39-gyalogezred/>
- Kovács, Ferenc: *3-as honvéd és 3-as népfelkelő gyalogezred*. 15 October 2021b. Online: <https://kituntetes.webnode.hu/erdekesssegek/debreczeni-emlekek/a-magyar-kiralyi-3-as-honved-es-nepfelkelo-ezred/>
- Kristó, Gyula: *Az Árpád-kor háborúi*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1986.

- Lépes, Győző – Artúr Mátéfy: *A császári és királyi 39. gyalogezred a világháborúban*. Debrecen, Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadó Részvénytársaság, 1939.
- Lisznyai, Lajos – László Töll: *A 39. császári és királyi gyalogezred története 1756–1918*. Debrecen, MH 5. Bocskai Lövészdandár – Petit Real Könyvkiadó, 2006.
- Martinkovits, Katalin: *Miről mesél a hármashonvédek tábortörténetének anyakönyve?* Debrecen, MH 5. Bocskai István Lövészdandár Könyvtára. 22 February 2019. Online: <http://bocskaikonyvtar.hu/hirek/mirol-mesel-a-harmashonvedek-tabori-halotti-anyakonyve>
- Megyeri-Pálffy, Zoltán: *Kaszárnyától a campusig. A Kassai úti laktanya rövid története*. s. a. Online: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/270230/FILE_UP_0_2017_4_Megyeri_Palffy_Zoltan.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Military History Institute and Museum: *A császári-királyi hadsereg szervezete*. 22 November 2021. Online: <https://bit.ly/3L3rDnP>
- Nagy-Vargáné Juhász, Ágnes: *Az önkéntes haderő tartalék biztosításának szervezési-vezetési kérdései*. PhD Dissertation. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, 2010. Online: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12212/ertekezes.pdf;j-sessionid=13E8CC2750580773ED0ECE6678B1F58D?sequence=1>
- Papp, József: *Debrecen város birtokkatasztere 1924–1950. Hajdú Bihar Megyei Levéltár közleményei*, 23 (1997). 103.
- Sápi, Lajos: *Debrecen település- és építéstörténete*. Debrecen, Déri Múzeum Baráti Köre, 1972.
- Strausz, Péter: *Tisza István és a 2. honvéd huszárezred. Az idő harcokat ujráz*. s. a. Online: <https://sites.google.com/site/azidoharcokatujraz/home/2-szemelyes-haboruk/strausz-peter-tisza-istvan-es-a-2-honved-huszarezred>
- Szakonyi, Lajos – Árpád Markó – József Doromby – Ferenc Rudnyánszky – József László – Gyula Erdélyi – István Rédvay: *A magyar huszár. A magyar lovaskatona ezer évének története*. Edited by Endre Ajtay – László Péczely – László Reé. Budapest, Merkantil nyomda, 1936. 68–72.
- Super User: *A debreceni 3. honvéd gyalogezred megalakulása*. Debrecen, MH 5. Bocskai István Lövészdandár Könyvtára. 3 February 2018a. Online: <http://bocskaikonyvtar.hu/hirek/a-debreceni-3-honved-gyalogezred-megalakulasa>
- Super User: *A 16. közös huszárezred emlékére*. Debrecen, MH 5. Bocskai István Lövészdandár Könyvtára. 5 October 2018b. Online: <http://bocskaikonyvtar.hu/hirek/16-kozos-huszarezred-emlekere>
- Szigeti, Lajos: *A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai*. Honvédelmi Minisztériumi kiadvány, 2001. 4–31.
- Topor, István: *90 év távlatában. Hajdú-Bihar Megyei Napló*, 24 September 2014.
- Topor, István: *A Magyar Királyi Debreceni 2. honvéd huszárezred rövid története I.–II. rész*. Hajdú-Bihar Megye Huszárbandériuma, s. a. Online: <https://debrecenihuszarok.hu/category/2-honved-huszarezred/>
- Urbán, Lajos: *A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben*. PhD Dissertation. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, 2010. Online: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12196/ertekezes.pdf?sequence=1>

- II. Fondfőcsoport területi hatóságok, alakulatok.* 22 March 2021. Online: <https://mek.oszk.hu/01300/01340/html/fond04.htm>
- II. Vilmos Német Császár és Porosz Király nevét viselő Császári és Királyi 7. Huszárezred hadi emlékkönyve.* Budapest, Grill Károly Könyvkiadó, 1923. Online: www.kobold.theka.hu/konyvtar/vilmos_huszar-ezred-emlekkonyve/bevezetes-eloszo.html
- 7. Huszárezred.* 20 March 2021. Online: <http://tolnaihuszar.hu/a-7-huszarezred/>

Boda Mihály¹

Katonai erények a szocialista Magyarországon²

Military Virtues in the Socialist Hungary

Absztrakt

Magyarország mindig két kultúra határán elterülő államalakulat volt a történelemben. Nyugatról a római keresztény, majd az európai felvilágosodás kultúráját elfogadó államok határolták, keletről pedig a bizánci keresztény, a keresztény eretnek, a muszlim, a szláv majd a szocialista országok. A Nyugat és a Kelet határán lévő ország hadseregének katonai etikáját mindkét oldalról érték hatások: a legtöbb esetben nyugatról érkeztek, ám kivételes időszakokban a keleti kultúrák is képesek voltak hatást gyakorolni a magyar katonai gondolkodásra. Az egyik ilyen kivételt képező időszak a 20. század második fele volt, amikor a szocialista Szovjetunió katonai etikája befolyásolta a magyar katonai erényeket. Ez a cikk a szovjet hatásra Magyarországon fontosnak tartott katonai erényekkel foglalkozik.

Kulcsszavak: katonai erények, szocializmus, szocialista humanizmus, szocialista hazafiság

Abstract

Historical Hungary was a country situated on the border of two cultures. It was bordered on the west by the Roman Christian and then enlightened states, and on the east by Byzantine Christian, Christian heretic, Muslim, Slavic, and then socialist countries. Situated between the West and the East, Hungarian military ethics was affected by both cultures. These impacts, however, came from the West in many cases, and rarely from the East. One of the exceptions was the Hungarian socialist

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténelmi Tanszék, e-mail: boda.mihaly@uni-nke.hu

² A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-5-NKE-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

time period after the World War II, when the military ethics of the socialist Soviet Union influenced Hungarian military virtues. This article deals with the military virtues that were considered important in Hungary under Soviet influence.

Keywords: *military virtues, socialist humanism, socialist patriotism*

1. Bevezetés

A II. világháborút követően a magyar katonai etikáról és azon belül a katonai etikai erényekről való gondolkodás erőteljes, és egységes szovjet hatásnak volt kitéve. A magyar katonai folyóiratokban (*Honvéd, Katonai Szemle, Honvédségi Szemle*) évről évre megjelenő elképzelések azonban a hasonlóságok mellett különbségeket is elénk tárnak. Ezekben a folyóiratokban a negyvenes években az új hadsereg építése és a korábbi rendszertől való erkölcsi elhatárolódás volt a középpontban; az 1950-es években a szocialista politikai munka és az arra épülő szabályzatok alkották a központi témát; az 1960-as években előtérbe került a korszerű háború, és annak a viseléséhez szükséges erényekre, azokon belül pedig leginkább az önállóságra koncentráltak; végül az 1970-es években az etikai megközelítéssel szemben a tudományos (pszichológiai, szociológiai, vezetéstudományi) megközelítés került előtérbe (főként a katonai erények elsajátíttatásának és mérésének módszereiként).

A magyar szocialista hadsereg katonai erényei vizsgálhatók egy-egy részkorszak belső dinamikájának fényében is, azonban úgy is, mint amelyek a szovjet hatásnak köszönhetően az egész korszakban egységes képet mutatnak. Én alább az utóbbi módszert követem, amellyel lehetővé válik a szocialista erények elhelyezése az erények történetében, és összevetése a megelőző és rá következő korszak katonai erényeivel. A szocialista Magyarország katonai erényeit főként az említett folyóiratok tartalma alapján vizsgálom.

A vizsgálat célja, hogy az erények által milyen erkölcsi mércéket állított maga elé a Magyar Néphadsereg. Annak a vizsgálata, hogy ezek a mércék mennyire mentek át a gyakorlatba, nem része ennek a – katonai etikai – vizsgálatnak. Az erkölcsi mércék leírásával a vizsgálat célja a katonai erényekben megjelenő magyar kommunista katonai ideológiának a terjedelem engedte részletes felvázolása. A kommunista ideológia kritikája szintén nem tartozik a vizsgálat céljai közé.

2. A korszerű háború és az új hadsereg

A korszerű háború a felek tömegpusztító és rakétatechnikát alkalmazó, végsőkéig folyó harca, mind a front, mind a hátszágok részéről. A fronton és a hátszágban is komoly veszteségekkel kell számolni, illetve a hátszágoknak még szembe kell néznie az ellenség propagandatevékenységével is. A korszerű háború a magyar szocialista gondolkodás szerint ezért erkölcsi-politikai szilárdságot követel meg a katonai csapatoktól, amelynek biztosítania kell a kitartást és cselekvést a hatalmas pusztítások

közepette és az ellenséges propagandával szemben.³ Az erkölcsi-politikai szilárdságot az elvárások szerint közvetve a szocialista katonai erények, közvetlenül pedig a kommunista politikai ideológia képes biztosítani.

A korszak katonai erényeinek legfőbb jellemzőit már az 1940-es évek végén lefektették, amikor a II. világháború elvesztését követően természetszerűleg merült fel az új honvédség szervezésének kérdése.⁴ Jánosi Ferenc ezredes ennek a kérdésnek a tárgyalását azzal kezdi, hogy szembeállítja egymással a régi, két világháború közötti politikai rendet, illetve az új, világháború utáni rendet. Úgy véli, hogy leginkább a két korszak hadseregének a célja különbözik nagyon egymástól. A régi hadsereg céljaként a belső rend és biztonság fenntartása, és az ország határainak megvédése volt kitérve, ami azonban a munkásság elnyomásában és az országhatároktól távoli doni harcokban valósult meg. Ezeket a célokat politikai szempontból öntudatlan, de vak fegyelmű, valamint a társadalmi megbecsültséggel szembeállított katonai becsülettel rendelkező katonákkal lehetett megvalósítani. A két világháború közötti hadsereg a „reakciós magyar uralkodóosztály” hadserege volt. Az új hadsereg feladata ezzel szemben a demokrácia védelme, amihez politikai szempontból öntudatos, halálig hűséges, a társadalom által megbecsült és fegyelmezett katonák kellene. Ehhez demokratizálni kell a hadsereget a tisztek és tiszthelyettesek alapos megválogatásával, illetve a hadsereg tagjainak politikai nevelésével. A hadsereg ezáltal a néphez tartozó, és azzal szembe nem állítható hadsereg lesz.⁵

Az elképzelés szerint a legfontosabb különbség a régi és az új hadsereg között a hadsereg és a politizálás viszonyában állt. A régi hadsereg „terrorisztikus vakfegyelmével” (vagy „kaszányai drillszerű fegyelem”), politikai meggyőződés nélkül hajtotta végre a politikai vezetés bármilyen parancsát. Az új hadseregtől ezzel szemben azt kell elvárni, hogy „öntudatos vASFegyelmével” (vagy „önkéntes fegyelmével”), politikai meggyőződése alapján teljesítse feladatait.⁶

Az új hadsereg fegyelmét kulturális neveléssel tartották elérhetőnek, ideértve a népi magyar és az egyetemes haladó műveltség oktatását, az iskolai továbbképzést és a tömegsportot is. Az oktatott kultúra legfontosabb jellemzője, hogy „tartalmában dolgozó népünk életéhez, igaz érdekeihez s ezzel az egyetemes haladó gondolatokhoz kapcsolódó, formájában pedig sallangmentesen, tisztán nemzeti”.⁷ Ide tartoznak például a „Bocskay-, Thököly- és Rákóczi-felkelések szabadságharci történelmi emlékei, a Martinovics-féle forradalmi szervezkedés kivégzett katonamártírjainak gerincesége, az 1848–49-es szabadságharc [...] legendásan önfeláldozó katonai erényei és az 1918–19-es forradalom Stromfeld-féle katonai tudás és forradalmi szellem”.⁸

Az említett katonai erényeket, azaz az öntudatos demokratikus társadalmi fegyelmezettséget és az ehhez kapcsolódó társadalmi megbecsültséget, valamint a tartalmában egyetemes, formájában azonban nemzeti kultúra mibenlétét az alábbiakban részletesen bemutatom.

³ Mihály Imre: A szabályzatok szerinti életre nevelésről. *Honvédségi Szemle*, 1. (1960), 11. 64.

⁴ Jánosi Ferenc: A honvédség nevelésének főkérdései. *Honvéd*, 1. (1946), 1. 40–45.; Zentai Vilmos: Milyen legyen az új honvédség szelleme. *Honvéd*, 2. (1947), 1. 6–11.; Bognár Kálmán: A fegyelem megalapozása. *Honvéd*, 2. (1947), 6. 37–40.

⁵ Jánosi (1946): i. m. 40–41.

⁶ Jánosi (1946): i. m. 44.; Zentai (1947): i. m. 6–8.

⁷ Jánosi (1946): i. m. 44–45.

⁸ Zentai (1947): i. m. 9.

3. A fegyelmezettség és a katonai vezetői erény

A magyar szocialista katonai etikában a fegyelmezettség és a katonai vezetői erény jelentőségükben kiemelkedtek a katonai erények közül, ezért indokolt ezekkel kezdeni a szocialista erények bemutatását. A fegyelmezettségnek és a vezetői erénynek több változata is megtalálható volt a korszakban, azonban kiemelkedő szerepre a speciálisan kommunista változatok tettek szert.

3.1. A fegyelmezettség és a szocialista hazafiság

A fegyelmezettség általános meghatározása szerint: a kiszámíthatatlan és veszélyes helyzetben, a harc céljával a vezetőnek való engedelmesség erénye.⁹ A szocialista gondolkodás szerint a fegyelmezettség a közösségi erkölcs (osztályerkölcs) legfontosabb eleme.¹⁰ A szocialista magyar hadseregben a katonai fegyelmezettség kérdése három aspektusban jelent meg:

- a szocialista közösséghez való tartozással összefüggésben,
- a katonai közösséghez való tartozással összefüggésben, illetve
- a kommunista ideológiával összefüggésben.

A szocialista társadalmi közösséghez való tartozásból származó fegyelmezettség az előjárók felé, szocializációval kialakított bizalom, a katonai közösség jellemző fegyelmezettsége a szigorú engedelmesség, a kommunista ideológián alapuló fegyelmezettség pedig a katonák kommunista autonómiáján alapuló fegyelmezettség volt.

A szocialista közösséghez tartozásból származó katonai fegyelmezettség legfontosabb vonása, hogy a szocialista közösség civil fegyelmezettségéből származik. Ez a fegyelmezettségtípus a munkásosztály forradalmi szervezettségére épül, amelynek célja az osztályharc megnyerése, forrása a Magyar Szocialista Munkáspárt, formája pedig a magas fokú politikai öntudat.¹¹ A szocialista közösséghez tartozásból származó fegyelmezettség megjelenési típusai a szűkebb pártfegyelem, illetve a tágabb szocialista társadalmi fegyelmezettség.

A pártfegyelmet „a párt, Rákosi elvtárs, a nagy Szovjetunió és Sztálin elvtárs emléke iránti szeretetre, a dolgozó nép iránti tántoríthatatlan hűségre, forró hazaszeretetre és nemzetköziségre” való neveléssel tartották megvalósíthatónak. A nevelés az agitátorok, a parancsnokok és a párt szervezeteinek feladata volt.¹²

A szocialista társadalmi fegyelmezettséggel kapcsolatban pedig Sándor György ezredes a következőképpen vélekedik:

⁹ Boda Mihály: *A katonai erények*. Budapest, Ludovika, 2021c. 151–156.

¹⁰ Kovács László: A katonai fegyelem lényege és jelentősége. *Katonai Szemle*, 3. (1954), 13. 5.

¹¹ Varga Mihály: A fegyelemről. *Honvédségi Szemle*, 15. (1974), 9. 37.

¹² Nádás István: Az agitátorok a parancsnok segítői a harcosokkal való foglalkozásban. *Katonai Szemle*, 3. (1953), 6–7. 63.; Zsiga Sándor: A parancsnok egyik legfontosabb feladata beosztottjainak politikai nevelése. *Katonai Szemle*, 1. (1952), 5. 8.

„A fegyelem mérése és értékelése során alapvetőnek kell tekintenünk, hogy a fegyelemnek osztálytartalma van. Lényege tehát az uralkodó osztály célkitűzéseinek szolgálata. Hazánkban az elmúlt évtized az osztályviszonyok dinamikus változásának korát hozta, amelyben ennek megfelelően megváltozott, formálódott a fegyelem tartalmi eleme. Ennek a változásnak érezhető tendenciája, hogy a tudatosság-elem erősödik és egyre inkább társadalmi jellegűvé válik.”¹³

Így a katonai fegyelmezettség tartalma mindenképpen magában foglalja valamilyen társadalmi csoport vagy osztály érdekének való elköteleződést, az amellettsé való kitartást. A burzsoá társadalmakban a fegyelmezettség azonban fegyver is az uralkodó osztály kezében, amelyet kényszerrel fenntartva megszilárdíthatják és megtarthatják hatalmukat. A szocialista fegyelmezettség ezzel szemben az újonnan létrejött szocialista társadalom társadalmi kapcsolatainak kifejeződése, mivel annak része a szocializmusban a proletariátus érdekének, az osztály nélküli társadalomban pedig a nép érdekének védelme.¹⁴

A pártfegyelemre és a szocialista társadalmi fegyelmezettségre épülő fegyelmezettség jelentős különbséget mutatnak abban a tekintetben, hogy a katonai fegyelmezettségnek melyik általánosabb típusát valósítják meg. A pártfegyelem esetében a „szeretet” elsősorban a pártvezetők (Rákosi, Sztálin) felé irányul, akik az elképzelés szerint cserébe gondoskodnak az alárendeltekről, ezért ez a fegyelmezettségtípus az alárendelt és a fölrendelt személyek közös sorsának felismerésére épül. Ezzel szemben a szocialista társadalmi fegyelmezettségre épülő katonai fegyelmezettség a hazaszeretethez valamilyen formája, amikor ellentételezett gondoskodásról nincs szó. A hazaszeretet ugyanis annak a felismerése, hogy az egyén és a közösség érdekei és sorsa van összekötve egymással.¹⁵ A pártfegyelemre és a szocialista társadalmi fegyelmezettségre épülő fegyelmezettség ugyanakkor hasonló is egymásra. Mindkettő alapja a civil, kommunista forradalmi szervezethez és értékrend, és így a kommunista ideológia, amely meghatározza és fenntartja a szocialista közösséget.

A speciális katonai fegyelmezettség – a szigorú engedelmesség – kiegészíti a szocialista civil közösségi fegyelmezettségéből származó fegyelmezettséget. Ennek oka, hogy semmiféle hadsereg nem lehet meg a szigorú engedelmességre épülő fegyelmezettség nélkül. A szigorú engedelmességnek a szocialista állam törvényei, a katonai szabályzatok, és az azokat közvetítő és képviselő elöljáró felé kell irányulnia.¹⁶ A szigorú engedelmesség fenntartásának eszköze a kényszer (fenyítés), az élet-, illetve laktanyarend és az alaki kiképzés.¹⁷

A szigorú engedelmesség jelentőségét ugyan számos szerző hangsúlyozta a szocialista katonai szaklapokban, azonban legalább ennyien favorizálták az önállóságon, öntudaton és meggyőződéson – kommunista autonómián – alapuló fegyelmezettséget. A szigorú érvényesítéséhez ugyanis morális alapról van szükség, hogy az ne csupán

¹³ Sándor György: A fegyelem fogalmának társadalmi tartalmáról. *Honvédségi Szemle*, 15. (1974), 8. 61.

¹⁴ Kovács (1954): i. m. 5.

¹⁵ A. F. Siskin: *A marxista etika alapjai*. Budapest, Kossuth, 1964. 274.

¹⁶ Kovács (1954): i. m. 7–8.; Mándi Árpád: A fegyelem értékeléséről. *Honvédségi Szemle*, 13. (1962b), 6. 44.; Gruber István: Nevelés vagy átnevelés. *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 1. 38–39.

¹⁷ Kovács (1954): i. m. 10.; Csizsár Antal: A katona rend nevelő hatása. *Honvédségi Szemle*, 3. (1962), 11. 31.; Tóvári Béla – Ungvári Ernő: A brend, a fegyelemre nevelés eszköze. *Honvédségi Szemle*, 4. (1963), 10. 63.

kényszer alapú burzsoá fegyelmezetség legyen, hanem az új, szocialista közösség belső viszonyainak megnyilvánulása.¹⁸ Továbbá, önmagukban a párt, a pártvezető és a társadalom szeretete, illetve az előre megírt szabályok szigorú betartása nem segítik elég hatékonyan a katonai cselekvést a korszerű háborúban. A II. világháború utáni technikai fejlődéssel fontossá vált, hogy némely esetekben a katonák gondolkodjanak és önálló döntéseket hozzanak a cselekvés előtt. A korszerű háborúban ugyanis a tömegpusztító fegyverek bevetése miatt lehetségessé válik, hogy kis idő alatt nagy arányú veszteséget szenvedhet az egység, amikor egyetlen katona is kerülhet abba a helyzetbe, hogy nincs mellette a parancsnoka, és neki kell döntést hoznia és cselekednie.¹⁹ Végül, a korszerű háborúban helyet kapó összefegyvernemi harc igényelte képességek – mint a manőverezőképesség, a harctevékenység gyors és egyetlen kibontakoztatása és az új harcjelzések alkalmazása – szintén a fegyelmezetség egy másik formáját igényelték.²⁰ Kocsis Bernát alezredes úgy fogalmazott, hogy „[e]gyre erőteljesebben kirajzolódik a sokoldalú, magas műveltséggel rendelkező gondolkodni tudó, magatartásában és cselekedeteiben fegyelmezett, kötelességét mindenkor legjobb tudása szerint teljesítő és magas fokú aktivitással rendelkező katonatípus”.²¹

A morális alappal rendelkező és a korszerű háború kívánalmainak is megfelelő fegyelmezetség az öntudatosan, meggyőződéssel vállalt engedelmeség. Solymár János alezredes *A katonai nevelés célja, tartalma és módszerei* című írásában azon az állásponton van, hogy a fegyelmezetség erkölcsi-politikai jelenség. Ez azt jelenti, hogy a fegyelmezetség jellemzői az öntudatosság és önkéntesség a parancsoknak, törvényeknek és katonai szabályzatoknak való alávetésben, illetve az aktivitás és az önállóság. Az aktivitás azt jelenti, hogy a cselekvés nem csupán a parancsoknak való passzív engedelmeskedés, hanem a nehézségek leküzdésére való törekvés, kezdeményezés.²² Az önállóság pedig azt foglalja magában, hogy a katona képes a helyzet mérlegelését követően előljárói utasítás nélkül, adott esetben egyedül cselekedni.²³ Ezek a tulajdonságok azonban csak akkor értékes katonai tulajdonságok, ha engedelmeskedéssel párosulnak.²⁴

A fegyelmezetség öntudatosságán a fegyelmezetség értéktartalmának, a kommunista politikai ideológiának az öntudatos és önkéntes felvállalását értették. A kérdéses politikai ideológia Magyarországon a szocialista hazafiság ideológiája volt. A szocialista hazafiság részben a magyar haza szeretetének a fogalmára, részben pedig a proletár nemzetköziség fogalmaira épült. Ezt a két, látszólag egymást kizáró,²⁵ elemet részben azáltal lehetett összeegyeztetni, hogy hangsúlyozták a kommunista eszmék és politikai-társadalmi gyakorlatok térnyerését Magyarország területén és a nemzeti kultúrában:

¹⁸ Varga (1974): i. m. 48.

¹⁹ Mándi Árpád: Korszerűség és fegyelem. *Honvédségi Szemle*, 2. (1961a), 7. 83–84.; Kocsis Bernát: A fegyelem értelmezése és megszilárdításának útjai. *Honvédségi Szemle*, 8. (1967), 11. 14.

²⁰ Rapcsák Mihály: A katona önállósága. *Honvédségi Szemle*, 4. (1963), 3. 65.; Vladár Sándor: Az önállóságra nevelés. *Honvédségi Szemle*, 2. (1961), 3. 20.

²¹ Kocsis (1967): i. m. 14.

²² Solymár János: A katonai nevelés célja, tartalma és módszerei. *Katonai Szemle*, 4. (1955), 1–2. 12.

²³ Vladár (1961): i. m. 20.

²⁴ Mándi (1961a): i. m. 85.

²⁵ Martin Mevius: A kommunizmus és a nacionalizmus viszonyának újraértékelése. *Regio*, 21. (2010), 2. 3–31.

„Szocialista hazafiságuk alapja az, hogy miénk az ország, hogy a dolgozó nép kezében vannak a termelési eszközök és a politikai hatalom. A szocialista hazafiság azt jelenti, hogy építjük a hazánkat, birtokba vettük az országot, annak kincseit, természeti szépségeit, hogy szakadatlanul fejlesztjük nemzeti kultúránkat, ápoljuk nyelvünket, haladó hagyományainkat. Azt jelenti, hogy készek vagyunk küzdeni a népért, a haza felvirágoztatásáért, haladásért, készek vagyunk bármikor fegyverrel megvédeni a hazát.”²⁶

A szocialista hazafiságban foglalt két fogalom összeegyeztetésének másik útja annak hangsúlyozása volt, hogy a magyar szocialisták által elért eredmények segítik a többi ország proletárijait is, azaz a magyar szocialisták harcolnak az emberi haladásért. A magyar kommunista politikai ideológiája a háborúra tekintettel így azzal volt kifejezhető, hogy „egységben testvéri szocialista hadseregekkel szilárdan védjük hazánkat, a Magyar Népköztársaságot és a nemzetközi munkásosztály édes gyermekét, a szocialista világrendszert, az egész emberiség békéjét”.²⁷

A proletár nemzetköziség hangsúlyozásának következtében a magyar kommunista politikai ideológia a humanizmus egy formája, szocialista humanizmus²⁸ volt, amelyet hangsúlyosan megkülönböztettek a nyugati nacionalizmustól. Utóbbin nemzeti elnyomást, nemzetek közötti harcot és a nemzeti kiváltságok rendszerét igazoló eszmét értettek. Ezzel szemben hangsúlyozták, hogy a proletár nemzetköziség valamennyi nemzet és munkásaik egységének létrehozásával lehetővé teszi a nemzetek közötti ellentétek feloldását.²⁹ Ezzel együtt a szocialista hazafiság nem teljesen internacionalista elmélet, mivel abban a munkásosztály céljait megvalósító erőként szerepet kapnak a nemzetileg sajátos hagyományok, és így az ország szuverenitása és függetlensége is.³⁰

A fegyelmezettségnak az öntudatos, meggyőződéses formáját kommunista autonómiára alapozott fegyelmezettségnak nevezhetjük, amivel felszerelve a katona képes kitartani, éberrel ügyelni a környezetére, illetve aktívan és önállóan cselekedni. A kommunista fegyelmezettségre való nevelés – a humanista tartalom miatt – egyszerre emberré nevelés is, aminek a katonai vezető által alkalmazott módszerei: a meggyőzés (a politikai foglalkozásokon), a szervező munka, a ráhatás és példamutatás, a tekintély ereje és a kommunista erkölcsi szokások kialakítása és segítő ellenőrzés.³¹

3.2. A katonai vezetés erénye

A vezetői erény az általános meghatározás szerint a vezetettek a háborús állapotban érintő kiszámíthatatlanság csökkentésének és ezáltal a katonai cél elérésének

²⁶ A hazafiságra való nevelés minden tisztnek esküben fogadott kötelessége. *Katonai Szemle*, 1. (1952), 21–22. 2.

²⁷ Csizik János: A szocialista hazafiság, a proletár internacionalizmus jegyében. *Honvédségi Szemle*, 10. (1969), 9. 8.

²⁸ Horuczai László: A kommunista erkölcs alapelveinek kérdéséhez. *Acta Universitatis Szegediensis: Sectio Philosophica*, 3. (1961), 14–16.

²⁹ Zentai Artúr: Az internacionalizmus, a hazafiság, a nemzeti függetlenség lenini értelmezéséről. *Honvédségi Szemle*, 10. (1969), 12. 79–80.

³⁰ Zentai (1969): i. m. 82.

³¹ Varga (1974): i. m. 51.; Gruber István: A kommunista erkölcsi szokások kialakítása. *Honvédségi Szemle*, 4. (1963), 9. 59–62.; Hartai Lajos: Az ellenőrzés és önállóságra nevelés összefüggései a kiképzés folyamatában. *Honvédségi Szemle*, 14. (1973), 7. 50–52.

az erénye. A vezetői erény a fegyelmezettség párja, a kettő kiegészíti egymást.³² Ennek megfelelően a vezetői erény hasonló változatokban fordult elő a magyar szocialista hadseregben, mint a fegyelmezettség. Így megtaláljuk a szocializált bizalom vezetői párját, a gondoskodást, a szabályoknak való szigorú engedelmeskedés vezetői párját, a szervezést, és a kommunista autonómián alapuló fegyelmezettség vezetői párját, a kommunista integrálás erényét.

Az alárendeltekre való gondoskodás erénye arra irányul, hogy a katonai cél megvalósításának érdekében a vezető „atyai” jóindulattal legyen az alárendeltek felé.³³ Mentesse őket a felesleges szenvedéstől, legyen a szenvedés oka az előjáró öncélú sanyargatása, anyagi javakban mutatkozó hiány, vagy akár az elvárt politikai öntudat hiánya. Ahogy Mándi Árpád alezredes fogalmaz: „a beosztottakról való gondoskodást úgy értelmezzük, hogy az magában foglalja mind az anyagi, mind a szellemi, erkölcsi és érzelmi vonatkozású szükségletek kielégítését is”.³⁴

A gondoskodás feltételezi, hogy a vezető az alárendeltekkel egyetlen értékközösséget alkot. A vezető a közös értékek védelmének és megvalósításának érdekében személyes példamutatásával és „atyai” törődéssel neveli a katonákat. Neki ezért magának is „politikai személyiségnek”, pártbeli személynek, vagy legalábbis felkészült politikai agitátornak kell lennie. Ezáltal képes ugyanis az értékközösséget hitelesen képviselni.³⁵ A gondoskodó vezetőnek személyes viszonyt kell ápolnia az alárendeltekkel. Ahhoz ugyanis, hogy a gondjaikkal törődni tudjon, ismernie kell őket. A gondoskodásért cserébe alakul ki az alárendeltekben a bizalom és szeretet a vezető irányába.³⁶

A gondoskodás nem csupán két szint között megtalálható viszony, hanem minden vezetői és alárendelti szint között fellelhető. Így a legfelsőbb szinten lévő pártvezetők (például Rákosi, Sztálin) is gondoskodnak a népről és a hadsereg katonáiról, akiknek cserébe bizalommal s szeretettel kell lenniük feléjük.³⁷

A szervezés erénye kiegészíti a gondoskodást, annak nincs önálló jelentősége. Mándi úgy fogalmaz, hogy „[a] szigorúság, a rendnek, a szabályzatok előírásainak szigorú betartatása egyáltalán nem rosszindulat. [...] Az alárendeltek nevelésében alkalmazott szigorral csak akkor tudunk komoly eredményeket elérni, ha azt tapasztalják, hogy a parancsnok nemcsak követel, hanem gondoskodik arról is, hogy a feladatok teljesíthetők legyenek”.³⁸ A gondoskodás és jóindulat kereteit a szocialista törvények és a katonai szabályzatok rögzítik, és a katonáknak is a törvényeken és a szabályzatokon keresztül kell megismerni azokat.³⁹ A törvényeknek és a katonai szabályzatoknak

³² Boda (2021c) i. m. 129–133.

³³ Málnási-Csizmadia Lajos: Tiszteletadás, és kölcsönös megbecsülés. *Honvéd*, 2. (1947), 4. 57.

³⁴ Mándi Árpád: Gondoskodás a beosztottakról. *Honvédségi Szemle*, 3. (1962a), 3. 91.

³⁵ Kovács Sándor: A parancsnok „politikai személyiség”. *Honvédségi Szemle*, 10. (1969), 1. 69–70.

³⁶ A parancsnok alárendeltjeinek előjárója és nevelője. *Katonai Szemle*, 2. (1953), 1–2. 2–3.; Nagy Gábor: Követelés és tisztelet. *Honvédségi Szemle*, 4. (1963), 8. 62.

³⁷ A parancsnok és a pártszervezet. *Katonai Szemle*, 1. (1952), 23–24. 1; Az alárendeltekre való gondoskodás a parancsnok egyik legfontosabb kötelessége. *Katonai Szemle*, 3. (1953), 5. 2.

³⁸ Mándi Árpád: Szigor és jóindulat. *Honvédségi Szemle*, 2. (1961b), 8. 20.

³⁹ Docs Béla: Szabályzataink szellemében neveljük beosztottjainkat. *Katonai Szemle*, 3. (1954), 1–2. 9.

megfelelő katonai élet – személyes bevonódás nélküli – szervezésének a képessége ezért katonai vezetői erény.⁴⁰

A parancsnok által folytatott ideológiai nevelésnek fontos szerepe van a gondoskodó vezetésben és az ideológia értékeit szabályok által rögzítő szervező vezetésben is. Nincs ez másként a vezetői erény speciálisan szocialista változatában, a kommunista integritás erényében sem. A kommunista integritás erényének ugyanis éppen az a jellemzője, hogy a parancsnok a vezetési és egyéb feladatokat megosztja az alárendelt vezetőkkel, akik ideológiai és szakmai önállóságuknál fogva képesek végrehajtani ezeket.⁴¹

Szendi József ezredes az alárendelt vezetők önállóságára való támaszkodást a korszerű háború természetéhez kapcsolja:

„a korszerű harc szinte egyedére bontja szét a közösségeket [...]. A szocialista társadalom nem az alárendeltek 'fölé' állítja a parancsnokokat, hanem azok vezetését bízva rá. A közte és a katonái között kialakuló kapcsolat az egyenlő emberek kapcsolata a társadalom egyenjogú tagjának kapcsolata kell hogy legyen. Különbség közöttük csak képzettségben, tapasztaltságban és vezető képességben lehet.”⁴²

Ebben a helyzetben a vezetőnek a szocialista humanizmus ideológiájával felvértezve és a különböző speciális képességekkel rendelkező alárendeltet látva „kezdemenyező és aktív szerepet kell vinniök az emberi tevékenységek koordinálásába”.⁴³ A koordináció több részképesség, többek között a szervezési képesség alkalmazásának az eredője. A koordinációhoz szükséges vezetői készségek: az áttekintő és szervező képesség, az összefüggések és a fejlődés változó követelményeinek megértése, a társadalmi érdekek és csoportérdekek összhangjának felismerése és megvalósítása, a kölcsönös megbecsülésen alapuló emberi–munkatársi kapcsolat kialakításának a képessége.⁴⁴ Ezek az elemek együtt hozzák létre a katonai feladatok szétosztását és a szétosztott feladatok megvalósításának koordinálását, hiszen a feladatok szétosztásához szervezés, illetve a csoportérdekek és hozzáértések felismerése szükségeltetik, a koordinációhoz pedig lényeges a kölcsönös megbecsülésen alapuló emberi–munkatársi kapcsolatháló megteremtése, illetve az összefüggések és változások megértése.

A kommunista integritás vezetői erénye a koordinációval a feladat-végrehajtás szakmai (speciális képességek) és ideológiai (szocialista humanizmus) egységét valósítja meg az egyszemélyi vezető és kollektívája között. A szocialista kollektívában a közös kommunista politikai ideológia következtében a vezető és a vezetettek egyenlő, elvtársi kapcsolatban állnak egymással. A vezetetteknek ezért több beleszólást kell kapniuk

⁴⁰ Piszancs István: Szigorúan a szabályzatok előírásai szerint. *Honvédségi Szemle*, 2. (1961), 5. 21. Vö. Király József: A vezetés néhány pszichológiai problémája. *Honvédségi Szemle*, 7. (1966), 1. 29.; Kassai László: Fogalom tisztázással a vezetés megjavításáért. *Honvédségi Szemle*, 7. (1966), 3. 33.

⁴¹ Kazai Barna: Öntevékenység az eredmények emelője. *Honvédségi Szemle*, 3. (1962), 3. 50–51.; Bakity Boldizsár: Önálló, kezdemenyező alegységparancsnokok. *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 3. 8–11.; Nagy Gábor: Az alparancsnok is vezető. *Honvédségi Szemle*, 6. (1965), 12. 23–25.

⁴² Szendi József: Ki a jó parancsnok? *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 11.; 52.

⁴³ Hajdú Mihály: Az egyszemélyi vezetővel szemben követelmények értelmezéséről, a vezetői tekintélyről. *Honvédségi Szemle*, 11. (1970), 6. 1.

⁴⁴ Hajdú (1970): i. m. 5.

a vezetésbe, és ennek megfelelően aktívabb – önállóbb – részvételi lehetőséget a döntés végrehajtásába.⁴⁵ A vezető így abban a speciális viszonyban áll a vezetettekkel, hogy meg kell bíznia a vezetettek önálló véleményében és önálló feladat-végrehajtásában.⁴⁶

A kollektíva bevonása a vezetésbe azonban nem jelenti azt, hogy a döntési felelősség meghatározatlanná vagy kollektívává válik. A vezetésben ugyanis a döntés előkészítése és a döntés meghozatala egymástól elkülönülő szakaszt alkot. A kollektívának alapvetően a döntés-előkészítésben van szerepe, magát a döntést azonban az egyszemélyi vezető hozza meg.⁴⁷

4. A bátorság, a hősiesség, a becsület és a hűség

A fegyelmezettség és párja, a vezetői erény mellett a többi katonai erényt kiegészítő, vagy az előzőkre visszavezethető erénynek tekintették a magyar szocialista katonai etikában: „a fegyelemre nevelésben éppúgy, mint a katonai fegyelemben, megvalósulnak az olyan fogalmak, mint a becsület, az emberség, az igazságosság, az eszmény stb.”⁴⁸ A bátorság, a hősiesség, a becsület és a hűség így háttérbe szorultak a fegyelmezettség és a katonai vezetői erény tárgyalása mellett, azonban így sem maradtak teljesen figyelmen kívül.

A bátorság általában véve a veszélyes helyzet vagy a félelem kezelésének képessége.⁴⁹ A korszakban feltételezték, hogy a hadsereg gyors ütemű technikai fejlődésének és a tudomány eredményei széles körű alkalmazásának a vélt vagy valós következményei félelmet ébresztenek a katonákban. A feltételezés szerint a félelem részben az eszközök hatásának és kezelésének a nem ismeretéből fakadt, részben azonban az eszközök (a tömegpusztító fegyverek) vélt határfokából. Így hiába sajátítja el a kezelést, és ismeri meg a fegyverek bevetésének lehetséges következményeit valaki, azzal a következmények kiterjedt és pusztító jellege nem változik meg. A tömegpusztító fegyverek lehetséges bevetéséből fakadó félelem maga is tömeges jelenség volt.⁵⁰ A félelem kezeléséhez ezért tömeges jellegű bátorságfogalomra volt szükség.

A bátorságot kétféleképpen tárgyalták, a fegyelmezettség és így a politikai ideológia egyik formájaként, illetve az akarat tudományos (pszichológiai) alapokon való leírásán keresztül. A két megközelítés között inkább hangsúlybeli és nem alapvető különbség van. A fegyelmezettség és a politikai ideológia által meghatározott bátorság esetében a politikai ideológia meggyőződéses elfogadása létrehozza a fegyelmezettséget, ami pedig „könnyebbé teszi a katonának a háborúval járó nehézségek és nélkülözések elviselését, a halálfélelem legyőzését: lehetővé teszi számára, hogy erőfeszítésének maximumát fejthesse ki a győzelem érdekében”.⁵¹ Mivel ez a bátorság

⁴⁵ Csépe József: A katonai vezetéselmélet időszerű kérdései. *Honvédségi Szemle*, 9. (1968), 1. 26.

⁴⁶ Brunsvik Pál: Bízalom és a szolgálati viszony. *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 12. 25.

⁴⁷ Hajdú Mihály: Az egyszemélyi vezetés és a kollektivitás. *Honvédségi Szemle*, 12. (1971), 5. 66.

⁴⁸ Varga Mihály: A korszerű katonai fegyelemről. *Honvédségi Szemle*, 18. (1977), 5. 48. Vö. Kovács (1954): i. m. 7–8.

⁴⁹ Boda (2021c): i. m. 69–71.

⁵⁰ Kovács István: A katonák harcra való felkészítésében fontos feladat a pszichológiai felkészítés. *Honvédségi Szemle*, 20. (1979), 7. 45.; Unyi István: A harcban nincs nyugodt ember. *Honvédségi Szemle*, 9. (1968), 12. 56.

⁵¹ Kovács (1954): i. m. 7–8.

a fegyelmezettség folyamánya, ezért a fegyelmezetlenséget össze lehet kapcsolni a bátorság ellentétével a gyávasággal.

A tudományos (pszichológiai) megközelítés a fegyelmezettség által meghatározott erény működésének részleteit írja le. A megközelítés abból indul ki, hogy a félelem kezelésének és így a harckészültség elérésének és fenntartásának legfőbb eszköze az akarat. Sárvári István őrnagy szerint az akarat ugyanis a cselekvésben megnyilvánuló, értelmi és érzelmi erők kombinációjából álló lelki jelenség, amelynek birtokában lehetővé válik a cselekvés külső és belső akadályainak legyőzése. Az akarat összetett erény, amelynek egyes részei a cselekvés egyes részeiben nyilvánulnak meg. Így a cselekvés előkészítő szakaszára az önállóság (mások véleményétől való függetlenség), a határozottság (végleges, szilárd, időben meghozott döntések képessége) és a kezdeményezés (a cselekvési gondolat gyakorlatba való átvitelének a képessége) akarati tulajdonságai jellemzők, a cselekvés végrehajtási szakaszára pedig a kitartás (a megalapozott döntéshez való ragaszkodás képessége), a bátorság (a veszély leküzdésének, a kockázat vállalásának és a félelem leküzdésének a képessége) és az önuralom (a nemkívánatos cselekvés erőforrásai gátlásának képessége).⁵² A bátorság fogalma kapcsolható az akarat összetett fogalmához is, és minden egyes akarati résztulajdonsághoz is. A felsorolásban szereplő „bátorság” leginkább a bátorság általános képességének felel meg, ami önmagában nem fordulhat elő, hanem csak valamilyen formában.⁵³

Sárvári szerint az akarat működéséhez előfeltételként szükséges a gondolkodási képesség, az ismeretek valamilyen halmaza és az egészséges fizikai állapot mellett a „materialista világnézet”,⁵⁴ azaz a kommunista politikai ideológia is. A kommunista ideológia a nép és a tömegek ideológiája. A bátorságnak ezt a formáját ezért tömeges (vagy kommunista) bátorságnak nevezhetjük.

A szocialista hadseregben a tömeges bátorság erényének fent felsorolt részei – politikai ideológia, akarat – mellett fontos része volt a tömeges hősiesség erénye, vagyis a tömeges önfeláldozásra való hajlam is. A hősiesség tömeges formája arra utal, hogy nem a közösségből kiemelkedő teljesítmény elérésére van szükség a hőssé váláshoz, hanem a közösségben mindenkivel szemben támasztott elvárásoknak való megfelelésről, mindennapi hősiességről.⁵⁵ A tömeges hősiesség fogalma pedig azt jelzi, hogy a katonai fegyelmezettség a polgári munkafegyelem fokozott formája, mert nemcsak a szocialista társadalom építéséhez van rá szükség, hanem a szocialista haza és a nép szabadságának megvédésében is. Ezt a harcot pedig csak úgy lehet megvívni, ha a katonák tömegesen készen állnak a hőssé válásra, azaz az önfeláldozásra.⁵⁶

A becsület általában véve a bátorságért járó megbecsülés belsővé tételéből (internalizálásából) származó erény.⁵⁷ A becsület különböző formáinak tekintetében az a kérdés, honnan származik a megbecsülés. Zentai Vilmos honvédelmi államtitkár szerint

⁵² Sárvári István: Az akarat lényege, és a katonák akaratának nevelése. *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 11. 54–57. Vö. Iványi Nándor: A katonák pszichikai felkészítésének néhány tapasztalata. *Honvédségi Szemle*, 17. (1976), 8. 45–49.; Kovács (1979): i. m. 45.

⁵³ Boda (2021c): i. m. 69–71.

⁵⁴ Sárvári (1964): i. m. 57.

⁵⁵ Vö. Boda (2021c): i. m. 93–94.

⁵⁶ Kovács (1954): i. m. 8.; Iványi (1976): i. m. 46.

⁵⁷ Boda (2021c): i. m. 97–101.

„[m]eg kell szűnni annak [...] [a] téveszmének, hogy van egy a többi tisztességes állampolgárokétól eltérő speciális és különleges tisztai állás becsület, amely bármely jogaiban és kötelességeiben eltérhet az általános polgári becsület alapeszméjétől. A becsület [...] teljesen azonos mértékben vonatkozik a demokratikus ország valamennyi polgárára, foglalkozására vagy mesterségére való tekintet nélkül.”⁵⁸

Zentai elképzelése alapján azt mondhatjuk, hogy a megbecsültséghez és az abból fakadó becsülethez ugyanazoknak az elvárásoknak kell megfelelnie a demokratikus (később szocialista) ország minden polgárának, akár katona, akár nem. Amennyiben pedig egy katona megfelel ezeknek az elvárásoknak, akkor az egész ország megbecsülésében részesül, nem csupán a hadsereg szűkebb közösségének az elismerésében. Ezen elképzelés alapján meg lehetett szüntetni a katonai státusszal korábban együtt járó jogokat és előnyöket, például a becsületvédelmi fegyverhasználati jogot.

A becsületfogalom megváltozásának egy másik kifejezője az, hogy a katonák megszólítása és ez alapján helye a társadalomban „úr”-ból és alárendeltből, illetve bajtársból elvtársrá változott.⁵⁹ A bajtársiasság többek között a katonák egymás iránti megbecsülésének kifejezője a hadseregen belül. A szocialista hadseregben azonban a bajtársiasság elvtársiassággá változott át, ami azonban nem korlátozódott a katonák egymás közötti viszonyára. Elvtárs a szocialista ország minden polgára, sőt a világ minden szocialista ideológiájú embere egymás számára: „[b]ecsületes ember az, aki a *kommunista erkölcsi követelményeket őszintén, lelkiismeretesen betartja*”.⁶⁰

A becsületességre nevelés, illetve a megbecsülés és becsület megszerzésének közege azonban nem az ország vagy a még tágabb kommunista közösség, hanem a katona szűk kollektívája. Ez az a közösség ugyanis, aminek a legfőbb jellemzője a közös munka megszervezésével az érdekek, célok és akarat egységének kialakítása.⁶¹ A szocialista kollektívák értékeikben a kommunista politikai ideológia értékeit közvetítik az egyének felé. Valakinek a kimagasló eredményei így megbecsültséget eredményeznek számára a kollektívájában, illetve a kollektívája számára a szocialista közösségben. A kollektíva megbecsült tagjai az élenjárók, akiknek a tettei példaként szolgálnak a többiek számára.⁶²

Végezetül a hűség erénye. A hűség általában véve ragaszkodás ahhoz a közösséghez, ahonnan a becsületet megalapozó megbecsülés származik.⁶³ A kommunista hűség erénye nagyon közel áll a kommunista politikai ideológia meggyőződéses elfogadásához. Ezt mutatja, hogy Solymár János alezredes felsorolva a katonai nevelés tartalmában jelentős erkölcsi tulajdonságokat, a hűséget teszi az első helyre (a kötelességtudat, a fegyelmesség, a társadalmi tulajdon megbecsülése, embertársaink és önmagunk helyes értékelése és a győzelembe vetett szilárd hit elé).⁶⁴ Solymár szerint a katona legfontosabb erkölcsi tulajdonsága a „[h]űség a hazához, a néphez, a párthoz,

⁵⁸ Zentai (1947): i. m. 7.

⁵⁹ Vö. Vermes Zoltán: A tegeződés. *Honvéd*, 2. (1947), 2. 43.; Czeglédi József: Bajtárs! *Honvéd*, 2. (1947), 4. 59–61.; Csépe (1968): i. m. 24–25.

⁶⁰ Nagy Gábor: A becsületességre nevelés. *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 2. 45.

⁶¹ Vladár Sándor: Fokozottabban támaszkodjunk a kollektíva nevelő erejére! *Honvédségi Szemle*, 1. (1960), 9. 21.

⁶² Mándi Árpád: Élenjárók és nevelés. *Honvédségi Szemle*, 1. (1960), 10. 15.

⁶³ Boda (2021c): i. m. 113–117.

⁶⁴ Solymár (1955): i. m. 11–13.

a felszabadító Szovjetunióhoz, a proletárinternacionalizmus eszméjéhez”. A hűségnek ezek a formái – a szocialista hazafiságnak megfelelően – részben egymásba illeszkednek, hiszen a párt képviseli a magyar népet, ami része a világ proletárijainak. A Szovjetunió azonban kivételt képez az egymásba illeszkedő közösségekből. A Szovjetunó kivételes helyzetét az magyarázza, hogy ez az ország a világ proletárságának a vezére, illetve Magyarország felszabadítója és a magyar szocialista berendezkedés megalapozója és támogatója.

5. Összefoglalás és konklúzió

A keleti kultúrák ritkábban gyakoroltak hatást a magyar katonai etikára, mint a nyugatiak.⁶⁵ Ugyanakkor a nomád, a török és a szovjet hatás jelentősnek mondható, amelyek az adott korszakokban alapvetően befolyásolták a magyar katonai gondolkodást.

A szocialista katonai erények – a kommunista autonómián alapuló fegyelmeztség, a hozzá kapcsolódó többi erény, illetve a kommunista integritás katonai vezetői erénye – beleilleszkednek a magyar katonai erények fejlődésének 20. századi folyamatába. Helyük a két világháború közötti erények,⁶⁶ és a 20–21. század végi erények⁶⁷ között van. Annyiban hasonlítanak a két világháború közötti erényekhez, hogy mindkét esetben az öntudatnak van jelentősége bizonyos értékek tiszteletében, és erre az öntudatra épül a fegyelmeztség és az összes többi erény. A 20–21. századi erényekkel pedig az univerzális emberi értékek tiszteletben tartásában egyeznek meg, még ha nem is az egyéni emberi értékek, hanem az emberi közösség tiszteletében (szemben a két világháború közötti időszakokkal, amikor a nemzeti értékek voltak előtérben).

Hasonlóságok és különbségek így mind a korábbi, mind a későbbi erénytípust illetően felfedezhetők, azonban a szocialista erények közelebb állnak az emberi jogokkal kapcsolatban álló erényekhez, mint a nemzeti értékekre építő erényekhez. Ugyanis mind a szocialista humanizmus, mind az emberi jogi humanizmus egy elképzelt és idealizált jövőbeli emberiségből kiindulva határozza meg a katonai erényeket, szemben a két világháború közötti erényekkel, amelyek inkább a nemzeti múlt vélt vagy valós értékei felé fordulnak.

Az olyan hagyományosabb katonai erények, mint a bátorság, a becsület és a hűség, értékelésében is közelebb áll a szocialista katonai etika az emberi jogokra építő katonai etikához, mint a két világháború közötti etikai gondolkodáshoz. A II. világháború után a szocialista humanizmus szemlélete és a tudomány előretörése lehetővé tette a hagyományosabb katonai erények háttérbe szorítását, és tudományos alapokra helyezte a fegyelmeztség és a vezetési erények vizsgálatát. A hidegháborút követően előtérbe kerülő magas technológia, mint a több ezer kilométerről irányítható

⁶⁵ A nyugati hatásokról lásd Boda Mihály: A katonai erények paradigmaváltása a késő középkor és a kora újkor között. A katonai erények Geoffroi de Charny, Küküllel János, Niccolò Machiavelli, Magyar István és Zrínyi Miklós elméleti munkáiban, illetve a 17–18. századi magyar hadi szabályzatokban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 134. (2021a), 3. 613–638.; Boda Mihály: A katonai erények változása a 19. században Nyugat-Európában és Magyarországon. *Hadtudományi Szemle*, 14. (2021b), 3. 89–104.; Boda Mihály: A katonai erények a két világháború között Európában és Magyarországon. *Hadtörténelmi Közlemények*, 135. (2022), 1.

⁶⁶ Boda (2022): i. m.

⁶⁷ Boda (2021c): i. m. 191.

harcesközök, szintén ezt a tendenciát erősítették az emberi jogokra építő katonai etikában.⁶⁸

Felhasznált irodalom

- Az alárendeltekéről való gondoskodás a parancsnok egyik legfontosabb kötelessége. *Katonai Szemle*, 3. (1953), 5. 1–3.
- A hazafiságra való nevelés minden tisztnek esküben fogadott kötelessége. *Katonai Szemle*, 1. (1952), 21–22. 1–3.
- A parancsnok alárendeltjeinek előjárója és nevelője. *Katonai Szemle*, 2. (1953), 1–2. 1–3.
- A parancsnok és a pártszervezet. *Katonai Szemle*, 1. (1952), 23–24. 1–2.
- Bakity Boldizsár: Önálló, kezdeményező alegységparancsnokok. *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 3. 8–11.
- Boda Mihály: Bátorság és távolság. *Hadtudomány*, 26. (2016), Különszám. 44–58. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2016.26.K.44>
- Boda Mihály: A katonai erények paradigmaváltása a késő középkor és a kora újkor között. A katonai erények Geoffroi de Charny, Küküllei János, Niccolò Machiavelli, Magyar István és Zrínyi Miklós elméleti munkáiban, illetve a 17–18. századi magyar hadi szabályzatokban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 134. (2021a), 3. 613–638. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/129508>
- Boda Mihály: A katonai erények változása a 19. században Nyugat-Európában és Magyarországon. *Hadtudományi Szemle*, 14. (2021b), 3. 89–104. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2021.3.7>
- Boda Mihály: *A katonai erények*. Budapest, Ludovika, 2021c.
- Boda Mihály: A katonai erények a két világháború között Európában és Magyarországon. *Hadtörténelmi Közlemények*, 135. (2022), 1.
- Bognár Kálmán: A fegyelem megalapozása. *Honvéd*, 2. (1947), 6. 37–40.
- Brunszvik Pál: Bizalom és a szolgálati viszony. *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 12. 24–26.
- Czeglédi József: Bajtárs! *Honvéd*, 2. (1947), 4. 59–61.
- Csépe József: A katonai vezetéselmélet időszerű kérdései. *Honvédségi Szemle*, 9. (1968), 1. 23–27.
- Csiszár Antal: A katona rend nevelő hatása. *Honvédségi Szemle*, 3. (1962), 11. 28–31.
- Csizik János: A szocialista hazafiság, a proletár internacionalizmus jegyében. *Honvédségi Szemle*, 10. (1969), 9. 4–9.
- Docs Béla: Szabályzataink szellemében neveljük beosztottjainkat. *Katonai Szemle*, 3. (1954), 1–2. 9–11.
- Gruber István: A kommunista erkölcsi szokások kialakítása. *Honvédségi Szemle*, 4. (1963), 9. 59–62.
- Gruber István: Nevelés vagy átnevelés. *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 1. 38–42.
- Hajdú Mihály: Az egyszemélyi vezetővel szemben követelmények értelmezéséről, a vezetői tekintélyről. *Honvédségi Szemle*, 11. (1970), 6. 1–7.

⁶⁸ Boda Mihály: Bátorság és távolság. *Hadtudomány*, 26. (2016), Különszám. 44–58.

- Hartai Lajos: Az ellenőrzés és önállóságra nevelés összefüggései a kiképzés folyamatában. *Honvédségi Szemle*, 14. (1973), 7. 47–52.
- Horuczi László: A kommunista erkölcs alapelveinek kérdéséhez. *Acta Universitatis Szegediensis: Sectio Philosophica*, 3. (1961), 3–20.
- Iványi Nándor: A katonák pszichikai felkészítésének néhány tapasztalata. *Honvédségi Szemle*, 17. (1976), 8. 45–49.
- Jánosi Ferenc: A honvédség nevelésének főkérdései. *Honvéd*, 1. (1946), 1. 40–45.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: *A „szellemi termelési mód”*. Budapest, Kossuth, 2013.
- Kassai László: Fogalom tisztázással a vezetés megjavításáért. *Honvédségi Szemle*, 7. (1966), 3. 30–33.
- Kazai Barna: Öntevékenység az eredmények emelője. *Honvédségi Szemle*, 3. (1962), 3. 50–52.
- Király József: A vezetés néhány pszichológiai problémája. *Honvédségi Szemle*, 7. (1966), 1. 27–30.
- Kocsis Bernát: A fegyelem értelmezése és megszilárdításának útjai. *Honvédségi Szemle*, 8. (1967), 11. 13–17.
- Kovács István: A katonák harcra való felkészítésében fontos feladat a pszichológiai felkészítés. *Honvédségi Szemle*, 20. (1979), 7. 42–48.
- Kovács László: A katonai fegyelem lényege és jelentősége. *Katonai Szemle*, 3. (1954), 13. 5–11.
- Kovács Sándor: A parancsnok „politikai személyiség”. *Honvédségi Szemle*, 10. (1969), 1. 69–76.
- Málnási-Csizmadia Lajos: Tiszteletadás, és kölcsönös megbecsülés. *Honvéd*, 2. (1947), 4. 56–59.
- Mándi Árpád: Éljenjárók és nevelés. *Honvédségi Szemle*, 1. (1960), 10. 15–19.
- Mándi Árpád: Korszerűség és fegyelem. *Honvédségi Szemle*, 2. (1961a), 7. 82–87.
- Mándi Árpád: Szigor és jóindulat. *Honvédségi Szemle*, 2. (1961b), 8. 19–22.
- Mándi Árpád: Gondoskodás a beosztottakról. *Honvédségi Szemle*, 3. (1962a), 3. 90–95.
- Mándi Árpád: A fegyelem értékeléséről. *Honvédségi Szemle*, 13. (1962b), 6. 44–48.
- Mevius, Martin: A kommunizmus és a nacionalizmus viszonyának újraértékelése. *Regio*, 21. (2010), 2. 3–31.
- Mihály Imre: A szabályzatok szerinti életre nevelésről. *Honvédségi Szemle*, 1. (1960), 11. 63–67.
- Nádas István: Az agitátorok a parancsnok segítői a harcosokkal való foglalkozásban. *Katonai Szemle*, 3. (1953), 6–7. 63–65.
- Nagy Gábor: Követelés és tisztelet. *Honvédségi Szemle*, 4. (1963), 8. 60–62.
- Nagy Gábor: A becsületességre nevelés. *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 2. 45–49.
- Nagy Gábor: Az alparancsnok is vezető. *Honvédségi Szemle*, 6. (1965), 12. 23–25.
- Piszanics István: Szigorúan a szabályzatok előírásai szerint. *Honvédségi Szemle*, 2. (1961), 5. 18–21.
- Rapcsák Mihály: A katona önállósága. *Honvédségi Szemle*, 4. (1963), 3. 62–65.
- Sándor György: A fegyelem fogalmának társadalmi tartalmáról. *Honvédségi Szemle*, 15. (1974), 8. 55–62.
- Sárvári István: Az akarat lényege, és a katonák akaratának nevelése. *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 11. 54–60.

- Siskin, A. F.: *A marxista etika alapjai*. Budapest, Kossuth, 1964.
- Solymár János: A katonai nevelés célja, tartalma és módszerei. *Katonai Szemle*, 4. (1955), 1–2. 10–19.
- Szendi József: Ki a jó parancsok? *Honvédségi Szemle*, 5. (1964), 11. 49–54.
- Tóvári Béla – Ungvári Ernő: A belrend, a fegyelemre nevelés eszköze. *Honvédségi Szemle*, 4. (1963), 10. 62–65.
- Unyi István: A harcban nincs nyugodt ember. *Honvédségi Szemle*, 9. (1968), 12. 56–58.
- Varga Mihály: A fegyelemről. *Honvédségi Szemle*, 15. (1974), 9. 35–43.
- Varga Mihály: A korszerű katonai fegyelemről. *Honvédségi Szemle*, 18. (1977), 5. 48–51.
- Vermes Zoltán: A tegeződés. *Honvéd*, 2. (1947), 2. 42–45.
- Vladár Sándor: Fokozottabban támaszkodjunk a kollektíva nevelő erejére! *Honvédségi Szemle*, 1. (1960), 9. 20–24.
- Vladár Sándor: Az önállóságra nevelés. *Honvédségi Szemle*, 2. (1961) 3. 20–23.
- Zentai Artur: Az internacionalizmus, a hazafiság, a nemzeti függetlenség lenini értelmezéséről. *Honvédségi Szemle*, 10. (1969), 12. 77–84.
- Zentai Vilmos: Milyen legyen az új honvédség szelleme. *Honvéd*, 2. (1947), 1. 6–11.
- Zsiga Sándor: A parancsnok egyik legfontosabb feladata beosztottjainak politikai nevelése. *Katonai Szemle*, 1. (1952), 5. 7–8.

Haig Zsolt¹

Kibertéri kognitív befolyásolás az információs műveletekben

Cyberspace Cognitive Influence in Information Operations

Absztrakt

Napjaink kibertéri műveletei rávilágítottak arra, hogy a kibertér értelmezése és struktúrája a korábbiakhoz képest tágabban értelmezhető. A kibertér fizikai és kognitív tartományában a klasszikus számítógép-hálózati támadásokon kívül további hatások is előidézhetők. Az információs műveletekben alkalmazott kognitív befolyásolási technikák a kibertérben a hálózatos technológia sajátosságait kihasználva nagyobb eredményességgel alkalmazhatók. A hatékonyság tovább növelhető, ha a kognitív képességeket egymással és más kibertéri technikai képességekkel összehangoltan alkalmazzák. A tanulmány ennek megfelelően az információs műveletekkel összefüggésben a kibertéri kognitív technikákat és azok egymással összehangolt alkalmazását, egymásra hatását mutatja be.

Kulcsszavak: kibertér, kognitív befolyásolás, kibertéri műveletek, információs műveletek

Abstract

Today's cyberspace operations have highlighted that the interpretation and structure of cyberspace is broader than before. In the physical and cognitive domains of cyberspace, additional effects can be created beyond the classical computer network attacks. Cognitive influence techniques used in information operations can be applied more effectively in cyberspace by exploiting the specific features of networked technology. Effectiveness can be further enhanced if cognitive capabilities are applied in coordination

¹ Egyetemi tanár, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Elektronikai Hadviselés Tanszék, e-mail: haig.zsolt@uni-nke.hu

with each other and with other technical capabilities in cyberspace. Accordingly, this paper presents cyberspace cognitive techniques and their coordinated application and interaction in the context of information operations.

Keywords: *cyberspace, cognitive influence, cyberspace operations, information operations*

1. Bevezetés

Napjainkban a regionális feszültségek előfordulási gyakorisága növekszik. E konfliktusok műveleti környezete jelentősen különbözik a tradicionális állam-állam elleni fegyveres konfliktusoktól. Ezeknek az új típusú katonai műveleteknek a negyedik generációs hadviselési modellen belül számos elnevezése van, mint például aszimmetrikus, irreguláris, felkelés elleni vagy hibrid hadviselés, de a kibertéri műveletek is ide tartoznak. A negyedik generációs hadviselésnek egyik fő jellemzője, hogy a katonák mellett civilek is megtalálhatók a műveleti területen, és szemben álló félként pedig nem állami szereplők is megjelennek. A műveleti területen tehát a lakosság és a semleges érintettek is a katonai műveletek részesévé válnak.² Ennélfogva pedig a konfliktus a társadalom egészét érinti. Ezért e műveletekben a szemben álló fél mellett a nem állami szereplők és a lakosság befolyásolása kiemelt szerepet kap.

Egy korábbi tanulmány³ szerint a negyedik generációs katonai műveletekben az információs műveletek során a kognitív befolyásoláson alapuló ügynevezett adaptív információs főlény kialakítására törekszenek. Ez esetben ugyanis nem a saját erők előnyösebb információkezelési és döntési képességén van a hangsúly, hanem a célközönség gondolatainak, véleményének átalakításán, valamint meggyőzésén, esetleg manipulálásán.

A korszerű hálózatos infokommunikációs technológia napjainkban jelentősen növeli a kognitív befolyásolás lehetőségeit. Megfelelően kiépített infokommunikációs infrastruktúra megléte esetén a kibertérben a különféle befolyásoló és manipulációs tevékenységek nagyobb hatékonysággal alkalmazhatók, mint a hagyományos technikák. A kibertérrel felhasználva ugyanis a befolyásoló vagy megtévesztő információkat rövid idő alatt nagy tömegekhez lehet eljuttatni. A hatásokat pedig tovább fokozzák az internetes hírportálokon, illetve a közösségi médiában egyre terjedő álhírek, amelyek jelentősen átformálhatják az egyének véleményét. Az álhírek alkalmazása társadalmi, politikai, katonai és marketing szempontból is igen kifizetődő a terjesztőjének, hatékonyságához pedig manapság nemigen fér kétség. Ebből fakadóan az álhírek terjedése a világhálón és benne a közösségi médiában egyelőre megállíthatatlan.⁴

² Rózsa Tibor: *Az információs műveletek vizsgálata, különös tekintettel a befolyásolási képességek alkalmazásának lehetőségeire a Magyar Honvédség feladatrendszerében*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016.

³ Zsolt Haig: *Novel Interpretation of Information Operations in Today's Changed Operational Environment*. *Scientific Bulletin*, 25. (2020), 2. 93–102.

⁴ Haig (2020): i. m. 99.

Mindezek alapján a tanulmány célja, hogy a befolyásolás elméletére alapozva kiemelje a kibertéri kognitív tevékenységek fontosságát, ismertesse a befolyásolás és manipuláció kibertéri technikáit, és bemutassa azok információs műveleteken belüli egymásra hatását.

2. A befolyásolás szociálpszichológiai háttere

A társadalmi befolyásolás a szociálpszichológiához kapcsolódó tevékenység, amely a célközönség gondolkodására, viselkedésére, vélekedésére és érzelmeire hat annak érdekében, hogy azok a befolyásoló érdekeinek megfelelően alakuljanak. E tudomány egyik jeles alakja volt Herbert Kelman, aki szerint a társadalmi befolyásolásnak az alábbi formái léteznek:

- megfelelés;
- azonosulás és
- internalizáció.⁵

A *megfelelés* azt jelenti, hogy a befolyásolt célközönség a saját véleményét megtartva fogadja el a befolyásoló érveit, és a célcsoport az addig megszokott viselkedés és attitűd helyett az elvárt hozzáállást és gondolkodást mutatja. A megfelelés a befolyásolás legalsó szintje, így ha a befolyásoló információk és üzenetek megszűnnek, akkor a célközönség a saját korábbi véleményéhez tér vissza. Ennek következtében tartós hatás nem, csak rövid távú viselkedési megfelelés érhető el, ami azt is jelenti, hogy az információs műveletekben alkalmazott kognitív befolyásolás során ezen állapot elérése a legkevésbé kívánatos.

Az *azonosulás* során a célközönség azért azonosul a befolyásoló véleményével, mert olyan szeretne lenni, mint ő. Az azonosuló befolyásolás függ a célcsoport befogadó képességétől, valamint a közte és a befolyásolást végző közötti kapcsolat formájától és minőségétől. Optimális esetben az azonosulással elért gondolkodás- és viselkedésváltozás hosszabb ideig is fennmaradhat, így negatív hatásokkal kevésbé kell számolni. Emiatt az információs műveletek keretében végzett kognitív befolyásolással elért ilyen állapot segítheti a befolyásolási célok teljesítését.

Az *internalizáció* esetében a befolyásolt célközönség teljes mértékben elfogadja a befolyásoló nézeteit, és magára nézve fenntarás nélkül érvényesíti azokat. Az információs műveleti kognitív befolyásolás esetén ez tartós tudati és viselkedésbéli változást eredményez, ugyanakkor ennek az állapotnak az elérése is a legnehezebb.

⁵ Herbert C. Kelman: Compliance, Identification, and Internalization: Three Processes of Attitude Change. *Journal of Conflict Resolution*, 2. (1958), 1. 51–60.

3. Az információs műveletek és a kibertéri műveletek értelmezése

Az információs műveletek újszerű értelmezését egy korábbi tanulmányban már elemtük.⁶ Ennek lényege, hogy az információs műveletek az információs környezet fizikai, információs és kognitív dimenziójában érvényesülő, integrált, egymással összehangolt és koordinált információs tevékenységek összessége, ami a műveletek célkitűzéseinek elérése érdekében közvetlenül kognitív befolyásolással, illetve közvetetten technikai ellentevékenységgel és védelmi tevékenységekkel hatásokat gyakorol a műveletekben érintett célközönség szándékára, helyzetértelmezésére és képességeire.

Általános megközelítésben az információs műveletek technikai és kognitív képességei közé az alábbiakat sorolhatjuk:

- technikai képességek:
 - elektronikai hadviselés;
 - számítógép-hálózati műveletek;
 - információs célpontok fizikai megsemmisítése;
 - műveleti biztonság technikai képességei;
 - megtevesztés technikai képességei;
- kognitív képességek:
 - pszichológiai műveletek (*psychological operations*, PSYOPS);
 - közügyek és tömegtájékoztatás;
 - civil-katonai együttműködés (*civil-military cooperation*, CIMIC);
 - műveleti biztonság kognitív képességei;
 - megtevesztés kognitív képességei.⁷

Napjainkra az információs műveletekben a technikai információs képességek mellett a kognitív térben a célközönséggel szembeni közvetlen információs hatások jelentősége felértékelődött. Az információs műveletek kognitív képességei az információ tartalmára fókuszálnak, és pozitív, negatív vagy semleges befolyásolási technikákat, tájékoztatási eszközöket és módszereket alkalmazva közvetlenül érik el a célközönséget. E képességek alkalmazása során különféle eszközöket és módszereket használnak, és jól megszerkesztett üzenetekkel, közvetlenül az emberek tudati tevékenységére hatnak. Az információs műveletek kognitív képességeinek célja minden esetben a humán befolyásolása, manipulálása, a hatásuk tehát az információs környezet kognitív dimenziójában jelentkezik. Emellett a hálózatos technológia rohamos terjedése következtében a kibertér az információs környezet fontos tartományának tekinthető, így az e tartományban zajló kibertéri műveletek egyre jelentősebbé válnak.

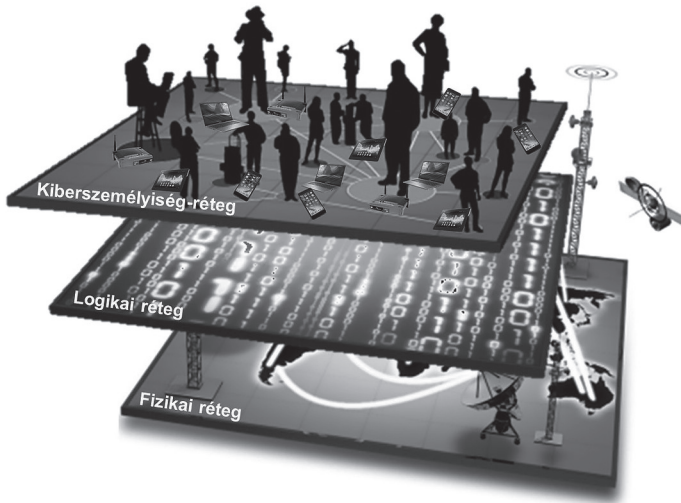
A NATO kibertéri műveletek doktrínája általánosságban adja meg a kibertér definícióját, amely szerint az egy „globális tartomány, amely magában foglal minden egymással összekapcsolt kommunikációs, információtechnológiai és egyéb elektronikus

⁶ Haig (2020): i. m. 97–99.

⁷ Haig Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 215.

rendszert, hálózatot és azok adatait, beleértve az elkülönült vagy független rendszereket is, amelyek adatokat dolgoznak fel, tárolnak vagy továbbítanak”.⁸

A kibertér az információs környezet része, így annak mindhárom dimenziójában, vagyis a fizikai, az információs és a kognitív tartományban egyaránt megjelenik. Az előzőekben hivatkozott doktrína és más irodalmak is a kibertér három rétegét értelmezik, úgymint: fizikai réteg, logikai réteg és kiberszemélyiség-réteg (1. ábra).⁹

1. ábra: A kibertér struktúrája

Forrás: a szerző szerkesztése NATO (2020. január): i. m. 3.; C. Inglis: *Cyberspace – Making Some Sense of It All*. *Journal of Information Warfare*, 15. (2016), 2. 21. alapján

A fizikai réteg hardvekből, infrastruktúrákból és kapcsolódó eszközökből áll, amelyek a kibertérben az információ tárolását, szállítását és feldolgozását végzik. Ide tartoznak a hálózati infrastruktúrák, számítógépek, szerverek, routerek, vezetékes és vezeték nélküli kapcsolatok stb. A hálózatos vezeték nélküli kapcsolatok növekedése miatt a fizikailag definiálható elektromágneses spektrum, azon belül is különösen a rádiófrekvenciás tartomány is a fizikai réteghez sorolandó.

A logikai réteg a digitális információs és parancsréteg, amely adatokból és kódokból áll, mint például *firmware*-ek, operációs rendszerek, átviteli és címzési protokollok, szoftveralkalmazások, valamint adatkomponensek, adatbázisok.

A kiberszemélyiség-réteg a szervezetek és egyének virtuális reprezentációból áll. Ezek közé tartoznak az e-mail-címek, felhasználói azonosítók, közösségimédia-fiókok, IP- és MAC-címek stb. A fentiekén kívül e réteg teszi lehetővé a személyek kapcsolati hálóinak kialakítását, valamint a közösségi háló tagjainak interakcióit.

A kibertérben az egymással szemben álló felek különféle műveleteket folytatnak, amelyek érintik a kibertér mindhárom rétegét. A kibertéri műveleteknek ma

⁸ NATO: *AJP-3.20 Allied Joint Doctrine for Cyberspace Operations*. Edition A Version 1, NATO Standardization Office, (2020. január). 4.

⁹ NATO (2020. január): i. m. 3.; Joint Chiefs of Staff: *JP 3-12 Cyberspace Operations* (2018. június 8.). I-2-I-4.

már számos értelmezése ismert. A NATO szakterületi doktrínája megadja a kibertéri műveletek általános definícióját, miszerint „a kibertérben vagy azon keresztül végzett tevékenységek, amelyeknek célja a saját erők cselekvési szabadságának megőrzése a kibertérben és/vagy a parancsnokok céljainak elérését szolgáló hatások előidézése”.¹⁰

A kibertéri műveletek szoros összefüggést mutatnak az információs műveletekkel. A célok és az alkalmazható eszközök és módszerek sok esetben ugyanazok, illetve át is fedhetik egymást. A különbség abban áll, hogy míg az információs műveletek a teljes információs környezetben zajlanak, addig a kibertéri műveletek az információs környezet egy speciális színterén, a hálózatos infokommunikációs technológia által kreált kibertérben folynak. Az információs környezet és a kibertér szoros összefüggése lehetővé teszi, hogy az információs műveletek definíciójának analógiája mentén a NATO meghatározásánál konkrétan definiáljuk és értelmezzük a kibertéri műveleteket. Ez alapján a kibertéri műveletek a kibertérben alkalmazott információs tevékenységek koordinált alkalmazásának összessége, amelyek, az infokommunikációs hálózatokat felhasználva, a közvetlen kognitív, illetve közvetett technikai eszközökkel és módszerekkel hatásokat gyakorolnak a műveletekben részt vevő célközönség szándékára, helyzetértelmezésére és képességeire.

Általánosan bevett gyakorlat szerint a kibertéri műveletek értelmezésekor általában klasszikus számítógép-hálózati támadás és védelem technikai módszerek alkalmazását hangsúlyozzák, mint például a hálózathoz, adatokhoz, adatbázisokhoz való hozzáférés; kártékony programokkal adatbázisok módosítása, törlése; túlterheléses támadások stb., illetve az ezek elleni védekezés lehetőségei.

Ugyanakkor a kibertér háromrétegű értelmezése és az azokban megvalósuló kibertéri műveletek kapcsán a kognitív képességek egyre fontosabbakká válnak. Ezek a képességek a kibertérben való befolyásolásra és manipulálásra fókuszálnak. A tanulmány témája szempontjából a kognitív befolyásolás és manipuláció a kibertér mindhárom rétegében megvalósulhat a hálózatos infokommunikációs rendszereken keresztül továbbított valós vagy hamis információkkal, hatásuk azonban minden esetben a kiberszemélyiség-rétegen keresztül a felhasználókban közvetlenül jelentkezik.

4. Kognitív információs műveletek a kibertérben

A hálózatos infokommunikációs technológia igen jó lehetőségeket teremt a kognitív hatásokat előidéző különféle eszközök és módszerek alkalmazására. Az internet és benne a közösségi média pedig jelentősen kiszélesíti a kognitív befolyásolás és manipuláció lehetőségeit. Ezeknek az új kibertéri technológiáknak számos olyan tulajdonsága van, amelyek meghatározzák a különféle kognitív információs tevékenységek alkalmazásának hatékonyságát.

¹⁰ NATO (2020. január): i. m. 4.

4.1. Kibertéri kognitív információs tevékenységek jellemzői

Svetoka elemzése rámutat, hogy a kibertéri technológiák a hagyományos befolyásolási módszerekhez képest az alábbi hatékonyságnövelő tulajdonságokkal rendelkeznek:

- *hozzáférhetőség*: a vezeték nélküli mobil technológiáknak, okostelefonoknak köszönhetően az információkhoz való hozzáférés és azok megosztása jelentősen leegyszerűsödik bárki számára;
- *sebesség*: a rölapokhoz, újságokhoz és más hagyományos információterjesztő formákhoz képest a közösségi médiában a befolyásoló vagy manipulációs célú üzenetek igen gyorsan terjeszthetők, ami lehetővé teszi, hogy azok hatása is sokkal gyorsabban jelentkezzen;
- *anonimitás*: a névtelenség és gyakran a beazonosíthatatlanság nagyobb szabadságot ad a vélemények kifejtésének;
- *információdömping*: a közösségi médiában rendkívül sok a lényegtelen, nem releváns, esetleg hamis információ, amelyeket igen nehéz beazonosítani és elkülöníteni a valós tényeket tartalmazó információktól;
- *földrajzi és információtartalmi határok nélkülség*: az előző sajátosságokból adódóan is a hagyományos médiához képest sokszor tartalmi megkötések és földrajzi határok nélkül lehet információt megosztani és terjeszteni.¹¹

E sajátosságok alapján a kibertér befolyásolási célból való felhasználásának egyik legnagyobb előnye, hogy a célok elérése érdekében gondosan megválogatott információk rövid idő alatt széles tömegeket érhetnek el, és a megcélzott közönség is megsokszorozódhat. Emellett a vezetők vagy véleményvezérek közösségi oldalakon való célzott befolyásolásával az irányításuk alatt álló csoport tagjainak véleménye, gondolkodása is könnyebben alakítható, esetleg manipulálható.

A felsorolt hatékonyságnövelő tulajdonságokra alapozva a befolyásolás mindhárom formája, vagyis a megfelelés, az azonosulás és az internalizáció is hatékonyabban elérhető a kibertérben. A leginkább kívánatos internalizáció kialakítása a kibertéri technológia felhasználásával jóval eredményesebben valósítható meg. A kibertéri kognitív módszerekkel nagyobb hatékonysággal lehet elérni, hogy a befolyásolt célközönség teljes mértékben elfogadja a befolyásoló nézeteit, és magára nézve fenntartás nélkül érvényesítse azokat. E módszer további nagy előnye, hogy az anonimitást kihasználva a kibertérben a befolyásoló könnyebben rejtve maradhat, így a célközönség csak az információ tartalmára fókuszálhat, és azt nem tudja összekapcsolni a befolyásoló személyével. Ez pedig jó lehetőségeket kínál a befolyásoló számára akár szélsőséges narratívák, álhírek vagy manipuláló információk terjesztésére is.

¹¹ Sanda Svetoka: *Social Media as a Tool of Hybrid Warfare*. Riga, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2016. 5–6.

4.2. Kibertéri kognitív információs tevékenységek

Az előzőkben bemutatott információs műveletek képességei és a kibertéri műveletek jellege alapján a kibertérben is alkalmazható és különféle kognitív hatásokat előidéző információs képességek közé sorolhatjuk:

- a pszichológiai műveleteket (PSYOPS);
- a kognitív megtévesztést;
- a civil-katonai együttműködést (CIMIC) és
- a kognitív műveleti biztonságot.

A PSYOPS-ot és a kognitív megtévesztést a befolyásolás, illetve a manipuláció kategóriájába sorolhatjuk, a CIMIC és a kognitív műveleti biztonság pedig alapvetően a tájékoztatás és kapcsolatépítés, valamint a biztonságtudatosság területéhez tartozik.

A PSYOPS a NATO meghatározása szerint a „jövághagyott célközönség felé irányuló kommunikációs módszerek és egyéb eszközök felhasználásával tervezett tevékenységek, amelyek célja, hogy befolyásolják a politikai és katonai célok elérésére hatással lévő felfogást, attitűdöt és viselkedést”.¹²

A célközönség helyes kiválasztása és meghatározása az egyik kritikus pontja a PSYOPS végrehajtásának, ugyanis az üzenetek tartalmának és a célba juttatás módszereinek alkalmazkodni kell a befolyásoltak etnikai, kulturális, vallási és egyéb értékeihez, valamint a célterületen lévő infrastrukturális lehetőségekhez. Mivel a NATO-doktrína szerint a PSYOPS valós és hiteles információkon alapul, az üzenetek tartalmának összeállításakor – a célközönség sebezhetőségének figyelembevételével – hitelt érdemlő, de befolyásoló hatású témákat kell kiválasztani.¹³

Kedvező infrastrukturális feltételek megléte esetén a PSYOPS-üzenetek célba juttatására a hagyományos módszerek mellett, mint például röplapok, szóbeli kommunikáció, nyomtatott sajtó stb. a legkorszerűbb hálózatos technológiák is felhasználhatók. Ennek megfelelően a kibertéri PSYOPS során a hálózatos rendszereket felhasználva, valós információkon alapuló üzeneteket közvetítenek a kiválasztott célközönség felé. Az internet, a közösségi média és a mobil kommunikáció széles lehetőségeket nyújtanak a hatékony PSYOPS megvalósításában, amelyet a befolyásolók egyre eredményesebben használnak ki. Emiatt a kibertéri PSYOPS-ot a fizikai és logikai rétegben alkalmazzák, hatása azonban minden esetben a kibernemzetiség-rétegben, vagyis a felhasználók kognitív tudatában jelentkezik (lásd az 1. táblázatot).

A legismertebb kibertéri PSYOPS-műveletek közé sorolhatjuk többek között a 2016-os amerikai elnökválasztási kampány befolyásolását, amelyben többek között szerepet játszott a Cambridge Analytica és a Facebook felhasználói adatbázisa és a szentpétervári székhelyű Internetkutató Ügynökség (*Agentstvo Internet Issledovaniya*) nevű „trollgyár” is.¹⁴ Az orosz–ukrán konfliktus 2022. február 24-ig terjedő szakaszában – a hibrid hadviselés elveinek megfelelően – a technikai

¹² Ministry of Defence: *AJP-3.10.1 Allied Joint Doctrine for Psychological Operations*. Edition B Version 1, NATO Standardization Office, 2014. Lex-8.

¹³ Ministry of Defence (2014): i. m.

¹⁴ Kovács László – Krasznay Csaba: Mert övök a hatalom: Az internet politikát (is) befolyásoló hatása a 2016-os amerikai elnökválasztás során. *Nemzet és Biztonság*, 10. (2017), 3. 14.

kiberképességek mellett a kognitív módszerek is jelentős szerepet kaptak az orosz érdekek érvényesítésében. A hagyományos média (*Sputnik, Russia Today*) mellett az online médiát és a közösségi hálót is nagy hatékonysággal használták a célzott üzenetek továbbítására.

A 2022. február 24-én kitört orosz–ukrán forró háborúban pedig azt láthatjuk, hogy a pszichológiai műveleteket mindkét fél egyaránt nagy intenzitással alkalmazza mind a saját lakosság meggyőzésére, támogatásának elnyerésére és fenntartására, mind pedig a nemzetközi közvélemény befolyásolására. Az ukrán elnök szinte naponta szólítja meg a nemzetközi közvéleményt, illetve az egyes országokat, hogy támogassák Ukrajnát a háborúban, és hozzanak még szigorúbb intézkedéseket Oroszországgal szemben. Az ukrán lélektani műveletek részét képezik és az Oroszország elleni fellépés fokozását célozzák azok az internetes portálokon és a közösségi médiában terjesztett képek, videók is, amelyek például a bucsai civilek megölését mutatják be, és amit Oroszország tagad és provokációnak tart. Az orosz vezetés pedig az információs kontrollt alkalmazza, amikor korlátozza a Facebook vagy a Twitter elérését az orosz lakosság számára, illetve a hírcsatornákon a „különleges katonai művelet” jogosságát hirdeti, amivel a lakosság és az egész társadalom támogatását akarja elérni.

2022. március 31-én egy közösségimédia-csúcstalálkozón¹⁵ a szakértők megállapították, hogy Oroszország, aki eddig élen járt a kibertéri befolyásolásban, a háborúban hátrányos helyzetbe került Ukrajnával szemben e téren. Az ukrán tisztviselők és civilek aktívan használják a közösségi hálózatot a közvélemény megnyerésére és a támogatások megszerzésére. Volodimir Zelenszkij elnök pedig hatékonyan alkalmazza a hagyományos, a közösségi és a titkosított médiát egyaránt az információk terjesztésére. A Telegram erre különösen jó platform, amelyet az ukránok sikeresen használnak a tartalom terjesztésére és a hasonló gondolkodású közönséggel való kapcsolatteremtésre szerte a világon.

A videó különösen fontossá vált a háború eseményeinek bemutatásában. Szinte minden platformon elérhetővé váltak a videókkal támogatott közösségimédia-tartalmak, amelyeknek igen erős a befolyásoló hatásuk. Ukrajna például számos videót mutat be Zelenszkij elnökről, amint a lebombázott és feldúlt városokban tájékozik, ezzel is hangsúlyozva vezetői képességét és hajlandóságát a harc folytatására. Ezzel szemben Oroszország például Vlagyimir Putyin elnök beszédeit sugározza, vagy olyan felvételeket mutat be, amelyeken Putyin az íróasztalánál ül. Ezek azonban ma már nem elég hatékonyak szemben a rövid idejű, gyorsan közzé tehető videótartalmakkal.¹⁶

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a kibertéri PSYOPS-célú kognitív befolyásolás igen gyakran nem a valós tényeken alapul, ezért e tevékenység átcsúszik a kognitív megtévesztés területére, így pedig a klasszikus NATO-értelmezés szerinti lélektani műveletek és a megtévesztés közötti határ egyre inkább elmosódik. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kibertéri PSYOPS gyakran nagyobb erőbefektetést igényel, azonban ugyanakkora vagy még nagyobb hatást hamis információk terjesztésével, álhírekkel is el lehet érni. Ez esetben az eredmény ugyanaz, csak a megvalósítás módja különbözik.

¹⁵ Sara Brown: In Russia–Ukraine War, Social Media Stokes Ingenuity, Disinformation. *MIT Sloan*, 2022. április 6.

¹⁶ Brown (2022): i. m.

A *kognitív megtévesztés* napjaink egyik gyakran alkalmazott kibertéri manipulációs technikája. A NATO értelmezésében a megtévesztés „olyan szándékos tevékenységeket jelent, amelyek a megcélzott döntéshozók félrevezetésére irányulnak annak érdekében, hogy azok a parancsnok céljai szempontjából előnyös módon cselekedjenek”.¹⁷

A kibertérben a megtévesztés megvalósítható technikai módszerekkel (mint például a *spoofing* vagy közbeékelődéses támadás), illetve kognitív információs tevékenységekkel, és alkalmazható hálózatok támadására, védelmére vagy a felhasználók kognitív befolyásolására egyaránt.

A kibertérben folytatott kognitív megtévesztés egyik hatásos technikája a *social engineering*, amely az emberi hiszékenységet aknázza ki. A *social engineering* tulajdonképpen olyan lélektani manipuláció, amely az emberek bizalomra való hajlamát használja ki a számítógép-hálózatokba való bejutáshoz. E tevékenység keretében a felhasználóktól a hálózat gyenge pontjaira vonatkozó érzékeny adatokat, jelszavakat szereznek meg manipulációval, megtévesztéssel, esetleg zsarolás útján. Ezzel a módszerrel könnyedén megkerülhetők a különféle biztonsági megoldások, mint például tűzfalak vagy behatolásdetektáló rendszerek, így csak kisebb erőbefektetés szükséges a hálózat technikai jellegű támadásához.

A másik elterjedt kognitív befolyásolási technika az álhírek terjesztése. Az álhírek olyan szándékosan közzétett és valós hírként interpretált valótlan információk, amelyek célja, hogy félrevezessék a célközönséget. Létrehozásukat és terjesztésüket elsősorban gazdasági haszonszerzés és politikai befolyásolás generálja, de jelentős a katonai célokra való felhasználásuk is.

Az álhírek terjesztése nem új keletű, azonban az internet és a közösségi média különösen jó táptalajt biztosít a hamis információk nagy tömegekhez való gyors eljuttatásához. A kibertéri hálózatos technológiák e tekintetben kiemelten fontos szerepet játszanak, mivel azok sajátosságai jelentősen növelik az emberek félreinformálásának hatékonyságát. A szenzációhajhász, „nagy érdeklődést kiváltó” információk mielőbbi megosztásának lehetősége hozzájárul az álhírek rohamos terjedéséhez, aminek köszönhetően az emberek manipulációs lehetőségei mára új szintet kaptak.

A közösségi médiában megvalósított álhírterjesztéshez három fontos összetevő szükséges. Ezek az alábbiak:

- az online eszközök, szolgáltatások és a humán erőforrás, akik, és amelyek lehetnek trollok, követők, lájkolók, automaták, esetleg álhírterjesztő *botnet* hálózatok
- a közösségi hálózatok mint a terjesztés médiumai, valamint
- a motiváció, amely alapvetően gazdasági, politikai és katonai jellegű lehet.¹⁸

A legjelentősebb hatásokat a szakszerűen összeállított, nagy számban generált, és terjesztett politikai és katonai célú álhírek okozzák, amelyeket szervezetten, különféle csoportok vagy úgynevezett „álhírgyárak” hoznak létre. Oroszország számos alkalommal használt álhírgyárak által előállított és terjesztett hamis információkat. A legismertebb álhírgyár a korábban említett Internetkutató Ügynökség, amely fizetett

¹⁷ NATO: *AJP-3.10.2 Allied Joint Doctrine for Operations Security and Deception*. Edition A Version 2, NATO Standardization Office, (2020. március). 4.

¹⁸ Lion Gu – Vladimir Kropotov – Fyodor Yarochkin: *The Fake News Machine. How Propagandists Abuse the Internet and Manipulate the Public*. TrendLabs Research Paper, 2017. 6–8.

trollokat alkalmaz arra, hogy a közösségi médiában az orosz kormány számára kedvező álhírkampányt folytasson. Az ügynökség a 2016-os amerikai elnökválasztásba való beavatkozás mellett részt vett többek között a szíriai konfliktus során alkalmazott befolyásolási és manipulációs kampányban is.¹⁹

A kibertéri megtévesztés a 2014-óta tartó ukrainai konfliktusban is jelentős szerepet játszik mindkét fél oldalán. Egy kutatás például igazolta, hogy 2014-től a Twitteren jelentősen megnőtt az Ukrajnával foglalkozó bejegyzések száma. Ezeket a befolyásoló, manipuláló üzeneteket és nagyon gyakran álhíreket döntően szintén a szentpétervári trollgyár állította elő. 2014. július 18-án, a malajziai repülőgép lezuhanásának napján például több mint 44 ezer, a következő napon pedig több mint 25 ezer üzenetet tettek közzé. Ezekben 297 fiók terjesztett olyan információkat, amelyek szerint Ukrajna volt a felelős a malaj gép lelövéséért.²⁰

A 2022. február 24-e óta tartó orosz–ukrán háborúban a kibertéri megtévesztés mindkét fél részéről rendkívüli méreteket ölt. Mindezeket pedig kiegészítik a háborúban közvetlenül nem részt vevő, de valamelyik oldal felé elkötelezettek által kreált különféle álhírek, hamisított videók, amelyek a háborús felek és a semleges közvélemény megtévesztését célozzák. A közösségi médiában, internetes portálokon rendre nagy számban jelennek meg olyan hírek, információk, amelyek valódiságtartalma erősen megkérdőjelezhető. Az egyik ilyen, elsősorban videótartalmak közzétételére szolgáló platform a fiatalok körében rendkívül népszerű TikTok kínai videómegosztó közösségi hálózati szolgáltatás.

A Meta – a Facebook és az Instagram anyavállalatának – jelentése a közösségi média dezinformációinak megugrását jelezte, beleértve az Oroszország ukrainai inváziójához kapcsolódó tartalmak növekedését is. A jelentés szerint a Kremlhez köthető csoportok dezinformációkat terjesztenek az ukrainai invázióról, miközben odahaza felerősítik az oroszbarát összeesküvés-elméleteket. A Meta például több tucat ukrán parancsnok közösségimédia-fiókjának feltörését detektálta és akadályozta meg, amelyeken megpróbáltak videókat feltölteni legyőzött és magukat megadó ukrán katonákról. A támadást egy Ghostwriter néven ismert hackerszervezetre vezették vissza, amelyet korábban Oroszország szövetségesével, Fehéroroszországgal hoztak kapcsolatba.²¹

A videótartalmak mind ez idáig bizonyító erejűnek számítottak, azonban a *deepfake* megjelenésével már e felvételek sem mindig a valóságot mutatják, A *deepfake* egy mélytanuláson és hamisításon alapuló szintetikus médiatechnika, amely esetében egy képen vagy videón lévő személyt meggyőzően manipulálnak annak érdekében, hogy elhittessék, olyasmit csinál vagy mond, amit valójában nem tett vagy mondott. A deepfake-technikát mindkét fél alkalmazza. Putyinról például manipulált videót osztottak meg a Twitteren, amelyen az látszik, hogy arra buzdítja az orosz katonákat, hogy tegyék le a fegyvert, és térjenek haza. A Deutsche Welle oroszországi szolgáltatása

¹⁹ Samuel Charap – Elina Treyger – Edward Geist: *Understanding Russia's Intervention in Syria*. Research Report. RAND Corporation, 2019.

²⁰ Oleksandr Nadelnjuk: How Russian "Troll factory" Tried to Effect on Ukraine's Agenda. Analysis of 755 000 Tweets. *VoxUkraine*, (é. n.).

²¹ Kari Paul: Russian Disinformation Surged on Social Media After Invasion of Ukraine, Meta Reports. *The Guardian*, 2022. április 7.

azonban leleplezte a manipulációt. Egy Zelenszkijt ábrázoló manipulált videó pedig márciusban terjedt el a közösségi médiában, amelyen láthatóan az ukrán vezető azt mondja katonáinak, hogy tegyék le a fegyvert, és adják meg magukat Oroszországnak. Üzenetét a *Ukraine 24* műsorszolgáltató honlapján is közzétették, de a hírügynökség nem sokkal ezután közleményt tett közzé, miszerint az oldalt feltörték, a hamisított videót pedig eltávolították.²²

A *civil-katonai együttműködés (CIMIC)* napjainkban a megváltozott műveleti környezetben kiemelt fontosságúvá vált, ugyanis a katonai feladatok végrehajtása gyakran a lakossággal és a közigazgatási szervekkel való együttműködésben valósul meg. A műveletekben részt vevő katonai erők és a civil szervek közti kapcsolatok kialakítása a CIMIC feladata, amely esetben a kibertér szintén jelentős hatékonyságnövelő színtér lehet. A NATO vonatkozó doktrína szerint a CIMIC „a NATO parancsnokok és a civil szereplők, köztük a nemzeti lakosság és a helyi hatóságok, valamint a nemzetközi, nemzeti és nem kormányzati szervezetek és ügynökségek közötti koordináció és együttműködés a műveletek támogatása érdekében”.²³

A CIMIC során a kapcsolatteremtés, -építés és együttműködés elsősorban a személyes kapcsolatok kialakításával valósulhat meg. Megfelelő hálózatos infrastruktúrával rendelkező műveleti területen azonban a kibertéri hálózatos technológiák, mint a mobil kommunikáció, az e-mail és az elektronikus online médiaszolgáltatások (weboldalak, közösségi média) jelentősen lerövidíthetik és hatékonyabbá tehetik a kapcsolat kialakítását. A kibertéri CIMIC során tehát a fizikai és a logikai rétegben alkalmazhatunk különféle eszközöket és módszereket, a hatásuk pedig a kiber személyiség-rétegben érvényesül (lásd 1. táblázat).

A *kognitív műveleti biztonság* szintén fontos szerepet játszik a kibertéri kognitív információs műveletekben. A NATO információs műveletek doktrína szerint: „A műveleti biztonság (OPSEC) egy folyamat, amely passzív vagy aktív eszközökkel és módszerekkel megfelelő szintű biztonságot nyújt a katonai művelet vagy gyakorlat számára azáltal, hogy megakadályozza, hogy az ellenség tudomást szerezzen a saját erők elhelyezkedéséről, képességeiről vagy szándékairól.”²⁴

Az információs műveleti képességek közül a műveleti biztonság a kibertérben – a megtévesztéshez hasonlóan – van technikai és kognitív értelmezése is. A műveleti biztonság technikai módszerei a fizikai és a logikai rétegben alkalmazott fizikai biztonság és elektronikus információbiztonság rendszabályaiban értelmezhetők. A kibertéri kognitív műveleti biztonság képességei elsősorban a felhasználók képzésére, felkészítésére és biztonságtudatosságának fejlesztésére fókuszálnak. A felhasználók biztonságtudatossági felkészítése elsősorban a hálózat különféle szolgáltatásaihoz való hozzáférési szabályok betartására, a jelszókezelésre, illetve az alapvető vírusvédelmi megoldásokra irányul. A kognitív műveleti biztonság alkalmazását és hatását tekintve is a kiber személyiség-rétegben jelenik meg (lásd 1. táblázat).

²² Rachel Baig: Fact Check: The Deepfakes in the Disinformation War between Russia and Ukraine. DW, 2022. március 18.

²³ NATO: *AJP-3.10 Allied Joint Doctrine for Information Operations*. Edition A Version 1, NATO Standardization Office, (2015). LEX-3.

²⁴ NATO (2015): i. m. LEX-8.

Az 1. táblázat a kibertéri kognitív információs tevékenységeket foglalja össze a célközönség és a tevékenységek jellege, valamint a kibertér rétegei szerint.

1. táblázat: Kibertéri kognitív tevékenységek

Kibertéri kognitív tevékenység	Célközönség	Eszközök és módszerek	Kibertéri réteg	
			Tevékenység	Hatás
Pszichológiai műveletek	Emberek, közösségi csoportok	Befolyásolás internetes hírportálokon, közösségi médián, e-mailen keresztül, social engineering	Fizikai, logikai, kiberszemélyiség	Kiberszemélyiség
Kognitív megtévesztés	Emberek, közösségi csoportok	social engineering, álhírek stb.	Fizikai, logikai, kiberszemélyiség	Kiberszemélyiség
Kognitív műveleti biztonság	Emberek	Kiberbiztonsági képzések, biztonság-tudatosság stb.	Kiberszemélyiség	Kiberszemélyiség
Civil-katonai együttműködés	Emberek, közösségi csoportok, kormányzati és közigazgatási szervek	Befolyásolás, együttműködés, kapcsolatalakítás mobilkommunikáción, e-mailen, internetes hírportálokon, közösségi médián keresztül	Fizikai, logikai, kiberszemélyiség	Kiberszemélyiség

Forrás: a szerző szerkesztése Haig (2018): i. m. 240. alapján

A kibertéri műveletek lényege az információs műveletekhez hasonlóan a különböző információs tevékenységek összehangolásában és integrálásában rejlik. Ennek köszönhetően a kibertéri kognitív információs tevékenységek szoros kapcsolatban állnak egymással, gyakran pedig a határok is elmosódnak köztük, lásd a kibertéri kognitív megtévesztés és PSYOPS viszonyát. Ennek során mindegyik kognitív tevékenység a kibertérre, vagyis az internetet és benne a közösségi médiát használja fel. Az egyes tevékenységek egymástól elkülönülten értelmezhetők, és a végrehajtás során a kibertérnek akár mindhárom rétegét felhasználhatják. Ugyanakkor a hatások mindegyik esetben a kibertér kiberszemélyiség-rétegében érvényesülnek, és ezen keresztül a célközönség kognitív képességeit, tudatát, gondolkodását, viselkedését befolyásolják. Az információs műveletek analógiájának mentén tehát a kibertéri kognitív képességek egymással és a kibertéri technikai képességekkel való összehangolt tervezése és végrehajtása jelentősen növeli az egyes tevékenységek egymásra gyakorolt hatását és azok eredményességét.

5. Összegzés, következtetések

Napjainkra a hálózatos technológiáknak és a közösségi hálózatoknak köszönhetően a kibertér újszerű értelmezést nyert. E tér ma már nem csupán virtuális, logikai tartományként értelmezhető, hanem amellelt a fizikai és a kognitív tartomány is fontos részét képezi. Ebben a tartományban az információs műveletekkel szoros kapcsolódást mutató, annak részét képező kibertéri műveletek zajlanak. Az információs műveletekkel analóg módon, a kibertéri műveletekben is az integrált, egymás hatásait kihasználó technikai és kognitív információs tevékenységeket alkalmazzuk, de nem a teljes információs környezetben, hanem annak csak a hálózatokkal jellemezhető tartományában, vagyis a kibertérben.

Az információs műveletekben kiemelt fontosságú a célközönség kognitív befolyásolása, a kibertéri műveletekben pedig ma ez a tevékenység szintén jelentősen felértékelődik. Ahol megvan az infrastrukturális feltétele, és a célközönség aktívan használja a hálózatos infokommunikációs technológiát, vagyis a kibertérrel, ott a kibertéri kognitív befolyásolás és manipuláció jelentős erősítőszorzó képességet jelenthet.

A kibertéri kognitív tevékenységek szorosan kötődnek az információs műveletek kognitív képességeihez, céljukat tekintve megegyeznek azokkal, ugyanakkor a hatások eléréséhez a kibertéri műveletekben az internetet és benne a közösségi médiát használják. Alapvető céljuk a befolyásolás és a manipuláció, amely megvalósulhat hiteles és valós információkkal, valamint manipulált üzenetekkel, álhírekkel. A kibertéri befolyásolásra ennek megfelelően elsősorban az információs műveletek kognitív tevékenységeit, vagyis a PSYOPS-ot és a kognitív megtévesztést használják, emellett pedig alkalmazható még a CIMIC és a kognitív műveleti biztonság is.

Az internet és a közösségi hálózat nagy előnye, hogy e médiumokat felhasználva sokkal eredményesebben lehet megvalósítani a kognitív befolyásolást és manipulációt. Minderre jó példa az álhírek terjedése, az elmúlt évek néhány nagy nyilvánosságot kapó eseményei, mint például az amerikai elnökválasztási kampányba való beavatkozás, valamint az ukrainai háborúban mindkét fél részéről megfigyelhető kibertéri befolyásolás és manipuláció.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a hálózatos technológiák evolúciójából, az információs műveletek fejlődéséből, illetve a kibertér és a kibertéri tevékenységek elemzéséből levonható következtetések, valamint az elmúlt évek megtörtént és a jelenleg is zajló háború kibertéri eseményei alapján igazolható, hogy:

- a kibertér meghatározása és struktúrája új értelmezést nyert, a virtuális logikai réteg mellett a fizikai és kiberszemélyiség-réteg is fontos tartományaiként jelennek meg;
- a kibertéri kognitív információs tevékenységek a kibertér mindhárom rétegében megvalósulhatnak, hatásaik azonban minden esetben a kiberszemélyiség-rétegben érvényesülnek;
- a kibertérben a megszokott technikai információs tevékenységek, mint például a számítógép-hálózatok támadása és védelme mellett a kognitív képességeknek is egyre növekvő jelentőségük van;
- a kibertéri kognitív tevékenységek egymással, illetve kibertéri technikai képességekkel való összehangolásának jelentős hatása van.

Mindez azt jelenti, hogy a NATO és a nemzeti haderő fejlesztése során előtérbe kerülő kibertéri képességek kialakításakor nemcsak a kiberelejtetés és a kibervédelem területe kell hogy fókuszba kerüljön, hanem törekedni kell a kognitív kiberképességek megteremtésére is. Ehhez pedig megfelelő szervezeti struktúrára és a társadalmi befolyásolásban jártas és a hálózatos infokommunikációs technológiát jól alkalmazó, képzett szakemberekre van szükség.

Felhasznált irodalom

- Baig, Rachel: Fact Check: The Deepfakes in the Disinformation War between Russia and Ukraine. *DW*, 2022. március 18. Online: www.dw.com/en/fact-check-the-deepfakes-in-the-disinformation-war-between-russia-and-ukraine/a-61166433
- Brown, Sara: In Russia–Ukraine War, Social Media Stokes Ingenuity, Disinformation. *MIT Sloan*, 2022. április 6. Online: <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/russia-ukraine-war-social-media-stokes-ingenuity-disinformation>
- Charap, Samuel – Elina Treyger – Edward Geist: *Understanding Russia's Intervention in Syria*. Research Report. RAND Corporation, 2019. Online: www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR3100/RR3180/RAND_RR3180.pdf
- Gu, Lion – Vladimir Kropotov – Fyodor Yarochkin: *The Fake News Machine. How Propagandists Abuse the Internet and Manipulate the Public*. A TrendLabs Research Paper, 2017. Online: https://documents.trendmicro.com/assets/white_papers/wp-fake-news-machine-how-propagandists-abuse-the-internet.pdf
- Haig Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Haig, Zsolt: Novel Interpretation of Information Operations in Today's Changed Operational Environment. *Scientific Bulletin*, 25. (2020), 2. 93–102. Online: <https://doi.org/10.2478/bsaft-2020-0013>
- Inglis, C: Cyberspace – Making Some Sense of It All. *Journal of Information Warfare*, 15. (2016), 2. 17–26. Online: www.jstor.org/stable/26487528?seq=1
- Joint Chiefs of Staff: *JP 3-12 Cyberspace Operations* (2018. június 8.). Online: www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_12.pdf
- Kelman, Herbert C.: Compliance, Identification, and Internalization: Three Processes of Attitude Change. *Journal of Conflict Resolution*, 2. (1958), 1. 51–60. Online: <https://doi.org/10.1177/002200275800200106>
- Kovács László – Krasznay Csaba: Mert övök a hatalom: Az internet politikát (is) befolyásoló hatása a 2016-os amerikai elnökválasztás során. *Nemzet és Biztonság*, 10. (2017), 3. 3–15. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2017.3.1>
- Ministry of Defence: *AJP-3.10.1 Allied Joint Doctrine for Psychological Operations*. Edition B Version 1, NATO Standardization Office, 2014. Online: <https://bit.ly/3Bva39r>
- Nadelnyuk, Oleksandr: How Russian "Troll Factory" Tried to Effect on Ukraine's Agenda. Analysis of 755 000 Tweets. *VoxUkraine*, (é. n.). Online: <https://voxukraine.org//longreads/twitter-database/index-en.html>
- NATO: *AJP-3.10 Allied Joint Doctrine for Information Operations*. Edition A Version 1, NATO Standardization Office, (2015).

- NATO: *AJP-3.20 Allied Joint Doctrine for Cyberspace Operations*. Edition A Version 1, NATO Standardization Office, (2020. január). Online: <https://bit.ly/3B5YCDu>
- NATO: *AJP-3.10.2 Allied Joint Doctrine for Operations Security and Deception*. Edition A Version 2, NATO Standardization Office, (2020. március). Online: <https://bit.ly/3QEdVt6>
- Paul, Kari: Russian Disinformation Surged on Social Media After Invasion of Ukraine, Meta Reports. *The Guardian*, 2022. április 7. Online: www.theguardian.com/world/2022/apr/07/propaganda-social-media-surge-invasion-ukraine-meta-reports
- Rózsa Tibor: *Az információs műveletek vizsgálata, különös tekintettel a befolyásolási képességek alkalmazásának lehetőségeire a Magyar Honvédség feladatrendszerében*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, 2016. Online: <https://doi.org/10.17625/NKE.2017.04>
- Svetoka, Sanda: *Social Media as a Tool of Hybrid Warfare*. Riga, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2016. Online: www.stratcomcoe.org/social-media-tool-hybrid-warfare

Jobbágy Szabolcs¹

Metaverzum, a virtuális univerzum, világunk digitális kivetülése. Utópia vagy kézzelfogható valóság a digitális jövőben?

Metaverse, the Virtual Universe, the Digital Projection of Our World. Utopia or Concrete Reality in the Digital Future?

Absztrakt

A digitális kor technológiai, technikai és szolgáltatásforradalma miatt a digitalizáció megállíthatatlanul áthatja a digitális társadalom egészét. A felhasználók a digitális vívmányoknak köszönhetően új online térrel találkoznak, amely rendkívüli lehetőséget biztosít számunkra digitális létük valamennyi interakciójára. Az IoT-, IoT-, smart megoldások, az internet jövőbeni fejlődési szintje, a VR-, AR-, MR-, XR-eszközök új alapokra helyezik a felhasználók szórakozási, munkavégzési, tanulási, kapcsolatteremtési lehetőségeit. E fejlődési irányvonal digitális mérföldkövei egyértelműen a metaverzum irányába vezetnek a digitális szupersztrádán, aminek keretében nem csatlakozni fogunk ehhez az utópisztikus térhez, hanem digitális kivetülésünk eredményeképpen integráns része leszünk annak, új értelmet adva a jövő infokommunikációs trendjeinek.

Kulcsszavak: metaverzum, avatar/digitális klón, digitális/virtuális platform, blokklánc-technológia, web 3.0/3D internet, nem helyettesíthető token (NFT)

Abstract

Due to technological, technical and service revolution of the digital age, the digitisation is unstopably pervading the digital society as a whole. Thanks to the various digital achievements, users are confronted with a new digital space that provides them with

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, e-mail: jobbagy.szabolcs@uni-nke.hu

an extraordinary opportunity for all the interactions of their digital existence. IoE, IoT, smart solutions, the future evolution of internet, VR/AR/MR/XR devices will bring new possibilities for the users to relax, work, learn, and make relationships. The digital milestones of this direction of development will obviously lead us towards a metaverse on the digital superhighway, where we will not join this utopian space, but will become the integral part of it as a result of our digital appearance, giving new meaning to the future infocommunication trends.

Keywords: *metaverse, avatar/digital clone, digital/virtual platform, block chain, web 3.0/3D internet, non-fungible token (NFT)*

1. Bevezetés

Valamennyien digitális világban élünk; egy digitális társadalom szerves részei vagyunk, alapvető digitális kompetenciákkal, a digitális írástudás képességével kell hogy rendelkezünk. Használjuk a digitális vívmányokat, mindennapi tevékenységeink egyre nagyobb hányadát a digitális térben végezzük. Ennek a már korántsem új keletű társadalmi formációnak a technológiai forradalma olyan többletet ad mindennapi életünknek, amely teljesen átalakítja a hagyományos értelemben vett munkavégzést, tanulást, kikapcsolódást és kapcsolatteremtést. A kérdés az, hova tud még fejlődni a világunk, mi vár még ránk az Internet of Everything,² Internet of Things,³ smart megoldások, az internet web 2.0,⁴ web 3.0⁵

² IoE: *Internet of Everything*, minden a hálón. A CISCO Systems Inc. amerikai infokommunikációs technológiai nagyvállalat értelmezésében az IoE az emberek, folyamatok, adatok, dolgok hálózati kapcsolata. Legnagyobb előnye ezen elemek összekapcsolásának összetett hatásában rejlik, illetve abból az értékből ered, amelyet ez a szerteágazó kapcsolati háló jelent majd, amikor már minden online lesz. A technológia példátlan lehetőségeket teremt a szervezetek, egyének, közösségek, országok számára azért, hogy drámaian nagyobb értéket realizáljanak az emberek, folyamatok, adatok, dolgok közötti hálózati kapcsolatokról, mint az eddig elképzelhető volt. Lásd CISCO System Inc.: *The Internet of Everything – Global Public Sector Economic Analysis* (2013).

³ IoT: *Internet of Things*, a dolgok internete. A CISCO System Inc. az IoE-vel ellentétben úgy vélekedik az IoT-ről, mint egyszerűen a fizikai objektumok hálózati kapcsolata, amely nem tartalmazza az IoE-t alkotó embereket, folyamatok alkotóelemeit. Ezért az IoT úgy értelmezhető, mint egyetlen technológiai átmenet. Ezzel szemben az IoE számos ilyen átmenetet tartalmaz, beleértve ebbe az IoT-t is. Lásd: CISCO System Inc (2013): i. m.

⁴ Az internet fejlődéstörténetének egy szakasza. A fogalmat Tim O'Reilly definiálta elsőként 2005-ben, miszerint a Web 2.0 a számítástechnikai ipar üzleti forradalma, amelyet az internetre mint platformra való átállás váltott ki. Kísérlet arra, hogy megértsük az új platformon elért siker szabályait. E szabályok közül a legfontosabb, hogy olyan alkalmazásokat hozzon létre, amelyek kihasználják a hálózati hatásokat azáltal, hogy minél többet használva azokat, egyre jobbak lesznek. Lásd Tim O'Reilly: *What Is Web 2.0 – Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software*. O'Reilly, 2005. szeptember 30.

⁵ Az internet fejlődéstörténetének legújabb szakasza. Egyik legjobban értelmezhető definícióját Dr. Gavin Wood, a Web3 Foundation alapítója fogalmazta meg. Eszerint a Web 3.0 egy átfogó protokollkészlet, amely építőelemeket biztosít az alkalmazásgyártók számára. Ezek az építőelemek a hagyományos webes technológiák, például a HTTP, AJAX, MySQL helyét veszik át, de az alkalmazások létrehozásának teljesen új módját kínálják. Ezek a technológiák erős, ellenőrizhető garanciákat adnak a felhasználónak arra, hogy milyen információkat kap vagy ad át, mit fizet, mit kap cserébe. Azáltal, hogy feljogosítjuk a felhasználókat arra, hogy maguk cselekedjenek az alacsony korlátok nélküli piacokon, biztosíthatjuk, hogy a cenzúrának, monopolizálásnak kevesebb lehetősége legyen elrejtőzni. Lásd Gavin Wood: *Why We Need Web 3.0*. *Gavofyork*, 2018. szeptember 12.

fejlődési szintjén, a VR⁶-, AR⁷-, MR⁸-, XR⁹-eszközök, a jelenlegi virtuális platformok világán túl. A válasz egyelőre még utópisztikusnak tűnik, de a digitális szupersztráda következő mérföldkövének a közelében járunk, sőt már túl is jutottunk azon. A következő célállomás a metaverzum, amelynek alapjai nemcsak jelen korunkban keresendők, hanem nyomai már a múltban is fellelhetők. Újraértelmezve, új kifejezéssel illetve számos olyan terminológia jelenik meg jelen korunkban, amelyek élre törése az éppen aktuális trendeknek köszönhető. Igaz ez a metaverzumra is, amelynek elődjeként olyan platformokat nevesíthetünk, mint a World of Warcraft Online (WoW)¹⁰ vagy a Second Life.¹¹ Ezekről megjelenésükkor még korántsem úgy vélekedtünk, mint valamiféle metaverzumok, azonban néhány jellemzőjük alapján e fejlődési trend alapjainak tekinthetők. Ha jelenkori, illetve jövőbe mutató párhuzamot szeretnénk vonni, akkor leszögezhetjük, hogy az élenjáró technológiai óriások, startupok, illetve az olyan fejlesztőcsapatok, mint a Facebook/Meta Platforms (Meta),¹² Microsoft Corporation (Microsoft), Roblox, Epic Games, Baidu már gőzerővel dolgoznak a metaverzum megvalósításán, és már be is mutattak olyan újításokat, amelyek egyfajta metaverzum-implementációként értelmezhetők. Ezek közül megemlítve néhányat, felkerülhet a listára a Horizon Worlds, Horizon Workrooms, Horizon Home, Horizon Venues, Microsoft Mesh, Roblox, Fortnite, XiRang, Decentraland, Sandbox, TCG World, Next Earth. A lista valójában ennél sokkal hosszabb – Axie Infinity, Neos, Yield Guild, Genesis Worlds, MetaverseZ, vPark, OVR, Bizverse, Challau, Meta-vice, Blankos Block Party, My Neighbor Alice, Somnium Space –, de a fő kérdés, hogy ezek közül melyik lesz életképes, melyik lesz alkalmas nyerni a megvalósításáért folytatott küzdelemben. Továbbá, hogy a nyugati és a keleti technológiai óriások egy közös metaverzum-fejlesztésbe kezdenek, amelyek interoperábilisek, átjárhatók lesznek, vagy mindenki elkülönült, zárt fejlesztésekben látja a siker kulcsát. Egy biztos, a metaverzum már mindenki számára elérhető, a részesei lehetünk, a felhasználóknak eddig soha nem látott, újszerű felhasználói élmény megtapasztalására, számos technológiai vívmány alkalmazására nyílik lehetőségük.

⁶ *Virtual reality*, virtuális valóság. Szimulált környezet, élmény, amely vagy a valós világot modellezi, vagy teljesen el is térhet attól. Leggyakoribb alkalmazási területei a munkavégzés, oktatás, tudomány, orvoslás, szórakozás, de mind közül legismertebb a számítógépes játékok világa.

⁷ *Augmented reality*, kiterjesztett valóság. A virtuális valóság technológiájának egy változata, amely ötvözi a felhasználó által a valós világban látottakat egy szoftver által generált digitális tartalommal, javítva ezáltal a valós környezet digitális kivetülését. A felhasználó az így generált háromdimenziós képeket okoseszközökre továbbítva élvezheti. Leggyakoribb alkalmazási területei a munkavégzés, oktatás, tudomány, orvoslás, szórakozás, de egyre jobban kezd elterjedni például a lakberendezés területén is.

⁸ *Mixed reality*, kevert valóság. A valós és a virtuális világ, a két technológia előnyeinek egyesítése, a kiterjesztett valóság továbbfejlesztése új környezetek, vizualizációk létrehozására, ahol a fizikai és digitális objektumok együtt léteznek, és valós időben kölcsönhatásba is léphetnek egymással. A vegyes valóság nem kizárólag a fizikai vagy a virtuális világban játszódik, hanem a kiterjesztett valóság és a virtuális valóság hibridje.

⁹ *Extended reality*, kiterjesztett valóság. A kifejezés a számítástechnika és a viselhető eszközök által generált összes valós és virtuális kombinált környezetre és ember-gép interakcióra utal, ahol az „X” bármely jelenlegi vagy jövőbeli térbeli számítástechnikai technológia változóját jelöli. Magában foglalja a VR-/AR-/MR-technológiát is.

¹⁰ A Blizzard Entertainment amerikai videójáték-fejlesztő és -kiadó cég 2004-ben megjelent számítógépes játéka.

¹¹ Egy internetalapú virtuális világ, amelyet a Linden Research Inc. amerikai technológiai vállalat fejlesztett ki 2003-ban.

¹² A Facebook Inc. 2021. év végén változtatta meg a nevét Meta Platforms Inc.-re.

2. A metaverzum értelmezése, sajátosságai

A metaverzum jelenlegi terminológiai értelmezése sokszínű, de viszonylag konszenzusos fogalmi meghatározásokat takar, tekintettel arra, hogy még gyerekcipőben járó, jelenlegi formájában leginkább a korábbi és a jelenlegi technológiák egyvelegének tekinthető platformról van szó, amely még korántsem egy kiforrott virtuális világ. Emiatt szinte kétségteljesen mindenki egyetért abban, hogy még legalább egy évtizedre lesz szükség ahhoz, hogy egy, a vele szemben támasztott elvárásoknak, a felhasználók által generált igényeknek, a vizionált fejlődési tendenciáknak megfelelő implementáció legyen. Az sem képezi vita tárgyát, hogy a metaverzum olyan új távlatokat fog megnyitni többek között a mindennapi munkavégzés, oktatás, szórakozás, kapcsolatteremtés, vásárlás, tartalomszolgáltatás, piacok, üzletágak területén, amelyekre eddig még nem volt példa. Mindezek egyértelműsítik azt is, hogy a felhasználók védelme, a benne rejlő veszélyek, fenyegetések, sebezhetőségek, visszaélések elkerülése érdekében már idejekorán nagyon fontos a jelenleg még a megvalósítás kezdeti fázisában tartó digitális világ szabályozása, fejlődési tendenciájának irányítása, a benne végrehajtott tevékenységek és interakciók kontrollálása.

Azért sem magától értendő az egyértelmű és konkrét fogalmi meghatározása, mert a jelenlegi virtuálisvilág-implementációk, megvalósítást támogató alkotóelemek fejlettségi szintje eléggé eltérő, és a konkrét jövőbeni megvalósítás mikéntje is különböző irányvonalakat mutat, tekintettel annak centralizált vagy decentralizált mivoltára, a lehetséges felhasználás területeire.

Azt azonban leszögezhetjük, hogy általánosságban a metaverzum úgy értelmezhető, mint egy újabb nagy és eddig soha nem látott távlatokat fészegető, új felhasználói élményt kínáló, számtalan lehetőséget biztosító digitális világ, az internet következő nagy fejlődési mérföldköve, a web 3.0, egy virtuális univerzum, részben a minket körülvevő világ digitális kivetülése, a felhasználók metaklónjainak interakciója által befolyásolt utópisztikus világ.

E saját, összegző megfogalmazáson túl számtalan fogalmi meghatározást olvashatunk, amelyek ebben a digitális jövőben érintett technológiai óriásoknak, fejlesztőcsapatok szakembereinek a tollából származnak. Azonban azt ne felejtjük el, hogy korántsem csak a technológia, az eszközök, illetve a szolgáltatások oldaláról kell megközelítenünk az érintettek körét, hanem tekintettel a lehetséges felhasználási irányvonalakra, számtalan egyéb szereplő is felkerülhet a listára. Így a chipgyártók, szoftver- és alkalmazásfejlesztő nagyvállalatok, startupok, felhő-infrastruktúrát biztosító szolgáltatók, okoseszközöket, viselhető kiegészítőket, headseteket, VR-, AR-, MR-, XR-szemüvegeket gyártók mellett gondolnunk kell a tartalomszolgáltatókra, az online kereskedelemben, szórakoztatóiparban érdekelt szereplőkre, a kriptotőzsdéken jelen lévő, kriptovalutákat kibocsátó pénzügyi érdekeltekre is.

A metaverzum szó angol *metaverse* megfelelője elsőként Neal Stephenson¹³ *Snow Crash* című sci-fi könyvében jelent meg 1992-ben. A történet futurisztikus, 21. századi világban játszódik, egy nem túl fényes jövőkép formájában. A gazdaság összeomlik,

¹³ Amerikai science-fiction regény-, novella-, esszéíró, technológiai publicista, az Amazon.com Inc. egykori vezetője, a Blue Origin LLC cég egykori tanácsadója. Kiemelkedő művei az *Interface*, *The Diamond Age*, *Cryptonomicon*, *Quicksilver*, *The Confusion*, *Anthem*, *Seveneves*, *Termination Shock*.

a Föld komoly problémákkal küzd, a társadalom a fizikai világban való életből ebbe, a metaverzumnak nevezett dologba menekül, egy magával ragadó élményekkel teli digitális világba, ahol az internetre való bejelentkezés, az internetezés helyett az internet válik a világgá. A főhős pizzafutár, aki szabadidejét azzal tölti, hogy a Metaverse-hez csatlakozva menekül mindennapi életéből egy szimulált világba, egy megosztott valóságba, amely mindig egyetlen felhasználó irányítása alatt áll, ami lehetővé teszi, hogy lakói úgy éljenek, mint akiknek az avatárjukat tervezték. Ebben a kiberpunkregényben a szerző értelmezésében a metaverzum tehát olyan megosztott képzeletbeli hely, amelyet a nyilvánosság számára egy világméretű üvegszálás hálózaton keresztül tesznek elérhetővé, a virtuális valóság szemüvegére vetítve azt. Ebben az elképzelt világban a felhasználók mint fejlesztők, különböző helyeket, létesítményeket építhetnek, például épületeket, parkokat, de olyan dolgokat is, amelyek nem léteznek a valós világban. Mindezt pedig úgy tehetik meg, hogy figyelmen kívül hagyhatják a fizika, a háromdimenziós térítő szabályait. Sajnos egyfajta agresszió is megjelenik ebben a világban, ugyanis a korábban említett fejlesztők létrehozhatnak olyan harci zónákat is, ahol az emberek vadászhatnak, vagy akár meg is ölhetik egymást.¹⁴

Ezt követően, hasonló jelentőségű értelmezésben, 2011-ben jelenik meg a kifejezés Ernest Cline¹⁵ *Ready Player One* című regényében. A szerző ebben a disztópikus¹⁶ művében egy, az energiaválság és a globális felmelegedés által sújtott, széles körű társadalmi problémák és gazdasági stagnálás által átítatott jövőképet vizionál, amelyben az emberek számára lehetséges menekülési útvonalként az Oasisnek nevezett virtuális világot tekinti, amelyhez VR-eszközök segítségével csatlakozhatnak.¹⁷

Maga a kifejezés annak köszönhetően, hogy a mai értelemben vett, jelenleg is formálódó metaverzumoknak számos előzménye van, mint például a WoW-, Fortnite-, Roblox-, Minecraft-implementációk, egyáltalán nem ismeretlen a nagyközönség előtt, legalábbis a fiatalabb, az Y, Z, illetve Alfa generáció körében.¹⁸ A virtuális világok egyre szélesebb körben való elterjedését az elmúlt két év pandémiás időszaka is segítette. Számos kutatás igazolja azt, hogy milyen jelentős mértékben növekedett meg az egyes felhasználói csoportoknak a digitális térben, az online platformokon, az egyes közösségi hálózatokban, videójátékokban, online streamingszolgáltatások megtekintésével töltött ideje ebben az időszakban a korábbi időszakhoz képest. Mint az az 1. és a 2. ábrán is jól látható, e statisztikai adatok azt mutatják, hogy például 2020-ban a 12–17 éves gyerekek körében mintegy 60%-kal nőtt a digitális platformok, közösségi hálózatok, online videójátékok használatával töltött idő a megelőző évhez

¹⁴ Neal Stephenson: *Snow Crash*. New York, Bantam Spectra, 1992.

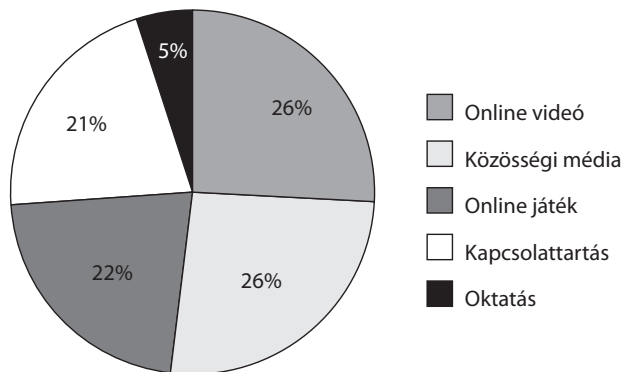
¹⁵ Amerikai science-fiction regény-, forgatókönyvíró. Ismertebb művei a *The Omnibot Incident*, *Armada*, *Ready Player Two*. Regényeiből neves filmstúdiók, filmrendezők – Warner Bros. Entertainment Inc., Universal Pictures, Steven Spielberg – közreműködésével filmadaptációk is készültek.

¹⁶ Elképzelt negatív jövőkép.

¹⁷ Ernest Cline: *Ready Player One*. New York, Random House, 2011.

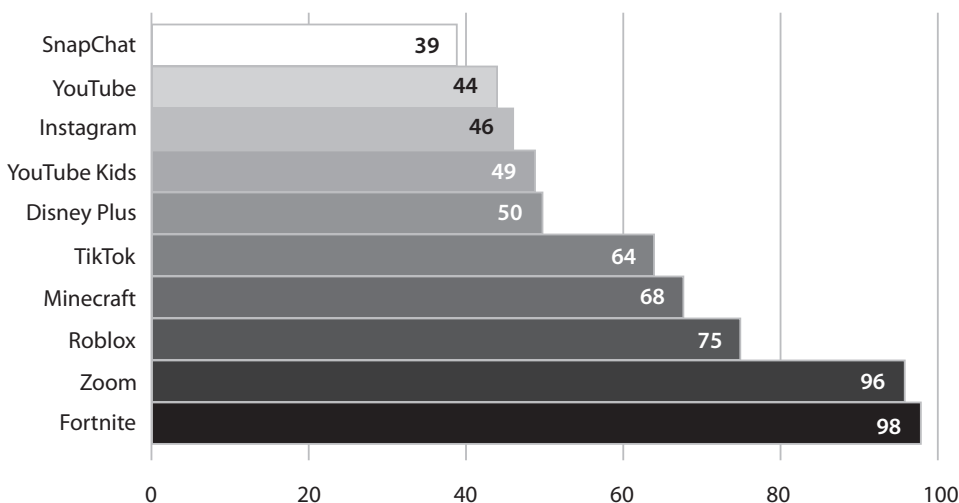
¹⁸ Az egyes korosztályokat, születési évüknek megfelelően, generációkba sorolják. Ennek megfelelően beszélhetünk a veterán/építők (1945 előtti születésűek), baby boomerek (1946–1964 között születettek), X (1965–1979 között születettek), Y (1980–1994 között születettek), Z (1995–2009 között születettek), illetve Alfa (2010 után születettek) generációról. Az elsősorban a technológiai fejlődéshez köthető egyes vélekedések szerint az egymással átfedésben lévő generációs besorolás egyik jelentősége, hogy az adott generáció fejlődésére az élmények mint külső ingerek mely időtartománya hat az imént említett időskála tekintetében.

képest.¹⁹ Sőt, a jövőre vetített várakozások is e tendencia erősödését jósolják a soron következő generációk tekintetében.²⁰

1. ábra: A felhasználók online térben töltött idejének százalékos megoszlása alkalmazástípusok alapján a Covid-19 2020-as évében

Forrás: a szerző szerkesztése a Goldman Sachs (2021): i. m. adatai alapján

2. ábra: A felhasználók online idejének megoszlása percben, alkalmazástípusok alapján a Covid-19 2020-as évében

Azonban tudnunk kell az egzakt statisztikai adatok mögé látni, felismerni e tendenciáknak sajnos a vele járó negatív hatásait, mint például az online térben megjelenő veszélyeket. E problémák közül az egyik legveszélyesebb, tekintettel az egyre fiatalabb

¹⁹ DAK-Studie: Mediensucht 2020 – Gaming und Social Media in Zeiten von Corona (2020. május 15.).

²⁰ Goldman Sachs Group Inc.: Framing the Future of Web 3.0. Metaverse Edition (2021. december 10.).

generációk nagyarányú megjelenésére az online térben, az online zaklatás, a szexuális bántalmazás. Sajnos a kártékony szándékú elkövetők tárháza kimeríthetetlen, ezért a negatív hatások listája számos más, a kibertérben bűncselekmény elkövetésére lehetőséget kínáló elemmel bővíthet.²¹

E trendeket igazolják a Google keresési statisztikái is, amelyek egyre nagyobb arányú érdeklődést mutatnak a téma iránt. Elég megtekintenünk azokat a grafikonokat, amelyek a metaverse kifejezésre való keresések elemzései alapján készültek olyan időszakokban, amikor valamilyen jelentősebb történés köthető a virtuális világhoz, például egy-egy technológiai vállalat vagy startup tőzsdei bevezetése, jelentősebb innovációk térhódítása.

A metaverzum nemcsak az egyszerű felhasználókat inspirálja, hanem globálisan minden szereplőre hatással van. A jelenleg még csak vizionált implementációkban rejlő elképzelhetetlen lehetőségek kihasználása érdekében szinte mindenki a részvévé szeretne válni. Nem véletlen, hogy 2021-ben a Facebook Inc. a metaverzum iránti teljes elkötelezettségének igazolása érdekében bejelentette, hogy átnevezik a céget Meta Platformokra.²² Számos technológiai nagyvállalat, például a Roblox 2021-ben bevezette papírjait a tőzsdére. Ugyanezen év szeptemberében Dél-Korea fővárosa, Szöul, nagyratörő tervként fogalmazta meg közigazgatásának megreformálását oly módon, hogy 2023-ra teljes virtuális ökoszisztémát hoz létre a digitális térben, amely magában foglalja egyrészt a gazdasági, kulturális, oktatási, lakossági szolgáltatások online platformra való adaptációját, másrészt például a város turisztikai látványosságainak digitalizációját is. A korábban említett törekvések között találhatunk például szép számban a virtuális térben végrehajtott online értékesítési tranzakciókra is, amelyek keretében például a Sandboxban több százezer dollár értékben cserélt gazdát egy óriási luxusjacht.²³ Láthatunk példát több millió dollár értékben virtuális földvásárlásra is a Decentraland elnevezésű digitális világban. Olyan neves piaci szereplők mint a Nike is értékesített már ilyen keretek között egy több száz pár virtuális cipőből álló kollekciót ugyancsak több millió dollár értékben. A Samsung megvalósította egyik New York-i üzletének digitális változatát, a Samsung 837X-et a Decentralandban.²⁴

A szó eredetének, világunkra gyakorolt hatásának górcső alá vételét követően térjünk át a kifejezés konkrétabb értelmezésére, amelyre egzakt definíció egyelőre még nem létezik, azonban számos megfogalmazás, illetve vélekedés látott már napvilágot ezzel kapcsolatban az általa érintettek elképzeléseiben.

Mark Zuckerberg szerint a metaverzum olyan vízió, amely sokkal több, mint a VR, amely számtalan vállalatot fog érinteni, amely hatással lesz a teljes iparágra, és nem csak a játékról fog szólni. A mobilinternet utódjaként emlegetett metaverzum elképzelhető úgy is, mint a megtestesült internet, amelyben ahelyett, hogy a felhasználó csak tartalmakat nézegetne, maga is része lehet annak, együtt lehet másokkal. Így különböző eszközplatformokon csatlakozva ahhoz olyan élményekben

²¹ Deres Petronella: Digitális tér – Kiberbűnözés. Aktuális helyzetkép. In Vókó György (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok*, 58. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2021. 60.

²² Mark Zuckerberg: The Metaverse and How We'll Build It Together – Connect 2021. *Youtube*, 2021.

²³ The Metaflower: The First NFT Mega Yacht in the Metaverse. *Youtube*, 2021. november 16. Online:

²⁴ Samsung 837X. Lásd: www.samsung.com/us/explore/metaverse-837x/

lehet része, amelyeket a kétdimenziós alkalmazásokon, weboldalakon keresztül nem lehet megtapasztalni, bár szerinte az emberek először alapvetően ezeken keresztül, a kereskedelemben, szórakoztatóiparban fogják meglátni a benne rejlő lehetőségeket. A metaverzumban számos fizikai tárgy pusztán csak hologram lesz, a felhasználók pedig képesek lesznek hologramként teleportálni.²⁵ Magának a Facebooknak mint közösségi térnek az volt az alapvető koncepciója, hogy nem virtuális életet akart megvalósítani, hanem a valós élet online leképződését akarta elérni. Ha végiggondoljuk ezt az elképzelést, könnyen beláthatjuk, hogy ez sikerült, hiszen a bejelentkezéseink, fényképeink, életeseményeink megosztása, online vásárlásaink, sportaktivitásunk, egyéb tevékenységeink, a profilunkban, hírfolyamunkban, történeteinkben velünk kapcsolatban megjelenő valamennyi történés eredményeképpen tényleg a Facebook a mindennapi életünk, szociális kapcsolataink kivetülése az online térben. A Meta tehát úgy értelmezi a metaverzumot, mint a virtuális és a kiterjesztett valóság által működtetett, egymással szorosan összekapcsolt digitális terek halmaza, olyan szimulált környezet, ahol a felhasználók a mindennapi életük szinte valamennyi tevékenységét képesek végrehajtani.

David Baszucki, a közel 36 millió követőt számláló Roblox vezérigazgatója szerint a metaverzum a virtuális világok tartós, megosztott univerzuma, egy olyan online hely, ahol az élet különböző területeiről érkező felhasználók dolgoznak, játszanak, szórakoznak. Szerinte a jövőbeni metaverzumnak nyolc meghatározó jellemzője kell legyen: a virtuális identitással rendelkező avatar, szociális-társas kapcsolatok, magával ragadó, valóságérzetet feleltető élmény, nagy sebességű kapcsolatok, földrajzi határoktól mentes kalandozás lehetősége a virtuális világban, változatosság, élénk gazdaság, illetve biztonság és stabilitás. Mindezek teljesen új alapokra fogják helyezni az emberek közötti kapcsolattartás lehetőségét.²⁶

Tim Sweeney, az Epic Games vezérigazgatója szerint a metaverzum egy kiterjedt, digitalizált közösségi tér, egyfajta online játszótér, a valós világ virtuális megfelelője, ahol az emberek interakcióba léphetnének egymással, és számtalan tevékenységet végezhetnek. Ő is elfogadja azt az álláspontot, hogy a metaverzumot a felhasználók fogják létrehozni, alakítani, aminek megvalósulásához elengedhetetlen az interoperabilitás megteremtése, illetve az egységes technológiai szabályozási háttér kialakítása.²⁷

Jensen Huang, az Nvidia vezérigazgatója ugyancsak egyfajta virtuális világ univerzumnak jellemzi a metaverzumot, amelynek megvalósításához nélkülözhetetlen a mesterséges intelligencia (MI)²⁸ és a grafikai újítások evolúciója, amelyek eredményeképpen eljuthatunk az internet 3D kiterjesztéséhez.²⁹

²⁵ Casey Newton: Mark in the Metaverse – Facebook's CEO on Why the Social Network is Becoming a Metaverse Company. *The Verge*, 2021.július 22.

²⁶ Dean Takahashi: Roblox CEO Dave Baszucki Believes Users Will Create the Metaverse. *Venture Beat*, 2021a. január 27.

²⁷ Gene Park: Epic Games Believes the Internet is Broken. This is Their Blueprint to Fix It. *The Washington Post*, 2021. szeptember 28.

²⁸ Egy gép, program vagy mesterségesen létrehozott tudat által megnyilvánuló intelligencia.

²⁹ Dean Takahashi: Jensen Huang Interview: The Physical World and the Metaverse Can Be Connected. *Venture Beat*, 2021b. augusztus 21.

3. Múlt, jelen, jövő

A terminológia értelmezését, általános technológiai sajátosságainak áttekintését követően érdemes figyelmet fordítani arra is, hogy milyen előzmények vezettek kialakulásához, milyen mérföldkövek szegélyezték azt a digitális szupersztrádát, amely egyértelműen ennek a virtuális világnak az irányába mutat. Érdemes figyelmet fordítani arra is, hogy jelenleg milyen implementációk alkotják ennek a forradalmi újításnak a kezdetleges prototípusait. A jelenkori implementációkra vonatkozó kezdetleges jelző kétségkívül megállja a helyét, hiszen, mint az az előző részben is körvonalazódott, konszenzusos az álláspont a tekintetben, hogy legalább még egy évtizedre van szüksége a fejlesztőknek, hogy egy valóban élvezhető, az eddigiektől merőben eltérő felhasználói élményt legyen képes nyújtani a felhasználóknak. Kiteljesedésének jelenlegi akadályai elsősorban az éppen aktuális technológiai, technikai színvonalban rejlenek, hiszen ennek az utópisztikus platformnak a megvalósítása óriási számítási kapacitást, új technológiák megjelenését, jelentős minőségi változásokat követel meg az egyes eszközök gyártóitól, ha például a viselhető eszközök kijelzőinek a felbontására gondolunk. Természetesen a kép ennél sokkal árnyaltabb, tekintettel a tervezett felhasználási irányvonalakra, az érintett szereplők körére. Nyilvánvaló azonban, hogy függetlenül a 21. század robbanásszerű technológiai forradalmától, nem egyik napról a másikra született meg a koncepciója, hanem egy hosszadalmas evolúciós folyamat eredményeként jutottunk el a mai prototípusokhoz. Alkalmanként a felhasználók nem is sejtették, hogy az az online platform, amelyben szabadidőjüket töltik, már az előfutárának tekinthető. Az aktuális terminológia pedig egyfajta megreformált meghatározásnak is tekinthető. Bizonyos vélekedések alapján valójában nincs is benne semmi új. Nem más, mint a nagy internet bumm időszakától, az 1990-es évektől kezdődően, az elmúlt közel 30 év internetes élete, az internet újracsoomagolt és újraeladott verziója. E kezdetleges koncepciók között online játékokat találunk leginkább, amivel nincs is semmi probléma, hiszen az új keletű digitális univerzumban a felhasználók továbbra is idejük nagy részét szórakozással, kikapcsolódással fogják tölteni, aminek kiváló keretet teremtenek e játékszoftvereknek a továbbfejlesztett verziói. Azonban ne feledjük el, hogy a metaverzum ennél sokkal több, jóval szerteágazóbb, hiszen egyes vélekedések szerint a minket körülvevő valós világ digitális adaptációja, mely a mindennapi élet szinte valamennyi területére kiterjed.

Mindezeket figyelembe véve, az előzmények időskáláján egészen visszatekinthetünk a 2000-es évek elejére, amikor is megjelent a WoW (3. ábra) játékszoftver egy sorozat továbbfejlesztéseként, amely, ha teljes egészében nem is, de részleteiben rendelkezik azokkal az általános ismérvekkel, amelyekkel ezt az előbb vagy utóbb mindent, mindenkit bekebelező virtuális világot jellemezhetjük. A játékban megjelenő világ viszonylag kifinomult, valóság-hű univerzum, amelyben szabadon lehet kalandozni, amelynek ugyan virágzó, valós folyamatokat modellező gazdasága, fejlett városai, lakossága van, ami lehetőséget biztosít a társadalmi interakciókra, interperszonális kommunikációra, azonban a metaverzummá válás útján még jelentős fejlődésen kell keresztülmennie. Teljes lakosságának valódi embernek kell lennie, hiszen abban a digitális klónok identitása magának a felhasználónak a valós identitása kell legyen, a társadalmi kapcsolatok pedig a felhasználók valós életbeli kapcsolatainak alapszának. Mindezeket túl fontos, hogy szórakoztató és kifizetődő legyen, integrálja a blokklánc-technológiát,

amely egyrészt technológiai alapot biztosít az online pénzügyi tranzakciókhoz, másrészt megfelelő alapot biztosíthat a digitális tulajdon védelméhez. Fontos az is, hogy decentralizált irányban kell tovább gondolni azt azért, hogy a játékközösség saját irányt hozhasson létre, illetve, ami a legfontosabb, az egyrészt az, hogy teljes körű VR-támogatással kell rendelkeznie a maximális valóságos vagy valóságon túli felhasználói élmény elérése érdekében, másrészt egy újfajta online életet kell tudni létrehozni benne, ami merőben más, mint egy egyszerű játék.

3. ábra: World of Warcraft

Forrás: https://wowwiki.fandom.com/hu/wiki/World_of_Warcraft

Az időskálán tovább haladva, egy 2003-as mérföldkőnél, a Second Life-nál kell megálljunk egy pillanatra (4. ábra). Hasonlóan a WoW-hoz, ebben az esetben is egy virtuális világról beszélhetünk, azonban különbözik attól, vagy egyéb klasszikus értelemben vett online videójátékoktól: itt nincsenek célok, célkitűzések, a játékosoknak nem kell pontokat gyűjteniük. Ehelyett a platform előfizetéses modellen alapszik, amelyben a felhasználók lenyűgöző környezetben saját építményeiket, dolgaikat, álmaikat valósíthatják meg, kiélhetik kreativitásukat, a technológiának köszönhetően lehetőségük van az önkifejezésre, a szabad alkotás nyújtotta lehetőségek megtapasztalására. Virtuális felfedezéseket tehetnek, virtuális javakat vásárolhatnak oly módon, hogy valós pénzüket a platform által használt, az alapítójáról elnevezett Linden dollárra válthatják. Kezdetben annyira népszerű volt, hogy például Mark Warner virginiai kormányzó, az elnökválasztás várományosa, ünnepélyes keretek között, digitális avatarja közreműködésével adta át a városházát ebben a virtuális térben. Olyan híres és elismert márkák, mint a Reebok vagy a Dell is virtuális üzletekbe fektetett ebben a virtualizált világban, meglátva benne az online marketing és kereskedelem új távlatait. Olyan neves zenekarok álltak a kezdeményezés mellé, mint a Rolling Stones, akik az internet jövője jelzővel illették a Second Life-ot. Hirtelen hatalmas számú felhasználóra tett szert, akik rengeteg pénzt költöttek el ebben a digitális univerzumban. Azonban egy idő után a felhasználók nagy többsége inaktívá vált, miután nem voltak képesek megvalósítani saját elképzeléseiket, kiléptek, amely negatív folyamatokat csak erősítette a bonyolult felhasználói felület, a nem megfelelő hardveres-szerveres támogatás, és a hordozható eszközökre való adaptáció elmaradása. Hasonló problémák valamennyi metaverzum esetében felmerülhetnek, hiszen azok életképességének, életben maradásának kulcskérdése, a technológia

fejlettségi szintjén túl maga a felhasználó, akit meg kell tudni ragadni, győzni azért, hogy csatlakozzon, vonzóvá kell tenni számára a virtuális világot. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy tudni is kell megtartani őt, el kell tudni érni a kritikus felhasználói tömeget. Ezt a digitális társadalom vívmányain túl elég erőteljes mértékben befolyásolják például demográfiai és egyéb hasonló tényezők, mint a lakóhely, a társadalmi adottságok, különböző élethelyzetek, de akár olyan események is, mint a jelenkorunk globális járványa által kikényszerített megszorítások, korlátozások.³⁰

4. ábra: Second Life

Forrás: <https://mmohuts.com/game/second-life/>

Még jó néhány elemmel bővíthetnénk ezt a listát, például a Grand Theft Auto Online,³¹ Animal Crossing³² vagy a napjainkban óriási népszerűségnek örvendő Minecraft.³³ Ehelyett ugorjunk inkább a jelenbe! Tekintsünk át olyan meghatározó törekvéseket, mint a Meta által elindított Horizon Worlds, Horizon Workrooms, Horizon Home, Horizon Venues, a Microsoft Mesh, a Roblox Corporation Roblox-fejlesztése, az Epic Games Fortnite-ja, a XiRang, a Decentraland, a Pixowl Inc. Sandbox-ja.

³⁰ Andrew R. Chow: 6 Lessons on the Future of the Metaverse From the Creator of Second Life. *Time*, 2015. november 26.

³¹ Egy a Grand Theft Auto V. alapjain nyugvó, többjátékos akció-kaland videójáték, amelyet a Rockstar North készített, és a Rockstar Games adott ki 2013-ban.

³² A Nintendo által fejlesztett, megjelentetett közösségszimulációs videójáték-sorozat.

³³ Egy 2009-ben megjelent, 2011-ben kiadott, 2014-ben a Microsoft által megvásárolt videójáték, amelyben a játékosok megismerhetnek egy blokkokból álló, pixeles 3D világot, kiaknázva annak lehetőségeit, megvalósítva elképzeléseiket szabadon alkothatnak, megküzdenek virtuális ellenségekkel, vagy akár együttműködhetnek más játékosokkal is.

A Meta többfajta elképzeléssel is be kíván szállni a metaverzum-fejlesztésekbe. Ezek egyik verziója a Mark Zuckerberg által megalkotott vízióhoz hasonló Horizon Worlds, ingyenes virtuálisvalóság-koncepció (5. ábra). Egy online videójáték, kiterjedt többjátékos platform, amely az USA-ban és Kanadában indult hódító útjára 2021-ben. Kezdetben csak bizonyos felhasználóknak volt elérhető, és meghívásos alapon működött, azonban indulását követően most már valamennyi felhasználó hozzáférhet. A fejlesztő olyan közösségi élményt ígér, ahol egyszerű játékpítési környezetből közösségi platformmá fejlődött virtuális világban eddig soha nem tapasztalható módon van lehetőség egy digitális univerzumnak a felfedezésére, amelyben nemcsak játszhatunk, hanem szabadon alkothatunk is. Mindezt oly módon tehetjük meg, hogy nemcsak külső szemlélői vagyunk a történéseknek, hanem mi magunk alakíthatjuk azokat. Fejlesztése a Facebook Inc. korábbi közösségi VR-alkalmazásain alapszik – Oculus Rooms, Oculus Venues, Facebook Spaces –, amelynek keretében a felhasználók által generált tartalomra összpontosítanak. A felhasználók védelme érdekében tartalmaz biztonsági funkciókat is, ami egyrészt segít megvédeni a felhasználó személyes adatait, másrészt bejelentett incidenseket követően emberi felülvizsgálat és közbeavatkozás is történik. Az új felhasználók fogadásában, az abban történő eligazodásuk segítése, a használati szabályok megismerése érdekében a fejlesztők által felkészített idegenvezetők segítenek. Ez a koncepció egyelőre mentes a pénzkereseti lehetőségtől, és tervezik, hogy összekapcsolják a Meta többi implementációjával is. A platform fejlesztését jelentősen megkönnyíti, hogy a korábbi akvizíciók eredményeként a fejlesztő tulajdonába került például a VR-eszközöket gyártó Oculus.³⁴

5. ábra: Horizon Worlds

Forrás: <https://vr-expert.com/meta-officially-launches-horizon-worlds/>

³⁴ Alex Heath: Meta Opens Up Access to its VR Social Platform Horizon Worlds. *The Verge*, 2021. december 9.

Azonban korántsem biztos, hogy egyetlen metaverzum megalkotása fog megtörténni, hiszen tekintettel a jelenlegi iparági folyamatokra, elég nehezen elképzelhető a technológiai óriások közötti együttműködés, közös fejlesztési irányvonal. Ugyanakkor egy többes megvalósítás esetén, az egyes verziók életben maradásának egyik alapvető követelménye kell legyen az átjárhatóság lehetősége, az interoperabilitás megvalósítása. A Meta esetében azt is láthatjuk, hogy házon belül is különböző fejlesztési irányvonalak körvonalazódnak, amelyek eredményeként megvalósult koncepciókat előbb vagy utóbb, de össze kívánják kötni. A Horizon Worlds után így juthatunk el a Horizon Workrooms-hoz, amely ugyancsak 2021-ben jelent meg. Egyfajta együttműködési alkalmazás távoli munkakörnyezeteket használó csoportoknak, amelynek segítségével a felhasználók találkozhatnak munkatársaikkal, együttműködhetnek barátaikkal. Kollaborációs megoldás, amely virtuális tárgyalókat, csoportos munkavégzést lehetővé tevő egyéb más irodai eszközöket, videóhívás-integrációt kínál nagy létszámú munkahelyi közösségeknek. Más, mint egy jelenleg is használt videókonzferencia-alkalmazás, hiszen teljesen új szintre emeli a felhasználói élményt. Ez a digitális környezet, amely egyaránt működik a weben és a virtuális valóságban az Oculus Quest 2 eszköz segítségével, jelentősen javítja az együttműködés lehetőségét. A felhasználók számára olyan megoldások állnak rendelkezésre, mint az MR-alapú billentyűzet, kézmozgáskövetés, eszközök virtuális térbe helyezése, távoliasztal-megosztás, videókonzferencia-integráció, térbeli hang, frissített avatárok. Létezősége vitathatatlan, hiszen korunk világjárványa alapjaiban változtatta meg munkamódszereinket, rákényszerítve ezáltal munkavállalók millióit a távoli munkavégzésre. Ilyen szempontból a pandémia kihívásai, amelyekre a technológiának is reagálnia kellett, szakértői vélemények szerint évekkel gyorsították fel a digitalizációt, a technológiai evolúciót. Így tehát a Horizon Workrooms virtuális találkozóhelyen lehetőség van a kollaboratív munkavégzésre egy digitális klón közreműködésével (6. ábra).³⁵

6. ábra: Horizon Workrooms

Forrás: <https://vr-expert.com/meta-officially-launches-horizon-worlds/>

³⁵ Introducing Horizon Workrooms: Remote Collaboration Reimagined. *Oculus blog*, 2021. augusztus 19.

A Meta metaverzumainak sorában a következő a Horizon Home, amelynek koncepciója ugyancsak a felhasználók közösségén, a kapcsolatteremtés, közös élmények, szocializálódás, szabadidő közös eltöltésének analógiáján alapszik (7. ábra). Ennek, az elsősorban az otthoni környezetre optimalizált virtuális világnak, mint egy biztonságos menedéknek a megalkotásával meghívhatjuk barátaink, ismerőseink digitális klónjait az általunk megálmodott, létrehozott virtuális házukba. Mark Zuckerberg átjáróként tekint a Horizon Home-ra a metaverzumba való belépéshez, aminek eredményeképpen a valós, fizikai otthonunk elhagyása nélkül ezen a virtualizált helyszínen lehetőségünk van munkavégzésre, tanulásra, vásárlásra, szórakozásra. Az ebben megtapasztalható felhasználói élmény számos fejlesztésnek köszönhetően, amelyek a VR-, AR-technológiákat hívják segítségül például az ingatlanértékesítéssel, lakberendezéssel foglalkozó piaci szereplők tevékenységében, már most kézzelfogható a felhasználók számára. Egy ingatlan belső elrendezésének megtervezése, látványterve, egy berendezési tárgy adott környezetben való elhelyezésének megtekintése csak néhány példa azok közül, amelyek hasonlíthatók a Horizon Home-szerű élményhez, aminek keretében akár virtuális ingatlanok használatára is lehetőségünk nyílik. Ennek a koncepciónak a lényege tehát a virtuális közösségi élmény megtapasztalása saját otthonunk online térbe költöztetésével.³⁶

7. ábra: Horizon Home

Forrás: www.xrtoday.com/virtual-reality/what-is-meta-horizon-home/

A Mark Zuckerberg által megálmodott online világok másik koncepciója a Horizon Venues, a virtuális események megszervezésének platformja, a szórakoztatóipar

³⁶ What is Meta Horizon Home? XR Today, 2021c. december 20.

virtuális univerzuma (8. ábra). A közösségi események új szintje, online színtere, amely által a valós otthonunkban élvezhetünk egy koncertet, sport- vagy egyéb szabadidős eseményt, köszönhetően olyan fejlett technológiáknak, mint a VR/AR, a térbeli hangzás integrációja. Ezt az elképzelést is a Horizon platform részeként tervezik megvalósítani, így megalapozva a virtuális világok közötti átjárhatóságot, teleportálást. Egyik pillanatban még egy koncerten szórakozunk a valós fizikai világban meglévő vagy az online térben szerzett új barátainkkal, majd visszaugrunk a Horizon Home-béli otthonunkba, hogy átöltözzünk, és a Horizon Workrooms keretében csatlakozunk egy értekezlethez.³⁷

8. ábra: Horizon Venues

Forrás: www.metaglassesstore.com/metaverse-horizon-venues/

A Meta a virtuális világok hardveres támogatása miatt jelen van a VR-, AR-technológia alapú, viselhető eszközök fejlesztésében is. Ennek egyik képviselője az Aria projekt keretében megvalósuló Aria kiterjesztettvalóság-szemüveg, amely jelen pillanatban még csak kutatási célokra kifejlesztett eszköz (9. ábra). Fejlesztésének egyik célja annak vizsgálata, hogy egy hasonló képességű eszköz a valós életben, a metaverzummal való interakció keretében hogyan állná meg a helyét. A kényelmes, a felhasználót nem zavaró viselés érdekében átlagos napszemüvegre hasonlít, amely érzékelőkkel, kamerával, mikrofonnal van felszerelve, amelyek segítségével videók, képek készítésére, de akár egy virtuális 3D-s térkép segítségével helymeghatározásra, térbeli pozicionálásra, viselője szemmozgásának követésére is lehetőség van. A szemüveg egyelőre nem tartalmaz kijelzőt, nem tekinthető, hallgathatók meg rajta a rögzített videók, képek, hangok, csak egy a telefonra telepített alkalmazás segítségével

³⁷ What Is Horizon Venues? The Events Platform for Meta Quest. *XR Today*, 2021b. december 14.

törölhetők a rögzített adatok. Kereskedelmi forgalomban még nem kapható, csak a kutatás résztvevőinek elérhető.³⁸

9. ábra: Meta Aria

Forrás: <https://about.facebook.com/realitylabs/projectaria/>

Az Aria projekt mellett egy másik érdekességről, az Oculus Quest 2-ről is meg kell emlékezzünk (10. ábra). Egy 2014-ben megtörtént akvizíciót követően, akkor még a Facebook Inc. tulajdonába került az Oculus VR. LLC., amely 2013-ban mutatta be a készülék prototípusát. A jelenlegi készülék nemcsak játékkalkulációk, hanem olyan virtuális élmények megtapasztalására is alkalmas, mint a metaverzumban való munkavégzés, vagy a részvétel lehetősége szabadidős tevékenységeken, szórakoztató eseményeken, közösségépítésre lehetőséget biztosító helyszíneken. Korábbi verziójához képest egyik legnagyobb előnye a vezeték nélküli működés. Más vetélytársaihoz képest gyakorlatilag semmilyen különösebb számítógépes háttér nem szükséges hozzá, minden alkalmazás az eszközön található. Riválisaihoz képest árelőnyben van az értékesítési piacon, ugyanakkor műszaki paraméterei, mint a kijelző felbontóképessége, még nem elég tökéletesek. Mindezekon túl regisztrációt kér a közösségi hálózathoz is, illetve már támogatja a Horizon Worlds, Horizon Workrooms, Horizon Home platformokat és olyan klasszikus alkalmazásokat is, mint a Facebook Messenger. Természetesen a fejlesztések során nemcsak az általános, hanem az üzleti célú felhasználás hardveres támogatását is célul tűzték ki a fejlesztők.³⁹

³⁸ Meta, Project Aria. Lásd: <https://about.facebook.com/realitylabs/projectaria/>

³⁹ Meta, Oculus Quest 2. Lásd: www.oculus.com/quest-2/

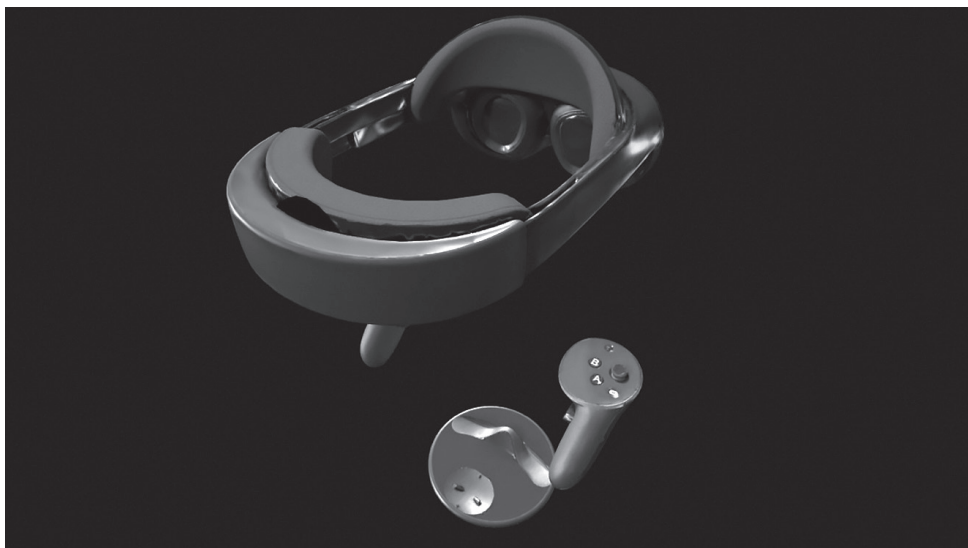

10. ábra: Meta Quest 2

Forrás: Donovan Kerssenberg: Ook Oculus ondergaat naamsverandering en wordt Meta Quest. *Hardware Info*, 2021. október 29.

A Meta elképzeléseinek tárháza kimeríthetetlen. Az idei évben is terveznek bemutatni egy újabb viselhető VR-eszközt, amely nem továbbfejlesztés, nem újabb Quest-eszköz, nem egy kimondottan online játékokra tervezett hardver, hanem egy teljesen új platform, amely kompatibilis lesz a korábbi eszközökkel. Önálló VR-eszköz csúcskategóriás szolgáltatások biztosítására, amelyet Cambria projekt névre kereszteltek (11. ábra). A *Cambriát* nem a Quest-eszközök kiváltására tervezték, nem is ugyanannak a felhasználói körnek szánják, hanem számos olyan funkciót terveznek hozzá, amelyek hiányoznak a Quest-eszközökből. Ilyenek például a nagy felbontású, színátterestő képességgel rendelkező kamerák, amelyek a Quest 2 kameráitól eltérően nemcsak fekete-fehérben képesek megmutatni a valós világra vetített virtuális képeket, hanem színesben is. Jóval szélesebb látómezőt kínáló lencsákat integrálnak az eszközbe, amely képes lesz a felhasználók szemmozgásának lekövetésére, illetve fel lesz szerelve olyan szenzorokkal is, amelyek az arckifejezések virtuális avatárookra való leképezésére is alkalmasak lesznek. Mindez pedig sokkal kompaktabb kivitelben. Kiegészítésként ehhez az eszközhöz is terveznek egy újragondolt kontrollert. Ez a hardver már átmenetet képezhet az AR-, sőt az MR-világ irányába is.⁴⁰

⁴⁰ Meta, Project Cambria. Lásd: <https://uploadvr.com/project-cambria-everything-we-know/>

11. ábra: Meta Cambria

Forrás: Kevin Carbotte: *This is Probably What Meta's Project Cambria Looks Like*. Tweektown, 2021. november 3.

A Meta változatos technológiák implementációjával foglalkozik a minél tökéletesebb VR-, AR-, MR-élmény megteremtéséért. Ennek bizonyítéka, hogy jelentős erőforrásokat összpontosít a neurális *biofeedback* technológiára is, mint az EMG,⁴¹ amely felettébb közel áll a gondolatolvasási szintű intuitív képességekhez (12. ábra). A technológiának köszönhetően, amelyet az orvostudomány már jó ideje használ, lehetővé válik egyfajta ember–számítógép interakció, aminek keretében bármiféle mozgás kiváltása nélkül, csak a mozgás gondolatai által keltett elektromos impulzusokat rögzíti az adott testrészen viselt EMG-eszköz, amelyeket digitális jelek formájában leképez a virtuális világ számára. A fejlesztési elképzelések szerint például egy ilyen, csuklón viselhető eszköz lenne kombinálva egy VR-, AR-, MR-eszközzel a teljesen újszerű felhasználói élmény megteremtése érdekében.⁴² Így akár gépelhetünk virtuális billentyűzetet, szorítás-elengedés mozgás szimulálásával katinthatunk egy virtuális egéren, virtuális tárgyakat foghatunk meg pusztán az adott cselekvésre gondolva. Ennek a technológiának az esetében már felmerül az MI alkalmazásának kérdése is. Alkalmazása mellett szólnak olyan érvek, egyéb más megoldásokkal ellentétben, mint hogy ebben az esetben nincs szükség chipet bőr alá ültetésére, vagy egyéb más neurális számítógép-interfészek testen belüli elhelyezésére, hanem csak viselni kell ezeket az eszközöket, amelyek lehetőséget biztosítanak a hardveres kiegészítők integrálására, mondjuk egy okosóra-jellegű eszközbe. A tényleges implementáció előtt még számos technológiai

⁴¹ *Electromyography*, elektromiográfia. Hardvertechnológia, amely érzékelőket használ az izmok elektromos aktivitásának észlelésére, rögzítésére, és azt bemeneti információvá alakítja át a virtuális valóság hordozható eszközök számára. Nem más, mint az idegpályák elektromos impulzusainak digitális jelekké alakítása.

⁴² Lásd: www.youtube.com/watch?v=GakDa7IQ5o

nehézséget kell leküzdeni. Olyanokat, mint a felhasználók testi adottságai (testzsír), vagy az adatvédelem és adatbiztonság kérdéskörének tisztázása.⁴³

12. ábra: EMG
 Forrás: XR Today (2021a): i. m.

A Meta újdonságai közül még egy sci-fi-kesztyű prototípusa is felkerülhet a listára, ami egyelőre a Reality Labs kesztyű nevet viseli (13. ábra).⁴⁴ Ez a VR-, AR-valóshoz szorosan kötődő viselhető eszköz olyan érzetet keltene viselője számára a virtuális világ digitális objektumaira leképezve, mintha ténylegesen, fizikai valójában fogna meg egy tárgyat, vagy a tervezett fejlesztések eredményeként lehetősége lenne érezni egy anyagnak, felületnek a textúráját, puhaságát, a tárgyaknak a súlyát is. Egy működtető elemekkel, felfújható, bordázott műanyag betétekkel bélelt, egyéb más érzékelőket is magába integráló kesztyű, amely egyben vezérlőként is funkcionálna, és kommunikálna a viselhető eszközök kameráival például a térbeli mozgások lekövetése érdekében. A kesztyű vizuális és hangjelzések mellett a fizikai érintés illúzióját keltené oly módon, hogy annak felvételét követően automatikusan megfelelő szintre fűjné fel a beépített műanyag betéteket, amelyek a bőrbe nyomódva váltanának ki tapintási érzetet. A technológia valamelyest kötődik a robotika kérdésköréhez is, csak itt nem elektromotorokon, hanem úgynevezett légszelepeken alapszik az eszköz működési mechanizmusa. Ez a technológiai fejlesztés, amely a felhasználó digitális világgal való interakcióját támogatná, nem teljesen új keletű, hiszen számos eszközgyártó kísérletezik hasonló megoldásokkal, amelyek keretében például vibrációval vagy akár hőérzékeléssel kiegészítve próbálják még valóságosabbá tenni a virtuális tárgyak tapintásának érzetét, amelyek ebben az esetben audiovizuális ingerek formájában realizálódna. Itt is még számos megoldandó problémával kell szembenéznük a fejlesztőknek, olyanokkal, mint a fogás, tapintás érzetének minél kifinomultabb megvalósítása,

⁴³ What Is EMG and Why Will it Revolutionise Meta's AR Future? XR Today, 2021a. november 26.

⁴⁴ Lásd: www.youtube.com/watch?v=v9bbbYcgMqQ

a kompakt méret, kényelmes viselet, a minél tökéletesebb illeszkedés a viselője bőréhez, a tisztíthatóság megvalósítása, adatvédelmi, adatbiztonsági aspektusok, a mesterséges intelligenciával való ötvözés lehetősége, fejlettebb tapintószensorok megalkotása vagy a vezeték nélküli implementáció kérdése.⁴⁵

13. ábra: Meta Reality Labs
Forrás: XR Today (2021a): i. m.

A Meta virtuális világ implementációinak, az azokat támogató VR-, AR-, MR-, XR-eszközöknek áttekintését követően térjünk át egy másik technológiai óriás, a *Microsoft* által vizionált digitális univerzum, a *Microsoft Mesh* rövid áttekintésére.⁴⁶ A *Microsoft Mesh* egy holografikus virtuális együttműködési és kommunikációs platform, amely lehetővé teszi a felhasználóknak, hogy az MR-technológia igénybevételével, 3D-s avatárjaik által, holografikus formában, a holoportáció lehetőségét kihasználva váljanak részévé annak, amibe integrálható többek között a *Microsoft 365*⁴⁷ is (14. ábra). A felhasználók bárhol, bármilyen eszközről csatlakozhatnak hozzá, tekintettel az eszközök közötti kompatibilitásra. A felhő-infrastruktúra alapját a *Microsoft Azure* felhőszolgáltatás adja. A szoftveres támogatáson túl olyan hardveres platformok támogatják a virtuális élményt, mint a VR-, AR-, MR-, XR-eszközök, mint a *Microsoft HoloLens* vagy a *Kinect*. A platform alapvető

⁴⁵ Adi Robertson: Meta's Sci-Fi Haptic Glove Prototype Lets You Feel VR Objects Using Air Pockets. *The Verge*, 2021. november 26. (a szerző fordítása).

⁴⁶ Lásd: www.youtube.com/watch?v=Jd2GK0qDtRg&t=147s

⁴⁷ A *Microsoft* felhőalapú, üzleti hatékonyságot növelő szolgáltatása, amely nemcsak *Microsoft Office* alkalmazáscsomagokat, hanem felhőalapú szolgáltatásokat, üzleti levelezést, megosztott naptárakat, csevegő-, webkonferencia-szolgáltatásokat is biztosít.

felhasználási irányvonala a kollaboráción alapuló távoli munkavégzés, tanulás, segítségnyújtás. Azonban a későbbiekben más rendezvényeknek is virtuális háttérrel biztosítana, mint koncertek, előadások, egyéb, szocializálódásra, kapcsolattartásra lehetőséget biztosító események. Mindezekon túl a további fejlesztési irányvonalak között szerepel a Microsoft Teams,⁴⁸ Dynamics 365⁴⁹ Mesh támogatásának biztosítása, vagy az MI használata a fejlesztők, mérnökök, építésszek, tervezők munkájának megkönnyítésére.⁵⁰

14. ábra: Microsoft Mesh

Forrás: Matthias Bastian: Microsoft Mesh: Holo-Plattform bekommt großes Update. *Mixed*, 2021. szeptember 17.

A Microsoft Mesh-re optimalizált egyik MR-eszköz a Microsoft HoloLens 2,⁵¹ amely a korábbi Microsoft HoloLens továbbfejlesztése (15. ábra). Az alapkonceptió egy otthoni felhasználó számára tervezett szemüveg volt az Xbox játékkonzolhoz. Az eszköz egy holografikus számítógép, amelyet sokkal kényelmesebb viselni, mint az elődjét, illetve továbbfejlesztett felhasználói élményt nyújt a kevert valóság világában. A cég elsősorban olyan professzionális felhasználási piacra tervezte, mint a termékgyártók, egészségügy, alkotóművészet, amely piaci szegmensekre utal annak magas ára is. Az eszköz képes a kézmozgások, szemmozgás lekövetésére, két kézzel végzett tevékenységek, objektumok térbeli leképzésére, hangutasításokkal való irányításra, fotók, videók rögzítésére. Olyan előre telepített szoftvereket tartalmaz, mint a Windows Holographic Operating System, 3D Viewer, Cortana, Dynamics 365, Remote Assist, File Explorer, Mail and Calendar,

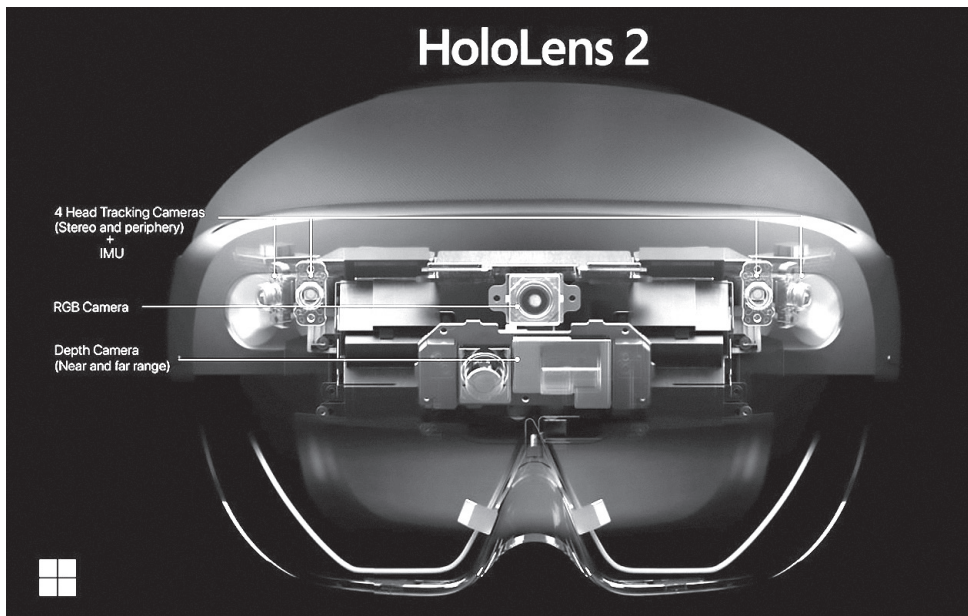
⁴⁸ Egy szabadalmaztatott, a Microsoft által kifejlesztett üzleti kommunikációs platform, amely csevegő-, videókonferencia-szolgáltatásokat, fájlátvitelt, alkalmazásintegrációt kínál.

⁴⁹ A Microsoft által kifejlesztett, vállalati erőforrás-tervezési és ügyfélkapcsolat-kezelési intelligens üzleti alkalmazások terméksalád.

⁵⁰ Tom Warren: Microsoft Mesh Feels Like the Virtual Future of Microsoft Teams Meetings. *The Verge*, 2021. március 2.

⁵¹ Lásd: www.youtube.com/watch?v=eQFqtAJMtYE

Microsoft Edge, Microsoft Store, Movies&TV, OneDrive, Photos, amelyek segítségével a felhasználók változatos szolgáltatásokat vehetnek igénybe az eszközön.⁵²

15. ábra: Microsoft HoloLens 2

Forrás: <https://docs.microsoft.com/hu-hu/hololens/hololens2-hardware>

Említésre méltó elképzelés a *Roblox Corporation* nevét fémjelző Roblox, amely nem is annyira új keletű fejlesztés (16. ábra). Első verziója 2004-ben jelent meg, jelenkori implementációja pedig 2013-ban vált elérhetővé. Alapkonceptiója ennek az utópisztikus világnak az, hogy az online játékon keresztül, globális szinten közösséget formáljon. Mindezt abban a világban, ahol mindenki az elképzelésének megfelelően szabadon alkothat, saját játékot fejleszthet, tartalmakat hozhat létre, amelyekért a metaverzum pénznerében, a robuxban fizetséget is kaphat, ami valós pénzre is átváltható; vagy mások fejlesztéseivel játszhat, szórakozhat, vásárolhat, eladhat dolgokat, kommunikálhat, részt vehet eseményeken, megoszthatja tapasztalatait lenyűgöző 3D élményt kínáló környezetben, amelyet a fejlesztők globális közössége épít. Hardver- és szoftvertámogatásának köszönhetően egy többplatformos virtuális univerzum, amelyben más elképzelésekhez hasonlóan a felhasználók a digitális önmagukat reprezentáló klónjainkkal tevékenykedhetnek, amelyeket szabadon tesztre szabhatnak. Oly népszerű virtuális univerzum lett a több tízmillió aktív, trendek által befolyásolható, fiatalabb generációt képviselő felhasználóknak köszönhetően, illetve a fejlesztők körében, hogy a vállalat részvényeit 2020 márciusában a tőzsdére is bevezették. Népszerűségét bizonyítja neves márkák – Vans, Gucci – jelenléte, illetve a szórakoztatóiparban híressé

⁵² Microsoft, HoloLens 2, lásd: <https://docs.microsoft.com/en-us/hololens/hololens2-hardware>

vált olyan előadóknak, mint Lil Nas X vagy a Twenty One Pilots virtuális koncertjei. A celebek közül Paris Hilton a Robloxban hozta létre Beverly Hills-i villájának mintájára megálmodott, megvalósított virtuális szigetet Paris World néven, amelyben a felhasználók vásárolhatnak, szolgáltatásokért fizethetnek, közösen bulizhatnak a hírességgel.⁵³

16. ábra: Roblox

Forrás: www.xbox.com/hu-HU/games/store/roblox/9nblggzm6wm

A következő koncepció az *Epic Games* által megálmodott, a *People Can Fly*-jal⁵⁴ közösen fejlesztett, 2017-ben megjelent *Fortnite* (17. ábra). Ennek az online játéknak három játékmódja van: a *Save The World* fizetős, túlélő játék; az ingyenes, a játékosok közötti küzdelemről, életben maradásról szóló *Battle Royale* és a *Creative*, amelyet a *Minecraft* vetélytársának tartanak. Ennek a virtuális világnak a harmadik típusa hasonlít legjobban a metaverzum-elképzelésekre, amelyben a játékosok akár egyedül, akár játékos társaikkal együtt közösséget formálva, fantáziájuk, kreativitásuk segítségével építhetik meg saját szigetüket, alkothatnak újra dolgokat, kereskedhetnek, hozhatnak létre új játékokat. Ez a virtuális univerzum hamar nagyon népszerű lett, aminek töretlenségét igazolják olyan események, mint a szórakoztatóiparban ismert *Ariana Grande*,⁵⁵ *Travis Scott*⁵⁶ vagy *Marshmello*⁵⁷ koncertjeinek megtartása, de volt már példa arra is, hogy egy új *Star Wars* előzetesét mutatták be a *Fortnite*-ban.⁵⁸

⁵³ Lásd: www.roblox.com/

⁵⁴ Lengyel játékfejlesztő stúdió.

⁵⁵ Olasz származású, amerikai énekesnő, dalszerző, színésznő.

⁵⁶ Amerikai rapper, énekes, dalszerző, producer.

⁵⁷ Amerikai elektronikus zenei producer, lemezlovas.

⁵⁸ Andrew Webster: *Fortnite's Minecraft-like Creative Mode Launches Tomorrow*. *The Verge*, 2018. december 5.

17. ábra: Fortnite

Forrás: www.epicgames.com/store/en-US/p/fortnite

A metaverzum körüli felhajtás nemcsak a nyugati világ technológiai vállalataira hatott inspirálólag, hanem megérintette a világ keleti régiójának szereplőit is. Ezért meg kell említsük a fejlesztők között a *Baidu Inc.*-et is, amely Kína egyik legnagyobb technológiai vállalata, és elsősorban a felhőalapú számítástechnika, MI vagy olyan új, innovatív technológiák fejlesztésével foglalkozik, mint a robottaxi. Az általa üzemeltetett, erre a névre keresztelt keresőportálja miatt, tekintettel a kínai internet szigorú szabályozására, a Google ázsiai megfelelőjének tartják. A vállalat koncepciója a XiRang,⁵⁹ a remény földje nevet viseli, amely előtt még ugyancsak jó néhány év fejlesztői munka áll, és eredményeként egy nyílt forráskódú platform megalkotását és hazai piacra bevezetését tűzte ki célul (18. ábra). Ennek az elképzelésnek a lényege is hasonló más implementációkhoz. A felhasználók 3D-s avatárjaik segítségével létezhetnek ebben a digitális univerzumban, amelyben szórakozhatnak, tanulhatnak, konferenciákon, kiállításokon, eseményeken vehetnek részt, műalkotásokat hozhatnak létre, elsajátíthatják akár a kungfu művészetét egy shaolin templomban, bebarangolhatják a XiRang első városát, Creator City-t, amely a kínai mitológiából adaptált ősi épületeket, egyéb más látnivalókat tartalmaz. Azonban a Baidu elgondolásában ezek a digitális klónok emberfeletti képességekkel is rendelkezhetnek, olyanokra lehetnek képesek, amik a valós fizikai világban elképzelhetetlenek. Ezen jellemzői alapján ez a virtuális platform párhuzamot mutathat a Horizon Worlds-szel. Ugyanakkor nagy kérdés a tényleges implementációját illetően, hogy a szigorú kínai szabályozás mennyire fog teret biztosítani ezen utópisztikus világok kiteljesedésének. Gondoljunk csak olyan egyszerű dolgokra, mint a kínai állam viszonya a kriptovalutákhoz, amely fizetési megoldások a blokklánc-technológiára támaszkodva kiváló lehetőséget

⁵⁹ Lásd: www.youtube.com/watch?v=ME9gsUI_bZg

biztosítanak ezekben a virtuális valóságokban végrehajtott pénzügyi tranzakcióknak, amelyet jelen pillanatban a Baidu nem is támogat, legyen szó akármilyen virtuális tulajdon megszerzéséről, tekintettel a kriptovaluta-tilalomra. A XiRang így, az előzetes várakozásokkal ellentétben, jelenleg számos szabályozási akadályba ütközik, azonban kézzelfogható realitásának igazolásaként 2021-ben ebben a virtuális világban rendezték meg 100 000 fő részvételével a Baidu Creat konferenciát.⁶⁰

18. ábra: XiRang

Forrás: Qin Chen: Baidu Aims to Be an Infrastructure Platform in the Metaverse, Begins Internal Testing of Xirang VR App. Technode, 2021. december 22.

Az eddig bemutatott metaverzumok a centralizált elképzelések táborát erősítik, azonban meg kell vizsgálnunk azt is, hogy milyen decentralizált elképzelések indultak már hódító útjukra. A decentralizált jelző azt jelenti, hogy nem az egyes technológiai óriások, feltörekvő startupok által fejlesztett, kizárólagosan saját maguk által irányított platformokról beszélünk, hanem a felhasználók is részt vehetnek különböző szervezeteken keresztül annak irányításában. Az ilyen jellegű világok szinte mindegyike rendelkezik saját kriptovalutával, amelyet a virtuális pénzügyi műveletek végrehajtásához lehet felhasználni.

A decentralizált virtuális univerzumok egyik nagy reményekkel induló implementációja a Decentraland (19. ábra). Alapkonceptiója, hogy a felhasználók digitális avatárjaik közreműködésével földterületeket vásárolhatnak, bérelhetnek egy virtuális világban, amelyeket folyamatosan fejleszthetnek, amelyeken megvalósíthatják kreatív elképzeléseiket, digitális ingatlanokat építhetnek, vásárolhatnak vagy adhatnak el. Alapfilozófiájának lényege pedig abban áll, hogy a felhasználók visszavegyék az irányítást az internet felett, ők tudják meghatározni, hogy evolúciója milyen irányba haladjon tovább. 2015-ös megjelenése

⁶⁰ Evelyn Cheng: Chinese Tech Giant Baidu Says It Could Be 6 Years Before It Can Fully Deliver Its Metaverse. CNBC, 2021. december 23.

óta a befektetők is meglátták a benne rejlő lehetőségeket, ami gazdagabbá, színesebbé tette az e virtuális világban megtapasztalható felhasználói élményt. Ennek köszönhetően aukciósházak, ingatlanfejlesztők, államok kormányai vásároltak már parcellákat a játék első, Genesis City elnevezésű térképén, amelynek földterületeit, hasonlóan más virtuális tárgyak tulajdonjogaihoz, NFT⁶¹-ihez, a felhasználók birtokolják. A felhasználók közötti interakciók, a *peer-to-peer* kommunikáció, szórakozási és egyéb tevékenységek előmozdítása érdekében találhatunk benne kriptokaszinókat, divatnegyedeket, kereskedelmi központokat, koncerttermeket, galériákat, gördeszkaparkokat, de kietlen vidékeket, kalózkikötőt vagy éppen vadnyugati játékkörnyezetet is. Az online pénzügyi tranzakciók alapja a mana kriptovaluta, amely az Ethereum⁶² alapjain nyugszik. Azonban tekintettel a Decentraland jelenlegi állapotára, úgy tűnik, mintha picit megragadt volna az evolúcióban, és a felhasználók körében sem feltétlen örvend akkora népszerűségnek, mint a vetélytársai.⁶³

19. ábra: Decentraland
Forrás: Marquez (2021): i. m.

A különböző elképzelések közül, zárásként, a *Pixowl Inc.* által jegyzett, először 2012-ben kiadott *Sandboxot*⁶⁴ mutatnám be, amely implementációként 2018-ban jelent meg (20. ábra). Beszélhetnénk még számos olyan virtuális világról, mint a napjainkban

⁶¹ *Non-fungible tokens*, nem helyettesíthető tokenek. Digitális hitelességi tanúsítvány, amely a bloklánc-technológia alapjain nyugszik, így módon lehetővé téve egy digitális eszköz tulajdonosának biztonságos nyomon követését.

⁶² Korunk kriptopénzeinek egy változata, nyílt forráskódú, nyilvános közösségi, blokláncalapú, elosztott számítási kapacitásokon nyugvó számítástechnikai platform.

⁶³ Alexandra Marquez: Welcome to Decentraland, Where NFTs Meet a Virtual World. *NBC News*, 2021. április 3.

⁶⁴ Lásd: www.youtube.com/watch?v=Zg5vcdEeLOA&t=87s

annyira népszerű Minecraft, de talán ez a digitális univerzum sokkal kézzelfoghatóbb, egy mindenki által jobban ismert koncepció, mint az eddig bemutatottak, vagy a most bemutatásra tervezett. Szóval a Sandbox mint egy, a felhasználók által, szabályozott keretek között létrehozott tartalomszolgáltató és játékplatformban is adott a lehetőség, hogy különböző eszközök felhasználásával saját virtuális univerzumot alkossanak. Változatos feladatokkal, nehéz kihívásokkal találják szemben magukat, miközben új játékelemeket, élményeket teremthetnek, amelyek szabadon mozgathatók az egyes világok között, és ezeket a sand kriptovalutában értékesíthetik is. Olyan újfajta virtuális platform fejlesztéséről van szó, amelyben a felhasználók alkothatnak, birtokolhatnak. Az eddigi tapasztalatok alapján nagyon nagy népszerűségnek örvend, a benne értékesíthető földterületek pedig több millió dollár értékben cserélnek gazdát. A Sandbox is újabb bizonyítéka annak, hogy a metaverzumok evolúciója óriási kihívások elé állítja a kriptográfiai technológiákat fejlesztőket is. Fejlesztési irányvonalának egyik legfőbb célkitűzése, hogy egyfajta digitális gazdasággá nője ki magát a benne kínált felhasználói élmények eredményeképpen. Jó úton jár, mivel olyan híres követőket tud felvonultatni, mint Snoop Dogg,⁶⁵ aki virtuális műsorokat ad elő ebben az online világban. A minél több felhasználó bevonása érdekében a fejlesztők jövőbeni törekvései között szerepel, hogy különböző márkák képviselőit is meggyőzzék a részvételről a metaverzumban.⁶⁶

20. ábra: Sandbox
 Forrás: Takahashi (2018): i. m.

⁶⁵ Amerikai rapper, színész, producer.

⁶⁶ Dean Takahashi: Animoca Brands Acquires Sandbox Game Developer Pixowl for \$4.875 Million. *Venture Beat*, 2018. augusztus 26.

4. Összegzés

Láthatjuk tehát, hogy a metaverzum eléggé összetett, jelen állapotában még kiforratlan, de nem irreális elképzelés, aminek egyértelmű definiálása még nem történt meg, azonban valamennyi vele kapcsolatban alkotott vélekedésnek vannak közös pillérei. Mindezek alapján egyértelműen leszögezhetjük, hogy olyan virtuális univerzumból, digitális világról beszélhetünk, amelyet az internet újabb nagy fejlődési szakaszának tekinthetünk, a web 3.0-nak. Valós, fizikai világunk virtuális kivetülése a digitális térbe, mindennapi életünk online térbeli reprezentációja, amelyben saját identitású, egyre inkább fotórealisztikus, nem pedig rajzfilmszerű digitális avatárjaink segítségével létezhetünk. Az utópisztikus világgal való interakciókra a technológia közreműködésével van lehetőségünk, aminek fejlődési ütemén nagyon sok múlik annak érdekében, hogy például kifinomultsága alapján képes legyen meggyőzni a felhasználót, hogy részévé váljon valamelyik metaverzumnak, vagy az interoperabilitásnak köszönhetően egyszerre több párhuzamos, decentralizált univerzumnak is. Jövőbeni fejlődési irányvonalát egyértelműen meg fogja határozni a felhasználási területe, ahol nemcsak az online játékokra kell gondolnunk, hanem a munkavégzés, tanulás, szórakozás, közösségépítés, tartalomszolgáltatás online terére, hiszen akár általános, akár professzionális célok megvalósítására is lehetőség van. Azonban ezt a digitális világot nemcsak megálmodni, létrehozni kell tudni, hanem vonzóvá is kell tenni a felhasználó számára. Tudni kell életben tartani, működtetni, hiszen a csatlakozó felhasználók száma, az általuk a metaverzumban eltöltött idő mennyisége nagyon fontos mérőszám lehet fennmaradását illetően. A felhasználó mellett másik legfőbb mozgatórugója kétségtelenül a technológiai fejlődés üteme, azok a hardveres, szoftveres együttműködő platformok, amelyek nélkül elképzelhetetlen a működése. Azonban e robbanásszerű fejlődési forradalom árnyékában már baljós árnyak, negatív vélekedések is megjelennek, kérdésként fogalmazva meg például, hogy vajon a kiterjedt érdekeltségi kör miatt, mint a gazdasági érdekek, profitorientált befektetési stratégiák, nehogy megrekedjen, negatív irányba forduljon a fejlődés üteme. Ez nem ok nélküli félelem, hiszen az átlagfelhasználón túl olyan szereplőket is meg kell említenünk, mint a különböző platformokat fejlesztő, üzemeltető cégek, termékeket, szolgáltatásokat értékesítő gazdasági vállalkozások, kriptotőzsdék. Mindezekon túl, a benne rejlő lehetőségek miatt, más, felettébb érdekes kérdéseket is görcső alá kell venni, tekintettel arra, hogy számos komoly rétege, perspektívája, multidiszciplináris kivetülése van. Olyanokra kell itt gondolni, mint a metaverzum, kibertér, információbiztonság együttes értelmezése, egymásra hatása, digitális tulajdon, személyiség védelme, online csalások, visszaélések, kiberzaklatás, eltörléskultúra, kiberterrorizmus, különböző extrémizmusok megjelenése, bűnüldözésre gyakorolt hatása, álhírek, felhasználók befolyásolása. Összességében tehát jelen közleményemet az általános jellemzők ismertetésén túl egyben figyelemfelhívó, inspiráló jellegű publikációnak is számom a kapcsolódó részterületekkel való szinergiák további kutatása, vizsgálata céljából.

Felhasznált irodalom

- Bastian, Matthias: Microsoft Mesh: Holo-Plattform bekommt großes Update. *Mixed*, 2021. szeptember 17. Online: <https://mixed.de/microsoft-mesh-holo-plattform-bekommt-grosses-update/>
- Carbotte, Kevin: This is Probably What Meta's Project Cambria Looks Like. *Tweaktown*, 2021. november 3. Online: www.tweaktown.com/news/82567/this-is-probably-what-metas-project-cambria-looks-like/index.html
- Chen, Qin: Baidu Aims to Be an Infrastructure Platform in the Metaverse, Begins Internal Testing of Xirang VR App. *Technode*, 2021. december 22. Online: <https://technode.com/2021/12/22/baidu-aims-to-be-an-infrastructure-platform-in-the-metaverse-begins-internal-testing-of-xirang-vr-app/>
- Cheng Evelyn: Chinese Tech Giant Baidu Says It Could Be 6 Years Before It Can Fully Deliver Its Metaverse. *CNBC*, 2021. december 23. Online: www.cnbc.com/2021/12/24/baidu-says-it-could-be-6-years-before-it-can-fully-deliver-its-metaverse.html
- Chow, Andrew R.: 6 Lessons on the Future of the Metaverse From the Creator of Second Life. *Time*, 2015. november 26. Online: <https://time.com/6123333/metaverse-second-life-lessons/>
- CISCO System Inc.: *The Internet of Everything – Global Public Sector Economic Analysis* (2013). Online: www.cisco.com/c/dam/en_us/about/business-insights/docs/ioe-value-at-stake-public-sector-analysis-faq.pdf
- Cline, Ernest: *Ready Player One*. New York, Random House, 2011.
- DAK-Studie: *Mediensucht 2020 – Gaming und Social Media in Zeiten von Corona* (2020. május 15.). Online: www.dak.de/dak/gesundheit/dak-studie-gaming-social-media-und-corona-2295548.html#/
- Deres Petronella: Digitális tér – Kiberbűnözés. Aktuális helyzetkép. In Vókó György (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok*, 58. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2021. 50–67. Online: www.okri.hu/images/stories/KT/KT58_2021/KT58_honlap.pdf
- Goldman Sachs Group Inc.: *Framing the Future of Web 3.0. Metaverse Edition* (2021. december 10.). Online: www.goldmansachs.com/insights/pages/gs-research/framing-the-future-of-web-3.0-metaverse-edition/report.pdf
- Heath, Alex: Meta Opens Up Access to Its VR Social Platform Horizon Worlds. *The Verge*, 2021. december 9. Online: www.theverge.com/2021/12/9/22825139/meta-horizon-worlds-access-open-metaverse
- Introducing Horizon Workrooms: Remote Collaboration Reimagined. *Oculus blog*, 2021. augusztus 19. Online: www.oculus.com/blog/workrooms/
- Kerssenberg, Donovan: Ook Oculus ondergaat naamsverandering en wordt Meta Quest. *Hardware Info*, 2021. október 29. Online: <https://nl.hardware.info/nieuws/79143/ook-oculus-ondergaat-naamsverandering-en-wordt-meta-quest>
- Marquez, Alexandra: Welcome to Decentraland, Where NFTs Meet a Virtual World. *NBC News*, 2021. április 3. Online: www.nbcnews.com/tech/tech-news/welcome-decentraland-nfts-meet-virtual-world-rcna553
- Newton, Casey: Mark in the Metaverse – Facebook's CEO on Why the Social Network is Becoming a Metaverse Company. *The Verge*, 2021. július 22. Online: www.theverge.com/22588022/mark-zuckerberg-facebook-ceo-metaverse-interview

- O'Reilly, Tim: What Is Web 2.0 – Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. *Oreilly*, 2005. szeptember 30. Online: www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html
- Park, Gene: Epic Games Believes the Internet is Broken. This is Their Blueprint to Fix It. *The Washington Post*, 2021. szeptember 28. Online: www.washingtonpost.com/video-games/2021/09/28/epic-fortnite-metaverse-facebook/
- Robertson, Adi: Meta's Sci-Fi Haptic Glove Prototype Lets You Feel VR Objects Using Air Pockets. *The Verge*, 2021. november 26. Online: www.theverge.com/2021/11/16/22782860/meta-facebook-reality-labs-soft-robotics-haptic-glove-prototype
- Stephenson, Neal: *Snow Crash*. New York, Bantam Spectra, 1992.
- What Is EMG and Why Will it Revolutionise Meta's AR Future? *XR Today*, 2021a. november 26. Online: www.xrtoday.com/augmented-reality/what-is-emg-and-why-will-it-revolutionise-metas-ar-future/
- What Is Horizon Venues? The Events Platform for Meta Quest. *XR Today*, 2021b. december 14. Online: www.xrtoday.com/uncategorized/what-is-horizon-venues-the-events-platform-for-meta-quest/
- What is Meta Horizon Home? *XR Today*, 2021c. december 20. Online: www.xrtoday.com/virtual-reality/what-is-meta-horizon-home/
- Takahashi, Dean: Animoca Brands Acquires Sandbox Game Developer Pixowl for \$4.875 Million. *Venture Beat*, 2018. augusztus 26. Online: <https://venturebeat.com/2018/08/26/animoca-brands-acquires-sandbox-game-developer-pixowl-for-4-875-million/>
- Takahashi, Dean: Roblox CEO Dave Baszucki Believes Users Will Create the Metaverse. *Venture Beat*, 2021a. január 27. Online: <https://venturebeat.com/2021/01/27/roblox-ceo-dave-baszucki-believes-users-will-create-the-metaverse/>
- Takahashi, Dean: Jensen Huang Interview: The Physical World and the Metaverse Can Be Connected. *Venture Beat*, 2021b. augusztus 21. Online: <https://venturebeat.com/2021/08/21/jensen-huang-interview-the-physical-world-and-the-metaverse-can-be-connected/>
- The Metaflower: The First NFT Mega Yacht in the Metaverse. *Youtube*, 2021. november 16. Online: www.youtube.com/watch?v=sGdCIAZM9J8
- Warren, Tom: Microsoft Mesh Feels Like the Virtual Future of Microsoft Teams Meetings. *The Verge*, 2021. március 2. Online: www.theverge.com/22308883/microsoft-mesh-virtual-reality-augmented-reality-hololens-vr-headsets-features
- Webster, Andrew: Fortnite's Minecraft-like Creative Mode Launches Tomorrow. *The Verge*, 2018. december 5. Online: www.theverge.com/2018/12/5/18127222/fortnite-creative-mode-season-7-release-date
- Wood, Gavin: Why We Need Web 3.0. *Gavofyork*, 2018. szeptember 12. Online: <https://gavofyork.medium.com/why-we-need-web-3-0-5da4f2bf95ab>
- Zuckerberg, Mark: The Metaverse and How We'll Build It Together – Connect 2021. *Youtube*, 2021. Online: www.youtube.com/watch?v=Uvufun6xer8

Krizbai Diána Daniella¹

Kutatás a 2021-es Nemzetközi Repülőnap és Haditechnikai Bemutató kapcsán, kommunikációs megközelítésben

Research on the 2021 International Air Show and Military Display, a Communication Approach

Absztrakt

Kutatásomban azt vizsgáltam – elsősorban kommunikációs és médiamegközelítésből –, hogy a nyolc év kihagyással ismét megrendezett kecskeméti nemzetközi repülőnapnak mennyire sikerült elérnie célját, hogy bemutassa és elfogadtassa a haderőfejlesztési programot, és erősítse a Magyar Honvédség és a társadalom kapcsolatát. A rendezvény bejelentésétől kezdődően, a repülőnap látogatóinak véleménye bemutatásával és a médiában megjelentek fényében igyekeztem rámutatni arra, milyen kommunikációs eszközök és csatornák milyen hatékonysággal működhetnek a társadalmi kommunikációban, a társadalommal való kapcsolat erősítésében, nem utolsósorban a toborzásban.

Kulcsszavak: kommunikáció, média, haderőfejlesztés, társadalom

Abstract

In my research I tried to explore, mainly with communication and media approach, to what extent the Kecskemét International Air Show succeeded in achieving its goal of presenting and promoting the force development programme and strengthening the relationship between the Hungarian Defence Forces and society, after an eight-year break. From the announcement of the event I followed the news about the air show, in addition I made a poll with some of the visitors. With these results I tried to highlight

¹ Doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: krizbai.diana.daniella@uni-nke.hu

which types of the communication platforms that are effective in strengthening the relationship with the society and also can help the recruitment.

Keywords: *communication, media, force development programme, society*

1. Bevezetés

2021-ben nyolc év után rendezett ismét nemzetközi repülőnapot a Magyar Honvédség. Már önmagában ez is indokolta, hogy nagyszabású rendezvényt kell előkészíteni és megvalósítani. Emellett lehetőséget jelentett, hogy bemutassák a honvédelmi és haderőfejlesztési program eddigi, „kézzel fogható” eredményeit. Jó eszköz volt továbbá arra, hogy a honvédelem ügyé mellé állítsák a társadalmat, kiemelten a fiatalokat.

„A Zrínyi 2026 program honvédelmi ágának egyik legfontosabb célkitűzése a hivatásos és szerződéses állomány feltöltöttségének növelése, az állomány megtartása. Emellett kiemelt feladata a civil társadalom megnyerése, hiszen a honvédelem nemzeti ügy. Ezért fontos, hogy a honvédségnek aktív, élő kapcsolata legyen a társadalommal. Az állampolgárok honvédelmi elkötelezettségének erősítését új, illetve megújuló programok, intézmények szolgálják”

– olvasható a *Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program – A haza védelmében* című kiadványban.²

Ilyen megújuló programot jelentett az augusztus utolsó hétvégéjén, Kecskeméten megrendezett Nemzetközi Repülőnap és Haditechnikai Bemutató. A Magyar Honvédség, a Honvédelmi Minisztérium számára azonban nem akármilyen körülmények között kellett megrendezni az eseményt. A 2019 végén kitört koronavírus-járvány azóta is több hullámban felerősödött. Ez egyrészt mások mellett az egészségügyi, valamint a fegyveres és rendvédelmi szervek számára megnövekedett terhet jelent, másrészt a járvány elleni védekezés kiemelten érintette a rendezvények megszervezhetőségét, megtartásának körülményeit, harmadrészt pedig a nemzetközi mozgásokat is nagyban korlátozta, illetve nehezítette. Mindezek nyomán az idejű nemzetközi rendezvény megszervezése sok szempontból is hátrányos helyzetből indult, kezdve azzal, hogy – különösen hosszú távon – nemigen lehetett megjósolni a pandémiás helyzet alakulását, esetleges fokozódását. Benkő Tibor még a rendezvény július 2-ai, kecskeméti beharangozó sajtótájékoztatóján is azt mondta: a program a pandémiás helyzet miatt kis mértékben még módosulhat, de a magyarországi átoltottsági adatok lehetővé teszik a rendezvény legbiztonságosabb megszervezését. „Mindvégig úgy készülünk, hogy teljes egészében be tudjuk mutatni a látogatóknak, hogy a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programra biztosított összeget hasznosan költi el, okosan használja fel, és jó úton haladunk afelé, hogy segítségével a korszerű Magyar Honvédség létrejöjjön” – mondta a tárcavezető.³

² Honvédelmi Minisztérium: *Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program – A haza védelmében*. Budapest, 2021. 2.

³ Révész Béla: Vasak a levegőben, vasak a földön. *Honvédelem*, 2021. július 2.

Kutatásom során azt vizsgáltam, hogy hosszú évek után ismét ráadásul egy világvárvány közepette tervezett nemzetközi rendezvényt miként kommunikáltak a bejelentéstől a végső tapasztalatokig. Egyúttal a rendezvény két napján a látogatók körében végzett kérdőíves kutatással igyekeztem felmérni, miként sikerült elérni a kívánt célt, hogy a társadalmat a honvédelem ügye mellé állítsák, s hogy a lakosságot – kiemelten a fiatalokat – a honvédség valamely szolgálati formája felé tereljék.

Ahogy azt – a már említett kecskeméti beharangozó sajtótájékoztaton – Ruszin-Szendi Romulusz, a Magyar Honvédség parancsnoka is hangsúlyozta: a rendezvény egyik kiemelt célja, hogy megmutassák a közvéleménynek, habár a magyar katonák az elmúlt időszakban rengeteg időt töltöttek a pandémia okozta válsághelyzet kezelésével, alapfeladataikat sem hanyagolták el. „A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programnak köszönhetően folyamatosan érkeznek az új eszközök. Nem titkolt célunk, hogy ezen a két napon megmutassuk, hová fejlődtek katonáink, mit tudnak kezdeni a technikával, s hogy az ország lakossága saját szemével lássa, milyen mesterfokon tudják kezelni ezeket a képességeket” – fogalmazott a Magyar Honvédség parancsnoka, hozzátéve: a fiatalokra gondolva rengeteg olyan kísérőprogramot szerveznek, amelyek kifejezetten az ő korosztályukat célozzák meg, abban bízva, hogy minél többen kezdenek érdeklődni a katonai pálya iránt.⁴

2. Kommunikáció, rendezvényszervezés

A 2021-es kecskeméti repülónap kommunikációjának elemzéséhez elengedhetetlen áttekinteni, mi a jelentősége a kommunikációnak napjainkban, s annak milyen szerepe van egy rendezvény megszervezése és levezénylése során.

Kommunikációs megközelítésű kutatásom során igyekeztem minél több szempont szerint vizsgálni, miként szólt a társadalomhoz a Magyar Honvédség. Nagyobb figyelmet fordítottam a kommunikáció eredményessége és hatékonysága szempontjából kiemelten fontos „csatornára”, amely lehet például: telefon, e-mail, televízió, rádió, írott sajtó (nyomtatott és internetes), és a napjainkban meglehetősen népszerű közösségi média.

A rendezvényszervezés világhírű szakértője, Judy Allen fogalmazta meg a témában írt „nagykönyvében”:

„ahhoz, hogy olyan rendezvényt tervezzünk, amelynek segítségével teljesülnek a céljaink és megtérül a rendező cég által befektetett idő, pénz és energia, az eseménynek meg kell felelnie a vendégek, mind a cég elvárásainak. El kell érniük, hogy várakozással tekintsenek az esemény elé, a lehető legtöbb vendég jöjjön el, és teljes mértékben vegyenek részt az esemény mögött meghúzódó elsődleges és másodlagos célok megvalósításában, valamint fogadják be a hozzá tartozó üzenetet.”⁵

⁴ Révész (2021): i. m.

⁵ Judy Allen: *A rendezvényszervezés nagykönyve*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010. 27.

Itt, a kecskeméti repülőnap esetében egyrészt a már említett honvédelmi és haderő-fejlesztési program kiemelt célkitűzéseit kell megemlíteni. Ezek közül is a rendezvény talán legfontosabb céljaként a honvédség és a társadalom kapcsolatának erősítése volt hangsúlyos, nem utolsósorban a toborzás erősítése, kiemelten a fiatalok, illetve szüleik megnyerésével.

Az elmúlt évtizedekben, de még az elmúlt években is továbbfejlődött az információs technológia, aminek hatására jelentősen átalakult a kommunikációs csatornák, a média szerepe is. Noam Chomsky 1996-os értekezésében arról írt, hogy a kiber-médiában új lehetőségek vannak.

„Nem vitatja, hogy a technika gyökeresen megváltoztatja az egyének/csoportok kommunikációs cselekvését és szokásait, de az interaktivitás segítségével ismét lehetővé válik a közönség egy lényeges, véleményformáló csoportjának aktív részvétele a nyilvános vitákban. Az új – a számítástechnika, a távközlés és a média konvergenciájára épülő – hálózati kommunikáció egyre nagyobb szerepet kap a társadalmi kapcsolatok szerveződésében, a társadalmi tevékenységek egyre szélesebb köre épül a hálóra. A digitális információkezelés technológiája azonos típusúvá teszi a kommunikációs eseményeket, a hálózati kommunikáció pedig biztosítja a tömeges és nagy távolságokat áthidaló kommunikációs interakciók lefolytatását.”⁶

Különösen nagy változást hozott a web 2.0, ismertebb nevén közösségi média (*social media*) 2000 és 2010 közötti megjelenése. Ennek lényege, hogy a gyártó által biztosított keretrendszeren belül a felhasználók közösen állítják elő és osztják meg a tartalmakat.⁷

Szak Andrea, a Nemzeti Közszerkeleti Egyetem kommunikáció oktatója egy, a társadalmi kommunikációról szóló tanulmányában felhívta a figyelmet: „a közönségre mindig az a médiahordozó gyakorolja a legnagyobb hatást, ami még az újdonság erejével hat. Akkor, amikor hatásmechanizmusokról beszélünk, nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy az igazi hatásnak mindig van egy reális nyomon követhetősége, viselkedésben, tettekben”.⁸

Mindezeket felismerve a Magyar Honvédség is igyekezett kihasználni a közösségi média felületeit a rendezvény népszerűsítésére. A Magyar Honvédség a hagyományos kommunikációs és hirdetési felületek mellett a Magyarországon legnépszerűbb közösségi médiumot, a Facebookot is intenzíven kezdte használni a társadalom elérésére, megszólítására, a kapcsolat erősítésére. Ez már az elmúlt években is jellemző volt. Jó példa erre a 2013-as rendkívüli hóhelyzet, amikor folyamatosan posztoltak arról, hol és milyen segítséget nyújtottak a katonák, a haditechnikai eszközök a társszerveknek és a lakosságnak egyaránt. A honvédség a 2021-es kecskeméti repülőnaphoz kapcsolódóan is intenzíven használta a Facebookot nemcsak a rendezvény előtt, hanem az alatt is, folyamatosan.

Mint látható, különösen az elmúlt évtizedekben, a legutóbbi repülőnap óta eltelt nyolc év során is jelentős fejlődésen mentek keresztül az információs technológiák, s ezzel összefüggésben a kommunikáció szerepe is jelentősen át- és felértékelődött.

⁶ Nyárády Gáborné – Szeles Péter: *Public Relations I.* Budapest, Perfekt, 2005. 44.

⁷ Klausz Melinda: *A közösségi média nagykönyve.* Budapest, Athenaeum Kiadó, 2016.

⁸ Szak Andrea: Társadalmi kommunikáció. *Hadtudományi Szemle*, 12. (2019), 3. 136–137.

3. A repülónap kommunikációja

A 2021-es kecskeméti repülónap megrendezését meglepetésszerűen, egy más témában, Szemereyné Pataki Klaudiával, Kecskemét polgármesterével közösen tartott szűk körű sajtótájékoztatóján jelentette be Benkő Tibor honvédelmi miniszter 2020. január 30-án. Majd pár nappal később a miniszter az éves feladatsabó értekezleten is hangsúlyozta a következő évi repülónapra való felkészülést. A hivatalos szervezés is kezdetét vehette, miután 2020. október 8-án megjelent a honvédelmi miniszter 2021. évi Nemzetközi Repülónap és Haditechnikai Bemutató megszervezésével és végrehajtásával összefüggő feladatokról szóló utasítása.⁹ Ez rendelkezett arról, hogy a rendezvény előkészítésére és végrehajtására a Magyar Honvédség parancsnokságának vezetésével munkacsoport alakul. E munkacsoport tagjai közül rendezvényigazgatót jelöltek ki: Kilián Nándort, a Magyar Honvédség Parancsnoksága légierő haderőnemi szemléelőjét. Ő volt felelős többek között a rendezvény feladattervéért, programtervéért, de a kommunikációs tervéért is. Az utasítás azt is rögzítette, hogy a rendezvényigazgatónak a rendezvény előkészítéséről, lebonyolításáról jelentést, beszámolót kellett készítenie, és szeptember végéig elküldeni azt a munkacsoport vezetőjének.

Bár a koronavírus-járvány veszélyeztette a nemzetközi rendezvény megtartását, végül 2021. július 2-án, a kecskeméti repülőbázison tartott sajtótájékoztatón bejelentették a rendezvény időpontját.

A járványhelyzet miatti bizonytalanság természetesen a rendezvény népszerűsítését, kommunikációját is hátráltatta. Így a honvédség rövid, de annál intenzívebb kommunikációs kampányra kényszerült. Mikorra biztossá vált, hogy megtartható a rendezvény, egyre több csatornán, felületen és egyre több módon kezdték hirdetni a repülónapot. Megjelentek az óriásplakátok, elkészült a program hivatalos honlapja és közösségimédia-csatornája.

Az augusztus végi dátum úgymond kapóra is jött, mert így az augusztus 20-ai tisztavatás utáni légiparádét is ki tudták használni arra, hogy felhívják a figyelmet: ennél még nagyobb szabású bemutató lesz bő egy héttel később, Kecskeméten.

A kétnapos rendezvény során a honvédség kommunikációját – személyes jelenlétem mellett – a közösségi médiában és más médiafelületeken (mint például híroldalokon, TV-s és rádiós híreken keresztül) is igyekeztem követni. A médiában megjelentek előtt azonban a két nap más típusú kommunikációs tevékenységét is szeretném röviden bemutatni.

Mint korábban említettem, a kommunikáció összetett fogalom. Lehet többek között szóbeli, írásbeli, metakommunikáció, de a jelzőtáblák, térképek, maga a látvány is kommunikációs eszközök.

Utóbbi, a látványt (a statikus és dinamikus bemutatók, a megnyitók, a katonák külső megjelenése, a rendezvény helyszíne) nem kívánom részletesen elemezni.¹⁰ Mind a saját benyomásom, mind a számos látogatóval folytatott beszélgetés alapján szinte egyértelműen kijelenthető, hogy elégedetten, sőt várakozásaikat is túlszárnyaló élménnyel gazdagodtak a résztvevők. Mivel a kecskeméti repülónap lényege éppen

⁹ A honvédelmi miniszter 51/2020. (X. 8.) HM utasítása a 2021. évi Nemzetközi Repülónap és Haditechnikai Bemutató megszervezésével és végrehajtásával összefüggő feladatokról.

¹⁰ Communication theory – Types of communication, lásd: www.communicationtheory.org/types-of-communication/

az, hogy mit látnak az emberek a földön és az égben, látványkommunikációja szempontjából biztosan sikeresnek értékelhető a rendezvény.

Az egyik égi látványosság meglepetésprogram volt. A Magyar Honvédség vezetői – élükön Ruszin-Szendi Romulusz parancsnokkal – ejtőernyővel ugrottak ki az egyik gépből. Ezt azért is tartottam fontosnak megjegyezni, mert ezt a momentumot Szujó Zoltán, a rendezvény kommentátora a látogatók számára röviden úgy értékelte: „Mi ez, ha nem hiteles vezetés?”

Ahogy sokan mások, én is az M5-ös autópályán közelítettem meg a rendezvényt, Budapest felől. A pályáról több lehajtó is van Kecskemét felé, de már kilométerekkel korábban táblákon jelölték egyértelműen, merre kell menni egészen a parkolóig. A parkolóban és a bejáratoknál több katona is segítette az eligazodást. Emellett számos helyen bárki magához vehetett egy programfüzettel kiegészített térképet, amelyen áttekinthetően jelölték a parkolókat, bejáratokat, az egyes szektorokat, a különböző bemutatók helyszíneit és más fontos helyeket.

Szintén megemlítendő kommunikációs elem volt, hogy már az első napon, a reggel 7 órai kapunyitáskor hosszú sorokban várták az emberek a bejáratoknál, hogy beléphessenek a kecskeméti repülőbázis területére. Ez is jelzésértékű, a repülőnap iránti érdeklődés, valamint a honvédség a rendezvényhez kapcsolódó kommunikációjának hatékonysága szempontjából. Ehhez kapcsolódóan a későbbiekben kitérek a megnövekedett autós forgalomra, amely negatív híreket is generált a rendezvény során.

A szóbeli kommunikáció kapcsán szintén csak röviden említem meg, hogy a katonák – akikkel én találkoztam – mind pozitív katonaképet közvetítettek a beszélgetések során. A rendezvény mindkét napján volt megnyitó, ahol Benkő Tibor honvédelmi miniszter és Ruszin-Szendi Romulusz is köszöntötte a látogatókat. A rendezvényt pedig egy profi sportkommentátor, Szujó Zoltán közvetítése mellett élvezhették az emberek.

Írásbeli kommunikáció tekintetében kiemelendő, hogy a rendezvény számos pontján osztogatták a már említett részletes programfüzetet és egy, a honvédséget bemutató és népszerűsítő – a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Honvédség és a Kormány által közösen jegyzett – kiadványt. *A Haza védelmében* című, vizuálisan jól kidolgozott füzet áttekinthetően mutatja be Magyarország honvédelmét, a katonalétet. Megismerhető egyebek mellett a honvédelmi és haderőfejlesztési program, a korszerű haditechnikai eszközök, a katonák megbecsültsége. Ugyanakkor – bár a füzetben 2021. augusztusi kiadási dátum szerepelt – a nyolc év után megrendezett kiemelkedő nemzetközi rendezvényről nem sok szó esett benne. Egyedül az 1. oldalon Orbán Viktor miniszterelnök által jegyzett írás kezdődik úgy: „ha haditechnikai bemutatón jár az ember...”.

Az írásoknál maradvány: már korábban tettem említést arról, hogy a rendezvény idején a közösségi médiában és a hírportálokon negatív hírek is megjelentek az autóval való lassú bejutás miatt. Mind a híreket, mind a Facebook-kommenteket olvasgatva – saját ismerőseim tapasztalataival is kiegészítve – úgy vélem, nem véletlen, hogy ezek a hírek hamar háttérbe szorultak. Ráadásul a kommentek között is megjelentek olyan álláspontok – és egyes hírekbe is bekerültek –, miszerint egy nagy rendezvénynél erre lehetett számítani. Megjegyzendő, a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság is előre felhívta a figyelmet, hogy a rendezvény környékén megnövekedett forgalomra, torlódásra kell készülni. Ugyanakkor tudomásul kell venni a ténytet: napjaink rohanó

világában egyre erősebb a türelmetlenség. Így a jövőben hasonló rendezvények során talán még hangsúlyosabban, több csatornán kellene intenzívebben felhívni a figyelmet az esetlegesen várható nehézségekre.

A negatív hírek viszont eltörpültek a rendezvény idején készült szakmai és „civil” tudósítások mellett. A sajtóban megjelent hírek többsége pozitív színben tüntette fel a rendezvényt. A közösségi médiát pedig elárasztották a látogatók által a rendezvényről készített élménybeszámolók, képek, bejelentkezések, honvédségi *hashtagek* mellett.

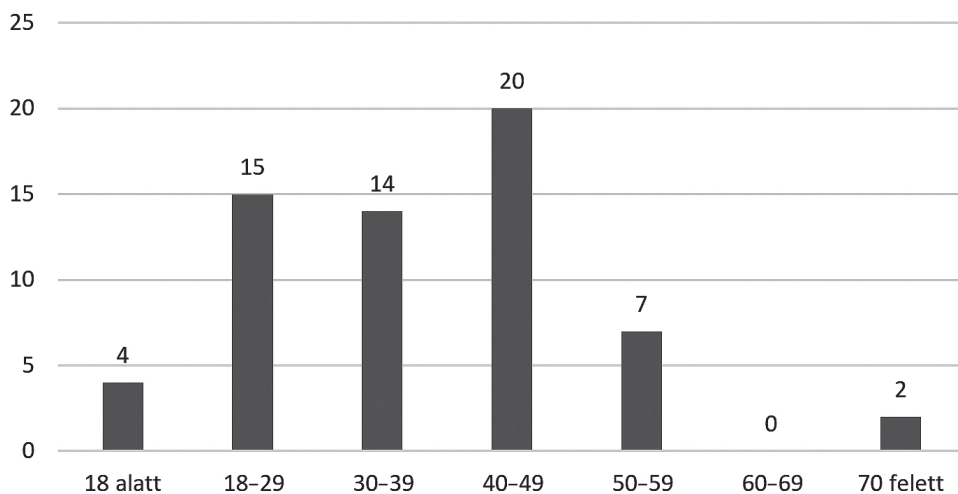
4. A 2021-es repülónapon végzett személyes kutatás bemutatása

A 2021-es kecskeméti Nemzetközi Repülónap és Haditechnikai Bemutató mindkét napján, augusztus 28-án és 29-én a látogatók körében végeztem kérdőíves, nem reprezentatív kutatást. Így, összesen 62 ember személyes megkérdezésével nemcsak általában a rendezvény, hanem a Magyar Honvédség és a katonai pálya megítéléséről is képet kaptam.

A rendezvény jellege alapján a látogatók nemi eloszlásáról talán valóshoz közeli a kép: a megkérdezettek 64,5%-a férfi, 35,5%-a nő volt.

A korosztályt tekintve igyekeztem a lehető legszélesebb körből keresni válaszadókat: a legidősebb 75, míg a legfiatalabb 13 éves volt. (Mivel a honvédség számára kiemelt célcsoportot jelentenek a fiatalok, próbáltam minél többüket megszólítani, de sajnos többségében megrettentek, mert nem akartak „rossz” választ adni.)

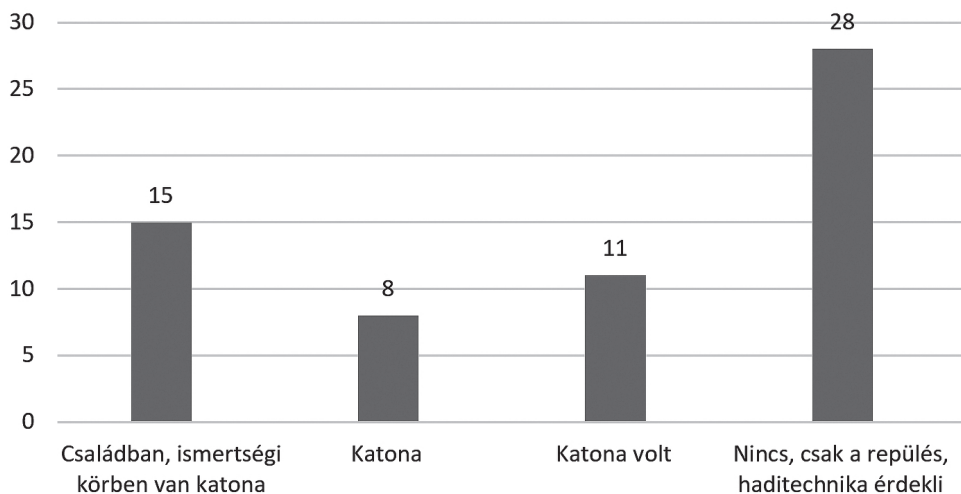
A korcsoportos eloszlás az alábbiak szerint alakult (1. ábra):

1. ábra: A kutatás résztvevőinek korcsoportos eloszlása
Forrás: a szerző szerkesztése

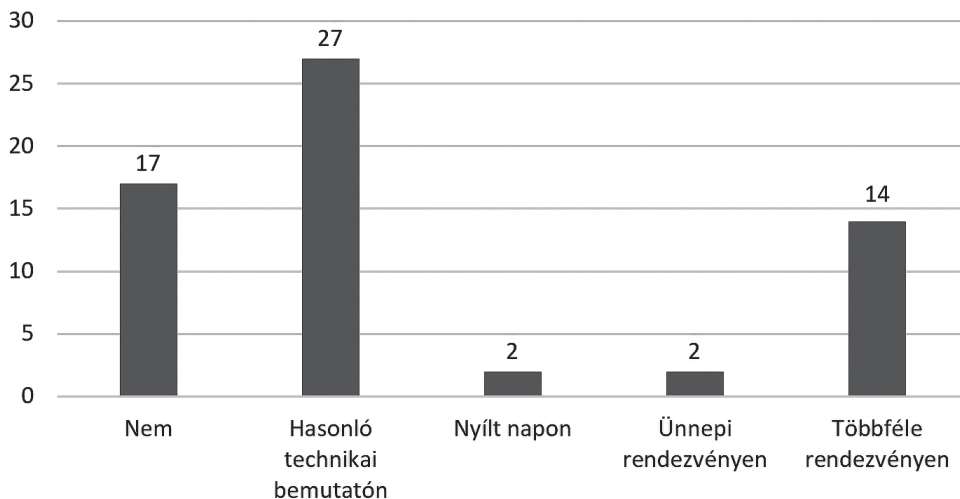
Mint említettem, kutatásom nem reprezentatív, az több okból sem adhat valós képet a rendezvény, a honvédség, a katonák megítéléséről. Elsősorban az erőforráshiányból adódóan kisszámú minta miatt. Ezenfelül kutatásomat megelőzően volt két olyan előfeltevés is, amelyek alapján nem vártam reprezentatív eredményt. Az egyik ilyen „hipotézisem” az volt, hogy mivel a rendezvény az ország egyik pontjára korlátozódik, időtartama és a korlátozott jegyek, valamint azok ára miatt nem valószínű, hogy a rendezvény látogatói körének véleménye egyezne a teljes lakosságéval. Ez nagyjából igazolódott is, mivel a megkérdezettek többsége Kecskemétről, illetve Bács-Kiskun megyéből és a szomszédos Pest megyéből, valamint a fővárosból érkezett. Ugyanakkor többen voltak távoli megyékből, mint például Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Moson-Sopron, sőt egy külföldön, Lengyelországban élő magyarral is beszéltem.

A másik feltételezésem az volt, hogy a rendezvény specifikussága miatt jellemzően a honvédségi kötődésűek (katonák, volt katonák, katona ismerőssel rendelkezők) lesznek nagyarányú többségben. Ez a hipotézisem csak részben igazolódott. A válaszadók 45%-ának ugyanis semmilyen kötődése nem volt, egyszerűen érdekelte őket a repülés, illetve a haditechnika (2. ábra).

2. ábra: A megkérdezettek számarányos eloszlása a honvédséghez való kötődésről szóló kérdésre adott válaszok alapján
Forrás: a szerző szerkesztése

Bár itt megjegyzendő, nem csak a katonai lét, illetve ismerős jelent kötődést. Hiszen – mint azt a *Magyar Honvéd* 2021. augusztusi számában is kifejtették – a magyarországi airshow-knak, azon belül is kiemelten a kecskeméti repülőnapoknak több évtizedes múltjuk van. 1990 óta számos nemzetközi repülőnapot tartottak Kecskeméten, így a rendezvénynek mostanra mondhatni rajongótábora is lett. Kutatásomban arra is rákérdeztem, hogy milyen honvédségi rendezvényen vettek részt korábban. Az eredményt az alábbi, 3. ábra szemlélteti.

3. ábra: A megkérdezettek számarányos eloszlása a korábbi honvédségi rendezvényeken való részvételről szóló kérdés válaszai alapján

Forrás: a szerző szerkesztése

Mint azt az eredmények mutatják, a látogatók több mint 40%-a vett részt korábban hasonló programon, sőt, mivel a többféle rendezvénybe a repülől nap is beletartozik, a megkérdezettek csaknem felének volt – mondhatni – személyes kötődése a repülől napokhoz. Kiemelendő az is, hogy a válaszadók több mint 10%-át most első alkalommal sikerült katonai rendezvényre csábítani.

Több kérdésben próbáltam felmérni, hogy a megkérdezettek milyen kommunikációs csatornákról szerzik információikat általában a honvédségről, a haderőfejlesztési programról, valamint honnan értesültek a repülől napról. Ezek nyomán összességében meg lehetett állapítani, hogy még mindig sokan tekintenek – ha nem is elsődleges, de megbízhatóbb – hírforrásként a TV-s és rádiós anyagokra. A megbízhatóság kapcsán az is kiemelendő, hogy sokan válaszoltak – különösen a katona családtaggal, illetve ismerőssel rendelkezők között, de a csak civilektől tájékozódók között is –, akik ismerőseik „szavára” adnak leginkább. Ezen „ismerősök” között tartják számon a közösségi média általi kapcsolataikat is.

Egyértelművé vált tehát, és véleményem szerint ez nemcsak a megkérdezettek-nél, hanem a teljes társadalomnál szinte világszintű jelenség, hogy összemosódnak a határok a valódi és a közösségi média általi ismerősök között. Itt megjegyzendő, hogy napjaink felgyorsult világában nagy alappal feltételezhető, hogy vannak, akik például a Facebook-hírfolyamban megjelenő információk között a követett személyekre – politikusoktól, katonai szakértőkön át a celebekig – is „ismerősként” tekintenek akár tudatosan, akár tudat alatt. Ehhez kapcsolódóan kutatásom eredményei is rámutattak arra, hogy hasonlóan nem lehet egyértelműen elválasztani a közösségi média, valamint a hírportálok, illetve internetes hirdetések elérését.

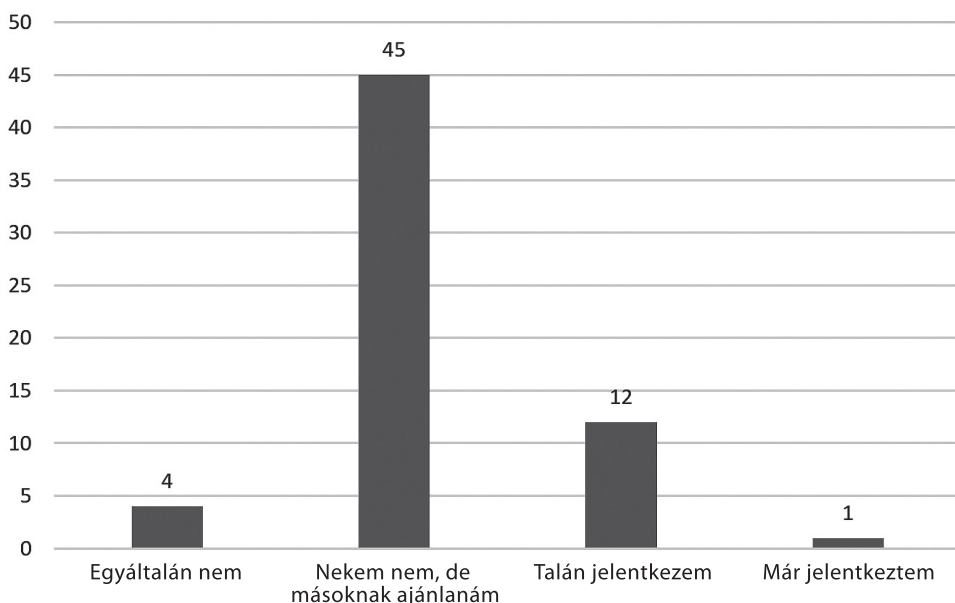
Ez azért is fontos, mert az eredmények alapján – mint az várható volt – az emberek többsége jellemzően, ha nem is kizárólagosan az internetről (a hírportálokat és a közösségi médiát egybe véve) tájékozódik a világ, köztük a honvédelem híreiről.

Az általam megkérdezettek közül sokan nem tudták megmondani, hogy a közösségi médiában milyen csatornán keresztül szerzik információikat a honvédségről, és valójában „kitől” értesültek a repülőnapról. Ez lehetett hivatalos szereplő, a honvédelmi tárca, a honvédség, annak valamelyik alakulata, a honvedelem.hu, vagy akár politikusi megosztás. Az is lehet viszont, hogy a megkérdezettek a Facebookon közzétett hirdetésből, ismerősük vagy akár egy általuk követett ember vagy hírportál cikkének megosztása révén értesültek a repülőnapról.

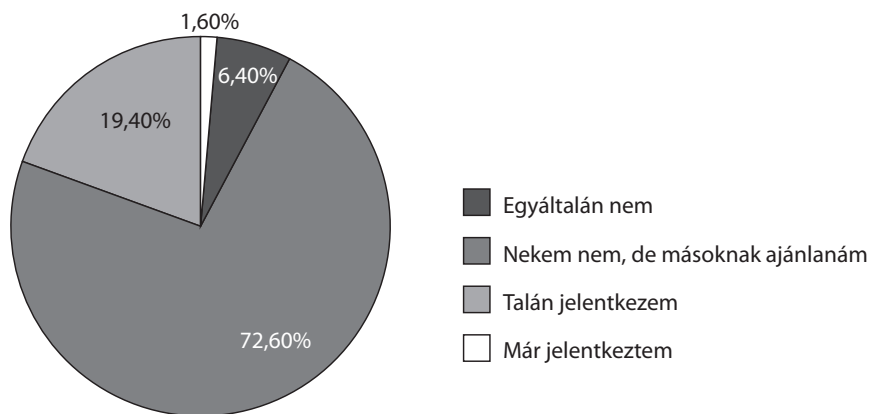
Mindezek alapján megállapítottam: mivel az imént felsorolt három forrást (ismerősök, hírportál, közösségi média) nem lehet egymástól elválasztani, így nem lehet pontos képet kapni arról sem, hogy melyiknek mekkora a hatékonysága. Jelen esetben nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy a hírportálok, illetve azok megosztásai vagy a honvédség saját felületei a dominánsabbak, érik el nagyobb eséllyel és eredménnyel a társadalmat.

Megjegyzendő: azok körében, akik a közösségi médiát, internetes forrást említették, rákérdeztem, hogy követik-e a honvédségi Facebook-oldalakat, szokták-e látogatni a honvedelem.hu-t. Kevesen feleltek ezekre igennel. Volt viszont olyan, aki a témához kapcsolódó oldalról – jetfly.hu – értesült a rendezvényről.

Mindezek mellett természetesen a rendezvény konkrét céljai kapcsán is kikértem a válaszadók véleményét. Így megkérdeztem, hogy a korábbi, valamint a repülőnapon szerzett benyomásaik alapján mennyire tartják vonzó lehetőségnek a katonai pályát Magyarországon (4. és 5. ábra).

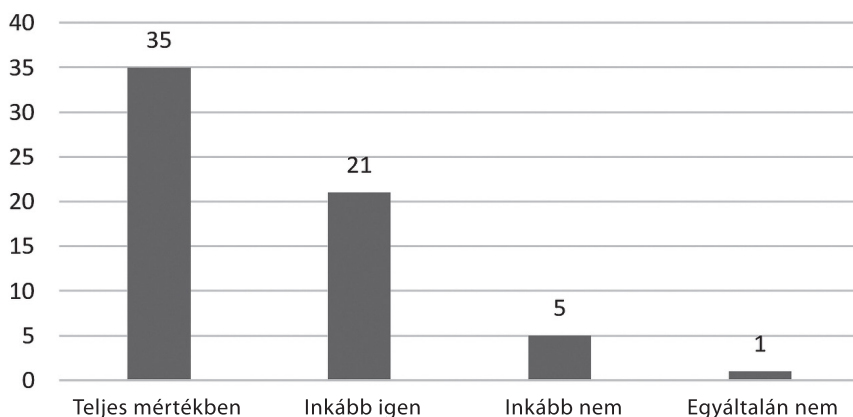
4. ábra: A megkérdezettek számarányos eloszlása a katonai pálya lehetőségéről feltett kérdésre adott válaszok alapján
Forrás: a szerző szerkesztése

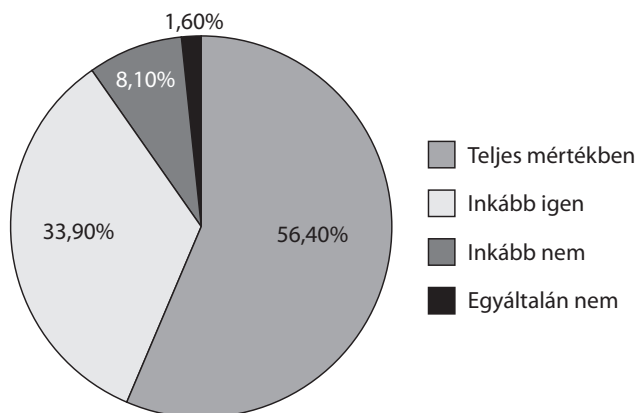
5. ábra: A megkérdezettek százalékos eloszlása a katonai pálya lehetőségéről feltett kérdésre adott válaszok alapján
Forrás: a szerző szerkesztése

Itt kiemelendő, hogy mindössze négyen, a megkérdezettek kevesebb, mint 2%-a mondta, hogy egyáltalán nem találja vonzó lehetőségnek a katonai pályát. A döntő többség azt felelte – különösen a látottak hatására –, hogy számukra nem, de másoknak ajánlanák. Valamennyi esetben rákérdeztem ennek okára. Néhány idősebb válaszoló természetesen a korát hozta fel indokként, a legtöbben viszont inkább magukban kételkedtek: azt felelték, biztos nem lennének alkalmasak rá. Ezzel együtt mindkét nap úgy láttam, hogy a rendezvényen felállított több toborzópont népszerű volt, sokan érdeklődtek a különböző lehetőségekről: fiatalok, gyermekes szülők is. Én is beszélgettem egy kétgyermekes édesanyával, aki azt mondta: örülné, ha gyermekei a katonai pályát választanák.

Végül azt is megkérdeztem, hogy egyetértenek-e a honvédségi kiadások növelésével és a haderőfejlesztéssel. Ennek eredményét az alábbi két ábrán szemléltetem, az első (6. ábra) a számarányokat, a második (7. ábra) a százalékos eloszlást mutatja.

6. ábra: A megkérdezettek számarányos eloszlása a növekvő költségvetéssel, haderőfejlesztéssel kapcsolatban feltett kérdésre adott válaszok alapján
Forrás: a szerző szerkesztése

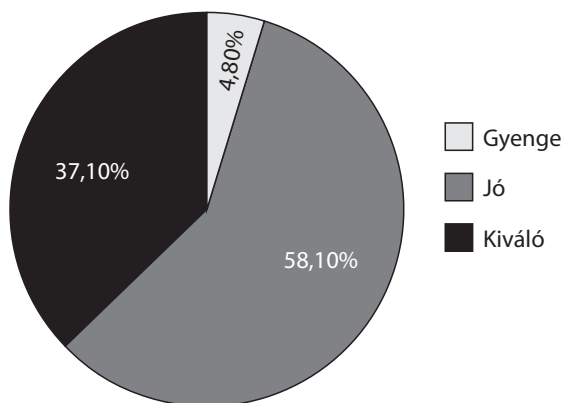

7. ábra: A megkérdezettek százalékos eloszlása a növekvő költségvetéssel, haderőfejlesztéssel kapcsolatban feltett kérdésre adott válaszok alapján

Forrás: a szerző szerkesztése

Azoknál, akik valamelyik nemleges választ adták, szóban az indokokra is rákérdeztem. Jellemzően egyébként ők sem a haderő szükségességét, annak fejlesztését kifogásolták, de azzal érveltek, más szektorokra (például oktatás, egészségügy) kellene inkább költeni az állami forrásokat. Ezzel együtt egyértelműen látható, hogy a megkérdezettek döntő többsége, több mint 90%-uk egyetért a honvédelemre fordítható források bővülésével és a haderő fejlesztésével.

Ezek után nem meglepő, hogy arra kérdésre: „Milyennek látják a Magyar Honvédség és katonáinak felkészültségét?” az alábbi eredmény született. Egyetlen ember sem értékelte nagyon gyengének a honvédséget és a katonákat, még azok sem, akik negatív véleményt fogalmaztak meg a haderőfejlesztésről. A válaszok alapján a megkérdezettek több mint 95%-a elégedett a haderő jelenlegi képességeivel (8. ábra).

8. ábra: A megkérdezettek százalékos eloszlása a honvédséggel és a katonákkal kapcsolatban feltett kérdésre adott válaszok alapján

Forrás: a szerző szerkesztése

5. Összegzés

Véleményem szerint sem rendezvényszerzési, sem kommunikációs, sem egyéb szempontból nem volt könnyű helyzetben a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség, hiszen egy világjárvány közepette kellett megszervezniük egy nagyszabású nemzetközi rendezvényt. Egyrészt már nyolc év telt el az előző repülőnap óta, így a korábbi gyakorlat is megkopott. Másrészt, szinte az utolsó pillanatig bizonytalan volt, hogy miként alakul a járványhelyzet, meg lehet-e tartani a rendezvényt, s ez a kommunikációs tervet és kampányt is nehezítette. Ráadásul az információs technológia, a kommunikációs csatornák, a médiafelületek jelentős változáson mentek át a nyolc év során, így sok tekintetben teljesen újra kellett gondolni a korábbi gyakorlatot. Harmadrészt a koronavírus-járvány elleni védekezés miatt a honvédségnek és a katonáknak egyébként is számos pluszfeladatot kellett ellátniuk, ez pedig a repülőnap anyagi és erőforrásait gyengítette.

Mindezek ellenére, mint azt a repülőnapról szóló hírek és élménybeszámolók, valamint az imént bemutatott kismintás kutatásom eredményei is mutatják, a rendezvény sikerrel zárult.

A kérdést véleményem szerint tovább is lehetne vizsgálni. Ahhoz, hogy tudni lehessen, miként lehet megszólítani a társadalmat, köztük is a fiatalokat, tisztában kell lenni azzal, mi az, ami visszatartja őket. Ezzel párhuzamosan fokozottan kellene népszerűsíteni a honvédelem ügyét, a Magyar Honvédséget, a katonai feladatokat. Megjegyzem: engem is számtalanszor megkérdeztek már ismerőseim, hogy mit csinálnak a katonák, mikor nincs is háború. Sokan nem gondolnak bele abba, hogy a honvédség nem csak a katonai szakismeretről szól, hozzátartozik az oktatás-nevelés, az egészségügy, a gazdaság, az informatika, de szükség van szakácsra, zenészre, lelkészekre is, mindamelllett pedig, hogy békeidőszakban állandó kiképzéseken és gyakorlatokon készüljenek fel az esetleges háborús helyzetre.

A korábban említett példammal is szemléltettem, az ilyen repülőnapok jók arra, hogy az emberekhez közelebb hozzák a honvédséget, gyermekek és szüleik érdeklődését felkeltse a katonai pálya. Jó, hogy begyűjtsa a szikrát, de hogy valóban tettekre is készítse az embereket, ahhoz többre van szükség. Szomorúan vettem tudomásul, amikor a toborzókkal beszélgettem, hogy az uniós adatvédelmi irányelv, a GDPR miatt semmilyen módon nem gyűjtik össze, hogy kik érdeklődtek a rendezvényen a honvédségről. Pedig szerintem legalább egy név, e-mail-cím, esetleg az érdeklődését felkeltő terület összegyűjtésével a rendezvény után is lehetne az érintetteknek emlékeztető e-maileket, tájékoztatókat küldeni. Ezzel még több embert lehetne a honvédséghez irányítani.

Ugyanez igaz a honvédségi kiadások és a haderőfejlesztés megítélésénél. A repülőnapon lenyűgözik az embereket a látottak, hogy milyen fejlett technikánk van, és mit tudnak a katonák. Ahhoz viszont, hogy hosszú távon is elfogadják a honvédelmi kiadások növelését – más szektorok kárára –, és jó véleménnyel legyenek a honvédségről, több olyan rendezvény, illetve kommunikációs felület kell, ahol el tudják érni a társadalmat.

A kommunikációval kapcsolatban azt állapítottam meg, hogy a honvédség jól kihasználja a fejlett információs technológia, kiemelten a közösségi média eszközeit. Ugyanakkor – mint rámutattam – nehéz pontosan meghatározni, hogy az emberek a közösségi médiában milyen forrásból tájékozódnak. Ahogy említettem, kevesen felelték, hogy közvetlenül valamely honvédségi kommunikációs csatornán értesültek volna a rendezvényről. Így

véleményem szerint az aktív közösségimédia-jelenlét mellett nem szabad elhanyagolni a hagyományos sajtót – televíziók, rádiók, hírportálok –, mivel továbbra is nagy segítséget, közvetítő funkciót jelentenek abban, hogy a honvédelem ügyének fontossága a társadalom legszélesebb köréhez eljusson. Véleményem szerint további kutatást igényel az is, hogy a Magyar Honvédség milyen kört és milyen hatékonysággal képes elérni saját csatornáin. Összevetve azzal, hogy napjainkban milyen felületek érik el hatékonyan a társadalmat. Ennek feltárásáig minden platformon „támadni” kell a társadalmat a hagyományos sajtóorgánumoktól az óriásplakátokon át a TikTok-videókig.

A már korábban említett Szak Andrea is felhívta a figyelmet írásában, hogy

„manapság a médiafogyasztók is egyre inkább fenntartásokkal fogadják az információkat, kételkednek azok igazában, hisz tudják, milyen eszközrendszerrel dolgoznak az egyes médiumok, például a bulvársajtó. A közönség ma már óriási tapasztalattal és nem utolsósorban kritikával rendelkezik a médiafogyasztást illetően, de a társadalom különböző rétegződését tekintve mindez természetesen eltérő lehet. A befogadóknak különböző szükségleteik, elvárásaik vannak, amelyeket a médiahasználat során elégitenek ki, tehát nem a média használja, befolyásolja az embereket, hanem épp fordítva, az emberek használják a médiát; nem a média formálja a közvéleményt, hanem domináns módon a közönség formálja a saját szükségleteire a médiumokat. Az emberek aktívan válogatnak, azt a csatornát keresve, amelyik a legjobban megfelel az izlésüknek, véleményüknek, és valami miatt szükségét érzik, hogy nézzék. Ha ennek az igénynek valamelyik csatorna nem felel meg, egyszerűen továbbszöknek”.¹¹

Felhasznált irodalom

- Allen, Judy: *A rendezvényszervezés nagykönyve*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010.
- A honvédelmi miniszter 51/2020. (X. 8.) HM utasítása a 2021. évi Nemzetközi Repülőnap és Haditechnikai Bemutató megszervezésével és végrehajtásával összefüggő feladatokról Honvédelmi Minisztérium: *Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program – A haza védelmében*. Budapest, 2021.
- Klausz Melinda: *A közösségi média nagykönyve*. Budapest, Athenaeum Kiadó, 2016.
- Nyárády Gáborné – Szeles Péter: *Public Relations I.* Budapest, Perfekt Kiadó, 2005.
- Révész Béla: Vasak a levegőben, vasak a földön. *Honvédelem*, 2021. július 2. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/vasak-a-levegoben-vasak-a-foldon.html>
- Szak Andrea: Társadalmi kommunikáció. *Hadtudományi Szemle*, 12. (2019), 3. 135–144. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.3.8>

¹¹ Szak (2019): i. m.

Tartalom

ZENTAI KÁROLY: <i>Lőviszonyok meghatározásának módszerei a 21. században</i>	5
GÖBLYÖS BENCE: <i>Olaszország biztonsági környezetének értékelése a biztonságpolitikai leírómátrix alkalmazásával</i>	19
SZABÓ REGINA: <i>Szíria szerepe Irán előretolt védelem doktrínájában</i>	43
ZSOLT PARODA: <i>Change in the importance of ethnicity and religiosity in the British Armed Forces from the perspective of the military chaplaincy</i>	57
JÁNOS PERGE – ERIKA PERGE: <i>National Defence of Hungary – Military Units and Military Facilities of Debrecen (Part 1)</i>	73
BODA MIHÁLY: <i>Katonai erények a szocialista Magyarországon</i>	99
HAIG ZSOLT: <i>Kibertéri kognitív befolyásolás az információs műveletekben</i>	115
JOBBÁGY SZABOLCS: <i>Metaverzum, a virtuális univerzum, világunk digitális kivetülése. Utópia vagy kézzelfogható valóság a digitális jövőben?</i>	131
KRIZBAI DIÁNA DANIELLA: <i>Kutatás a 2021-es Nemzetközi Repülőnap és Haditechnikai Bemutató kapcsán, kommunikációs megközelítésben</i>	163